

GEORGIUS ELGER

1585–1672

GEISTLICHE CATHOLISCHE GESÄNGE... (BRAUNSBERG 1621)

ED. FACS.
MĀRA GRUDULE,
JUSTYNA PRUSINOWSKA,
MATEUSZ SOLARZ

The image shows a page from a historical music book. At the top, the title "Twoia czesc chwala." is written in a cursive Gothic script. Below it is a musical staff with vertical stems and small diamonds at the top, indicating pitch. The lyrics begin with "O lunx pirmak bus tcy passoul pazust" and continue with "Ekam no tenu slow muse mal pikuji." At the bottom right, the name "Wlads" is written. The entire page has a light beige background.

FONTES
MUSICÆ
IN
POLONIA

WYDAWNICTWO NAUKOWE
SUB LUPA

B/V

GEISTLICHE CATHOLISCHE GESÄNGE...
(BRAUNSBERG 1621)

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Publikacja finansowana w ramach programu
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą
„Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2016–2020

Projekt badawczy pt.:
*Repertuar muzyczny Towarzystwa Jezusowego
w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1565–1773)*

GEORGIUS ELGER

1585–1672

GEISTLICHE CATHOLISCHE GESÄNGE...
(BRAUNSBERG 1621)

ed. facs.:
Māra Grudule, Justyna Prusinowska, Mateusz Solarz

FONTES
MUSICÆ
IN
POLONIA

WARSZAWA 2018
WYDAWNICTWO NAUKOWE SUB LUPA

FONTES MUSICÆ IN POLONIA, B/V

Fontes Musicæ in Polonia

www.fontesmusicae.pl

seria B, vol. V

Redaktorzy serii | General Editors

Bogna Bohdanowicz, Tomasz Jeż

Redaktorzy tomu | Volume Editors

Tomasz Jeż, Justyna Prusinowska

Rada Naukowa | Scientific Council

dr hab. Paweł Gancarczyk, prof. Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk

dr hab. Aleksandra Patalas, Uniwersytet Jagielloński

dr hab. Danuta Popinigis, prof. Akademii Muzycznej w Gdańsku

dr hab. Barbara Przybyszewska-Jarmińska, prof. Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk

prof. dr hab. Marcin Szelest, Akademia Muzyczna w Krakowie

mgr Ewa Hauptman-Fischer, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (sekretarz | secretary)

Recenzent, konsultacja | Review, consultation

dr Elżbieta Zwolińska, Uniwersytet Warszawski

Na okładce | Cover photo

Geistliche Catholische Gesänge... durch Georgius Elger Priester der Societet Iesu,

Braunsberg: bey George Schönfels Anno 1621, k. tytułowa / title page

Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, Dział Druków Rzadkich /

Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyrius /

Vilnius University Library, Rare Prints Department, BAV 3.5.21

Tłumaczenia | Translations

Justyna Prusinowska, Tomasz Zymer

Korekta językowa | Proofreading

Halina Stykowska

Projekt i wykonanie układu graficznego | Graphic design and page layout

Weronika Sygowska-Pietrzyk

Retusz skanów | Scans retouch

Rafał Dymerski

© Māra Grudule, Justyna Prusinowska, Mateusz Solarz

Instytut Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego

Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa

ISBN: 978-83-65886-55-2

KANCJONAŁ ELGERA (1621) I POCZĄTKI ŁOTEWSKIEJ POEZJI RELIGIJNEJ

W latach 70. XX wieku w Dziale Druków Rzadkich Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego skatalogowano przechowywany wcześniej w innych bibliotekach i dlatego długo niezauważany¹ śpiewnik dla łotewskich katolików opatrzony tytułem w języku niemieckim: *Geistliche Catholische Gesänge...*, wydany przez jezuitę Georga Elgera w 1621 roku². Jest to obecnie najstarszy znany łotewski śpiewnik katolicki, a więc druk niezmiernie wartościowy dla badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki, między innymi kulturoznawców, muzykologów i literaturoznawców. W niniejszym artykule omówiono zaledwie kilka zagadnień, mogących być wstępem do dalszych badań, a mianowicie: strukturę i zawartość śpiewnika (również jego drugiego, zmienionego wydania z 1673 roku³), reguły pisowniane oraz wybrane aspekty poetyki. Kontekst powstania książki oraz biografia jej twórcy, Georga Elgera, zostały tylko nawiązane; nieco więcej uwagi poświęcono natomiast przekładowom pieśni polskich.

---

¹ Szczegółowo na temat wędrówki tego egzemplarza do biblioteki wileńskiej pisze Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen zu Georgs Elgers Geistlichen Catholischen Gesängen (1621)*, „Celi. Rakstu krājums” 17 (1979), s. 84–85, przyp. 6.

² *Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christen, auß der Lateinischen, Teutschen, und Polnischen Psalmen, und Kirchengesängen in Unteutsche sprach gebracht. Jetzt aber mit vielen schönen Liedern vermehret und in Druck verfertiget durch Georgius Elger Priester der Societet Iesu, Braunsberg: bey George Schönfels Anno 1621* (dalej jako: Elger 1621; wyjaśnienie sigl stosowanych w przypisach i katalogu w części: Źródła, p. s. CXXV). Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyrius / Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, Dział Druków Rzadkich, BAV3.5.21.

³ *Cantiones Spirituales ex Latinis, Germanicis et Polonicis Translatae in idioma Lothavicum... per P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1673* (dalej jako: Elger 1673).

TŁO HISTORYCZNE

W XIII wieku, w rezultacie toczonych wówczas wojen, terytorium dzisiejszej Łotwy dostaje się pod panowanie zakonu krzyżackiego, co daje początek Konfederacji Inflanckiej – państwu wasalnemu Świętego Cesarstwa Rzymskiego, bezpośrednio podporządkowanemu papieżowi. Dominacja populacji niemieckiej w życiu gospodarczym i kulturalnym tych ziem, niezależnie od zmieniającej się ich przynależności terytorialnej, trwa aż do początku XX wieku. Po umocnieniu się zakonu na tych obszarach ich pierwotni mieszkańcy⁴ zostają stopniowo schrysztanicowani i podporządkowani jego władzy, tworząc na wsiach znaczącą warstwę chłopską, zależną bezpośrednio od niemieckiej szlachty, a w miastach – ubogą grupę służących. Porządek społeczny, w którym granice warstw pokrywają się z granicami narodowościowymi, przetrwa aż do wieku XIX, w którym nastąpi łotewskie odrodzenie narodowe⁵.

Obecne terytorium Łotwy tworzą: Liwonia (łot. Vidzeme, niem. Livland, hist. Inflanty), Łatgalia (łot. Latgale, niem. Lettgallen), Kurlandia (łot. Kurzeme, niem. Kurland) i Semigalia (łot. Zemgale, niem. Semgallen), a każda z nich posiada odrębną historię. W I połowie XVI wieku regiony te podlegają zakonowi krzyżackiemu. Już w 1522 roku omawiany obszar dosiągają idee reformacji, która powoli się umacnia – początkowo w Rydze, a z czasem również w Kurlandii i Liwonii, kościoły i klasztory przechodzą w ręce protestantów. Powstają także nowe parafie: niemieckie lub łotewskie, w zależności od tego, jakim językiem posługują się wierni. Nowe idee przyjmowane są jednak głównie w kręgach niemieckich; ludność miejscową (w szczególności chłopów) zajmują one w niewielkim stopniu lub wcale.

Konieczność głoszenia Słowa Bożego w języku parafian wymusza jednak potrzebę stworzenia łotewskiego porządku liturgicznego,kazań i pie-

---

⁴ W średniowieczu obszar dzisiejszej Łotwy zamieszkiwały plemiona bałtyckie i ugrofińskie, a o etnicznych Łotyszach mówić można nie wcześniej niż w odniesieniu do wieku XVI. Jako że kwestia konsolidacji plemion i powstanie narodu łotewskiego nie jest związana z omawianym tematem, w niniejszym opracowaniu stosować będziemy umownie nazwę „Łotysze”.

⁵ Gints Apals, *Latviešu nacionālā kustība [Łotewski ruch narodowy]*, w: *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres [Lotwa w XIX wieku. Szkice historyczne]*, red. Jānis Bērziņš, Riga: Latvijas Universitātes Vēstures institūts 2000, s. 423, 430.

śni kościelnych⁶. Niemieccy pastorzy, bazując na używanym w Rydze języku łotewskim, tworzą jego wersję pisaną w oparciu o stosowane wówczas normy składniowe języka niemieckiego i służący jego zapisowi alfabet gotycki. Skonstruowany w ten sposób łotewski język pisany (używany aż do połowy XIX wieku) niewiele różni się od łotewskiego języka mówionego, jednak pod względem składni naśladuje zasady budowy typowe dla języka niemieckiego (np. stosowanie rodzajników, miejsce orzeczenia w zdaniu).

Na skutek toczonych w połowie XVI wieku wojen o Inflanty zakon krzyżacki upada, a ziemie leżące w dzisiejszych granicach Łotwy przechodzą pod panowanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Kurlandia staje się wasalem Polski z prawem do zachowania przez jej mieszkańców wiary ewangelickiej. Wraz z przedstawicielami władz Rzeczypospolitej w 1582 roku w Rydze pojawiają się jezuici, przybyli na zaproszenie króla Stefana Batorego. Bulla papieża Grzegorza XIII z 1 marca 1583 roku zatwierdza fundację jezuickiego kolegium w Rydze⁷. W roku 1597 w prowadzonej przez jezuitów szkole uczy się około 60 uczniów⁸. Na początku XVII wieku jezuici intensywnie działają w Łatgalii, zaczynając się też pojawiać w Kurlandii i Semigalii, obejmując swoją działalnością wszystkie krainy historyczne dzisiejszej Łotwy. W 1614 roku uruchamiają swoją rezydencję w Kiesi (łot. Cēsis, niem. Wenden), niedługo później zakładając przy niej gimnazjum, w którym uczą również Łotyszy.

W wyniku toczonych od początku wieku XVII wojen polsko-szwedzkich w roku 1621 Inflanty przechodzą pod panowanie Szwecji, Kurlandia z Semigalią zachowują status księstwa i państwa wasalskiego w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a Łatgalia pozostaje prowincją tej ostatniej. W wieku

---

⁶ W 1525 roku opublikowano pierwszy formularz mszy luterańskiej w języku łotewskim, który niestety nie dochował się do naszych czasów. Zob.: *Senies piedumi latviešu valodā 1525–1855. Kopkatalogs [Starodruki w języku łotewskim 1525–1855. Katalog zbiorczy]*, red. Aleksejs Apīnīs, Riga: Latvijas Nacionālā bibliotēka 1999, s. 39, 781.

⁷ Anna Ziemińska, *Ryga w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (1581–1621)*, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu 2008 („Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. 92, z. 3), s. 90–91.

⁸ Valdis F. Plenne [Trufanovs], *Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās – 19. gadsimta sākumā) [Działalność Towarzystwa Jezusowego na rzecz promowania oświaty na terytorium Łotwy (k. XVI w. – pocz. XIX w.]]*, „Latvijas Arhīvi” 1 (2002), s. 2.

XVII na terenie Liwonii oraz w Księstwie Kurlandii dominuje protestantyzm, umacniający się stopniowo także pośród Łotyszy. Po przejęciu Liwonii przez Szwecję jezuici wycofują się do Łatgalii, gdzie w roku 1630 tworzą swoją rezydencję w Dyneburgu. Właśnie w Łatgalii umacnia się i do końca XVIII wieku koncentruje główna działalność zakonu.

TRADYCJA ŚPIEWU KOŚCIELNEGO NA ŁOTWIE I W ESTONII

W średniowiecznej Europie repertuar wernakularny szerzy się drogą ustną: to głównie pieśni pozaliturgiczne, śpiewane w czasie pielgrzymek i procesji odbywanych w ważniejsze święta roku liturgicznego⁹. Z obszaru dzisiejszej Łotwy z czasów przedreformacyjnych do dziś zachowało się siedem niemieckojęzycznych pieśni o tematyce pasyjnej, maryjnej i dedykowanych czci św. Małgorzaty i św. Anny¹⁰. Pieśni tego typu śpiewa się przed reformacją być może również w języku łotewskim. Posługująca się tym językiem ludność miejska bierze bowiem już wtedy czynny udział w kulcie religijnym: są to członkowie cechów ryskich rzemieślników, które zrzeszają głównie ludność autochtoniczną¹¹. Te rejestrowane na przełomie XIV i XV wieku gildie (tragarzy piwa, ładowaczy, tragarzy portowych), do początku XVI wieku liczą łącznie około 500–600 członków¹². Opiekują się one ołtarzami w ryskich kościołach św. Jakuba i św. Piotra; opłacają organistę i nauczyciela, którzy wraz

---

⁹ Por. z ustaleniami odnośnie pieśni religijnych w języku niemieckim: Peter Hess, *Poetry in Germany, 1450–1700*, w: *Early Modern German Literature. 1350–1700*, red. Max Reinhart, Rochester: Camden House 2007, s. 405.

¹⁰ Por. Lutz Mackensen, *Baltische Texte der Frühzeit*, Riga: Plates 1936, s. 13–28.

¹¹ Leonid Arbusow, *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland im Auftrag der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga*, Leipzig: Verein für Reformationsgeschichte, M. Heinsius Nachfolger 1921 (*Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, 3); Idem, *Studien zur Geschichte der lettischen Bevölkerung Riga im Mittelalter und 16. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti. Acta Universitatis Latviensis” 1 (1921), s. 76–100; Idem, *Kirchliches Leben der Rigaschen Losträger im 15. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti. Acta Universitatis Latviensis” 6 (1923), s. 183–224.

¹² Gustavs Strenga, *Remembering the Dead: Collective Memoria in Late Medieval Livonia*, PhD Thesis Queen Mary University of London 2013, s. 82–88.

ze śpiewającymi uczniami uczestniczą we mszy¹³. Kantorami tych bractw są posługujący przy ołtarzu duchowni, którzy, lepiej lub gorzej, znają język łotewski. Należy sądzić, że właśnie w tym czasie powstają najstarsze pieśni religijne w języku łotewskim; hipotezę taką możemy wysunąć na podstawie poświadczonych źródłowo analogicznych zjawisk, odnoszących się do innych środowisk miejskich Europy tej epoki.

Wiadomości dotyczące udziału łotewskich chłopów w kulcie chrześcijańskim w okresie przedreformacyjnym są skąpe, aczkolwiek nie można zapomnieć o poczynionych na przełomie XVII i XVIII wieku obserwacjach księży katolickich i luterańskich na temat łotewskiej religijności i koegzystowaniu w niej elementów pogańskich oraz chrześcijańskich¹⁴. Ślady kultu katolickiego przechowały się w pieśniach ludowych rejestrowanych w regionach dominacji luterańskiej – Kurlandii i Liwonii¹⁵; również postać łotewskiej bogini Māry może mieć jakiś związek z Maryją Panną¹⁶. Głównym medium treści chrześcijańskich jest dla Łotyszy pieśń religijna¹⁷.

Na badanym terenie pierwsze pieśni religijne na potrzeby nabożeństw tłumaczone są na język łotewski w czasach reformacji. Najstarsze zachowane śpiewniki łotewskie pochodzą jednak dopiero z II połowy XVI wieku – pierwsze takie wydawnictwa dla łotewskich parafii ewangelickich w Kurlandii uka-

---

¹³ Gustavs Strenga, *Remembering the Dead...*, op. cit., s. 93.

¹⁴ Por. Friedrich Engelken (red.), *Über die religiösen Vorstellungen alten Völker in Liv- und Ebstland. Drei Schriften von Paul Einhorn und eine von Johann Wolfgang Böckler*, Riga: N. Kymmel 1857; Kārlis Bregžis, *Baznīcu vizitāciju protokoli. Izraksti par jautājumu: kristīgās ticības cīņa ar latvju tautas reliģiju [Protokoły wizytacji kościelnych. Wypisy w kwestii: walka chrześcijaństwa z religią narodu łotewskiego]*, Riga: Valters un Rapa 1931.

¹⁵ Haralds Biezais, *Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion*, Stockholm–Göteborg–Uppsala: Almqvist & Wiksell 1961, s. 51–90.

¹⁶ Haralds Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten*, Uppsala: Almqvist & Wiksell 1955, s. 277–324.

¹⁷ Viktors Vonogs, *Latgaļu rakstnīceibas sōkumi: II Juris Elgers. Katoliskō rakstnīceibas paņikums [Początki piśmiennictwa łatgaliskiego: II Juris Elgers. Osiągnięcia piśmiennictwa katolickiego]*, w: *Rakstu krājums latgaļu drukas aizlieguma atcelšanas 40 gadu atcerēi [Zbiór artykułów na pamiątkę 40. rocznicy zniesienia zakazu druków łatgaliskich]*, red. Boleslavs Brežgo, Norberts Trepša, Daugavpils: Vl. Lōcis 1944, s. 29.

zały się w roku 1587¹⁸, a dla parafii ryskich i inflanckich – w roku 1615¹⁹. Można jednak przypuszczać, że w Rydze pieśni protestanckie w języku łotewskim za pisywano już wcześniej²⁰, chociażby dlatego, że do śpiewnika wydanego przez drukarnię Nikolausa Mollina z 1615 roku trafiły łotewskie pieśni protestanckie²¹ starsze od tych, które podał do druku Georg Osterberger w 1587 roku.

W tłumaczeniach tekstów religijnych na język łotewski istotną rolę odegrało utworzone w 1585 roku w Dorpacie (est. Tartu) *seminarium interpretum*. Co najmniej dwunastu tłumaczy z tej placówki posługiwało się językiem estońskim, pięciu zaś – łotewskim²². Prawdopodobnie jednym z efektów ich pracy jest najstarsza znana dziś książka katolicka w języku łotewskim: tłumaczenie katechizmu jezuita Piotra Kanizjusza (1521–1597), opatrzone wstępem i kartą tytułową sporządzoną również w tym języku²³. Zauważmy, że zawartość pochodzących z tego czasu pierwszych książek ewangelików łotewskich jest wyłącznie niemieckojęzyczna. Odmienny język każe się domyślać innego

---

¹⁸ *Undeudsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesänge, welche in den Kirchen des Fürstenthums Churland und Semigallen in Lieffland gesungen werden*, Königsberg: Georg Osterberger 1587 (dalej jako: Un 1587).

¹⁹ *Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge, welche in der Kirchen Gottes zu Riga und anderen örtern Liefflandes mehr, in Lieffländischer Pawrsprache gesungen werden...*, Riga: Nikolaus Mollin 1615 (dalej jako: Ps 1615).

²⁰ Pēteris Vanags, *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda* (16. gs.–17. gs. sākuma latvišu teksti [Źródła katechizmu luteranńskiego. Teksty łotewskie z okresu najwcześniejszego (XVI w. – pocz. XVII w.)], Stokholma: Memento, Riga: Mantojums 2000).

²¹ Przy trzech włączonych do tego zbioru pieśniach podano datę ich tłumaczenia lub powstania: „Die Heiligen Zehen Gebot Gottes – Durch S.H. Nicolaum Ram Anno 1530”, Blatt 64; „Noch ein ander Lobgesang / Auß dem Evangelio Johan. 14. Johan Ecken Anno 1537”, Blatt 83; „Weissagung Zachariae Johannis des Teuffers Vater / Lucae am ersten / Durch H. Johan Ecken / Anno 1535, verundeutschet”, Blatt 91. Dwie pierwsze pieśni nie zostały włączone do wydania królewieckiego z 1587 roku.

²² Toomas Paul, *Cultural context of the formation of written (literary) Estonian*, w: *Common Roots of the Latvian and Estonian Literary Languages*, red. Kristiina Ross, Pēteris Vanags, Frankfurt am Main, etc.: Peter Lang 2008, s. 30.

²³ *Catechismus Catholicorum: Iscige pammacischen, no thems Papreksche Galwe gabblems Christites macibes. Prekskan thems nemacigems und iounems bernems* [Katechizm katolicki: krótka nauka o pierwszych ważnych działach nauki chrześcijańskiej dla niewykształconych i małych dzieci], Wilno: Daniel Łęczycki 1585 (dalej jako: Cat 1585).

odbiorcy. Wspomniany katechizm Kanizjusza uważa się za pierwszą „narodową” książkę po łotewsku, za czym przemawia również całkiem spory jak na tamte czasy nakład (1002 egzemplarze)²⁴. Adresatami książki są uczniowie kolegium jezuickiego w Rydze oraz dzieci uczone na wsiach przez wywodzących się z tego zakonu misjonarzy. Na stronie przedtytułowej jedynego znanego dziś egzemplarza tej edycji znalazł się wpis: *Catechismus Curlandicus*, co mogłoby świadczyć o tym, że zamierzano ją rozprowadzać także wśród Łotyszy kurlandzkich. Być może właśnie aktywność jezuitów w tej dziedzinie wpłynęła wtedy na przyspieszenie prac nad publikacją łotewskiego przekładu luterańskiego katechizmu (1586), śpiewnika oraz wyboru ewangelii i epistoł (1587)²⁵.

Jednym z domniemanych tłumaczy łotewskiej edycji katechizmu Kanizjusza jest urodzony w Prusach misjonarz, Ertmann Tolgsdorf (1550–1620). To właśnie jego nazwisko łączy się z odnowieniem w czasach kontrreformacji w Rydze średniowiecznej tradycji śpiewu katolickiego²⁶. W nekrologu Tolgsdorfa czytamy, że był on twórcą hymnów i antyfon, które rozpowszechniał w środowiskach łotewskojęzycznych²⁷. Wykorzystywał on, być może, pieśni katolickie znane Łotyszom już wcześniej, a pochodzące sprzed reformacji²⁸. Na końcu katechizmu opublikowano tekst *Christite dzesme us tho Schwete Deewe Mate [Pieśń chrześcijańska do Świętej Matki Boskiej]* – jedyny, który w nieco zmienionej wersji i ortografii trafił do śpiewnika Elgera z roku 1621²⁹. Obecność tej samej modlitwy w języku łotewskim w dwóch różnych wersjach na przełomie XVI i XVII wieku świadczyć może o rozpowszechnieniu pośród Łotyszy kultu katolickiego.

---

²⁴ Valdis F. Plenne [Trufanovs], *Jēzus biedrības...*, op. cit., s. 30.

²⁵ Ināra Kleķere, *Izcils papildinājums latviešu literatūrzinātnei* [Ważne uzupełnienie łotewskich badań literaturoznawczych], „Letonica. Humanitāro zinātņu žurnāls” 35 (2017), s. 106.

²⁶ Staņislavs Kučinskis, *Sirmais kungs, Latvijas tēvs Ertmanis Tolgsdorfs 1550–1620* [Siwy Pan, Ojciec Łotwy Ertmann Tolgsdorf 1550–1620], w: *Dzimtenes kalendārs 1984. gadam* [Kalendarz Ojczyźniany na rok 1984], red. Kazimirs Vilnis, Västerås: Tris rozes 1983, s. 60.

²⁷ Jan Poszakowski, *Summarum vitae P. Erthmanni Tolgsdorff SJ*, Kraków: Archiwum Towarzystwa Jezusowego Prowincji Polski Południowej, sygn. 266, k. 204. Cyt. za: *Latvijas vēstures avoti jezuītu ordenu arhīvos* [Źródła do historii Łotwy w archiwach zakonu jezuitów], t. 2, red. Józef Kleijntjens, Riga: Latvju Grāmata 1941, s. 298–299.

²⁸ Staņislavs Kučinskis, *Sirmais kungs...*, op. cit., s. 64.

²⁹ Elger 1621, [nr 78 w poniższym katalogu].

Zalecenie, by śpiewniki katolickie układać w języku łotewskim, wydał synod ryski z 4 marca 1611 roku³⁰, a pierwszym owocem tej decyzji jest właśnie przygotowany przez Elgera druk, wydany w Braniewie w roku 1621 i wznowiony niemal pół wieku później w Wilnie³¹. Przynajmniej trzy zamieszczone w pierwszym z tych wydań pieśni³² – o rytmicznych, sugestycznych i zbliżonych do języka mówionego teksthach, dla których brak analogii w repertuarze niemieckojęzycznym – mogły powstać wcześniej, być może nawet jeszcze przed reformacją.

Praca duszpasterska jezuitów przynosi owoce na terenie dzisiejszej Łotwy już na przełomie XVI i XVII wieku³³. Nauczywszy się języka łotewskiego, jezuiti prowadzą edukację dzieci, kładąc szczególny nacisk na naukę prawd wiary i śpiew pieśni. Więź, jaka wyksztalciała się między ludnością łotewską a jezuitami w XVI wieku, wydaje się bliższa od tej, która łączyła ją w tym czasie z pastorami protestanckimi. Jak się wydaje, była ona wtedy nawet silniejsza niż później, w II połowie XVII wieku, kiedy to dominacja w zakresie literatury

---

³⁰ „Nimis sane indecorum est, quod observavimus deformes esse in Ecclesiis huius Provinciae cantiones spirituales et modum catechizandi; ad servandam igitur uniformitatem cantiones eiusmodi spirituales diligenter emendari et imprimi curabimus”. Cyt. za: Stanislav Kučinskis, *Latviešu tautas vienība 1611. gadā Rīgas sinodes ziņojumu gaismā [Jedność narodu łotewskiego w świetle postanowień synodu ryskiego z roku 1611]*, „Dzimtenes Balss” 8 (1955), s. 332–333.

³¹ Elger 1673. Dodajmy, że jest to jedyny znany obecnie łotewski śpiewnik katolicki opublikowany do lat 30. XVIII wieku. Kolejny, jeśli nie liczyć uzupełnionego wydania kancjonalu Elgera z roku 1673, znany śpiewnik katolicki (w języku łatalskim) to: *Katoliszka Dzismiu gromota Diwam wyssuwarygam por gūdu un Łatwisygm por izmocjejszonu sarakstta un izdrukowota, Wilniē: pi Baznickungu Jezuitu 1730 godā* [Śpiewnik katolicki Bogu Wszechmocnemu na chwałę i Łotyszom dla nauki spisany i wydrukowany...], Wilno: Drukarnia Akademii Jezuickiej 1730].

³² Pieśń pasyjna *Wene citte krasne džesme no Christi ceſen* [Inna piękna pieśń o męce Chrystusa], pieśń wielkanocna *Christus ir aukštan cāles* [Chrystus zmartwychwstał] oraz pieśń o Wniebowstąpieniu *Kad Christus muse kunx und Déws* [Gdy Chrystus nasz Pan i Bóg] – odpowiednio: Elger 1621, [39], [42] i [53]. Tutaj i dalej w tytułach pieśni zachowano pisownię oryginalną z pierwszego wydania (Elger 1621), zaś w przytoczonych niżej fragmentach utworów, dla łatwiejszego uchwycenia ich cech poetyckich, zastosowano ortografię współczesną.

³³ Por. Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat, 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*, Odense: Fyen Stiftsbogtrykkeri 1977 (*Odense University studies in history and social sciences*, 44).

religijnej wraca do środowisk protestanckich, które od czasów aneksji szwedzkiej stopniowo przechodzą z języka niemieckiego na łotewski.

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ GEORGA ELGERA (1585–1672)

Georg Elger urodził się w 1585 roku w rodzinie protestanckiej w Wolmarze (łot. Valmiera), w Inflantach. Uczył się w ryskiej szkole katedralnej i przypuszczalnie właśnie wtedy przeszedł na katolicyzm³⁴. W 1605 roku wstąpił do seminarium duchownego w Braniewie i po dwóch latach studiów przyjęto go do zakonu jezuitów. Pełen kurs gimnazjalny ukończył później w Połocku. Po 1610 roku Elger pracował jako nauczyciel gramatyki w Braniewie, w roku 1613 studiował teologię w Nieświeżu, a 1 września 1615 roku był już w Rydze. W tym czasie jezuici osiągali stopniowo coraz to większe sukcesy duszpasterskie w środowisku łotewskim. Sam Elger w ostatnich czterech miesiącach 1615 roku wysłuchał 353 spowiedzi, pomógł przejść na katolicyzm pięciorgu luteranom, ochrzcił siedemnaścioro dzieci i udzielił sakramentu małżeństwa sześciu parom³⁵.

Od 1 września 1619 do 24 lipca roku następnego Elger odbywał zakonny tercjat w kolegium w Nieświeżu, a w opinii, którą później otrzymała, czytamy, że był to „dobry zakonnik, z pokorą przestrzegający wszystkich zaleceń [przełożonych], dzielnie znoszący próby, w pracy misyjnej [jeszcze] bez owoców, jako że nieuczony w języku polskim i litewskim, obdarzony przeciętnymi zdolnościami”³⁶. Małe jest więc prawdopodobieństwo, by Elger sam przetłumaczył z polskiego pieśni zawarte w kancjonale z roku 1621. Zawarta w tytule tego druku informacja („katolickie pieśni duchowne, przez dobrych chrześcijan...

---

³⁴ Stānislavs Kučinskis, *J. Elgera Mūža gājums [Žyciorys G. Elgera]*, „Dzimtenes Balss” (1953/11), s. 12–13.

³⁵ *Annus 1615. P. Elger*, w: *Historia Collegii Rigenensis Societatis Jesu in Livonia*, Roma: Archivum Romanum Societatis Jesu, Lithuania (dalej jako: ARSI Lith.) 54. Cyt. za: *Latvijas vēstures...*, *op. cit.*, s. 165–166.

³⁶ „....bonus religiosus, in omnibus experimentis et humilibus obsequijs bene se gessit, missiones sine fructu expedivit, quia lingua Polona et Lituana est ignarus, vires habet mediocres”. Cyt. za: *Liber extraordinarius provincialis*, red. Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2012, s. 434. Podziękowania za wskazanie tego tropu dla litewskiego językoznawcy Jurija Pakerysa.

na język nie-niemiecki przetłumaczone")³⁷ sugerowałaby, że jest to wspólne dzieło kilku autorów. W 1620 roku Elger przeniósł się do Kiesi, gdzie prawdopodobnie poznał przewodniczącego synodu ryskiego z 1611 roku, biskupa Ottona Schenkinga (około 1544–1637); w tamtejszym kolegium finalizował prace nad przygotowaniem śpiewnika do publikacji.

Gdy wojska szwedzkie pod koniec 1621 roku zajęły Kieś, Elger wrócił do Braniewa; w tamtejszej oficynie Georga Schönfelsa wydał swój śpiewnik. W roku 1628 był misjonarzem w Orszy, w kolejnym roku działał w Krożach, a od roku 1630 – w Dyneburgu. W tym ostatnim ośrodku w roku 1631 zredukowano liczbę kapelanów i Elger jako niemiecki kaznodzieja przeniósł się do Smoleńska, gdzie od 1633 roku obok siedemnastu innych duszpasterzy był wojskowym kapelanem. W 1636 roku był już na powrót w kolegium w Orszy, gdzie pełnił obowiązki prefekta zdrowia.

W roku 1638 Elger wrócił do Inflant, ale nie do szwedzkiej ich części (skąd jezuici zostali wypędzeni), lecz do polskiej Łatgalii. W latach 1638–1640 oraz 1643 był przełożonym kolegium jezuickiego oraz nauczycielem syntaksy i poetyki w szkole jezuickiej w Dyneburgu. Zachowany rękopis Elgera – spis łotewskich pieśni katolickich pt. *Index Cantionum* z 1640 roku³⁸ – świadczy o tym, że jezuita kontynuował w tym czasie prace nad łotewskim śpiewnikiem katolickim i przygotowywał nowe jego wydanie – wszystkie wymienione w tym spisie pieśni trafiły do reedycji jego śpiewnika z roku 1673.

Po roku 1649 stan zdrowia Elgera uległ pogorszeniu: w roku 1651 uznano go za niezdolnego do pełnienia obowiązków nauczycielskich, kontynuował jednak pracę duszpasterską. Kolejne dziesięć lat wojny (po roku 1658) Elger wraz z innymi jezuitami z Dyneburga spędził w okolicach Iluksztu (łot. Ilūkste) w wiejskiej posiadłości Sybilli von Lüdinghausen z d. Wolff von Syberg, gdzie przygotował do druku kilka przełożonych na łotewski książek: katechizm i niedzielne perykopy czytań mszałnych i ewangelii na cały rok

---

³⁷ „Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christen... in Unteutsche sprach gebracht”.

³⁸ *Evangelien und Episteln ins Lettische übersetzt von Georg Elger nebst einem Register seiner geistlichen Lieder aus der Zeit um 1640*, red. Kārlis Dravīņš, t. 1, Lund: H. Ohlsson 1961, s. 142.

liturgiczny³⁹. Następnie wrócił do Dyneburga, gdzie 30 września 1672 roku zmarł na skutek udaru. W nekrologu o ostatnich latach życia Elgera napisano: „wobec innych był bardzo przyjemny i miły, niestrudzony w ciągłej pracy, w życiu zakonnym prosty, otwarty i bardzo przykładny, z powodu znajomości języka łotewskiego niezbędny, dojrzały do nieba”⁴⁰.

W historii kultury łotewskiej Elger znany jest również jako językoznawca, autor trójjęzycznego (łotewsko-łacińsko-polskiego) słownika⁴¹. Niektóre jego prace długo pozostawały wyłącznie w rękopisach, po raz pierwszy opublikowano je dopiero w II połowie XX wieku⁴².

Nie wiadomo, dlaczego to właśnie Elgerowi powierzono przygotowanie łotewskiego śpiewnika katolickiego. Nie posiadamy też żadnych konkretnych wskazówek, by uznać zawarte w nim pieśni za utwory jego autorstwa. Pojawiają się głosy, że pieśni, które po raz pierwszy opublikowano dopiero w drugim wydaniu śpiewnika, mogą być efektem pracy tłumaczeniowej Elgera⁴³. Strona tytułowa pierwszego wydania zawierała sugestię, iż jest to wspólne dzieło kilku jezuitów; w publikacji z roku 1673 informacji tej jednak już nie ma. Doskonałe wykształcenie Elgera, obejmujące m.in. bogate kursy poetyki i retoryki, dało mu dostateczną podstawę do dokonywania wartościowych przekładów na język łotewski. Kurs nauczania w kolegium jezuickim przewidywał zdobycie gruntownej i szczegółowej wiedzy w dziedzinie literatury antycznej, jak również ćwiczenia w zakresie tłumaczenia, parafraszowania i układania tek-

---

³⁹ *Catechismus seu brevis institutio doctrinae christianaæ: quinque capitibus comprehensa in gratiam gentis Lothavicae per R. P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1672; Evangelia toto anno singulis Dominicis et festis diebus juxta antiquam Ecclesiae consuetudinem in Livonia Lothavis praelegi solita. Ex Latino in Lothavicum idioma translata. Per R. P. Georgium Elger è Societate Iesu, Vilnae: Typis Acad: Soc: Iesu Anno D. 1672.*

⁴⁰ „...senecio morum suavitate amabilis, inter labores assiduus indefessus, sinceritate religiosa insignis, ob idiomatici Lotavici notitiam pernecessarius; caelo maturuisse visus”. *Litterae annuae Residentiae Dyneburgensis*, ARSI Lith. 38. Cyt. za: *Latvijas vēstures...*, op. cit., s. 354.

⁴¹ *Dictionarium Polono-Latino-Lottavicum opus posthumum. R. P. Georgii Elger Soc. Iesu, Vilnae: Typis Academicis Soc. Iesu 1683.*

⁴² *Evangelien und Episteln...*, op. cit.

⁴³ Por. Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen...*, op. cit., s. 66.

stów oryginalnych⁴⁴. Można zresztą przyjąć, że Elger opublikował teksty pieśni katolickich znanych wcześniej wyłącznie z rękopisów lub tradycji ustnej. Być może są pośród nich także teksty zapisane przez Tolgsdorfa, z którym współpracował w Rydze od roku 1615.

TEKSTY PIEŚNI

W Braniewie, gdzie jezuici rozpoczynają swą działalność już w 1564 roku, fundowane są w następnych latach kolejne placówki oświatowe: gimnazjum (1565), konwikt szlachecki (1565), seminarium duchowne (1567), nowicjat (1569), seminarium papieskie (1578) oraz bursa dla ubogich studentów (1582)⁴⁵. Kolegium, które wchodzi w skład litewskiej prowincji Towarzystwa Jezusowego, utrzymuje stałego kontakt z powołanym przez jezuitów w roku 1579 uniwersytetem w Wilnie. Program kształcenia oferowany przez jezuickie placówki Braniewa sprawia, że stają się one najważniejszym ośrodkiem kształcenia jezuitów z tej części Europy przed podjęciem przez nich studiów w Wilnie. W I połowie XVII wieku Braniewo jest też głównym miejscem druku książek katolickich, publikowanych nie tylko w języku łotewskim, ale także estońskim.

Szczególne znaczenie dla działalności kulturalnej braniewskich jezuitów ma tamtejsza drukarnia, o której założenie zabiegał już w 1585 roku jezuita Antonio Possevino (1533–1611). Drukarnię uruchamia w 1589 roku pochodzący być może z Lubeki Johann Sachse, który wydaje w niej pierwszych sześć publikacji⁴⁶. Po dłuższej przerwie oficyna wznowia swą aktywność w 1598 roku po jej nabyciu przez Georga Schönfelsa († między 1626 a 1631), do którego później dołącza Jakob Birhus. W latach 1589–1700 w tej prywatnej drukarni

---

⁴⁴ Thomas Aloysius Hughes, *Loyola and the educational system of the Jesuits*, London: William Heinemann 2006, s. 270–276.

⁴⁵ O działalności jezuitów w Braniewie pod koniec XVI i na początku XVII stulecia zob.: Dieter Breuer, *Der Anteil Jesuiten an der Kulturentwicklung im Hochstift Ermland und im Herzogtum Preußen (Braunsberg, Rössel, Königsberg)*, w: *Kulturgeschichte Ostpreußens in der Frühen Neuzeit*, red. Klaus Garber, Manfred Komorowski, Axel E. Walter, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2001, s. 323–328.

⁴⁶ Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 3: *Jesuit educational strategy 1553–1622*, Leiden, New York etc.: E. J. Brill 1992 (*Studies in the History of Christian Thought*, 46), s. 181.

wydano 194 różne druki, w tym ułożony przez Elgera śpiewnik z roku 1621, który być może stanowi część większego, niezachowanego dziś zestawu ksiąg; w jego skład wchodzić mogły również: katechizm, objaśnienia obrządków i świąt kościelnych, zbiory hymnów i oficjów⁴⁷. Ich istnienie (być może tylko w postaci rękopiśmiennej) sugeruje fakt ukazania się w 1623 roku analogicznego wydawnictwa w języku estońskim, przygotowanego najpewniej przez jezuitę Wilhelma Buckiego (*Buccius*, 1585–1643)⁴⁸. Podobnie jak w śpiewniku Elgera z 1621 roku, także zbiór pieśni estońskich opatrzono nutami⁴⁹. Niestety, z wydawnictwa tego nie zachował się do naszych czasów ani jeden egzemplarz. Ciekawe, że o ile śpiewnik Elgera nie miał większego wpływu na historię łotewskiej pieśni kościelnej w ogóle, to znaczenie katolickich pieśni estońskich dla rozwoju repertuaru protestanckiego jest niezaprzeczalne⁵⁰. Świadczy o tym treść wstępu do śpiewnika z 1656 roku, w którym wspomniano, że wcześniejszy śpiewnik katolicki stanowił jedynie część obszerniejszego wydawnictwa estońskojęzycznego⁵¹. Informacja ta pozwala na wysunięcie przypuszczenia,

---

⁴⁷ W I połowie XVII wieku opublikowano w Braniewie jeszcze jedno wydanie z tekstem w językach łotewskim i estońskim (a także niemieckim, łacińskim i polskim), mianowicie *Agenda parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta*, Braniewo: Georg Schönfels 1622. Szczegółowe informacje na temat tego wydania zawiera jego nowsza edycja: *Agenda Parva Brunsbergae M.DC.XXII. Handbüchlein für catholische Geistliche aus Livlands Polenzeit*, red. Otto Freymuth, Tartu: J. G. Krüger 1938. Ortografia języka łotewskiego tej księgi liturgicznej oraz śpiewnika przygotowanego przez Elgera wskazuje na to, że oba wydawnictwa przygotowali do druku ci sami redaktorzy: Benjamīš Jēgers, *Einige Bemerkungen...*, op. cit., s. 69, 74.

⁴⁸ *Institutiones oestonicae catholicae videlicet catechismus, ceremoniae ecclesiasticae, quæstiones de omnibus festis anni hymni et cantiones sacrae per quemdam e S.J. sacerdotem in lucem editæ*. Taki tytuł podaje Karol Estreicher, *Bibliografia Polska. 140 000 druków*, cz. III, t. II (ogólnego zbioru t. XIII), Kraków: Akademia Umiejętności 1894, s. 421. Wedle tego autora poszczególne części tego wydawnictwa spisano w języku łotewskim (!).

⁴⁹ Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat...*, op. cit., s. 147.

⁵⁰ Por: Herbert Salu, *Zur Entwicklung des estnischen Kirchenliedes im 17. Jahrhundert*, w: *Apophoreta Tartuensia*, red. Jaan Olvet Jensen, Stockholm: Apophoreta Tartuensia 1949, s. 79–87.

⁵¹ „...nicht vor gar vielen Jahren ein Pabstliches Catechismus Buch in dieser Ehstnisch-Dörptischen Sprach durch einen Dörpatischen Jesuiten (wie er sich nennet) heraus gegeben und zu Braunsberg ist gedruckt worden in welchem beides in Reimen und Noten nach ziemlicher Dicht- und Singekunst gesetzte Ehstnische Lieder zu finden seyn”. Cyt. za: *Neu Ehstnisches Gesangbuch, Worinnen die Kirchen-Gesänge Sel. Hn. Lutheri und anderer Gottseligen Männer in die*

że kancjonał Elgera mógł wchodzić w skład większego zespołu publikacji; tym bardziej, że nie znalazło się w nim ani słowo wstępne, ani też wzmianka o pozwoleniu na druk. Zaginiony łotewski zbiór był jednak dostępny i wykorzystywany, chociażby przez samego Elgera, który przygotowywał do druku w drugiej połowie XVII stulecia wydanie katechizmu⁵² oraz nową edycję śpiewnika – ukazała się już po jego śmierci, w 1673 roku⁵³.

Oba wydania śpiewnika Elgera różnią się między sobą. W pierwszym znalazło się przynajmniej 96 tekstów pieśni i modlitw, w drugim jest ich 100, przy czym 18 pieśni opublikowanych w roku 1621 nie znalazło się w wydaniu drugim, tłumaczenia 24 tekstów pieśni i modlitw zostały zmienione, pojawiają się też cztery nowe pieśni z polskiego repertuaru. Wszystkie teksty zawarte w wydaniu z roku 1673 podzielone zostały na dwanaście działów o następujących tytułach: *Pro Adventu D(omi)ni* (5 pieśni), *Pro natalitijs D(omi)ni* (15), *In festo SS. Inocentium* (1), *De nomine Jesu* (2), *In Dominica Palmarum* (1), *De Passione D(omi)i nostri Iesu Christi* (15), *Cantiones Paschales* (9), *Pro Pentecoste* (3), *De S(anctissi)ma Trinitate* (4), *De SS. Sacramento* (8), *De Beatissima V. Maria* (10) i *Cantiones extraordinariae* (27). W odróżnieniu od druku z 1621 roku w późniejszym wydaniu pominięto zapisy nutowe melodii, a każda pieśń posiada jeden tylko tytuł, przy czym żaden nie został już zapisany w języku łotewskim (74 pieśni mają tytuł łaciński, 15 – niemiecki, 10 – polski). Pieśń *Wene d̄jesme no tems c̄ettrems p̄ädigems letems* [*Pieśń o czterech rzeczach ostatecznych*] w wydaniu drugim podzielona została na trzy odrębne pieśni opatrzone własnymi tytułami⁵⁴. Inna pieśń – *Zēmeswātke d̄jesme no mūsu kungu Jesu Christi pedzīm̄ßen* [*Pieśń o Narodzeniu Pana naszego Jezusa Chrystusa*]⁵⁵, pozbawiona została w drugim wydaniu tytułu, następuje go nazwa rozdziału.

---

gewöhnliche Melodeyen und gleiche Reimen verfasset sind. Zum Aufnehmen der Gemeine Gottes in Ehstland wolmeinentlich verfertiget und zum Druck übergeben Von Etlichen Pfarrherren im seligen Lande, Reval: Adolph Simon, Gymn. Buchd. 1656.

⁵² Catechismus seu brevis institutio doctrinae christianaæ..., op. cit.

⁵³ Elger 1673. Por. *Seniespedumi latviešu valodā 1525–1855...*, op. cit., s. 648.

⁵⁴ Elger 1621, [92]: *De Morte, De Iudicio, De Inferno*; Elger 1673, k. 156–164.

⁵⁵ Elger 1621, [5]; Elger 1673, k. 14.

Z pierwszego wydania kancjonału Elgera do naszych czasów przetrwał tylko jeden egzemplarz, który przechowuje Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego. Dodatkowo nie zachował się on w całości – druk urywa się na stronie 206. Karta tytułowa śpiewnika została spisana w języku niemieckim, a zatem wydawnictwo było adresowane do działających na Łotwie i w Estonii jezuitów niemieckojęzycznych. Większość pieśni uzupełniono o zapis nutowy melodii, brakuje ich tylko przy szesnastu (być może najbardziej popularnych) utworach; w przypadku *Christus ir aukšan cāles [Chrystus zmarwtychwstał]*⁵⁶ zapisano tylko melodię refrenu; przy trzech innych pieśniach zapis zastąpiono wskazówką, że ich melodia jest ta sama, co pieśni poprzedniejskie⁵⁷; przed *Wene džesme no muſu kunge Jesu Christi uſbroukſen [Pieśń o Wniebowstąpieniu Pana naszego Jezusa Chrystusa]*⁵⁸ podano odnośnik do *Christus ir aukšan cāles*⁵⁹, jest to jednak tylko incipit tekstu utworu, a nie tytuł, ten bowiem zastąpiono lakonicznym *Citte džesme*. Większość pieśni jest zrytmizowana, bliska tonicznemu systemowi wersyfikacyjnemu.

Na pierwszy rzut oka zbiór sprawia wrażenie antologii zestawionej według dość swobodnego klucza: nawet żywa pagina, która zwykle podaje tytuł rozdziału, w śpiewniku z roku 1621 zawiera tylko lakoniczną informację: *Garrige džesme [Pieśń duchowna]*. W rzeczywistości jednak pieśni zostały rozmieszczone na podstawie tematyki: w pierwszej części druku są to kolejne okresy roku liturgicznego, o czym świadczą podane przy tytułach adnotacje (np. *Žēmeswātke džesme no mūſu kungu Jesu Christi pedzīmſen [Pieśń o Narodzeniu Pana naszego Jezusa Chrystusa]* itp.). W drugiej części druku zebrane pieśni maryjne i ku czci świętych, służące wyznaniu grzechów i przeznaczone na inne okoliczności („przygodne”). Poniżej podajemy listę tych działań z podaniem liczby zawartych w nich pieśni:

---

⁵⁶ Elger 1621, [42].

⁵⁷ „Im vorigen thon” – Elger 1621, [45] „Im selbigen Thone” – Elger 1621, [77]; „In tono priori” – Elger 1621, [88].

⁵⁸ Elger 1621, [53].

⁵⁹ Elger 1621, [51].

Pieśni Adwentowe (4),
Pieśni o Narodzeniu Pańskim (19),
Pieśni ku czci Imienia Jezus (2),
Pieśni na Niedzielę Palmową (2),
Pieśni wielkopostne i pasyjne (13),
Pieśni o Zmartwychwstaniu Pańskim (12),
Pieśń na Wniebowstąpienie (1),
Pieśni na Zesłanie Ducha Świętego (5),
Pieśni o Trójcy Świętej i katechizmowe (5),
Pieśni na Boże Ciało (10),
Pieśni maryjne (9),
Pieśń o wszystkich świętych (1),
Pieśń o spowiedzi (1),
Pieśni przygodne (8),
Litanie (2),
Magnificat,
Te Deum laudamus.

Genezę poszczególnych pieśni ujawnia zamieszczony niżej katalog konkordancji ich tekstów i melodii⁶⁰. Szczególnie ciekawy kontekst lokalny towarzyszy pieśni *Wene krásne zemswátke džesme [Piękna pieśń na Boże Narodzenie]*⁶¹ autorstwa wspomnianego biskupa Ottona Schenkinga, o czym informuje drugie wydanie śpiewnika. Nie wiadomo, czy pieśń została przełożona z języka niemieckiego, czy też powstała od razu w języku łotewskim. Schenking wywodził się ze szlachty inflanckiej, a dobrej znajomości polskie-

---

⁶⁰ Por. *Katalog*, s. CXLI. Domniemanych źródeł tekstów pieśni poszukiwano przede wszystkim w drukach podanych w wykazie *Źródła tekstu* oraz w wydawnictwach: Philipp Wacker-nagel, *Das deutsche Kirchenlied. Von der ältesten Zeit bis zum Anfang des XVII. Jahrhunderts*, t. 1–5, Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms 1990; Joseph Kehrein, *Katholische Kirchenlieder, Hymnen, Psalmen. Aus der ältesten deutschen gedruckten Gesang- und Gebetbüchern...*, t. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1964; Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen: auf Grund handschriftlichen und gedruckten Quellen bearbeitet*, t. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1962. Konkordancji materiału melodycznego poszukiwano natomiast w źródłach podanych w wykazie *Źródła melodii* oraz w publikacjach podanych w spisach: *Wydania krytyczne i faksymilowe zabytków oraz Antologie*.

⁶¹ Elger 1621, [23].

go oraz łotewskiego zawdzięczał mianowanie na proboszcza parafii w Kiesi zaraz po erygowaniu diecezji wendeńskiej (1585), a w roku 1590 – na biskupa tejże diecezji. Powszechnie znana była jego gorliwość w posłudze duszpasterskiej wśród chłopów łotewskich i estońskich oraz negatywny stosunek do pastorów luterańskich⁶².

Z dostępnych w śpiewniku 96 tekstów aż 46 posiada tytuł łaciński, 16 – niemiecki, 17 – wyłącznie łotewski, 10 – łaciński i łotewski, 5 – polski, po jednej – polski i łotewski oraz łotewski i niemiecki. Oczywiście język nie przesąduje o pochodzeniu pieśni; informuje jedynie o ówczesnej ich konotacji. Pieśni o tytułach łacińskich nierzadko pod względem treści bliższe są tłumaczeniom niemieckim; młodsze teksty łotewskie w ogóle stanowią najczęściej tłumaczenia niemieckich pieśni katolickich. Często tekst łotewski nawiązuje do pieśni łacińskich i niemieckich na tyle swobodnie, że nie sposób dociec, czy mamy do czynienia z tłumaczeniem z któregoś z tych języków, czy tekst taki ułożono od razu po łotewsku. Jak wynika z tabeli konkordancji opracowanej dla niniejszej edycji, nie udało się odnaleźć źródeł tekstów wszystkich pieśni, choć dołączony do wielu z nich zapis nutowy wskazuje na melodie bardzo dobrze znane. Pieśń *Tu kas par mums cētis [Któryś za nas cierpią ranę]*⁶³ łączy z przypadkowym pierwowzorem tylko incipit tekstu, dalsza jego część powstała niezależnie. Łacińskiego pierwowzoru pieśni opatrzonej tytułem *Fiant Domine oculi tui*⁶⁴ nie udało się odnaleźć. Do niektórych tekstów dołączono zapis nutowy, zidentyfikowany jako należący do innej pieśni, z którą pod względem treści pieśń łotewska nie ma żadnego związku, jak w przypadku utworu *Christus muſe pestitayß [Chrystus nasz zbawca]*⁶⁵, któremu towarzyszy melodia tenoru z *Psalmu XXIX* Mikołaja Gomółki *Nieście chwałę, mocarze*. Również przekazy melodii pieśni o Trójcy Świętej, *Tur ir wens Dews no mūžige [Jeden jest Bóg w Trójcy]*⁶⁶, nie odpowiadają łotewskim tekstem słownym. W melodii

---

⁶² *Latvijas vēstures..., op. cit.*, s. XIV; Heinrich Diederichs, Otto Schenking, „Rigasche Stadt-blätter” 52 (1891), s. 409–412.

⁶³ Elger 1621, [34].

⁶⁴ Elger 1621, [85].

⁶⁵ Elger 1621, [36].

⁶⁶ Elger 1621, [59].

pieśni wielkanocnej *Wens Engels ūkayſts no aukſte debess* [Anioł czysty z nieba wysokiego]⁶⁷ rozpoznano pieśń niemiecką *Erstanden ist der heilige Christ*. Łotewska wersja tej pieśni koncentruje się wokół epizodu ogłoszenia przez anioła niewiastom wieści o zmartwychwstaniu Chrystusa⁶⁸.

Interesującym aspektem badawczym jest obecność w kancjonale pieśni protestanckich. Dwa najstarsze śpiewniki luterańskie z tego obszaru (z oficyn Osterbergera i Mollina) wiążą z omawianym śpiewnikiem Elgera spora liczba tekstów łacińskich i niemieckich⁶⁹. Lokalny aspekt wszystkich trzech kancjonałów przejawia się również w tłumaczeniu *Te Deum laudamus* używanym przez ryskich Niemców, które różni się od tekstu Lutra.

Podobna pod względem liczby jest grupa pieśni wywodzących się z repertuaru średniowiecznych hymnów, antyfon, sekwencji i pieśni biblijnych. W śpiewniku Elgera sporo jest dawnych pieśni katolickich, śpiewanych chętnie przez protestantów (np. niemieckie tłumaczenia łacińskich pieśni bożonarodzeniowych *Dies est laetitiae*, *Puer natus in Bethlehem* czy *In dulci iubilo*⁷⁰). Nie można wykluczyć, że osoby opracowujące zawartość łotewskich śpiewników katolickich знаły protestanckie wersje tych pieśni; w śpiewniku Elgera nie ma jednak ani jednego tekstu, który pod względem ortografii czy leksyki byłby identyczny z pieśniami publikowanymi wcześniej w łotewskich kancjonałach protestanckich. Łotewskie pieśni ze śpiewnika Elgera bliższe są wersjom oryginalnym nie tylko pod względem treści, ale i formy, a co za tym idzie, obecne są w nich rymy, czego nie można powiedzieć o pieśniach protestanckich, które nierazko są swobodnymi

---

⁶⁷ Elger 1621, [50].

⁶⁸ Ponadto w zbiorze Elgera znajdujemy cztery teksty, dla których jak dotąd nie udało się znaleźć nawet odległej analogii, ani źródła zapisu nutowego: *Wene citte kraſne džefme no Christi ceſen* [*Inna piękna pieśń o męce Chrystusa*] (Elger 1621, [39]); pieśń wielkanocna *Christus ir aukſan cāles* [*Chrystus zmartwychwstał*] (Elger 1621, [51]); pieśń o Wniebowstąpieniu *Kad Christus muse kunx und Déws* [*Gdy Chrystus nasz Pan i Bóg*] (Elger 1621, [53]) i jedna z ciekawych pieśni w całym zbiorze: *Wene džefme no tems czettremis pādigems letems* [*Pieśń o czterech rzeczach ostatecznych*] (Elger 1621, [92]).

⁶⁹ Elger 1621 [1], [8], [16], [19], [20], [21], [22], [33], [41], [42], [52], [55], [56], [57], [61], [62], [68], [69], [70], [86], [87], [91], [93], [95], [96].

⁷⁰ Odpowiednio: Elger 1621, [8], [16], [19].

tłumaczeniami prozą; przykładem tego jest chociażby przekład pieśni wielkanocnej *Ad coenam agni*⁷¹.

W śpiewnikach łotewskich protestantów i katolików publikowano także i takie teksty, które przełożyli, uzupełnili lub sparafraszowali niemieccy protestanci. Np. pieśń *Da Jesus an dem Kreutze stund* Johanna Böschensteina (1472–1540) w łotewskim tłumaczeniu opublikowali zarówno Mollin, jak i Schönfels⁷². Spośród jedenastu pieśni zaadaptowanych z tradycji katolickiej i przełożonych na niemiecki przez Marcina Lutra sześć podano u Elgera w wersji łotewskiej, której za podstawę posłużył przekład niemieckiego reformatora⁷³. Tłumaczenie trzech kolejnych pieśni w pewnym stopniu różni się od przekazu z roku 1615, np.: *Jesu Christus unser Heyland* tylko częściowo przetłumaczono z tej wersji⁷⁴; w łotewskim opracowaniu *Gelobet seystu Jesu Christ* wersy pieśni ułożono w innym porządku niż u Lutra⁷⁵; w tłumaczeniu jego pieśni *Gott der Vater wohn uns bey* zachowano wezwanie do Matki Boskiej: „Lûdz par mums Jumprox Maria ar wysse debbesse droudz / tad dzedam mäs Alleluia”⁷⁶. Dwie inne pieśni ze śpiewnika Elgera są tłumaczeniami tekstów średniowiecznych: *Media vita in morte sumus* trafiła tu za pośrednictwem przedreformacyjnego tłumaczenia *Mitten wir in leben sein*, o czym świadczy towarzyszący jej tytuł niemiecki⁷⁷. W drugiej edycji śpiewnika Elgera podano przy tej pieśni starszy, łaciński tytuł⁷⁸. Również sekwencję *Veni Sancte Spiritus* przetłumaczono z pominięciem przekładu Lutra⁷⁹.

---

⁷¹ *Pe Lelden iärinie galde mōdig*: Elger 1621, [52].

⁷² *Kad Jesus py tho krust stawey*, Ps 1615, k. 50a–b lp.; *Kad Jesu pe to kruſt stawäie*: Elger 1621, [33].

⁷³ Elger 1621, [1], [26], [55], [62], [68], [86].

⁷⁴ Elger 1621, [70].

⁷⁵ Elger 1621, [22].

⁷⁶ Elger 1621, [60], s. 118: „Panno Mario módl się za nami, wraz z zastępami niebieskimi / śpiewajmy Alleluja.”

⁷⁷ Elger 1621, [91].

⁷⁸ Elger 1673, k. 134.

⁷⁹ Elger 1621, [54].

PISOWNIA ŚPIEWNika

(autor podrozdziału: *Pēteris Vanags*)

Reguły pisowniane wykorzystane w śpiewniku Georga Elgera różnią się od stosowanych we wcześniejszych książkach łotewskich (zarówno luterańskich, jak i katolickich) i są zarazem naturalnym elementem historycznego rozwoju łotewszczyzny⁸⁰. W śpiewniku posłużono się tzw. „pisownią polską”, która polega na oznaczeniu kilku spółglosek zgodnie ze wzorcami pisownianymi języka polskiego oraz na wykorzystaniu znaków diakrytycznych w celu odróżnienia samogłosek długich i dyftongów. Nie ma pewności, jaką gwarę odzwierciedlają te teksty⁸¹. Z dużym prawdopodobieństwem może to być język XVII-wiecznej Rygi, ponieważ przynajmniej część pieśni mogła zostać przetłumaczona jeszcze przed pojawiением się Elgera w tym mieście, a ponadto sam Elger spędził w Rydze pierwsze lata szkolne. Nie należy jednak zapominać, że pochodził on z Wolmaru i na jego idiolekt mogły wpływać także gwary Liwonii.

Z całą pewnością system pisowni zastosowany w śpiewniku jest połączeniem starszej ryskiej tradycji dolnoniemieckiej z kilkoma nowymi elementami, które najwyraźniej przejęto z tekstów polskich⁸². Wcześniejszemu językowi pisannemu odpowiada, przykładowo, oznaczenie krótkich samogłosek w końcówkach za pomocą <-e> lub też zupełne ich pomijanie. Innym przykładem jest dwugłoska /au/ zapisywana za pomocą digrafu <ou> w pozycji niepoczątkowej, a wreszcie częste oznaczanie krótkości samogłoski w sylabie otwartej przez podwojenie litery następującej po niej spółgłoski.

Ogólnie rzecz biorąc, krótkie samogłoski – zarówno w sylabach końcowych, jak i niekońcowych – są zapisywane tak samo jak w tekstach XVI-wiecznych. Do notacji długich samogłosek /a:/ i /u:/, z tego względu że polszczyna do początku XVI wieku miała iloczas, wykorzystano znaki dia-

⁸⁰ Pēteris Vanags, *Latviešu rakstu un to valodas izveide un attīstība 16.–18. gadsimtā [Powstanie oraz rozwój tekstów łotewskich i ich języka w XVI–XVIII stuleciu]*, w: *Latviešu valoda [Język łotewski]*, Riga: LU Akadēmiskais apgāds 2013, s. 216–225.

⁸¹ Konstantīns Karulis, *Vēl par G. Elgera valodu 1621. gada dziesmu grāmatā [Jeszcze o języku G. Elgera w śpiewniku z roku 1621]*, „Latviešu valodas kultūras jautājumi” 22 (1986), s. 22.

⁸² Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen..., op. cit.*, s. 67–75.

krytyczne <â, á, û, ú>. Litery <ê, é, è; ô, ó, ò> posłużyły do zapisu dyftongów /ie/ i /uo/. Z drugiej strony długie samogłoski /e:/, /ae:/, /i:/ są notowane w zapisie tak samo, jak odpowiadające im krótkie samogłoski. Pisownia pojedynczych spółgłosek w śpiewniku jest w dużej mierze dyktowana przez wzór języka niemieckiego, jednak z wykorzystaniem modelu polskiej ortografii. Dla spółglosek /ts, dz, ſʃ, ſ, ʒ/ używa się znaków <c, dz, cz, ß, ž> (w dzisiejszej pisowni <c, dz, č, š, ž>), odróżnia się bezdźwięczne /s/ od dźwięcznego /z/, a spółgłoski palatalne /c, j, ļ, n/ często są zapisywane z następującą po nich literą <i> (w dzisiejszej pisowni <k, g, l, n>). Nowością jest również oznaczenie krótkości poprzedzającej samogłoski poprzez podwojenie dowolnych stojących za nią spółglosek, również <cc, kk, ww, zz>, czego wcześniej nie robiono.

Śpiewnik Elgera nie jest jednak osobnym zjawiskiem w historii pisowni łotewskiej; wpisuje się on w szeroką XVII-wieczną tradycję pism katolickich, w których wyczuwalny jest wpływ polski. Pierwsze oznaki takiej pisowni widoczne są już w księgach metrykalnych z początku XVII wieku sporządzanych w kościele św. Jakuba w Rydze, który był wówczas administrowany przez jezuitów⁸³. Później pojawił się śpiewnik Elgera, a także łotewskie teksty w również wydanej w Braniewie *Agenda parva* (1622)⁸⁴. Analogiczną, choć nieco zmienioną ortografię zastosował Elger również w rękopisie swojego tłumaczenia *Ewangelii i Epistol* (1640)⁸⁵ oraz w późniejszych publikacjach wileńskich (1672, 1673, 1683). Podobny język i pisownia występują również we fragmentach łotewskich *Rituale sacramentorum* (Wilno 1675, 1688, 1719, 1755, 1771).

---

⁸³ Haralds Biezais, *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga, 1582–1621*, Uppsala: Lundequist–Wiesbaden: Harrassowitz 1957 (*Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Universitets årsskrift*, 10).

⁸⁴ Kārlis Dravīņš, *Agenda Parva, Braunsberg 1622, und die sogenannte „polnische“ Rechtschreibung im Lettischen*, „Meddelanden från seminarierna för slaviska språk, jämförande språkforskning och finsk-ugriska språk vid Lunds Universitet“ 2 (1955), s. 39–49.

⁸⁵ *Evangelien und Episteln..., op. cit.*, s. XIX–XX; Bernardo Christophe, *Zur Orthographie der Evangelien und Episteln von Georg Elger, „Res Balticae: miscellanea italiana di studi Baltistici“* 8 (2002), s. 107–130.

CECHY ARTYSTYCZNE ORAZ FORMA WYBRANYCH PIEŚNI

Zanim omówimy poetykę pieśni zawartych w badanym śpiewniku, przypomnijmy kilka zasad tworzenia tekstu, opartych na średniowiecznej tradycji przekazu oralnego. Jak wykazuje Walter J. Ong, dla nabywania wiedzy drogą słuchową istotne znaczenie mają tzw. środki mnemotechniczne – odpowiedni rytm i forma, przejrzyste formuły treściowe, epitety, metafory, asonanse, aliteracje, powtórzenia, przeciwstawienia, jak również grupowanie tematyczne i łatwe do zapamiętania frazy⁸⁶. W pieśniach religijnych ważne jest: podkreślenie emocjonalnych i ikonicznych cech tekstu, detalu wizualnego (przykładowo, jasność gwiazd), doktrynalnej ortodoksyjnej (wykład prawd wiary) oraz postawy duchowej (pokora w modlitwie)⁸⁷. Dużą wagę przywiązuje się do obrazowania za pomocą rzeczowników i przymiotników. Tłumacz może wykonywać swą pracę swobodnie, ale musi się liczyć z kolorytem tradycji lokalnej. Tłumaczenia można oczywiście kompilować, z istniejących pieśni tworzyć nowe, zmieniając je i parafraszując.

Cechy artystyczne i forma pieśni umieszczonych w śpiewniku Elgera świadczą o ich przynależności do świata przełomu renesansu i baroku; odsłaniają one jednocześnie elementy typowe dla łotewskiej kultury tradycyjnej. W zdecydowanej większości tekstów włączonych do śpiewnika zastosowano budowę zwrotkową, rytm i rymy; jedynie kilkanaście utworów bliższych jest prozie. Wewnętrzniemu rytmowi tekstów sprzyjają refreny, anafory i epifory, a miejscami także asonanse i aliteracje. Wiele tekstów z kancionału Elgera nawiązuje swą budową do antycznych i średniowiecznych wzorców: dystychu elegijnego, strofy safickiej oraz aleksandrynu. Pojawiają się tu także rozwiązania nowsze, np. czterowersowa strofa ambrożjańska, w której każdy wers ma postać ośmiogłoskowego dymetru⁸⁸. Towarzyszące tego typu układom melodie opracowane są najczęściej w metrum trójdzielnym.

---

⁸⁶ Za: Walter J. Ong, *Oralität und Literalität: Die Technologisierung des Wortes*, Opladen: Westdeutscher Verlag 1987, s. 40.

⁸⁷ Domenico Pezzini, *The Translation of Religious Texts in the Middle Ages. Tracts and Rules, Hymns and Saints' Lives*, Bern–Berlin etc.: Peter Lang 2008, s. 13.

⁸⁸ Elger 1621, [1], [23], [28], [29], [50], [57], [58], [59], [62], [65], [87], [88].

W dwóch pieśniach łotewskich z badanego zbioru zastosowano strofę saficką: jedna z nich przełożona została z języka polskiego, pierwówzoru drugiej – *Wene džesme no tems cžettrems pādīgems letems [Pieśń o czterech rzeczach ostatecznych]*⁸⁹, nie udało się do tej pory odnaleźć. Ma ona 49 strof, dołączono do niej zapis nutowy w dwugłosie. Zachowuje ona zarówno związek ze strofą saficką układ wersów (trzy długie wiersze – od 9 do 11 sylab, czwarty krótszy – przeważnie 5 sylab), jak i charakterystyczną dla tej formy treść – zwięzłą myśl w każdej zwrotce, której czwarta, krótka linijka stanowi skrót tej myśli. Podjęta w tej pieśni refleksja eschatologiczna ma prowadzić wiernych do uświadomienia sobie przemijalności życia doczesnego, konstatacji grzeszności człowieka oraz przypomnienia o nieuchronności śmierci i Sądu Ostatecznego. Nieznany autor pieśni poświęcił każdemu z tych zagadnień nierówną liczbę strof: najczęściej miejsca przeznaczył kwestii grzechu, natomiast obraz raju nakreślony został pobicieśnie.

Motyw „czterech rzeczy ostatecznych” jest powszechny w pieśni religijnej epoki baroku. Pojawia się na przykład (również w formie strofy safickiej) w późniejszym śpiewniku Wilhelma Heinricha Lievena (1691–1756) przeznaczonym dla kurlandzkich katolików⁹⁰. Umieszczone tam dwie pieśni o tej tematyce: *Nelaimig Dwechsel kā tu buhs' apskumta [Duszo nieszczęśliwa, jak będziesz zasmucona]* i *Ak, mihļa Dwechsel! kad tu no Meesahm schķirsees [Ach, Duszo droga! Gdy się z ciałem rozłączysz]*, które z pieśnią ze zbioru Elgera łączy nie tylko forma, ale i typ ekspresji, choć w druku z 1621 roku jest ona dużo bardziej naturalna. Obydwie pieśni ze śpiewnika Lievena są tłumaczeniami z wersji niemieckich (odpowiednio: *Wie unglückselig ist die arme Seele* i *O liebe Seel, wenn du vom Leibe scheidest*).

---

⁸⁹ Elger 1621, [92].

⁹⁰ *Katholischka Mahzibu, Luhgschanu un Dseesmu Grahamata Eeksch wissadahm Wajadisbam, Garrigahm un laizigahm peederriga. Deewam wissu-augstakam par Gohdu un Par Is-mahzischanu to nemahzitu Zaur weenu Kas sawu Tuwaku Swehtibu lohti mihlo sarakstita, Jelgava: Bet taggad no Drukkes Wainahm tihrita, un ohtra Reise uslikkta* 1733, s. 512–514, 518–519. Na związek pomiędzy drukiem Lievena i śpiewnikami Elgera wskazują też Andris Priede, *Eccumenical Aspects of Marian Devotion in the 18th Century Catholic Hymnals of Curlandia*, „Soter” 28(56) (2008), s. 203–214. Staņislavs Kučinskis, *Atklājums Latgales rakstu valodas vēsturē*, „Laiks” 14 (1993), s. 203–214.

W zapamiętaniu pieśni obecnych w śpiewniku Elgera z 1621 roku pomaga zarówno ich jednorodna forma, jak i cechy meliczne, np. charakterystyczne dla języka łotewskiego powtórzenia sąsiadujących ze sobą słów o jednakowym rzeczniku. Treść pieśni przybliżona została kulturze łotewskiej za pomocą pojawiających się w niej motywów typowych dla łotewskiego stroju (zapinka) czy charakterystycznych sposobów określenia pokrewieństwa. Na przestrzeni całego tekstu zastosowana została forma drugiej osoby liczby pojedynczej, jak gdyby narrator przemawiał do konkretnego odbiorcy. Jego głos brzmi donośniejszy dzięki zwrotom adresowanym do reprezentantów różnych grup społecznych; przekaz wzmacnia także wyliczenie grzechów śmiertelnych oraz różnorodnych przyczyn i okoliczności śmierci. W pieśni *Wene džesme no tems cžettrens pādigems letems* wykorzystano kierowane wprost do odbiorcy wykrzykniki i wykrzyknienia: „ô, tycce man” [„o, wierz mi”]; „way tew” [„czy tobie”]; „ô cilweks” [„o, człowiek”] itp.

W treści utworu zawarte są odniesienia do *Apokalipsy*, w której jednym z głównych motywów jest Sąd Ostateczny. W czasie, gdy Łotysze nie mieli jeszcze dostępu do Biblii w swoim języku, pieśń daje im wgląd w jej treść i zestawia losy bohaterów biblijnych (Henocha, Jafeta, Adama, Matuzalema, Noego) z życiem adresata utworu. Biblijne obrazowanie wplecone zostało w pieśń również za pomocą metafor i epitetów. Można ją interpretować jako swego rodzaju komentarz do wojen i klęsk naturalnych nękających Europę na przełomie XVI i XVII wieku. W tekstach literackich tej epoki motyw śmierci stanowił częste narzędzie stosowane w celu wychowywania młodzieży i kształcania ich moralności⁹¹. Temat „rzeczy ostatecznych” wykorzystywano także w nauczaniu jezuickim; szczególną rolę odegrały tu *Ćwiczenia duchowe* Ignacego Loyoli (1491–1556), zbiór medytacji odbywanych z udziałem zmysłów wyobraźni. Jego autor zaleca wewnętrznym wzrokiem obserwować otchłań piekła i tonących w nim grzeszników, słuchać krzyków i wyciąć potępionych, odczuwać zapach piekła i smakować gorycz melancholii⁹².

Łotewski kancjonal Elgera reprezentuje wczesny okres działalności jezuitów, dla którego charakterystyczna była nie tylko szczególna dbałość o wy-

---

⁹¹ Helmut Husenbeth, „Es ist ein Schniter / heißtt: der Todt”. *Sterben, Tod und Auferstehung im geistlichen Lied des 17. Jahrhunderts*, Trier: Wissenschaftlicher Verlag 2007, s. 200.

⁹² Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia...*, op. cit., s. 54–59.

kształcenie i wychowanie chrześcijańskie młodego pokolenia, ale także pewna otwartość wobec elementów kultury pogańskiej, które niekiedy przyswajano w tradycji katolickiej. Cechy tradycyjnej kultury łotewskiej (przywoływanie czasem w pieśniach zwyczaje ludowe czy elementy stroju), jak również charakterystyczne dla języka łotewskiego deminutywy i powtórzenia czynią teksty pieśni bliższymi i bardziej zrozumiałymi dla odbiorcy. W potępiającej bezdrożkę pieśni *Wene džesme no to garrige starpan mese und dwåsel* [Pieśń o duchowej wojnie pomiędzy ciałem i duszą] czytamy:

Ta mës sak / es äsm' iouk und krasne,	[Tak mówimy, jestem miły i wspaniały,
Ar labbems drougems pe lab als malk /	Z dobrymi przyjaciółmi przy łyku dobrego piwa,
Tur grib es precix und lustix but /	Tam chcę szczęśliwy i radosny być,
Grib dzeedat / springät und dancot /	Chcę śpiewać, skakać i tańczyć,
Ley noteik kas bus notykt. ⁹³	Niech będzie, co ma być.]

Na obecne w śpiewniku Elgera detale codziennego życia Łotyszy i elementy ich kultury ludowej zwrócił już uwagę Benjamiňš Jēgers, autor najobszerniejszej, jak dotąd, publikacji na temat tego kancjonału⁹⁴. Zestawiając tłumaczenia pieśni z ich oryginałami, należy jednak skorygować ustalenia badacza. Zdrobnienia bowiem tylko w nielicznych przypadkach można traktować jako element dystynktywny języka łotewskiego, a co za tym idzie, definiujący pojmowanie życia przez Łotyszy. Liczba deminutywów jest w istocie mała: w 96 tekstach pieśni znaleźć można 14 deminutywów i najczęściej słowa: „bērniņš” [„dzieciątko”], „jēriņš” [„baranek”] i „dēliņš” [„synek”]. Najwięcej zdrobnień pojawia się oczywiście w pieśniach bożonarodzeniowych, opisujących narodziny Dzieciątka. Deminutywy te zresztą znajdowały się często w niemieckich i łacińskich pierwowzorach pieśni: np. słowo „dzieciątko”, które do tłumaczenia trafiło z oryginału w kilkunastu przypadkach; stosunkowo często wymieniono także w obu wersjach słowa: „silīte” [„stajenka”], „jēriņš” [„baranek”], „dēliņš” [„synek”], „enģeliši” [„aniołki”]; rzadziej: „vērsītis” [„wołek”], „ēzelītis” [„osiołek”], „saulite” [„słoneczko”], „meitiņa” [„dziewczynka”], „putniņi” [„ptaszki”]. Cztery deminutywy występu-

---

⁹³ Elger 1621, [90], k. 176.

⁹⁴ Benjamiňš Jēgers, *Einige Bemerkungen..., op. cit.*, s. 43–89.

ją tylko w tekście łotewskim, przy czym każdy tylko raz: „autiņi” [„pieluszki”], „jumpraviņa” [„panienka”], „pātariņi” [„paciorki”], „ļautiņi” [„ludkowie”].

W niektórych pieśniach wykorzystano charakterystyczne dla języka łotewskiego powtórzenia sąsiadujących ze sobą wyrazów o identycznym rdzeniu, czyli figurę etymologiczną. Najwięcej takich powtórzeń znajduje się we wspomnianej wcześniej pieśni o czterech rzeczach ostatecznych. W ramach jednej zwrotki w sześciu różnych przypadkach i formach użyto czasownika „degt” [„płonąć”], który w ogóle często pojawia się w tekstach jezuickich:

It ka tie karbiņi sarkan ekšan uguns	[Niczym te korabie pośród czerwonego ognia
Lei gan <u>dedzin deg</u> tamēr nevar <u>sadekt</u>	Choć płonąć, płonąć, to jednak spłonąć nie mogą
Ta te grēcneke deks und <u>nesadedzīs</u>	Tak ci grzesznicy płonąć będą i nie spłoną,
Bet mūžig <u>dedzīs</u> . ⁹⁵	Lecz wiecznie palić się będą.]

W wielu pieśniach pojawia się refren: charakterystyczne dla tekstów liturgicznych „Alleluja” lub „Kyrie eleison”; w innych tworzą go powtórzenia pojedynczych wierszy lub ich grupy. W trzech pieśniach bożonarodzeniowych, tłumaczonych z niemieckiego bądź łaciny, zarówno w oryginale, jak i w tłumaczeniu, znalazł się przyśpiew „eya” („eia”). Przykładowo w pochodzącej z XIV wieku kolejdie *In dulci jubilo* wers „Eja qualia, eja qualia!”⁹⁶, przetłumaczono w wieku XV na niemiecki jako „eya, wer wir da!”⁹⁷, a w 1621 roku na łotewski w formie: „Eia byam maes tur” [„Eia, tam my byliśmy!”]⁹⁸. Pozwala to na wysunięcie ostrożnej hipotezy, że charakterystyczny dla łotewskich pieśni ludowych refren „ai-jā” powstał, być może, pod wpływem języka łacińskiego lub niemieckiego, choć nie można nie zauważać, że tak fonetycznie podobne do siebie słowa mogły powstać i funkcjonować niezależnie w różnych kulturach.

W dwóch innych łotewskich pieśniach – *Wena bärne dzesme* [*Pieśń o dzieciątku*] i *Citte bärne dzesme* [*Inna pieśń o Dzieciątku*]⁹⁹ – pojawiają się przyśpiewy „żu-żu” oraz „ligo, ligo”. Ilze Šarkovska-Liepiņa pisze o tych pieśniach: „wyjątkowo

⁹⁵ Elger 1621, [92], k. 118.

⁹⁶ Za: Fritz Wagner, *Philologia Sacra Cisterciensis. Untersuchungen zur mittelalterlichen Dichtkunst der Zisterzienser und ihrer Tradition*, Langwaden: Bernardus Verlag 2005, s. 95.

⁹⁷ Philipp Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied..., op. cit.*, t. 2, s. 486.

⁹⁸ Elger 1621, [19], k. 35–36.

⁹⁹ Odpowiednio: Elger 1621, [10] i [11].

dawna tradycja skrywa się w dwóch śpiewach bożonarodzeniowych, nazwanych pieśniami o Dzieciątku, w których zawarto jednoznacznie dla folkloru łotewskiego typowe elementy – przyśpiewy «žū-žū» i «ligo». [...] W tym przypadku obie pieśni nie mogły trafić do zbioru Elgera inaczej, aniżeli jako te, które posiadały dawną, utrwaloną tradycję wykonywania, które często śpiewano i darzono szczególną es-tymą. Można je uznać za pierwsze chrześcijańskie ludowe pieśni łotewskie, jakie często spotyka się w twórczości innych narodów”¹⁰⁰. Dla pieśni opatrzonej tytułem zarówno łotewskim – *Citte bärne dzesme*, jak i łacińskim – *Pueri nativitas*, znaleźć można bliski odpowiednik z identyczną melodią w śpiewnikach polskich¹⁰¹:

Citte baerne dzesme / Pueri nativitas
Mums ir wéns bärnins dzimdenats
Maria ir ta skysta mate
Wen' Jumprrouw ir Dève däle dzimdenaius
Précatêš iūš bärninie ar lyxme dzedaſen
Ligo / ligo bärnins
ligo ligo bärnins ar lyxme dzedaſen.¹⁰²

[Dziecię się nam narodziło
Maryja jest jego czystą matką
Pewna Dziewica Syna Bożego porodziła
Cieszcie się dzieciaki z radością śpiewajcie
Ligo / ligo dzieciątko
ligo / ligo dzieciątko z radością śpiewajcie.]

Dziecię się narodziło [Bērnījš ir piedzimis]
Dziecię się narodziło / które obiecane było /
Królestwo nam niebieskie otworzyło.
Dziatki niemowlątka / z małego dzieciątko /
ciesząc się śpiewajcie / Bogu cześć dajcie
Alleluja, chwała Bogu.¹⁰³

[Ir piedzimis bērnījš, / kas bija apsolits,
Debess valstību mums ir atvēris.
Bērni zīdainiši, / par mazo bērnīju
Priecādamies, dziedāsiet, / dodiet slavu
Dievam!
Halleluja, Dievam slava.]

Być może pieśń tę wykonywano w okresie bożonarodzeniowym, gdy dzieci przy ołtarzu huśtały kołyskę z Jezusem. W takim wypadku „ligo” jest przy-

¹⁰⁰ Ilze Liepiņa, *Mūzikas kultūra Latvijā 15.–16. gadsimtā Eiropas mūzikas kontekstā [Kultura muzyczna na Łotwie w XV–XVI w. w kontekście muzyki europejskiej]*, Disertācija Jāzepa Vīto-la Latvijas Mūzikas akadēmija Riga 1997, s. 46–47.

¹⁰¹ Por. *Krystus się nam narodził*: Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...,* Toruń: August Ferber 1620, s. 38–39 oraz *Dziecię się narodziło*: Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...,* Toruń: Franciscus Schnellboltz 1638, s. 36–37.

¹⁰² Elger 1621, [11], k. 23–24.

¹⁰³ Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...,* Toruń: Franciscus Schnell-boltz 1638, k. 36–37.

śpiewem, a zarazem towarzyszącym śpiewowi naśladowaniem ruchu kołysania. Kołysanie lalki przy ołtarzu w okresie Bożego Narodzenia wspomniane jest w wielu źródłach niemieckich i szwedzkich, a w początkach XVI wieku było zjawiskiem powszechnym. Wokół kołyski tańczono i śpiewano kołysanki o tematyce maryjnej¹⁰⁴; ślady tego zwyczaju odnaleziono również w pewnej łotewskiej pieśni ludowej:

Sit, eņģeli, kokles, / Lai iet Māra diet. [Uderzaj, aniele, w kankle / Niech Māra idzie
w tany
Māra diet nevarēja, / Mārai Kristus klēpī ... Māra tańczyć nie mogła, Chrystusa ma na
kolanach...
Liec to Kristu šūpulī, / Lai šūpo eņģeliši. Polóż Chrystusa w kołysce, Niech kołyszą
aniołkowie.
Zuzu, Kristiņ, zuzu, / Zuzu, Māras delin.¹⁰⁵ Zuzu, Chrystusku, zuzu / Zuzu, synku Mary.]

Forma pieśni *Wena bärne dzesme* [*Pieśń o dzieciątku*], w której znalazły się przyśpiewy „eijā” i „žū-žū”, podobna jest do *Der Spiegel der Dreyfältigkeit*. Łaciński pierwowzór tej ostatniej pieśni jest dość dawny; przynajmniej od połowy XVI wieku funkcjonowała również wersja niemiecka, która zachowała ten sam rytm, układ rymów i refrenów¹⁰⁶. Ta właśnie niemiecka melodia towarzyszy łotewskiej wersji pieśni opublikowanej przez Elgera. Podobnie jak pieśń omówioną wyżej, również i tę uznać można zarazem za piosenkę dziecięcą i kołysankę o tematyce maryjnej¹⁰⁷. Przenikanie się opowieści o Bożym Narodzeniu z elementami tradycji ludowej doskonale ilustruje *Pieśń o dzieciątku* i jej prawdopodobny niemiecki pierwowzór *Der Spiegel der Dreyfältigkeit*:

---

¹⁰⁴ Haralds Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten...*, op. cit., s. 113.

¹⁰⁵ Haralds Biezais, *Seno latviešu galvenās dievietes*, Riga: Zinātne 2006, s. 89.

¹⁰⁶ Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied...*, op. cit., t. 1, s. 337.

¹⁰⁷ Jak dowiodła Kathleen Palti (*Singing Women: Lullabies and Carols in Medieval England*, „The Journal of English and Germanic Philology” 110/3 (2011), s. 361–362), częstym motywem średniowiecznych angielskich kołysanek jest dialog Maryi z Dzieciątkiem, któremu towarzyszą słowa określające kołysanie dziecka, zaczerpnięte z tradycji pieśni ludowych, np. „Lollai, lollai, litel child, whi wepistou so sore”.

Jesu pedzimſen it ka soul
Abgaysmo ſo tumſe paſſoul
Eia, mylie bärminie
dzēdam lydz ar
Engelms ar lyxmybe/
ar lyxmybe tam bärniniam
kas sillyte gulle/
žužu bärnins,
žužu bärnins.¹⁰⁸

[Narodziny Jezusa niczym słońce
Oświecają ten ciemny świat.
Eia, drogie dziatki,
śpiewajmy wraz
z Aniołami z radością
z radością temu dzieciątka,
co w żłobku leży,
żužu dzieciątko,
żužu dzieciątko.]

Der Spiegel der Dreifaltigkeit,
Erleuchtet der Welt Finsterkeit,
Eia lieben Christenheit,
Mit lobgesang bistu bereit,
Mit innigkeit,
mit fröligkeit,
Dem Kindlein in der ewigkeit,
Sussa liebe Nenna,
Sussa liebe Nenna¹⁰⁹.

[Zwierciadło Trójcy Świętej
Oświeca świat w ciemności,
Eia, miła gromadko Chrystusa,
Z pieśnią pochwalną jesteś gotowa,
Z serdecznością,
z radością,
dzieciątka na wieki,
Słodkie drogie dzieciątko,
Słodkie drogie dzieciątko.

Łotewskie „žū-žū” jest fonetycznie bliskie niemieckiemu „sussa” (wymianemu „zusa”), a także holenderskiemu „zuz, zuz”, dolnoniemieckiemu „tus, tus”, duńskiemu „tys”. Słów tych używa się podczas kołysania dziecka do snu. Z drugiej strony, niemieckie „Nenna” [„ulubieniec”] tłumaczy się na łotewski jako „bērniņš” [„dzieciątko”]. Także i późniejsze kołysanki łotewskie o tematyce religijnej w bardzo widoczny sposób zachowały kontakt z kulturą tradycyjną. Wyrazisty język i zabawy dźwiękiem świadczą o ich bliskim związku z europejską tradycją poetyczną późnego renesansu i wcześniego baroku.

---

¹⁰⁸ Elger 1621, [10], k. 21–22.

¹⁰⁹ Joseph Kehrein, *Katholische Kirchenlieder...*, op. cit., t. 1, s. 256.

PRZEKŁADY PIEŚNI POLSKICH

W okresie panowania polskiego obszar dzisiejszej Łotwy zdominowany był przez ludność niemieckojęzyczną. Śpiewnik Elgera wyrasta więc naturalnie z niemieckiej tradycji kancionałowej i dlatego udział tekstów polskich jest w nim stosunkowo niewielki – w obydwu wydaniach jego śpiewnika utworów takich jest w sumie dziesięć.

W wydaniu pierwszym z 1621 roku opublikowano sześć tłumaczeń z języka polskiego: *Placzi džišia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž; Rozmyſlaymy / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds; Wesoły nám dzień nastał / Pylna pre- cybe ir ta dene; Przez Twe Swete / Cour touwe swäte aukſan celſen; Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt* oraz *O Maria naſ džewica / O Maria Jumprouwe ſkysta tu es*¹¹⁰. Drugie wydanie uzupełnione zostało o cztery jeszcze polskie pieśni: *Po upadku człowieka / Ar to nabbaga cilwa- eká grûtu nožegummu; W Dzień Bożego narodzenia / Ekſan Žemaswaetku layku*¹¹¹; *Ježu Chryste Pánie miły / Kungs Christus pe krustu pekalts i Chrystus Pan zmartwychwstał / Christus ir uzcaelas*. Wydaje się, że tłumaczenia pieśni wykonało kilka osób, gdyż różnią się one zarówno pod względem języka i środków wyrazu, jak i podejścia do tekstu wyjściowego – niektóre z nich przetłumaczone zostały swobodniej, część można wręcz za parafrazy, jeszcze inne wiernie podążają za oryginałem.

Trzy pieśni (*Placzi džišia, Rozmyſlaymy, Ježu Chryste Pánie miły*) należą do cyklu wielkopostnego, kolejne trzy (*Wesoły nám dzień nastał, Przez Twe Swete, Chrystus Pan zmartwychwstał*) – wielkanocnego; jedną śpiewano w Adwencie (*Po upadku człowieka*), druga jest właściwa dla Bożego Narodzenia (*Na Boże Narodzenie*), jeszcze inna (*O Maria naſ džewica*) to popularna w środowiskach katolickich pieśń maryjna, a utwór *Twoja cześć, chwała* śpiewano na Boże Ciało. Korpus polskich pieśni także pod względem tematycznym świadczy więc o zachowaniu trwającej od średniowiecza

---

¹¹⁰ Odpowiednio: Elger 1621, [32], [38], [43; tytuł polski tej pieśni podano dopiero w drugim wydaniu śpiewnika], [44], [67] i [82].

¹¹¹ Melodia tej pieśni, tym razem jako adwentowej *Cour to pirmo cilwâke grâke und nožegū* pojawia się w śpiewniku Elger 1621, [3].

tradycji pieśni wernakularnych, śpiewanych najczęściej podczas głównych świąt roku liturgicznego.

Pieśń *Cour touwe swäte aukßan celßen* przetłumaczona została na język łotewski z najstarszej znanej polskiej pieśni wielkanocnej, *Przez Twoje święte zmartwychpowstanie*, której powstanie datuje się na XIV wiek. Zarówno polski oryginał, jak i tłumaczenie napisano bez rymów i rytmu; najwyraźniej pieśń tę wykonywano zgodnie z konwencjami repertuaru gregoriańskiego, w którym korzystano z tekstów prozatorskich. Przetłumaczono też jedną z najstarszych polskich pieśni adwentowych *Po upadku człowieka*, jako *Ar to nabbaga cil-waeká grütu nozegummu*. W porównaniu z przekładami innych utworów tłumaczenie tych pieśni wydaje się być pod względem językowym mniej udane: syntaksa i ortografia bliższe są łotewskiej hybrydzie językowej używanej przez pastorów niemieckich.

Geneza pięciu innych pieśni: *Placzi džiſia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž*, *Rozmyſlajmy / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds*, *Wesoły nám dzień nastał / Pylna precybe ir ta dene*, *O Maria naſz dżewica / O Maria Jumpruwe ſkysta tu es i W Dzień Bożego narodzenia / Ekßan 3emaswaetku layku* – sięga XV i XVI wieku. Z kolei pozostałe trzy utwory – *Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažust*, *Ježu Chryste Pánie miły / Kungs Christus pe krustu pekalts* oraz *Chrystus Pan zmartwychwstał / Christus ir uzcaelēs* mogły być tłumaczone przez autorów współczesnych Elgerowi. Poetyka polskich pieśni również w tłumaczeniu zachowała bliskość europejskiej tradycji poetyckiej późnego renesansu i wczesnego baroku, a trzy łotewskie tłumaczenia są nawet bardziej dopracowane, aniżeli ich polskie pierwowzory.

Pieśń *Placzi džiſia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž* w oryginale i tłumaczeniu składa się z jedenastu sześciowersowych zwrotek. O ile w polskim pierwowzorze brakuje regularnych rymów, to w łotewskim tłumaczeniu starannie przestrzegano regularnego, przeważnie jednosylabowego, systemu rymów siedzących, co niewątpliwie czyni tę pieśń bardziej harmonijną:

Placži džiſſia

Płacz dzisia, duszo wszelka,
Łzy wylewaj **obficie**,
Rozmyśl mękę wielką
Pana swego **serdecznie**.
Jezus miły wszycki krzywdy
Za nas cirpiał okrutne.¹¹²

[Raudi šodien, katra dvēsele,
Izlej gaužas asaras,
Apdomā šo lielu ciešanu
Sava Kunga sirsnīgi.
Milais Jezus visas negantības
Par mums ir cietis briesmīgas.]

Ap waydát wysse krustyliouž

Ap waydát wysse krustyliouž
Ar karst asser roudát **gouž**
Ab gadät lab to sùre **mòk**
Ko Christus cét pe krust=**kok**
Jesus kas nänék darryß **lioun**
Par mums bes wayn cèt lele koun.¹¹³

[Opłakujcie wszyscy chrześcijanie
Gorzkimi łzami płaczcie obficie
Przemyślcie dobrze tę wielką mękę
Co Chrystus cierpiał na krzyżu
Jezus co nic nie uczynił złego
Za nas bez winy cierpi straszliwie.]

Pieśń *Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt* zarówno w oryginale, jak i w tłumaczeniu składa się z kilku strof dwuwiersowych z konsekwentnie stosowanymi rymami sąsiadującymi. Do tłumaczenia łotewskiego dołączono jednak dodatkowy dwuwiersz na początek pieśni: „O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt / Ekam no touw slaw muse mael pekust” [„O, Panie, pierwej temu światu przepaść trzeba będzie / niżli od sławienia ciebie nasz język ustanie”] i na jej końcu – ten sam, choć nieco zmodyfikowany: „Tapæc pirmak bus tay passoul pazust, / Ekam no touw slaw mese mael pekust” [„Dlatego też pierwej temu światu przepaść trzeba będzie, / niżli od sławienia ciebie nasz język ustanie”]. Pieśń powstała na uroczystość Bożego Ciała jako przypomnienie o ponadczasowości majestatu Boga wobec grzesznego i krótkotrwałego życia człowieka.

Kolejna pieśń to jedyna z omawianej grupy, której twórca jest znany. *Rozmyſlāmy [dziś, wierni chrześcijanie] / Abdomam ſoden wyſſe krustyte lio-uds* to parafrasa XV-wiecznej pieśni, pochodząca z cyklu pasyjnego autorstwa

---

¹¹² Pieśni nabożne na święta uroczyste według porządku Kościoła Ś. Katolickiego na cały rok z wielką pilnością zebrane: przydane są niektóre Psalmy Dawidowe ku śpiewaniu ludziom zwykłej, Kraków: Antoni Wosiński 1627, s. 51.

¹¹³ Elger 1621, [32], k. 65.

Jakuba Wujka (1541–1597). Jezuita ten (który w historii literatury litewskiej ceniony jest jako autor zbioru kazań przetłumaczonych na litewski przez Mikołaja Daukszę, 1527–1613)¹¹⁴ dawną pieśń średniowieczną przełożył na strofy safickie. Wersja Wujka skloniła łotewskiego tłumacza jego pieśni do odstąpienia od wiernego odtworzenia pierwówzoru. Przekład jest ekspresyjny, z licznymi powtórzeniami, których w tekście pierwotnym nie ma, oryginalnymi epitetami i metaforami¹¹⁵. Mając na uwadze prawdopodobny stan wiedzy odbiorka utworu, w łotewskiej wersji tekstu tłumacz wykorzystał wyraziste elementy obrazowania poetyckiego w dodanych do polskiego oryginału trzech zwrotkach przedstawiających przybicie Chrystusa do krzyża:

8. Ekszan souwe lele twykszen te to dzerdenaie Ar aetk / myrre/ unnd ar zulte samaysyt / Tap pulgats saymots/ unnd näkounig apsméts/ No wyssems lioudems.	[8. Pośród swego wielkiego pragnienia poili go oni Octem, mirrą z żółcią wymieszanymi, Został zelżony, wyszydzony, i bezwstydnie wyśmiany Przez cały lud.
9. Te galwe krattidam to ir apsmaiuš: Tu mácey wässel darryt cittes lioutes/ Ja tu es Dewe däls/ káp no kruste zemme/ Und Parade käd. zyme.	9. Potrząsając głowami tego wyśmiewali: Potrafiłeś zdrowymi czynić innych ludzi, Jeśli jesteś synem Bożym, zejdź z krzyża na ziemię, I pokaż jakiś znak.
10. Trys stundes Jesus dzygoie pe to kruste/ Nä lioune wade byldäie tas tems Jódems,	10. Trzy godziny Jezus przeżył na tym krzyżu, Złych słów nie wypowiedział na tych Diabłów,

---

¹¹⁴ Mikalojus Daukša, *Postilla catholicka, tāi est: Izguldīmas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir Szwētes per wissús metus...* [Postylla katolicka, to jest: Przekład Ewangelii na każdą niedzielę i święto całego roku...], Wilniui: Drukārnioi Akadēmios Societatis Iesu 1599.

¹¹⁵ Np.: „launs slepkava” [„zły morderca”], „skaidra saulīte” [„jasne słoneczko”], „dvēsele kāpa elle” [„dusza wstępuje do piekła”], „mīli mācekļi” [„mili uczniowie”], „dārga māte” [„droga matka”], „dārgas zalves” [„drogie miłości”], „šķisti palagi” [„czyste prześcieradła”], „miligi ļaučiņi” [„mili ludkowie”], „dārgas ciešanas” [„drogie miłości”] itd.

Bet par tems Dēwe lûdz: unnd tam slapkouwam Ale Boga za nich prosi; i tym zabójcom
Soly to debbes.¹¹⁶ Obiecał to niebo.]

W jednej z tych dodanych zwrotek zawarte zostało wyzwanie dla Jezusa, by udowodnił, że potrafi czynić cuda i jeździć z krzyża. Scena opiera się na przekazie Ewangelii Mateusza (Mt 27,40–42), w której opisano wyszydzenie Chrystusa na krzyżu. Treść ta, dodajmy, pojawia się w jeszcze jednym przekładzie polskiej pieśni na łotewski: *Placzi džijsia / Ap waydát wyffe kruſtūt liouž* jako uzupełnienie tekstu powstałego z myślą o Łotyszach:

Te ysspliaw galwe krattidam
Und smēklig wärde saccidam;
Citemms tu warräie pallyidzät /
Ja nu mums teuw bûs tyccät /
Tad káp leyan no krust karrät /
Tad mäs dzygósem pác touw prárt.¹¹⁷

[Ci spluwają, potrząsają głowami
i prześmiewcze mówią słowa;
Innym mogłeś pomóc
Jeśli więc i my mamy ci uwierzyć
To zejdź z krzyża wiszący
Wtedy żyć będziemy podług twoj woli.]

Sugestynna wizja obecna jest w pieśni *W Dzień Bożego narodzenia / Ekþan Žemaswaetku layku*. Relacjonuje ona mord niewiniątek w Betlejem. Zabarwienie emocjonalne tekstu wzmacnia w łotewskim tłumaczeniu sześciokrotnie użycie deminutywu „dzieciątka” w odróżnieniu od polskiego oryginału, w którym pojawia się on tylko dwa razy. Zarówno w polskiej pieśni, jak i jej łotewskim tłumaczeniu sugestynnie odmalowano cierpienie matek: „brēce mātes” [„krzyczą matki”], „brēce bērniņi” [„krzyczą dzieciątka”], „balsa uz debesu gāja” [„głos wzniósł się do nieba”] a w innym miejscu: „gulēja bez baila, nezināja, kas baila” [„leżały bez strachu, nie wiedziały, co strach”]; „rokas lauzīdamas, matus plūkdamas, o kā gauž žēlo, ar karstām asarām raudāja, aiz žēluma pamira. Gulēja bērniņi it kā jēriņi no vilkiem norieti, mātes no sāpēm izsaucās, o zeme žēlo par tādu netaisnību” [„załamując ręce, rwąc włosy, a jak bardzo żałują, gorącymi łzami płakały, z żałości pomarły. Leżały dzieciątka niczym baranki przez wilki pożarte, matki z bólu wykrzykują, a ziemia skarży się na taką niesprawiedliwość”]¹¹⁸.

¹¹⁶ Elger 1621, [38], k. 82.

¹¹⁷ Elger 1621, [32], k. 67.

¹¹⁸ Elger 1673, k. 26.

W kolejnych trzech pieśniach zastosowano cenioną w literaturze baroku metodę tworzenia parafrasz z pojedynczych zwrotek lub pieśni. Łotewskie tłumaczenie pieśni wielkanocnej *Wesoły nám dzień nastał / Pylna precybe ir ta dene* podzielone jest więc na dwie równe części – parafrazy tematu Wniebowstąpienia: pierwsza z nich poświęcona jest Chrystusowi, druga – Bogu i aniołom. Inną parafraszą stanowi pieśń *O Maria naß dżewica / O Maria Jumprouwe skysta tu es* – w łotewskim tłumaczeniu to najpierw modlitwa do Maryi, po której następuje parafraza tego samego tekstu – ze zwrotem do świętych: Anny, Jana i Marii Magdaleny. Trzecia, młodsza pieśń wielkopostna *Ježu Chryste Pánie milý / Kungs Christus pe krustu pekalts* zaskakuje dopracowaniem formy: w tłumaczeniu na język łotewski składa się z pięciu tetrastychów, przy czym ostatnie dwie linijki każdej zwrotki (tak samo jak w oryginale) wprowadzają mające oddziaływać na emocje podwojenie:

Kungs Christus pe krustu pekalts/ Klaus ka sauc ár grutems mokems	[Chrystus Pan do krzyża przybyty Słuchaj, jak woła z ciężkim cierpieniem
<u>Cilwaeks / cilwaeks</u> abdoma tas sapes Teuws paec/ teuws paec bus man ūoden nomirt. ¹¹⁹	Człowieku, człowiekowi rozważ ten ból Z twego powodu, z twego powodu muszę dzisiaj umrzeć.]

W łotewskiej pieśni wykorzystano również powtórzenie: „Saule / saule sau-vu gaišumu pameta / Zeme / zeme varen trīsen trīseja” [„Słońce / słońce swoją jasność zrzuci / Ziemia / ziemia potężnie drżąć drżała”]. Tu także zastosowano parafraszę, składającą się z czterowersowych zwrotek; jej główną myśl również wzmacniają powtórzenia. Są to już jednak podwojenia początkowych słów nie jednego, ale dwóch zamkających zwrotkę wersów, co tworzy wrażenie bliskie emocjom wywoływanym przez repetycyjne teksty modlitw Kościołów Wschodu. Po każdym dwuwierszu, który relacjonuje drogę krzyzową Jezusa na Golgotie, następuje umacniające wiarę powtórzenie:

---

¹¹⁹ Elger 1673, k. 57.

*Jezu Chryste Panie miły /
Kungs Kristus pie krusta piekalts
Gauže bus mums to apraudat/
Vinia žaelastiba apdomat:
Jesus, Jesus mirst pe krustu koku/
Par mums/ par mums nabbagems.*

*Appakß krutems te to caurduru/
Udens ar assini tur yzskraenia/
Ar to / ár to musus graekus mazgaia
JESUS/ Jesus ápžaello teuw par mums.¹²⁰*

[Żałośnie nam to będzie opłakiwać /
Jego litościowość przemyśliwać:
Jezus, Jezus na krzyżu umiera /
Za nas, za nas nieszczęsnych.

Poniżej piersi go przebijają /
Woda i krew stamtąd tryska /
Tym, tym grzechy nasze zmywa
JEZU, Jezu zmiluj się nad nami.]

*Alia in eodem tono /
[Inna z tą samą melodią]
Ekšan dzilliems baedems ô Dews
No sirdis nopuzdams sauc es:
JESU / Jesu abžaeloias par man/
Caur tauwu grutu moku und cešan.*

*Tauws assins manna parada maksaia/
Und Dowa dusmiba klusina.
JESU Jesu abžaeloias par man/
Caur tauwu / caur tauwu grutu moku und
cešan.¹²¹*

[Pośród ogromnej zgryzoty o Boże
Z serca westchnawszy wołam:
JEZU, Jezu zmiluj się nad mną
Przez twe ciężkie męki i cierpienie.

*Twoja krew spłaciła mój dług
i Boży gniew uciszyła
JEZU, Jezu zmiluj się nad mną
Przez twe, przez twe ciężkie męki
i cierpienie.]*

W II połowie XVII wieku w Liwonii i Kurlandii zwycięża protestantyzm; katolicyzm umocnił swoją pozycję jedynie w Łatgalii, należącej wtedy do prowincji polsko-litewskiej Towarzystwa Jezusowego. Nowe pokolenie jezuitów z Łatgalii, których większość stanowili Polacy, wykazuje małe zainteresowanie mieszkańcami tego obszaru, a dystans pomiędzy księźmi katolickimi i społeczeństwem rośnie. Jak podaje Andris Priede, drugie wydanie śpiewnika Elge-

---

¹²⁰ Elger 1673, k. 59.

¹²¹ Loc. cit.

ra, opublikowane już po jego śmierci, „świdały o dominujących w Kościele katolickim obrządku łacińskiego tendencjach uniformizacyjnych soboru trydenckiego. Jednak to pierwszy zbiór, który odzwierciedlał elementy życia duchowego rdzennych mieszkańców Liwonii jeszcze w okresie przedreformacyjnym, był bardziej «katolicki» i wykazywał znacznie większą otwartość na możliwości dalszego przekazywania specyficznych cech religijnego dziedzictwa regionu”¹²². Wkład pierwszego łotewskiego śpiewnika katolickiego można oceniać jeszcze lepiej: pozwala on spojrzeć na początki łotewskiej poezji, a także na osobliwy odblask świata późnego renesansu i wczesnego baroku wraz z charakterystyczną dla tego okresu zabawą formą, środkami wyrazu i tematyką sytuującą się na skrzyżowaniu europejskiej tradycji chrześcijańskiej i kultury społecznej łotewskich chłopów.

Māra Grudule, Justyna Prusinowska

---

¹²² Andris Priede, *Daugavpils jezuītu koledžas literāta Geroga Elgera garigo dziesmu elementi Kurzemes katoļu dziesmu grāmatu tradīcijā [Elementy pieśni religijnych literata kolegium jezuickiego w Dyneburgu Georga Elgera w tradycji kurlandzkich śpiewników katolickich]*, w: *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība un problēmas. Pilsētas teksts literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums [Literatura i kultura: proces, interakcja i zagadnienia. Tekst miejski w literaturze i kulturze. Zbiór artykułów naukowych]*, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule” 2007, s. 294.

ELGERA SASTĀDĪTĀ DZIESMU GRĀMATA (1621) UN LATVIEŠU GARĪGĀS DZEJAS SĀKUMS

20. gadsimta 70. gados Viļņas Universitātes bibliotēkas Reto izdevumu nodaļā tika katalogizēta, iepriekš dažādās bibliotēkās glabāta un tādēļ nepamanīta¹, jēzuīta Georga Elgera (*Georgius, Georg Elger*) sastādītā katoļu dziesmu grāmata *Geistliche Catholische Gesänge...* (1621)². Lai gan ar titullapu vācu valodā, tā ir šobrīd senākā zināmā katoļu dziesmu grāmata latviešu valodā un tādēļ vērtīgs izdevums pētniecībai, piemēram, kultūrvēsturniekiem, muzikologiem un literatūrzinātniekiem. Turpmāk rakstā tiks aplūkoti daži dziesmu grāmatas aspekti, kas varētu rosināt turpmākus pētījumus, proti, tās pirmā un papildinātā un pārstrādātā otrā izdevuma (1673)³ struktūra un saturs, rakstības īpatnības, atsevišķi poētikas aspekti; tiks sniegts ieskats dziesmu grāmatas rašanās kontekstos un izdevuma sakārtotāja Georga Elgera biogrāfijā, kā arī īpaša uzmanība tiks veltīta no poļu valodas tulkotajām dziesmām.

---

¹ Sīkāk par izdevuma celojumu uz Viļņas bibliotēku sk.: Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen zu Georgs Elgers Geistlichen Catholischen Gesängen (1621)*, “Ceļi. Rakstu krājums” 17 (1979), 84.–85. lpp., 6. atsauce.

² *Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christen, auß der Lateinischen, Teutschen, und Polnischen Psalmen, und Kirchengesängen in Unteutsche sprach gebracht. Jetzt aber mit vielen schönen Liedern vermehret und in Druck verfertiget durch Georgius Elger Priester der Societet Iesu, Braunsberg: bey George Schönfels Anno 1621* (turpmāk: Elger 1621; atsaucēs un katalogā lie-toto siglum skaidrojums, sk. Žr̄dla, CXXV p.). Vilniaus universiteto biblioteka, Retu spaudinių skyrius / Viļņas Universitātes bibliotēka, Reto izdevumu nodaļa, BAV 3.5.21.

³ *Cantiones Spirituales ex Latinis, Germanicis et Polonicis Translatae in idioma Lothavicum... per P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1673* (turpmāk: Elger 1673).

VĒSTURISKIE KONTEKSTI

13. gadsimtā, Krusta karu laikā, visa mūsdienu Latvijas teritorija nonāk Vācu, vēlāk – Livonijas ordeņa pakļautībā un izveidojas Livonijas konfederācija – Svētās Romas impērijas vasaļvalsts, kas vienlakus ir tieši pakļauta Romas pāvestam. Vācu dominante saimnieciskajā un kultūras dzīvē saglabājas līdz pat 20. gadsimta sākumam, neatkarīgi no zemju teritoriālās piederības. Vācu ordeņim nostiprinoties jaunajās teritorijās, pamatiedzīvotāji⁴ tiek pamazām kristināti un pakļauti, laukos veidojot plašu, tieši no vācu muižniekiem atkarīgu zemnieku slāni, pilsētas – strādājot zemākos amatos, kļūstot par kalpotājiem un piederot mazturīgākajai iedzīvotāju daļai. Kārtu sabiedrība, kurā kārtu robežas nozīmē arī nacionālās robežas, saglabājas līdz 19. gadsimtam – latviešu tautas atmodas laikmetam.⁵

Mūsdienu Latvijas teritoriju veido četri etnogrāfiskie novadi, katrs ar savu atšķirīgu vēsturi – Vidzeme (*Livland, Livonia*), Latgale (*Lettgallen*), Kurzeme (*Kurland, Kuronia, Courland*) un Zemgale (*Semgallen*). 16. gadsimta pirmajā pusē visi novadi pieder Livonijas ordenim. Jau 16. gadsimta 20. gados Baltiju sasniedz reformācijas idejas un reformācija pamazām nostiprinās – sākumā Rīgā, bet ar laiku tās idejas izplatās tālāk arī Kurzemē un Vidzemē, baznīcām un klosteriem nonākot protestantu rokās un draudzēm veidojoties pēc runātās valodas – vācu un latviešu – principa. Jaunās protestantu idejas vispirms gūst atbalstītājus vācu sabiedribā, savukārt pamatiedzīvotājus, jo īpaši lauciniekus, skarot mazāk vai nemaz.

Lai noturētu dievkalpojumus latviešu valodā, nepieciešams dievkalpojuma kārtības izklāsts un citi teksti, t.sk. garīgas dziesmas, sprediķi, Bībeles fragmentu tulkojumi latviski⁶. Vācu mācītāji uz Rīgā runātās latviešu valodas bāzes

⁴ Viduslaikos mūsdienu Latvijas teritoriju apdzīvo dažādas baltu un somugru ciltis, par etniskajiem latviešiem iespējams runāt ne agrāk kā 16. gadsimtā. Tomēr šeit un turpmāk lietosim apzīmējumu latvieši, tā kā ar pētījuma tēmu cilšu saplūsmes un latviešu tautas veidošanās jautājums tieši nav saistīts.

⁵ Gints Apals. *Latviešu nacionālā kustība*, no: *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*, red. Jānis Bērziņš, Rīga: Latvijas Universitātes Vēstures institūts 2000, 423., 430. lpp.

⁶ 1525. gadā tiek publicēta luterānu mise latviešu valodā, kas diemžēl nav saglabājusies līdz mūsdienām. Sal.: *Senies piedumi latviešu valodā 1525–1855. Kopkatalogs*, zin. red. Aleksejs Apīnis, sast. Silvija Šiško u. c. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka 1999, 39. lpp.

rada rakstu valodu pēc savas – vācu valodas – parauga un ar saviem vācu burtiem – atbilstoši toreizējai vācu rakstu valodas tradīcijai, izmantojot gotisko rakstību. Vācu radītā latviešu rakstu valoda, kurai, piemēram, ir vācu valodai raksturīgie teikuma uzbūves principi, nedaudz atšķiras no latviešu runātās valodas un rakstos tiek lietota vēl līdz 19. gadsimta vidum. Tas labi redzams arī latviešu tekstos, kuros, piemēram, ir tulkots latviski vācu, bet ne latviešu valodai raksturīgais artikuls pie lietvārdiem, kā arī – atbilstoši vācu sintakses īpatnībām – darbības vārds novietots teikuma beigās.

Vācu ordenis 16. gadsimta vidū Livonijas karu dēļ sabrūk, un visa mūsdienu Latvijas teritorija nonāk Polijas-Lietuvas valsts sastāvā. Kurzeme kļūst par Polijas-Lietuvas vasaļvalsti ar tiesībām neatteikties no reformācijas laikā pieņemtā luterānisma. Reizē ar Žečpospolitas varas pārstāvjiem, pēc karaļa Stefana Batorija (*Stefan Batory*, 1533–1586) pavēles, 1582. gadā Rīgā ierodas arī jezuīti. 1583. gada 1. martā ar pāvesta Gregora XIII bullu tiek apstiprināta jezuītu kolēģijas dibināšana Rīgā.⁷ Jezuītu izveidotajā skolā 1597. gadā mācās ap 60 skolēnu.⁸ 17. gadsimta sākumā jezuītu darbs iet plašumā Latgalē, pamazām arī Kurzemē un Zemgalē, aptverot visus mūsdienu Latvijas vēsturiskos novadus. 1614. gadā dibināta jezuītu rezidence Cēsis, drīz tajā darbojas ģimnāzija, kurā var mācīties arī latvieši.

17. gadsimta sākumā notikušo poļu–zviedru karu dēļ 1621. gadā Vidzeme nonāk Zviedrijas lielvalsts sastāvā, Kurzeme un Zemgale saglabā hercogistes un vasaļvalsts statusu Polijas-Lietuvas sastāvā, bet Latgale turpina pastāvēt kā Polijas-Lietuvas lielvalsts province. Tātad 17. gadsimtā visā Kurzemes hercogistes un Vidzemes teritorijā virsroku gūst protestantisms, pamazām nostiprinoties arī latviešu vidū. Savukārt jezuīti atkāpjas uz Latgali un 1630. gadā izveido rezidenci Daugavpilī. Latgalē nostiprinās un līdz 18. gadsimta otrajai pusei turpinās jezuītu ordeņa pastāvīga darbība.

---

⁷ Anna Ziemińska, *Ryga w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (1581–1621)*, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu 2008 („Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. 92, z. 3), s. 90–91.

⁸ Valdis F. Plenne [Trufanovs], *Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās – 19. gadsimta sākumā)*, „Latvijas Arhīvi” 1 (2002), 2. lpp.

GARĪGO DZIEDĀJUMU TRADĪCIJA BALTIJĀ

Viduslaiku Eiropā dziesmu repertuārs pārsvarā izplatās mutvārdu jeb orālā ceļā: tās ir galvenokārt ārpus liturgijas, piemēram, svētceļojumos un liturģiskā gada svarīgāko baznīcas svētku procesijās, dziedātas dziesmas⁹. Baltijā līdz mūsdienām saglabājušās septiņas dziesmas vācu valodā, kuru cilme saistāma ar pirmsreformācijas periodu, starp tām Marijas dziesmas, dziesmas svētajai Margarētei un svētajai Annai, kā arī svētās pasijas dziesma.¹⁰ Iespējams, ka arī latvieši dziedāja kristīgās dziesmas savā valodā jau pirms reformācijas. Ir zināms, ka vēlajos viduslaikos pilsētās arī nevācieši bija aktīvi kristīgā kulta dalībnieki: Rīgas amatnieku brālibas, kas apvienoja transportstrādniekus – alus un vīna nesējus, kā arī krāvējus, nastiniekus u. c. – galvenokārt bija nevācu brālibas.¹¹ Šajās 14. un 15. gadsimta mijā reģistrētajās brālibās vēl līdz 16. gadsimta sākumam kopumā ir 500–600 locekļu.¹² Tām piedier savi altāri Jēkaba un Pētera baznīcā Rīgā; tās algo ērgelnieku un skolmeistarū, kas mesē piedalās ar dziedošiem skolas puiķām.¹³ Brālibu rakstveži ir altārus apkalpojošie priesteri, kas – labāk vai sliktāk, bet pratuši latviešu valodu. Jādomā, ka ar šo laiku arī saistāmas senākās garīgās dziesmas latviešu valodā, kuras pilsētu latvieši, līdzīgi citiem Eiropas kristiešiem, ārpus dievkalpojuma dziedājuši savā valodā. To iespējams pieļaut hipotētiski, balstoties salīdzinājumā ar analogiskiem procesiem citās Eiropas pilsētās.

Par latviešu un kristīgā kulta attiecībām laukos laikmetā pirms reformācijas ziņas ir trūcīgas, tomēr bez ievērības nav atstājami arī 17. un 18. gadsimta ka-

---

⁹ Sal., piemēram, par garīgajām dziesmām vācu valodā: Peter Hess, *Poetry in Germany, 1450–1700*, in: *Early Modern German Literature. 1350–1700*, ed. Max Reinhart, Rochester: Camden House 2007, p. 405.

¹⁰ Sal.: Lutz Mackensen, *Baltische Texte der Frühzeit*, Riga: Plates 1936, S. 13–28.

¹¹ Leonid Arbusow, *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland im Auftrag der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga*, Leipzig: Verein für Reformationsgeschichte, M. Heinsius Nachfolger, 1921 (*Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, 3); Idem, *Studien zur Geschichte der lettischen Bevölkerung Rigas im Mittelalter und 16. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti / Acta Universitatis Latviensis“ 1 (1921), S. 76–100; Idem, *Kirchliches Leben der Rigaer Losträger im 15. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti / Acta Universitatis Latviensis“ 6 (1923), S. 183–224.

¹² Gustavs Strengs, *Remembering the Dead: Collective Memoria in Late Medieval Livonia*. PhD Thesis Queen Mary University of London 2013, p. 82–88.

¹³ Gustavs Strengs, *Remembering the Dead...*, op. cit., p. 93.

tolu priesteru un luterāņu mācītāju novērojumi par latviešu garīgo pasauli un pagānisko un kristīgo elementu mijām tajā.¹⁴ Katolu kulta pēdas saglabājušās arī luterānikskojos apgabalos – Kurzemē un Vidzemē – pierakstītajās tautasdziesmās¹⁵, arī, piemēram, latviešu dievības Māras ģenēze varētu būt saistīta ar katolisko jaunavu Mariju¹⁶. Tieši reliģiskā dziesma ir tā, kas kristīgās idejas iedzīvina tautā.¹⁷

Reformācijas laikmetā, jau 16. gadsimta pirmajā pusē, latviešu valodā tiek tulkotas pirmās protestantu dziesmas dievkalpojuma vajadzībām. Senākās latviešu dziesmu grāmatas ir saglabājušās tikai no 16. gadsimta otrās puses – Kurzemes latviešu draudzēm šāds izdevums publicēts 1587. gadā,¹⁸ savukārt Rīgas un Vidzemes latviešu draudzēm kopš 1615. gada¹⁹. Tomēr ir liecības, ka Rīgā protestantu dziesmas latviešu valodā ir bijušas pierakstītas un, iespējams, arī publicētas jau agrāk²⁰, jo 1615. gadā Rīgā Nikolausa Mollīna izdotajā dziesmu grāmatā ir publicētas senākas latviešu protestantu dziesmas²¹, nekā 1587. gadā Kēnigsbergā Georga Osterbergera tipogrāfijā publicētajā izdevumā.

---

¹⁴ Sal.: Friedrich Engelken (ed.), *Über die religiösen Vorstellungen alten Völker in Liv- und Ehstland. Drei Schriften von Paul Einhorn und eine von Johann Wolfgang Böckler*, Riga: N. Kymmel 1857; Kārlis Bregžis, *Baznīcu vizitāciju protokoli. Izraksti par jautājumu: kristīgās ticības cīņa ar latvju tautas reliģiju*, Rīga: Valters un Rapa 1931.

¹⁵ Haralds Biezais, *Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion*, Stockholm–Göteborg–Uppsala: Almqvist & Wiksell 1961, S. 51–90.

¹⁶ Haralds Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten*, Uppsala: Almqvist & Wiksell 1955, S. 277–324.

¹⁷ Viktors Vonogs, *Latgalu rakstnīceibas sōkumi: II Juris Elgers. Katoliskō rakstnīceibas paneikums*, in: *Rakstu krājums latgalu drukas aizlieguma atcelšanas 40 gadu atcerei*, sast. Boleslavus Brežgo, Norberts Trepša, Daugavpils: Vl. Lōcis 1944, 29. lpp.

¹⁸ *Undeutsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesänge, welche in den Kirchen des Fürstenthums Churland und Semigallen in Lieffland gesungen werden*, Königsberg: Georg Osterberger 1587 (turpmāk: Un 1587).

¹⁹ *Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge, welche in der Kirchen Gottes zu Riga und anderen örtern Liefflandes mehr, in Lieffländischer Pawrsprache gesungen werden...*, Riga: Nikolaus Mollīn 1615 (turpmāk: Ps 1615).

²⁰ Pēteris Vanags, *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda (16. gs. – 17. gs. sākuma) latviešu teksti*, Stokholma: Memento, Rīga: Mantojums 2000.

²¹ Pie trim no tām norādītis tulkojuma vai sacerēšanas gads: „Die Heiligen Zehen Gebot Gottes – Durch S. H. Nicolaum Ram Anno 1530” Blatt 64; „Noch ein ander Lobgesang / Auß dem

Religisko rakstu tulkošanā latviski būtiska nozīme ir Tērbatā (igaunu Tartu) 1585. gadā atvērtajam *seminarium interpretum*. No visiem tā audzēkņiem vismaz 12 runājuši igauniski, bet pieci – latviski.²² Viens no viņu iespējamajiem kopīga darba rezultātiem ir senākā līdz mūsu dienām saglabājusies katoļu grāmata latviešu valodā: 1585. gadā Vilnā publicētais jezuītu sagatavotais Pētera Kanīzija (*Petrus Canisius*, 1521–1597) katoļu katehisma tulkojums, kurā visi teksti, ieskaitot titullapu un ievadu, ir latviešu valodā.²³ Salīdzinājumam šā paša laika latviešu protestantu grāmatās titullapa un ievads, kā arī nodaļu nosaukumi ir vāciski. Valodu dažādība liek domāt arī par atšķirīgu adresātu. Katoļu katehisms ir dēvēts par pirmo *tautas* grāmatu latviešu valodā, par to liecina arī tā metiens – 1002 eksemplāri²⁴. Grāmatas izplatīšanā ir iesaistīti Rīgas Jēzus kolēģijas skolēni un bērni, kurus laukos ir apmācījuši misionāri. Vienīgā līdz mūsu dienām saglabātā eksemplāra priekšlapā ieraksts *Catechismus Curlandicus* acīmredzot norāda uz to, ka grāmatu paredzēts izplatīt arī Kurzemes latviešu vidū. Iespējams, šis apstāklis pasteidzinājis darbu pie luterānu katehisma (1586), dziesmu grāmatas un evaņģēliju un epistulu latviešu tulkojuma publicēšanas (1587)²⁵.

Viens no iespējamajiem Kanīzija katehisma tulkojājiem varētu būt arī Prūsijā dzimušais misionārs priesteris Ertmanis Tolgsdorfs (*Ertmann Tolgsdorf*, 1550–1620). Tieši viņu saista ar vecās viduslaiku katoliskās dziedāšanas tradīcijas atjaunošanu Rīgā kontrreformācijas laikā.²⁶ Ertmaņa Tolgsdorfa nekro-

---

Evangelio Johan. 14. Johan Ecken Anno 1537” Blatt 83; „Weissagung Zachariae Johannis des Teuffers Vater / Lucae am ersten / Durch H. Johan Ecken / Anno 1535, verundeutschet” Blatt 91. Pirmās divas no tām 1587. gada izdevumā nav iekļautas.

²² Toomas Paul, *Cultural context of the formation of written (literary) Estonian*, in: *Common Roots of the Latvian and Estonian Literary Languages*, eds. Kristiina Ross, Pēteris Vanags, Frankfurt am Main, etc.: Peter Lang 2008, p. 30.

²³ *Catechismus Catholicorum: Iscige pammacischen, no thems Papreksche Galwe gabblems Christites macibes. Prexskan thems nemacigems und iounems bernems*, Wilno: Daniel Łęczycki 1585 (turpmāk: Cat 1585).

²⁴ Valdis F. Plenne [Trufanovs], *Jēzus biedrības...*, op. cit., 30. lpp.

²⁵ Ināra Klekere, *Izcils papildinājums latviešu literatūrzinātnei*, “*Letonica. Humanitāro zinātņu žurnāls*” 35 (2017), 106. lpp.

²⁶ Stanislavs Kučinskis, *Sirmais kungs, Latvijas tēvs Ertmanis Tolgsdorfs 1550–1620*, no: *Dzimtenes kalendārs* 1984. gadam, red. Kazimirs Vilnis, Västerås: Trīs rozes 1983, 60. lpp.

logs liecina, ka viņš ir bijis himnu un antifonu sacerētājs un izplatītājs latviešu vidū.²⁷ Tolgsdorfs, iespējams, izmantojis arī latviešiem jau pazīstamās, no pirmsreformācijas laika saglabājušās katoļu dziesmas.²⁸ Katehisma galā publicēta *Wene Christite dzesme us tho Schwete Deewe Mate*, lūgšana Dievmātei, vienīgais teksts, kas gan nedaudz citā versijā un ortogrāfijā pārceļo arī uz Elgera sastādīto 1621. gada dziesmu grāmatu.²⁹ Vienas un tās pašas lūgšanas eksistence divos atšķirīgos variantos šajā laikā – 16. un 17. gadsimta mijā – latviešu valodā varētu liecināt par katoļu kulta izplatību latviešu vidū.

Lēmumu par katoļu dziesmu grāmatas izveidi latviešu valodā pieņēma 1611. gada 4. marta sinode Rīgā³⁰, un pirmais šā sprieduma auglis ir Elgera sastādītā un 1621. gadā Braunsbergā izdotā katoļu dziesmu grāmata, kurās atkārtots izdevums publicēts Vilņā gandrīz pusgadsimtu vēlāk.³¹ Vismaz trīs pirmajā izdevumā iekļautās dziesmas³² – ar ritmizētiem, spilgtiem, runātajai valodai tuviem tekstiem, kuriem nav nekādas norādes vācu valodas repertuārā, – liek domāt par to agrāko izcelsmi, iespējams pat pirmsreformācijas laikmetā.

---

²⁷ Jan Poszakowski, *Summarum vitae P. Erthmanni Tolgsdorff SJ*, Kraków: Archiwum Towarzystwa Jezusowego Prowincji Polski Południowej, sygn. 266, p. 204. Citēts pēc: *Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņu arhīvos*, t. 2, sast. Jozefs Kleijntjenss, Rīga: Latvju Grāmata 1941, 298.–299. lpp.

²⁸ Staņislavs Kučinskis, *Sirmais kungs...*, op. cit., 64. lpp.

²⁹ Elger 1621, [nr. 78] šeit un turpmāk – norāde uz dziesmu katalogu grāmatas beigās].

³⁰ „Nimis sane indecorum est, quod observavimus deiformes esse in Ecclesiis huius Provinciae cantiones spirituales et modum catechizandi; ad servandam igitur uniformitatem cantiones eiusmodi spirituales diligenter emendari et imprimi curabimus”. Citēts pēc: Staņislavs Kučinskis, *Latviešu tautas vienība 1611. gadā Rīgas sinodes ziņojumu gaismā*, „Dzimtenes Balss” 8 (1955), 332.–333. lpp.

³¹ Elger 1673. Jāpiezīmē, ka tā ir vienīgā zināmā latviešu katoļu dziesmu grāmata, kas izdots līdz pat 18. gadsimta 30. gadiem. Nākamā, neieskaitot Elgera dziesmu grāmatas 1673. gada papildināto izdevumu, ir katoļu dziesmu grāmata latgaliešu valodā *Katoliszka Dzismiu gromota Diwam wyssuwarygam por gūdu un Łatwisyym por izmociejszonu sarakstita un izdrukowota, Wilniē: pi Baznickungu Jezuītu 1730 godā*.

³² Pasijas dziesma *Wene citte krafne džesme no Chriſti ceſen*, Lieldienu dziesma *Christus ir aukšan cāles un debesbraukšanas dziesma Kad Chriſtus muse kunx und Déws* – atbilstoši: Elger 1621, [39], [42] un [53]. Šeit un turpmāk dziesmu virsrakstos ievērota pirmā izdevuma (Elger 1621) oriģināla rakstība, savukārt dziesmu citāti ērtākai poētisko iezīmju uztverei ir atveidoti atbilstoši mūsdienu ortogrāfijai.

Jezuītu darbība Baltijas pamatiedzīvotāju vidū dod augļus jau 16. un 17. gadsimta mijā.³³ Iemācījušies latviešu valodu, jezuīti uzsāk bērnu izglītošanu, galveno uzmanību pievēršot kristietības pamatelementu, kā arī garīgo dziesmu apguvei. Jezuītu saiknes ar latviešiem 16. gadsimtā varēja būt daudz ciešākas, nekā tās bija un arī vēlāk pastāvēja protestantu mācītāju un latviešu draudžu starpā un, šķiet, kopš 17. gadsimta otrās puses arī katoļu priesteru un latviešu starpā. Kā zināms, protestantu garīgā literatūra pakāpeniski no vācu uz latviešu valodu arī latviešu grāmatu titullapās un ievadā pāriet tikai Zviedrijas lielvalsts laikā – 17. gadsimta otrajā pusē.

GEORGA ELGERA DZĪVE UN DARBĪBA

Georgs Elgers dzimis Vidzemē, Valmierā, 1585. gadā protestantu ģimenē. Viņš mācās Rīgas Domskolā un, domājams, studiju laikā maina savu reliģisko pārliecību.³⁴ Elgers izvēlas katolicismu. 1605. gadā viņš iestājas Braunsbergas garīgā seminārā trešajā klasē un pēc divu gadu studijām viņu 1607. gadā uzņem jezuītu ordeni. Pilnu ģimnāzijas kursu Elgers pabeidz vēlāk Polockā. Pēc 1610. gada viņš strādā par gramatikas skolotāju Braunsbergā, 1613. gadā – studē teoloģiju Nesvežā, bet kopš 1615. gada 1. septembra jau ir Rīgā. Šajā laikā jezuīti pamazām gūst arvien labākus panākumus pamatiedzīvotāju vidū. Arī Elgers 1615. gada pēdējo četru mēnešu laikā uzklausa 353 grēku sūdzētājus un palīdz atgriezties katoļu baznīcas klēpī pieciem luterāniem, kristī 17 bērnus un salau-lā sešus pārus.³⁵

No 1619. gada 1. septembra līdz 1620. gada 24. jūlijam Elgers ir Nesvežas jezuītu kolēģijas terciātā un saņem raksturojumu, kurā norādīts, ka viņš ir „krievs ticīgais, pazemīgi ievērojis visus [baznīcas] priekšrakstus un krievi panesis pārbaudījumus, sludināšanā [gan] bez augļiem, tā kā nezinīgs poļu un

---

³³ Sal.: Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat, 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*, Odense: Fyen Stiftsbogtrykkeri 1977 (*Odense University studies in history and social sciences*, 44).

³⁴ Stanislavas Kučinskis. *J. Elgera Mūža gājums*, “Dzimtenes Balss” (1953/11), 12.–13. lpp.

³⁵ *Annus 1615. P. Elger*, in: *Historia Collegii Rigenensis Societatis Jesu in Livonia*, Roma: Archivum Romanum Societatis Jesu, Lithuania (turpmāk: ARSI Lith.) 54. Citēts pēc: *Latvijas vēstures..., op. cit.*, 165.–166. lpp.

lietuviešu valodā, ar viduvējām spējām apveltīts”³⁶. Tātad maz ticams, ka Elgers pats būtu tulkojis no poļu valodas 1621. gada dziesmu krājumā iekļautās dziesmas. Tas apstiprina grāmatas nosaukumā – *...dziesmas, kas no labsirdīgiem kristiešiem tulkotas nevācu valodā...*³⁷ – ietverto norādi, ka tā ir vairāku ņaužu kopdarbs. 1620. gadā Elgers pāriet darbā uz Cēsu jezuītu kolēģiju. Tur, jādomā, viņš tiekas arī ar Rīgas 1611. gada katoļu sinodes vadītāju bīskapu Oto Šenkingu (*Otto Schenking*, ap 1554–1637) un vietējā kolēģijā beidz darbu pie latviešu katoļu dziesmu grāmatas sastādīšanas.

1621. gada nogalē, zviedru karaspēkam ieņemot Cēsis, Elgers atgriežas Braunsbergā, kur Georga Šēnfelsa tipogrāfijā nāk klajā viņa sakārtotā dziesmu grāmata. 1628. gadā viņš ir misionārs Oršā, bet 1629. gadā darbojas Krosu kolēģijā, savukārt kopš 1630. gada – Daugavpili. Ar 1631. gadu, samazinot priesteru skaitu Daugavpilī, Elgers kā vācu sprediķotājs pāriet uz Smoļensku un kopš 1633. gada reizē ar citiem 17 priesteriem ir kara kapelāns poļu karspēkā, vēlāk atgriežas Smoļenskā, bet 1636. gadā ir atkal Oršā, kur pilda arī kolēģijas veselības prefekta pienākums.

1638. gadā Elgers ir atpakaļ Baltijā – Polijas-Lietuvas lielvalstij piederošajā Latgalē. Elgers ir Daugavpils jezuītu kolēģijas priekšnieks (1638–1640; arī 1643) un jezuītu skolas sintakses un poētikas skolotājs. Kāds no 1640. gada saglabājies Elgera rokraksts – latviešu katoļu dziesmu reģistrs *Index Cantionum*³⁸ – liecina, ka viņš turpina darbu pie latviešu katoļu dziesmu grāmatas un gatavo tās jaunu izdevumu. Visas šajā sarakstā pieminētās dziesmas ir publicētas 1673. gada dziesmu grāmatas otrajā izdevumā.

Pēc 1649. gada Elgera veselība pasliktinās, un ar 1651. gadu Elgers vairs netiek atzīts par piemērotu skolotāja darbam, bet turpina pildīt priestera pienākumus. Kara laikā aptuveni desmit gadus (pēc 1657/1658) Elgers kopā ar dažiem citiem Daugavpils jezuītiem pavada Sibillas Līdinghauzenas Volfas Zī-

---

³⁶ „...bonus religiosus, in omnibus experimentis et humilibus obsequijs bene se gessit, missiones sine fructu expedivit, quia lingua Polona et Lituana est ignarus, vires habet mediocres.” Cittēts pēc: *Liber extraordinarius provincialis*, ed. Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2012, 434. lpp. Pateicība par norādi Jurģim Pakerim.

³⁷ *Geistliche Catholische Gesänge*, von guthertzigen Christen... in Unteutsche sprach gebracht.

³⁸ *Evangelien und Episteln ins Lettische übersetzt von Georg Elger nebst einem Register seiner geistlichen Lieder aus der Zeit um 1640*, hrsg. Kārlis Dravīņš, Bd. 1, Lund: H. Ohlsson 1961, S. 142.

bergas (*Sibilla von Lüdinghausen Wolff Syberg*) lauku īpašumā pie Ilūkstes un sagatavo publicēšanai vairākas latviešu grāmatas – evaņģēlijus un katehismu³⁹, tad atgriežas Daugavpilī, kur 1672. gadā, triekas skarts, viņš mirst. Par mūža pēdējiem gadiem Elgera nekrologā teikts: “Attieciņās ar citiem bija ļoti patīkams un maigs, pastāvīgā darbā nenogurstošs, ordeņa dzīvē vienkāršs, atklāts un ļoti priekšzīmīgs, latviešu valodas zināšanas dēļ ļoti nepieciešams (*per necessarius*), nobriedis debesīm.”⁴⁰

Latvijas kultūras vēsturē Elgers pazīstams arī kā valodnieks, trīs valodu – latviešu-latīņu-poļu – vārdnīcas autors.⁴¹ Daži Elgera darbi saglabājušies tikai rokrakstā un pirmoreiz publicēti tikai 20. gadsimta otrajā pusē.⁴²

Nav zināms, kādēļ Elgeram uzticēts latviešu katolo dziesmu grāmatas sa- stādīšanas darbs, tāpat kā nav nekādu konkrētu norāžu, vai un kuras dziesmas krājumā attiecināmas uz Elgeru. Ir izteikti viedokļi, ka dziesmas, kas pirmoreiz publicētas tikai dziesmu grāmatas otrajā izdevumā, varētu būt Elgera tulko- tas.⁴³ Atšķirībā no pirmizdevuma, kura titullapā dota atsauce uz šo krājumu kā vairāku jezuītu kopdarbu, otrā izdevuma titullapā šādu ziņu vairs nav. Jezuīta Elgera lieliskā izglītība, tostarp plaši poētikas un retorikas kursi, ir pietiekama bāze kvalitatīviem atdzējojumiem latviešu valodā. Jezuītu ģimnāzijas kurss, piemēram, paredz pamatīgu un rūpīgu antīkās literatūras apguvi, kā arī tulko- šanas, parafrāžu un oriģināltekstu sacerēšanas vingrinājumus.⁴⁴ Var pieņemt,

---

³⁹ *Catechismus seu brevis institutio doctrinae christiana: quinque capitibus comprehensa in gratiam gentis Lothavicae per R. P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1672; Evangelia toto anno singulis Dominicis et festis diebus juxta antiquam Ecclesiae consuetudinem in Livonia Lothavis praelegi solita. Ex Latino in Lothavicu idioma translata. Per R. P. Georgium Elger è Societate Iesu, Vilnae: Typis Acad: Soc: Iesu Anno D. 1672.*

⁴⁰ „...senecio morum suavitate amabilis, inter labores assiduus indefessus, sinceritate religiosa insignis, ob idiomatici Lotavici notitiam pernecessarius; caelo maturuisse visus”. Citēts pēc: *Litterae annuae Residentiae Dyneburgensis*, ARSI Lith. 38. Citēts pēc: *Latvijas vēstures...*, op. cit., 354. lpp.

⁴¹ *Dictionarium Polono-Latino-Lottavicu opus posthumum. R. P. Georgii Elger. Soc. Iesu, Vilnae: Typis Academicis Soc. Iesu 1683.*

⁴² *Evangelien und Episteln...*, op. cit.

⁴³ Sal.: Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen...*, op. cit., S. 66.

⁴⁴ Thomas Aloysius Hughes, *Loyola and the educational system of the Jesuits*, London: William Heinemann 2006, p. 270–276.

ka Elgers ir publicējis iepriekš tikai rokrakstā vai pat mutvārdos eksistējušus katoļu dziesmu tekstu. Iespējams, ka starp tiem ir arī Tolgsdorfa, ar kuru viņš strādāja kopā Rīgā kopš 1615. gada, teksti.

GEORGA ELGERA SAKĀRTOTO DZIESMU GRĀMATU (BRAUNSBERGA, 1621, 1673) TEKSTI

Braunsbergā, kur jezuīti iesāk savu darbību jau 1565. gadā, turpmākajos gados tiek atvērtas vairākas izglītības iestādes: ģimnāzija (1565), muižnieku konvikts (1565), garīdznieku seminārs (1567), noviciāts (1569), pāvesta seminārs (1578) un internāts trūcīgiem studentiem (1582)⁴⁵. Kolēģija, kas pieder *Societas Jesu* lietuviešu provincei, uztur ciešas saiknes ar 1579. gadā jezuītu dibināto universitāti Vilņā. Līdz ar jezuītu iestādēm izstrādāto mācību programmu, Braunsberga klūst par tās Eiropas daļas jezuītu galveno studiju vietu pirms došanās uz augstskolu Vilņā. 17. gadsimta pirmajā pusē Braunsberga klūst par galveno ne vien latviešu, bet arī igauņu katoļu grāmatu publicēšanas vietu.

Būtiska nozīme Braunsbergas jezuītu darbībā ir vietējai tipogrāfijai, kuru jau 1585. gadā dibināt bija iecerējis jezuīts tēvs Antonio Posevino (*Antonio Possevino*, 1533–1611). Tipogrāfija darbu uzsāk 1589. gadā, kad Braunsbergā ierodas kāds Johans Zaks (*Johann Sachse*), domājams, no Libekas, un iespiež pirmos sešus izdevumus.⁴⁶ Pēc vairāku gadu pārtraukuma uzņēmums atsāk regulāru darbību 1598. gadā, kad tipogrāfiju nopērk Georgs Šēnfelss (*Georg Schönfels*, † starp 1626. un 1631 gadu), drīz viņam pievienojas Jakobs Birhuss (*Jakob Birhus*). No 1589. līdz 1700. gadam šajā privātajā tipogrāfijā publicēti 194 dažāda veida darbi, to vidū arī Elgera sakārtotā 1621. gada dziesmu grāmata, kas varētu būt daļa no plašaka darba, kas līdz mūsdienām nav saglabā-

---

⁴⁵ Šikāk par jezuītu darbību Braunsbergā 16. gadsimta beigās un 17. gadsimta sākumā sk.: Dieter Breuer, *Der Anteil Jesuiten an der Kulturenwicklung im Hochstift Ermland und im Herzogtum Preußen (Braunsberg, Rössel, Königsberg)*, in: *Kulturgeschichte Ostpreußens in der Frühen Neuzeit*, red. Klaus Garber, Manfred Komorowski, Axel E. Walter, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2001, S. 323–328.

⁴⁶ Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, Vol. 3: *Jesuit educational strategy 1553–1622*, Leiden, New York etc.: E. J. Brill 1992 (*Studies in the History of Christian Thought*, 46), p. 181.

gies un kurā varēja būt iekļauti arī katehisms, rituālu un svētku izskaidrojumi, dziedājumi un lūgsnas.⁴⁷ Par tā eksistenci (varbūt tikai rokraksta veidā) ļauj domāt līdzīgs izdevums igauņu valodā, kura sastāditājs, visticamāk, bija jezuīts Vilhelms Bucijs (*Wilhelm Buccius*, arī *Bucki*, 1585–1643)⁴⁸. Līdzīgi kā latviešu 1621. gada izdevumā, arī igauņu dziesmu grāmatā bijušas notis.⁴⁹ Diemžēl no šā izdevuma līdz mūsdienām nav saglabājies neviens eksemplārs. Tomēr interesanti atzīmēt – ja uz latviešu garīgo dziesmu vēsturi kopumā pirmajai latviešu katoļu dziesmu grāmatai nav tikpat kā nekāda iespāida, tad katoļu dziesmu ietekme uz igauņu protestantu dziesmām nav apšaubāma.⁵⁰ 1656. gadā publicētajā igauņu luterānu dziesmu grāmatas ievadā minēts, ka agrākā katoļu dziesmu grāmata ir tikai daļa no plašāka izdevuma igauņu valodā.⁵¹ Šī norāde pēc analogijas ļauj domāt par Elgera sastādito dziesmu grāmatu kā

⁴⁷ 17. gadsimta pirmajā pusē Braunsbergā publicēts vēl viens izdevums ar tekstiņiem latviešu un igauņu valodā (kā arī vācu, latīnu un poļu), proti, *Agenda parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta*, Braniewo: Georg Schönfels 1622. Par šo izdevumu sīkāk tā atkārtotajā publikācijā sk.: *Agenda Parva Brunsbergae M.DC.XXII. Handbüchlein für catholische Geistliche aus Livlands Polenzeit*, hrsg. Otto Freymuth, Tartu: J. G. Krüger 1938. Latviešu tekstu ortogrāfijas salīdzinājums šajā izdevumā un 1621. gada katoļu dziesmu grāmatā pieļauj domu, ka abus tekstu publicēšanai sagatavojuši vieni un tie paši tekstu redaktori: Benjamīnš Jēgers, *Eine Bemerkungen..., op. cit.*, S. 69, 74.

⁴⁸ *Institutiones oestonicae catholicae videlicet catechismus, ceremoniae ecclesiasticae, quaestiones de omnibus festis anni hymni et cantiones sacrae per quemdam e S.J. sacerdotem in lucem editae*. Šo grāmatas nosaukumu min Karols Estreihers (Karol Streicher), *Bibliografia Polska. 140 000 druków*, cz. III, t. II (ogólnego zbioru t. XIII), Kraków: Akademia Umiejętności 1894, 421 p. Pēc Estreihera domām, atsevišķas šī izdevuma daļas tika sarakstītas latviešu valodā (!).

⁴⁹ Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat..., op. cit.*, S. 147.

⁵⁰ Par šo sk. ari: Herbert Salu, *Zur Entwicklung des estnischen Kirchenliedes im 17. Jahrhundert*. In: *Apophoreta Tartuensis*, hrsg. Jaan Olvet Jensen, Stockholm: Apophoreta Tartuensis 1949, S. 79–87.

⁵¹ „...nicht vor gar vielen Jahren ein Pabstliches Catechismus Buch in dieser Ehstnisch-Dörptischen Sprach durch einen Dörptischen Jesuiten (wie er sich nennet) herauß gegeben und zu Braunsberg ist gedruckt worden in welchem beides in Reimen und Noten nach ziemlicher Dicht- und Singekunst gesetzte Ehstnische Lieder zu finden seyn.“ Citēts pēc: *Neu Ehstnisches Gesangbuch, Wörinnen die Kirchen-Gesänge Sel. Hn. Lutheri und anderer Gottseligen Männer in die gewöhnliche Melodeyen und gleiche Reimen verfasset sind. Zum Aufnehmen der Gemeine Gottes in Ehstland wolmeinentlich verfertiget und zum Druck übergeben Von Etlichen Pfarrherren im selbigen Lande*, Reval: Adolph Simon, Gymn. Buchd. 1656.

plašāka izdevuma sastāvdaļu arī tāpēc, ka tajā nav ne priekšvārda, ne cenzūras atļaujas. Zudušais latviešu krājums tomēr ir bijis pieejams un pat paša Elgera izmantots gadsimta otrajā pusē, gatavojot publicēšanai latviešu katoļu katehismu⁵² un jauno dziesmu grāmatas izdevumu, kas nāca klajā jau pēc viņa nāves – 1673. gadā⁵³.

Elgera sastādītās dziesmu grāmatas ir atšķirīgas. Pirmajā izdevumā publicēti vismaz 96 dziesmu un lūgšanu teksti, otrajā izdevumā ir 100 dziesmas un lūgšanas: vairs nav iekļautas 18 dziesmas no pirmizdevuma, bet no jauna tulkotas 24 dziesmas, pievienotas arī četras jaunas dziesmas no poļu repertuāra. Visi 1673. gada izdevuma teksti ir sadaliti divpadsmit nodaļās ar šādiem virsrakstiem: *Pro Adventu D(omi)ni* (piecas dziesmas), *Pro natalitijs D(omi)ni* (15), *In festo SS. Inocentium* (1), *De nomine Jesu* (2), *In Dominica Palmarum* (1), *De Passione D(omi)i nostri Iesu Christi* (15), *Cantiones Paschales* (9), *Pro Pentecoste* (3), *De S(anctissi)ma Trinitate* (4), *De SS. Sacramento* (8), *De Beatissima V. Maria* (10), *Cantiones extraordinariae* (27). Atšķirībā no 1621. gada izdevuma šajā grāmatā vairs nav nošu, un katrai dziesmai ir tikai viens virsraksts, tomēr nav vairs nevienna virsraksta latviešu valodā (74 dziesmām ir virsraksts latīņu valodā, 15 – vācu valodā, 10 – poļu valodā). Dziesma *Wene džesme no tems czet-trems pådigems letems* grāmatas otrajā izdevumā ir sadalīta trīs atsevišķās dziesmās ar dažādiem virsrakstiem⁵⁴. Citai dziesmai – *Zēmeswätke dzesme no mūsu kungu Jesu Christi pedzimþen*⁵⁵ – virsraksta nav, to aizstāj nodaļas virsraksts.

Elgera sastādītās katoļu dziesmu grāmatas titullapa ir vācu valodā, tā acīmredzot ir domāta vācvalodīgajiem Baltijas jezuītiem. Lielākajai daļai dziesmu, izņemot sešpadsmit tekstu, ir pievienotas notis. Dziesmai *Christ ist erstanden / Christus ir aukþan cåles*⁵⁶ nošu raksts ir tikai piedziedājumam; trim citām dziesmām, kaut arī nošu nav, ir norāde, ka tās dziedamas ar iepriekšējās dziesmas melodiju⁵⁷, bet dziesmai par Jēzus debesbraukšanu *Wene džesme no muſu*

---

⁵² *Catechismus seu brevis institutio doctrinae christianaæ..., op. cit.*

⁵³ Elger 1673. Sal. *Senies piedumi latviešu valodā 1525–1855...*, op. cit., 52. lpp.

⁵⁴ Elger 1621, [92]: *De Morte, De Iudicio, De Inferno*; Elger 1673, k. 156–164.

⁵⁵ Elger 1621, [5]; Elger 1673, p. 14.

⁵⁶ Elger 1621, [42].

⁵⁷ „Im vorigen thon” – Elger 1621, [45] „Im selbigen Thone” – Elger 1621, [77]; „In tono priori” – Elger 1621, [88].

*kunge Jesu Christi ujbroukþen*⁵⁸ ir pievienota tikai melodijas norāde latviski *Christus aukðan cäles*⁵⁹, taču tā ir dziesmas pirmā rinda, bet ne nosaukums, tas aizstāts ar lakonisko *Citte džesme*. Lielākā daļa dziesmu ir ritmiskas, tuvas toniskajai vārsmošanas sistēmai.

Pirmajā brīdī krājums rada antoloģijas iespaidu, arī lappuses augšmalā, kur tradicionāli norāda nodaļas nosaukumu, 1621. gada izdevumā atrodama lakoniska informācija: *Garrige dzesme*. Tomēr tās tekstu kārtojums ir pārdomāti strukturēts: grāmatas pirmā puse apvieno tekstus atbilstoši baznīcas gada galvenajām norisēm – par to liecina norādes pie virsrakstiem (piemēram, *3ēmeswätke džesme no mūsu kungu Jesu Christi pedžimþen* utt.), tiem seko Marijas dziesmas un dziesmas dažādiem svētajiem, grēku nožēlai un dažādām citām dzīves vajadzībām. Ieskatam nosacīto nodaļu saraksts un tājās iekļauto dziesmu skaits.

Adventa dziesmas (4),
Ziemassvētku dziesmas (19),
Jēzus dziesmas (2),
Pūpoldienas dziesmas (2),
Lielā gavēņu laika – pasijas dziesmas (13),
Liieldienu dziesmas (12),
Jēzus debesbraukšanas dziesma (1),
Vasarassvētku dziesmas (5),
Sv. Trīsvienības un katehisma dziesmas (5),
Kristus miesas un asiņu svētku dziesmas (10),
Marijas dziesmas (9),
Visu svēto dziesma (1),
Grēku nožēlošanas dziesma (1),
Dziesmas par mieru un visādu vajadzību (8),
Litānijas (2),
Magnificat,
Te Deum laudamus.

---

⁵⁸ Elger 1621, [53].

⁵⁹ Elger 1621, [51].

Dziesmu ģenēzi atklāj šajā izdevumā ievietoto tekstu un melodiju konkordanču katalogs.⁶⁰ Saikni ar lokālo kontekstu apliecina *Wene krāsne zemeſwātke džeſme*⁶¹, kuras autors ir vidzemnieks, iepriekš minētais bīskaps Oto Šenkings. Dziesmas autora norāde atrodama tikai grāmatas otrajā izdevumā. Par to, vai tā tulkota no vācu valodas vai sacerēta latviski, ziņu trūkst. Šenkings ir cēlies no Vidzemes muižniekiem, viņa labās poļu un latviešu valodas zināšanas ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ viņš uzreiz pēc Cēsu bīskapijas dibināšanas (1585) ieguvis Cēsu doma prāvesta amatu un 1590. gadā tika apstiprināts arī Cēsu bīskapa amatā. Vispārzināms ir arī viņa dedzīgais darbs Vidzemes – latviešu un igauņu – zemnieku vidū, vēršoties pret luterānu mācītājiem un panākot katolicisma nostiprināšanos laucinieku vidū.⁶²

Latviešu katoļu dziesmu grāmatā no 96 tekstiem pie 46 ir norādīti latīņu virsraksti, pie 16 – vācu, pie 17 – tikai latviešu, pie 10 – latīņu un latviešu, pie pieciem – poļu, pie viena – poļu un latviešu, pie viena – latviešu un vācu. Tomēr valoda vēl neļauj spriest par dziesmas cilmi, tā, iespējams, kalpojusi tikai kā informants grāmatas lietotājam. Nereti arī dziesmas ar latīnisku virsrakstu saturiski ir tuvākas vācu tulkojumam; kopumā jaunākas cilmes latviešu teksti visbiežāk tulkoti no vācu katoļu dziesmām. Dažkārt latviešu teksts ir tik brīvs, ka grūti šķirt, vai tas ir tulkots no latīņu vai vācu valodas, vai varbūt tā ir patstāvīga latviešu dziesma. Kā tas redzams šim izdevumam pievienotajā konkordanču tabulā, vairākām dziesmām nav zināms konkrēts teksta avots,

---

⁶⁰ Sal. *Katalog*, CXLI lpp. Iespējamie dziesmu avoti tika meklēti izdevumos, kas iekļauti *Tekstu avoti* sarakstā un sekojošos izdevumos: Philipp Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied. Von der ältesten Zeit bis zum Anfang des XVII. Jahrhunderts*, Bd. 1–5, Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms 1990; Joseph Kehrein, *Katholische Kirchenlieder, Hymnen, Psalmen. Aus der ältesten deutschen gedruckten Gesang- und Gebetbüchern...*, Bd. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1964; Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen: auf Grund handschriftlichen und gedruckten Quellen bearbeitet*, Bd. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1962. Melodiskā materiāla konkordances tika meklētas avotos, kas ievietoti *Melodiju avoti* reģistrā un izdevumos, kas iekļauti sarakstos: *Wydania krytyczne i faksymilowe zabytków un Anthologie*; pēdējie meklējumi bija neveiksmīgi.

⁶¹ Elger 1621, [23].

⁶² *Latvijas vēstures..., op. cit.*, S. XIV; Heinrich Diederichs, Otto Schenking, „Rigasche Stadt-blätter” 52 (1891), S. 409–412.

tomēr tām ir labi zināma melodija. Dziesmai *Tu kas par mums cētis*⁶³ ar iespējamu oriģinālu ir līdzīgs tikai pats sākums, tālākais teksts ir veidojies patstāvīgi. Savukārt dziesmai ar virsrakstu *Fiant Domine oculi tui*⁶⁴ iespējamo latīnu oriģinālu joprojām nav izdevies atrast. Ir dziesmas, kurām ir identificēta kādai citai dziesmai piederīga melodija, ar kuru satura ziņā latviešu dziesmai nav sakara, piemēram, dziesmai par Kristus nesto upuri *Christus muse pētitayſ*⁶⁵ ir 29. psalma melodija. Arī svētās Trīsvienības dziesmai *Tur ir wens Dews no mūžige*⁶⁶ identificētajām melodijām nav sakara ar tās latviešu saturu. Ir, piemēram, Lieldienu dziesma *Wens Engels ſkayſts no aukſte debess*⁶⁷, kurai ir identificēta vācu dziesmas *Erstanden ist der heilige Christ* melodija. Tās latviešu teksts pašu Lieldienu svētku sakarā pievērš uzmanību konkrētai Lieldienu epizodei – enģelis sludina trim sievām ziņu par Kristus augšāmcelšanos.⁶⁸

Interesants dziesmu grāmatas aspeks ir protestantu dziesmu klātbūtne tajā. Abas senākās latviešu protestantu dziesmu grāmatas un Elgera sastādīto katoļu dziesmu grāmatu vieno vairāki latīnu un vācu pamatteksti⁶⁹. Visu trīs krājumu lokālo kopību labi raksturo arī *Te Deum laudamus* t. s. Rīgas vācu variantā tulkojums, kas ir nedaudz atšķirīgs no Mārtiņa Lutera teksta.

26 katoļiem un protestantiem kopīgo dziesmu cilme ir saistīta ar viduslaiku himnām, antifonām, sekvencēm un atsevišķām Bībeles tekstvietām. Elgera dziesmu grāmatā ir daudz veco katoļu dziesmu, kuras labprāt dziedāja protestanti (piemēram, Ziemassvētku dziesmu tulkojumi *Dies est laetitiae*, *Puer*

⁶³ Elger 1621, [34].

⁶⁴ Elger 1621, [85].

⁶⁵ Elger 1621, [36].

⁶⁶ Elger 1621, [59].

⁶⁷ Elger 1621, [50].

⁶⁸ Tomēr Elgera krājumā ir četri teksti, kuriem nav nedz izdevies līdz šim atrast pat tālinus oriģināla avotus, nedz arī identificēt nošu rakstu: pasijas dziesma *Wene citte kraſne džefme no Chriſti ceſen* (Elger 1621, [39]); Lieldienu dziesma *Chriſtus ir aukſan cāles* (Elger 1621, [51]); debesbraukšanas dziesma *Kad Christus muse kunx und Déws* (Elger 1621, [53]) un viena no krājuma pašām interesantākajām dziesmām: *Wene džefme no tems czettrems pādigems letemis* (Elger 1621, [92]).

⁶⁹ Elger 1621 [1], [8], [16], [19], [20], [21], [22], [33], [41], [42], [52], [55], [56], [57], [61], [62], [68], [69], [70], [86], [87], [91], [93], [95], [96].

natus in Bethlehem un *In dulci iubilo*⁷⁰). Nav neiespējams, ka latviešu katoļu dziesmu grāmatas sastādītāji par šo dziesmu versijām protestantu tulkojumā zināja, tomēr Elgera sastādītajā dziesmu grāmatā nav neviena teksta, kas būtu ortogrāfijas un leksikas ziņā identisks ar iepriekš latviešu protestantu grāmatās publicētajām dziesmām. Latviešu katoļu dziesmu grāmatas tekstiem kopumā ir raksturīga tuvība oriģinālam ne tikai saturā, bet arī formas ziņā, līdz ar to dziesmās var būt ritms un atskaitas, to pašu nevar teikt par protestantu dziesmām, kas nereti ir brīvi tulkojumi prozā, piemēram, Lieldienu dziesmas *Ad coenam agni* atdzejojums⁷¹.

Latviešu protestantu un katoļu pirmajās dziesmu grāmatās publicēti arī teksti, kurus tulkojuši, papildinājuši vai kam darinājuši parafrāzes vācu protestanti. Piemēram, Johana Bešenšteina (*Johann Böschenstein*, 1472–1540) dziesmas *Da Jesus an dem Kreutze stund* tulkojums latviešu valodā publicēts kā protestantu, tā katoļu dziesmu grāmatās.⁷² No vienpadsmit dziesmām, kas pārņemtas no katoļu tradīcijas un Mārtiņa Lutera tulkotas, sešas ir tulkotas no Lutera vācu parauga.⁷³ Trīs dziesmas ir nedaudz atšķirīgas no latviešu protestantu versijas, piemēram, dziesma *Jesu Christus unser Heyland* ir tulkota daļēji⁷⁴; dziesmai *Gelobet seyftu Jesu Christ* latviešu tulkojumā ir no Lutera dziesmas atšķirīga pantu kārtība⁷⁵, tekstuālas atšķirības no Lutera ir arī dziesmas *Gott der Vater wohn uns bey* tulkojumā⁷⁶. Divas citas dziesmas Elgera krājumā ir viduslaiku tekstu tulkojumi: *Media vita in morte sumus* ienākusi ar pirmsreformācijas tulkojuma *Mitten wir in leben sein* starpniecību, par to liecina vācu nosaukums⁷⁷. Otrajā dziesmu grāmatas izdevumā Elgers šai dziesmai ir norādījis senāko – latīnisko – nosaukumu.⁷⁸ Arī sekvence *Veni Sancte Spiritus* tulkota,

---

⁷⁰ Atbilstoši: Elger 1621, [8], [16], [19].

⁷¹ *Pe Lelden iärinie gall mōdig*: Elger 1621, [52].

⁷² *Kad Jesus py tho krust stawey*, Ps 1615, k. 50a–b lpp.; *Kad Jesus pe to kruſt stawäie*: Elger 1621, [33].

⁷³ Elger 1621, [1], [26], [55], [62], [68], [86].

⁷⁴ Elger 1621, [70].

⁷⁵ Elger 1621, [22].

⁷⁶ Elger 1621, [60], 118. lpp.

⁷⁷ Elger 1621, [91].

⁷⁸ Elger 1673, p. 134.

ignorējot Lutera tulkojumu⁷⁹, tātad nevienā gadījumā šo tekstu versijas nav saistāmas ar viņa tulkojumiem.

DZIESMU GRĀMATAS RAKSTĪBA (apakšnodaļas autors: *Pēteris Vanags*)

Georga Elgera dziesmu grāmatas rakstība atšķiras no iepriekšējās latviešu (gan luterānu, gan katoļu) grāmatās lietotās, vienlaikus esot vēstures procesa organiska sastāvdaļa.⁸⁰ Tajā lietota t. s. „poļu pareizrakstība” ar vairāku līdzskaņu apzīmējumu pēc poļu rakstības parauga, kā arī diakritisko zīmju izmantojumu garo patskaņu un divskaņu apzīmēšanai. Par to, kādu izloksni atspoguļo šie teksti, īstas skaidrības nav.⁸¹ Lielā mērā tā varētu būt Rīgas valoda, jo vismaz daļa dziesmu varētu būt tulkota vēl pirms Elgera darbības Rīgā. Turklāt arī pats Elgers pirmos skolas gadus ir aizvadījis Rīgā. Tomēr nedrīkst aizmirst Elgera izceļsmi no Valmieras un iespējamo Vidzemes izlošķu ietekmi viņa valodā.

Īsti dziesmu grāmatas rakstības sistēma ir iepriekšējās Rīgas lejasvācu tradīcijas apvienojums ar dažiem jauninājumiem, kas acīmredzot ņemti no poļu rakstiem.⁸² Ar iepriekšējo rakstu valodu sasaucas galotņu īso patskaņu apzīmēšana ar <-e> vai izlaišana vispār. Tāpat arī divskanis /au/ apzīmēts ar <ou> ne sākuma pozīcijā, kā arī valējas zilbes patskaņa īsuma apzīmēšanai bieži lietots sekojošā līdzskaņa burtu dubultojums.

Īsie patskaņi kopumā – gan gala, gan ne gala zilbēs – tiek rakstīti tāpat kā 16. gadsimta tekstos, bet atšķirīgs ir garo patskaņu apzīmējums – diakritisko zīmju izmantojums garo patskaņu /a:/, /u:/ apzīmēšanai <â, á, û, ú>, kaut pašā poļu valodā nav fonoloģiskas atšķirības starp īsajiem un garajiem patskaņiem. Diakritiskās zīmes izmantotas arī divskaņu /ie/ un /uo/ apzīmēšanai <ê, é, è; ô, ó, ò>. Savukārt garie patskaņi /e:/, /æ:/, /i:/ nav šķirti no atbilstošajiem īsa-

⁷⁹ Elger 1621, [54].

⁸⁰ Pēteris Vanags, *Latviešu rakstu un to valodas izveide un attīstība 16.–18. gadsimtā*, no: *Latviešu valoda*, red. Andrejs Veisbergs, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds 2013, 216.–225. lpp.

⁸¹ Konstantīns Karulis, *Vēl par G. Elgera valodu 1621. gada dziesmu grāmatā*, „Latviešu valodas kultūras jautājumi” 22 (1986), 22. lpp.

⁸² Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen..., op. cit.*, S. 67–75.

jiem patskaņiem. Dziesmu grāmatā lielā mērā ir atrisināta arī no vācu valodas atšķirigo līdzskaņu rakstība, izmantojot poļu ortogrāfijas modeli, – atracti apzīmējumi līdzskaņiem /ts, dz, ſ, ſ, ʒ/ – <c, dz, cz, ſ, ž> (mūsdienu rakstībā <c, dz, č, š, ž>, šķirts nebalsīgais /s/ no balsīgā /z/, kā arī palatālie līdzskaņi /c, j, ļ, n/ bieži apzīmēti ar sekojošu burtu <i> (mūsdienu rakstībā <k, ģ, ļ, n>). Jauninājums ir arī iepriekšēja patskaņa īsuma apzīmēšana ar sekojošo vienādu līdzskaņu burtu dubultojumu visos gadījumos, arī <cc, kk, ww, zz>, kas līdz tam netika darīts.

Elgera dziesmu grāmata tomēr nav atsevišķa parādība latviešu rakstu vēsturē, bet iekļaujas plašākā 17. gadsimta latviešu katoļu rakstu tradīcijā, kuros vērojama poļu ietekme. Pirmās šādas rakstības iezīmes redzamas jau 17. gadsimta pašā sākumā veiktajos ierakstos Rīgas Jēkaba baznīcas, kas tolaik bija jezuītu pārziņā, metriku grāmatās.⁸³ Tam seko Elgera dziesmu grāmata, kā arī latviskie teksti anonīmajā rokasgrāmatā *Agenda parva* (1622)⁸⁴, kas izdota turpat Braunsbergā. Līdzīgu, kaut nedaudz pārveidotu, ortogrāfiju Elgers lietojis arī *Evanđēliju un epistulu tulkojuma manuskriptā* (1640)⁸⁵, kā arī savos vēlākajos izdevumos Vilņā (1672, 1673, 1683). Līdzīga rakstība un valoda lietota arī latviskajos fragmentos anonīmajā rokasgrāmatā *Rituale sacramentorum* (Vilņa, 1675, 1688, 1719, 1755, 1771).

MĀKSLINIECISKAS ĪPATNĪBAS UN IZVĒLĒTO DZIESMU FORMAS

Pirms aplūkosim Elgera dziesmu grāmatā iekļauto dziesmu poētiku, atgādināsim dažus tekstu veidošanas principus, kas izauguši no viduslaiku tradīcijas.

---

⁸³ Haralds Biezais, *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga, 1582–1621*, Uppsala: Lundequist – Wiesbaden: Harrassowitz 1957 (*Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Universitets årsskrift*, 10).

⁸⁴ Kārlis Dravīņš, *Agenda Parva, Braunsberg 1622, und die sogenannte „polnische“ Rechtschreibung im Lettischen*, „Meddelanden från seminarierna för slaviska språk, jämförande språkforskning och finsk-ugriska språk vid Lunds Universitet“ 2 (1955), S. 39–49.

⁸⁵ Evangelien und Episteln..., op. cit., XIX–XX p.; Bernardo Christophe, *Zur Orthographie der Evangelien und Episteln von Georg Elger, „Res Balticae: miscellanea italiana di studi Baltistici“* 8 (2002), S. 107–130.

Kā norāda Valters J. Ongs (*Walter J. Ong*), iegūstot zināšanas uzklausīšanas ceļā, būtiska nozīme ir t. s. mnemoniskajiem līdzekļiem – stingram ritmam un formai, skaidrām saturu atklājošām formulām, epitetiem, metaforām, asonansēm, aliterācijām, atkārtojumiem, pretstatiem, kā arī tematiskajam kārtojumam un pat ātri iegaumējamām frāzēm un sakāmvārdiem.⁸⁶ Garīgajās dziesmās ir svarīgi uzsvērt emocionālos un ikoniskos teksta elementus, vizuālas detaļas (piemēram, zvaigžņu spozmi), doktrīnas ortodoksiju (ticības patiesumu) un garīguma klātbūtni (pazemības apziņu lūgšanās).⁸⁷ Liela uzmanība pievēršama vizualitātei – lietvārdiem un tiem pievienotajiem īpašības vārdiem. Tulkotājs drīkst rīkoties brīvi, rēķinoties ar lokālo garīgo klimatu. Tulkojums iespējams arī kompilēt, no vairākām dziesmām veidojot jaunas vai arī vienu pantu variējot un pārfrazējot.

Elgera sastādītajā krājumā dziesmu mākslinieciskās īpatnības un forma apliecinā tuvību vēlās renesances un agrīnā baroka kultūras pasaulei, vienlaikus arī atklājot negaidītas latviešu tradicionālās kultūras iezīmes. Lielākā daļa dziesmu grāmatā iekļauto tekstu ir publicēti pantos, tiem ir atskaņas un ritms, 15 dziesmas ir tuvas prozas teksti un divas ir lūgšanas prozā. Dziesmu ritmiskumu nodrošina piedziedājumi, atkārtojumi vārsmu sākumā (anaforas) un to beigās (epiforas), caurvijus atkārtojumi, kā arī dažviet – skaņu rotaļas. Līdz ar tulkojumiem Elgera sakārtotajā katoļu dziesmu grāmatā ienākušas arī sengrieķu dzejas formas: elēģiskie distihi, aleksandrieši un Sapfo strofas, kā arī kopš viduslaikiem plaši lietotā Ambrozija strofa – īsas, atsperīgas astoņzilbīgas vārsmas kvartās ar atskaņām.⁸⁸

No klasiskajām strofām divās latviešu katoļu dziesmās ir izmantota Sapfo strofa. Viena no tām ir atdzējota no poļu valodas, savukārt otrai dziesmai – *Wene dz̄esme no tems czettrems pādīgēms letems*⁸⁹, kas vēsta par nāvi, pastaro tiesu, elli un paradīzi, – oriģinālu pagaidām nav izdevies atrast. Tai ir 49 panti,

---

⁸⁶ Pēc: Walter J. Ong, *Oralität und Literalität: Die Technologisierung des Wortes*, Opladen: Westdeutscher Verlag 1987, S. 40.

⁸⁷ Domenico Pezzini, *The Translation of Religious Texts in the Middle Ages. Tracts and Rules, Hymns and Saints' Lives*, Bern–Berlin etc.: Peter Lang 2008, p. 13.

⁸⁸ Elger 1621, [1], [23], [28], [29], [50], [57], [58], [59], [62], [65], [87], [88].

⁸⁹ Elger 1621, [92].

pievienotas arī notis. Tajā ievēroti gan ar Sapfo strofu saistītie zilbiskie nosacījumi (trīs garajās rindās – no 9 līdz 11 zilbēm, ceturtajā – pārsvarā piecas zilbes), gan arī lielākoties respektēts formai raksturīgais saturs – kodolīga doma ik pantā, kurā ceturtā īsā rinda ir domas noapaļojums. Dziesma ved cauri apziņai par pasaulgā pārejamību, par cilvēka grēcīgumu un nāves neno-vēršamību līdz pastarajai tiesai un elles šausmām ar atgādinājumu būt gatavam nāves stundai jau šodien. Nezināmais dziesmas autors katrai no tēmām pantus sadalījis neproporcionali, visvairāk rindu veltot atgādinājumam par grēkpilno cilvēka dzīvi, bet paradīzes ainu uzburot vien garāmejot.

Četru pēdējo lietu motīvs ir plaši zināms baroka garīgajās dziesmās. Šī pati tēma, turklāt tādā pašā formā – Sapfo strofās –, risināta arī Vilhelma Heinriha Līvena (*Wilhelm Heinrich Lieven*, 1691–1756) sastāditajā Kurzemes katoļiem domātajā dziesmu grāmatā.⁹⁰ Tajā ievietotās divas dziesmas par šo tēmu – *Nelaimig Dwechsel kā tu buhs' apskumta un Ak, mihla Dwehsel!*? kad tu no Meesahm schķir-sees – ar Elgera sastāditajā krājumā publicēto dziesmu vieno ne tikai forma, bet arī asprātīgā, krāšņā un ekspresīvā izteiksme. Jāatzīst, 1621. gada katoļu dziesmu grāmatā tā ir daudz naturālāka. Abas Līvena sastāditajā dziesmu grāmatā publicētas dziesmas ir tulkotas no vācu valodas (atbilstoši: *Wie unglückseelig ist die arme Seele* un *O liebe Seel wenn du vom Leibe scheidest*).

1621. gada katoļu dziesmu grāmatā publicēto garo dziesmu paturēt prātā palīdz gan viendabīgā forma, gan labskaņas elementi, tostarp latviešu valodai raksturīgie vienādsaknes vārdu blakus atkārtojumi. Tās saturs ir tuvināts latviešu gara pasaulei, piemēram, ar latviešu tērpam raksturīgas detaļas – saktas – pieminējumu, ar diferencētiem radinieku apzīmējumiem u. tml. Tekstā viscaur ir lietota vienskaitļa otrs personas forma, it kā vēstītājam būtu konkrēts adresāts. Sakāmo izteiksmīgāku padara vienlīdzīgu teikuma locekļu virknes,

---

⁹⁰ *Katholischka Mahzibu, Luhgschanu un Dseesmu Grahamata Eeksch wissadahm Wajadsibam, Garrigahm un laizigahm peederriga. Deewam wissu-augstakam par Gohdu un Par Is-mahzischanu to nemahzitu Zaur weenu Kas sawu Tuwaku Swehtibu lohti mihlo sarakstita, Jelgava: Bet taggad no Drukkes Wainahm tihrita, un ohtra Reise uslikkta 1733*, S. 512–514, 518–519. Uz saikni starp Līvena grāmatu un Elgera sagatavotajiem izdevumiem norāda arī: Andris Priede, *Ecumenical Aspects of Marian Devotion in the 18th Century Catholic Hymnals of Curlandia*, „Soter” 28(56) (2008), pp. 203–214. Stanislavs Kučinskis, *Atklājums Latgales rakstu valodas vēsturē*, „Laiks” 14 (1993), 203.–214. lpp.

vēršoties turpat pie ikviens sabiedrības locekļa, pieminot visus nāves grēkus un atgādinot par nāves cēloņu un apstāķu daudzveidību. Dziesmā izmantoti arī uztvērēju tieši uzrunājoši izsauksmes vārdi un izsaucieni, piemēram: „ô, ty-cce man”; „way tew”; „ô cilweks” u. tml.

Dziesmas saturā ietvertas atsauces uz Atklāsmes grāmatu, kurā pastarā tie-sa ir viens no galvenajiem motiviem. Tā laikmetā, kurā latviešiem vēl nav Bibeles savā valodā, dziesmas autors neuzkrītoši dod ieskatu tās saturā un samēro biblisko tēlu (Ēnoks, Jafets, Ādams, Metuzāls, Noass) likteņus ar viņu adresāta dzīvi. Bibliskā tēlainība integrēta dziesmā arī metaforu un epitetu veidā. Dziesma interpretējama arī kā atsauce uz vēsturiskajiem kontekstiem – tās tapšanas laikā, ap 16. un 17. gadsimta mijū, karu, bada un mēra dēļ miršanas un nāves motīvs joprojām ir uzmanības centrā. Šā laikmeta literāros tekstos nāves motīvs tiek bieži izmantots kā jaunatnes audzināšanas un pieaugušo augsta līmeņa morāles uzturēšanas līdzeklis.⁹¹ „Četru pēdējo lietu” tēmu izmanto arī jezuītu apmācībā, piemēram, jezuītu ordeņa izveidotājs Ignācijs no Lojolas (*Ignatius de Loyola*, 1491–1556) meditāciju un garīgu vingrinājumu krājumā *Exercitia spiritualia* (*Garīgi vingrinājumi*, 1522–1524) uzsver pārdzīvojuma nozīmi, lie-kot iztēlei iedarbināt visas maņas – redzi, dzirdi, ožu un garšu: ar iekšējo redzi vērojot elli, tās dzīles un uguns jūras ar tajās grimstošiem grēciniekiem; dzir-dot nolādēto kliedzienus un kaucienus; sajūtot elles smakas; izgaršojot asaru rūgtumu un izbaudot īstu melanholiжу.⁹²

Elgera sakārtotā dziesmu grāmata pārstāv jezuītu ordeņa agrīno darbības periodu, kam raksturīga ne tikai īpaša gādība par jauno paaudzi, par izglītību un kristīgu audzināšanu, bet arī atvērtība un tolerance pret pagāniskā kulta elementiem, dažus no tiem mēģinot integrēt katoliskajā kultā. Latviešu zemnieku sadzīves rituāli, rotas un apģērba detaļas, kā arī latviešu valodai raksturīgie deminutīvi un reduplikācijas, dziesmas tekstus padara tuvākus un saprotamākus uztvērējam. Tā *Wene d̄zesme no to garrige starpan mese und dwåsel*, kas nosoda bezrūpību, teikts:

---

⁹¹ Helmut Husenbeth, „Es ist ein Schniter / heißtt: der Todt”. *Sterben, Tod und Auferstehung im geistlichen Lied des 17. Jahrhunderts*, Trier: Wissenschaftlicher Verlag 2007, S. 200.

⁹² Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia...*, op. cit., pp. 54–59.

Ta mēs sak / es äsm' iouk und krasne,
Ar labbems drougems pe lab als malk /
Tur grib es precix und lustix but /
Grib dzeedat / springät und dancot/
Ley noteik kas bus notykt.⁹³

Latviešu sadzīves detaļām un tautas kultūras elementiem Elgera dziesmu grāmatā uzmanību jau pievērsis Benjāmiņš Jēgers, līdz šim plašākās publikācijas autors par šīs dziesmu grāmatas saturu.⁹⁴ Salīdzinot tulkošanas ar to oriģināliem, viņa rakstīto nākas koriģēt, piemēram, ne vienmēr deminutīvs uzskatāms par tipisku latviešu valodas un līdz ar to arī dzīves uztveres raksturotāju. Kopumā deminutīvu skaits krājumā nav liels: 96 tekstos ir lietoti 14 dažādi deminutīvi, visbiežāk vārdi: „bērniņš”, „jēriņš” un „dēliņš”. Tas nepārsteidz, jo arī kopumā visvairāk deminutīvu ir Ziemassvētku dziesmās, un tās ir saistītas ar bērna dzimšanu. Nereti deminutīvs, piemēram, „bērniņš”, atrodams jau dziesmas oriģinālā – vācu un arī latīnu pamattekstā: piemēram, vārdi „bērniņš”, „silite”, „jēriņš”, „dēliņš”, „enēglīsi”, retāk – „vērsītis”, „ēzelītis”, „saulīte”, „meitiņa”, „putniņi” pārsvarā lietoti kā oriģinālā, tā tulkojumā. Tikai četri vārdi deminutīva formā ir lietoti tikai latviešu tekstā, turklāt katrs tikai vienu reizi: „autiņi”, „jumpraviņa”, „pātarīni”, „lautiņi”.

Dažas dziesmās ir latviešu valodai raksturīgie vienādsaknes vārdū blakus atkārtojumi jeb reduplikācijas. Visvairāk to ir jau iepriekšminētajā dziesmā par četrām pēdējām lietām, piemēram, viena panta robežās sešos dažādos locījumos un formās lietots jezuītu tekstos bieži sastopamais darbības vārds „degt”:

It ta te karbinie sarkan ekßan ugguns /
Ley gan dädzin däg' tamär näwar sadåkt
Ta te gräcneke deks / und näasadädzys/
Bet muzig dädzys.⁹⁵

---

⁹³ Elger 1621, [90], p. 176.

⁹⁴ Benjāmiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen..., op. cit.*, S. 43–89.

⁹⁵ Elger 1621, [92], p. 118.

Vairākām dziesmām ir piedziedājumi – tradicionālie „Alleluja” un „Kyrie eleison”; citās dziesmās piedziedājumus veido atsevišķu vārsmu vai to kopu atkārtojums. Trīs no vācu vai latīnu valodas tulkojās Ziemassvētku dziesmās kā oriģinālā, tā tulkojumā ir piedziedājums „eya” („eia”). Piemēram, 14. gadsimta latīnu himnā *In dulci jubilo* rinda „Eja qualia, eja qualia!”⁹⁶, 15. gadsimtā tulkota vāciski: „eya, wer wir da!”⁹⁷ un 1621. gadā publicēta latviski: „Eia byam maes tur”⁹⁸. Tas ļauj hipotētiski pieņemt, ka latviešu tautasdziesmām raksturīgais piedziedājums „ai-jā”, iespējams, radies latīnu vai vācu valodas ietekmē, paturot prātā iespēju, ka šādi fonētiski līdzīgi vārdi varētu būt radušies un kertas tautas kultūrā eksistēt arī neatkarīgi cits no cita.

Divās citās latviešu dziesmās – *Wena bärne džesme* un *Citte bärne džesme*⁹⁹ – ir arī refrēni „žu-žu” un „ligo, ligi”. Ilze Šarkovska-Liepiņa par šim dziesmām raksta: „Īpaši sena tradīcija divos Ziemassvētku dziedājumos, kas nosaukti par bērnu dziesmām, un kurās ietverti nepārprotami folklorai tipiski elementi – piedziedājumi „žu-žu” un „ligo”. [...] Šai gadījumā abas dziesmas nevarēja Elgera krājumā nokļūt citādi kā tādas, kurām ir senas, nostiprinājušās dziedāšanas tradīcijas, kuras tikušas atskaitotas bieži un bijušas ļoti iemīlotas. Tās zināmā mērā pat varētu uzskatīt par pirmajām kristīgajām latviešu tautasdziesmām, kādas ir it bieži sastopamas citu tautu daiļradē.”¹⁰⁰ Dziesmai ar latviešu – *Citte bärne džesme* un latīnu – *Pueri nativitas* virsrakstu ir atrodama līdzīga dziesma ar tādu pašu melodiju poļu dziesmu grāmatās.¹⁰¹

⁹⁶ Sal.: Fritz Wagner, *Philologia Sacra Cisterciensis. Untersuchungen zur mittelalterlichen Dichtkunst der Zisterzienser und ihrer Tradition*, Langwadens: Bernardus Verlag 2005, S. 95.

⁹⁷ Philipp Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied...*, op. cit., Th. 2, S. 486.

⁹⁸ Elger 1621, [19], p. 35–36.

⁹⁹ Atbilstoši: Elger 1621, [10] un [11].

¹⁰⁰ Ilze Liepiņa, *Mūzikas kultūra Latvijā 15.–16. gadsimtā Eiropas mūzikas*, Disertācija Jāzepa Vitola Latvijas Mūzikas akadēmija, Rīga 1997, 46.–47. lpp.

¹⁰¹ Sal. *Krystus się nam narodził*: Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: August Ferber 1620, p. 38–39 un *Dziecię się narodziło*: Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: Franciscus Schnellboltz 1638, p. 36–37.

Citte baerne dzesme / Pueri nativitas
Mums ir wéns bärnins dzimdenats
Maria ir ta skysta mate
Wen' Jumprouw ir Déve däle dzimdenaius
Précatēs iūs bärninie ar lyxme dzedaſen
Ligo / ligo bärnins
ligo ligo bärnins ar lyxme dzedaſen.¹⁰²

[Dziecię się nam narodziło
Maryja jest jego czystą matką
Diewica Syna Bożego porodziła
Cieszcie się dzieciaki z radością śpiewajcie
Ligo / ligo dzieciątko
ligo / ligo dzieciątko z radością śpiewajcie.]

Dziecie sie narodziło [Bērniņš ir piedzimis]
Dziecię się narodziło / które obiecane było /
Królestwo nam niebieskie otworzyło.
Dziatki niemowlątka / z małego dzieciątka /
ciesząc się śpiewajcie / Bogu cześć dajcie
Alleluja, chwała Bogu.¹⁰³

[Ir piedzimis bērniņš, / kas bija apsolīts,
Debess valstību mums ir atvēris.
Bēri zīdaini, / par mazo bērniņu
Priecādāmies, dziedāsiet, / dodiet slavu
Dievam!
Halleluja, Dievam slava.]

Iespējams, dziesma skandēta Ziemassvētku laikā, bērniem pie altāra šūpojot Jēzus šūpulīti. Šajā gadījumā *līgo* ir piedziedājums un reizē dziedāšanu pavadošas šūpošanas kustības atdarinājums. Lelles šūpošana pie altāra Ziemassvētku laikā ir minēta arī vairākos 16. gadsimta citu Eiropas tautu – vācu un zviedru – avotos, vēl 16. gadsimta sākumā tā ir samērā izplatīta parādība. Ap šūpuli tika dejots, dziedāja atbilstošas šūpuļdziesmas, kurās liela loma bija svētajai Marijai.¹⁰⁴ Šāda rituāla pēdas atrastas arī kādā latviešu tautasdziesmā:

Sit, enģeli, kokles, / Lai iet Māra diet.
Māra diet nevarēja, / Mārai Kristus klēpī utt.
Liec to Kristu šūpulī, / Lai šūpo enģeliši.
Zuzu, Kristiņ, zuzu, / Zuzu, Māras dēlin.¹⁰⁵

Savukārt dziesmā *Wena bärne džesme* ir piedziedājumi *eia* un *žužu*. Tās forma ir lidzīga vācu katoļu dziesmai *Der Spiegel der Dreyfältigkeit*, kuras pa-

---

¹⁰² Elger 1621, [11], p. 23–24.

¹⁰³ Piotr Artomiusz, Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie..., Toruń: Franciscus Schnell-boltz 1638, p. 36–37.

¹⁰⁴ Haralds Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten...*, op. cit., S. 113.

¹⁰⁵ Haralds Biezais, *Seno latviešu galvenās dievietes*, Rīga: Zinātne 2006, 89. lpp.

matā ir sena latīņu dziesma, bet vismaz kopš 16. gadsimta vidus tā jau ir dziedāta vāciski. Latviešu dziesmā ir tas pats ritms, atskauju sistēma un arī piedziedājumi, turklāt latviešu dziesma publicēta ar atbilstošo vācu melodiju.¹⁰⁶ Šo un iepriekšminēto dziesmu var dziedāt gan kā bērnu dziesmu, gan kā šūpuļdziesmu, nostiprinot saikni ar Mariju un viņas bērniņu.¹⁰⁷ Tādējādi šūpuļdziesmās kā viduslaiku dzejas žanrā skaidri redzamas kristīgās doktrīnas un tautas kultūras mijas. Ieskatam *Wena baerne dzesme* un tās iespējamais vācu oriģināls *Der Spiegel der Dreyfältigkeit*:

Jesu pedzimßen it ka soul
Abgaysmo ſo tumse passoul
Eia, mylie bärnинie
dzēdam lydz ar
Engelems ar lyxmybe /
ar lyxmybe tam bärniniām
kas sillyte gulle /
žužu bärnis,
žužu bärnins.¹⁰⁸

Der Spiegel der Dreifaltigkeit,
Erleuchtet der Welt Finsterkeit,
Eia lieben Christenheit,
Mit lobgesang bistu bereit,
Mit innigkeit,
mit fröligkeit,
Dem Kindlein in der ewigkeit,
Sussa liebe Nenna,
Sussa liebe Nenna.¹⁰⁹

[Trīsvienības spogulis / Apgaismo pasauli tumsībā,
Eijā, mīļā Kristus draudze, / Ar slavas dziesmām tu esi
gatava, / Ar sirsniķu, / Ar prieku/ Bērniņam mūžībā,
/ Saldais mīlais mīlulīt, / Saldais mīlais mīlulīt.]

Latviešu „žū-žū” ir fonētiski tuvs vācu „sussa” jeb izrunā „zusa”, arī holandiešu „zuz, zuz”, lejasvācu „tus, tus”, dāņu „tys”. Visus šos vārdus dažādas tautas lieto, iešūpojot bērniņu miegā. Savukārt vācu „Nenna” [„mīlulītis”], latviski

¹⁰⁶ Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied...*, op. cit., Th. 1, S. 337.

¹⁰⁷ Pēc Kathleen Palti pētījumiem (*Singing Women: Lullabies and Carols in Medieval England*, „The Journal of English and Germanic Philology” 110/3 (2011), pp. 361–362), angļu viduslaiku šūpuļdziesmās Marijas saruna ar Kristus bērniņu ir iecienīts motīvs, tas turklāt nereti ir pildināts ar angļu tautasdziešumu aijašanas vārdiem, piemēram, „Lollai, lollai, litel child, whi we-pistou so sore”.

¹⁰⁸ Elger 1621, [10], p. 21–22.

¹⁰⁹ Joseph Kehrein, *Katholische Kirchenlieder...*, op. cit., Th. 1, S. 256.

tulkots kā „bērniņš”. Arī turpmāk tieši garīga satura šūpuļdziesmās latviešu valodā visuzskatāmāk saglabājas saikne ar tradicionālo kultūru. Elgera sastādītā krājuma dziesmu izteiksmīgā valoda un skaņu rotaļas liecina par tuvību Eiropas dzejas tradīcijai vēlās renesanses un agrīnā baroka periodā.

POĻU DZIESMU ATDZEJOJUMI

Polijas-Lietuvas lielvalsts laikā Baltija joprojām ir vācu dominēta teritorija, latviešu katoļu dziesmu grāmata izaug no vācu katoliskās tradīcijas, tāpēc poļu tekstu segments tajā ir salīdzinoši neliels – tās ir desmit dziesmas grāmatas pirmajā un otrajā izdevumā kopā.

Dziesmu grāmatas pirmajā, 1621. gada, izdevumā publicēti seši tulkojumi no poļu valodas: *Placzi džiſia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž; Rožmyflaymy / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds; Wesoły nám dzień nastał / Pylna precybe ir ta dene; Przez Twe Swete / Cour touwe swäte aukſan celſen; Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt un O Maria naſ džewica / O Maria Jumprouwe ſkysta tu es.*¹¹⁰ Otrais izdevums papildināts ar vēl četrām jaunām poļu dziesmām: *Po upadku człowieká / Ar to nabbaga cilwaeká grūtu nozegumu; W Dzień Bożego narodzenia / Ekſan 3emaswaetku layku*¹¹¹; *Ježu Chryste Pánie mily / Kungs Christus pe krustu pekalts un Chrystus Pan zmartwychwstał / Christus ir uzcaelas.* Tām acīmredzot nav bijis viens tulkojums, tās ir savstarpēji atšķirīgas gan latviešu rakstu valodas, gan izteiksmes ziņā, tās arīdzan nevienu vienāda attieksme pret pamattekstu – citas tulkotas brīvāk, citas uzskatāmas par parafrāzem, citas tulkotas precīzi, sekojot oriģinālam.

Trīs dziesmas ir Lielā Gavēņa laika dziesmas (*Placzi džiſia, Rožmyflaymy, Ježu Chryste Pánie mily*), trīs ir Lielienu dziesmas (*Wesoły nám dzień nastał, Przez Twe Swete, Chrystus Pan zmartwychwstał*), viena ir adventes (*Po upadku człowieká*), viena – Ziemassvētku dziesma (*Na Boże Narodzenie*), vēl viena ir katoliskajā kultā izplatītā Marijas dziesma (*O Maria naſ džewica*), bet dziesmu *Twoja cześć, chwała dziedāja Kristus miesas un asiņu svētkos.*

---

¹¹⁰ Atbilstoši: Elger 1621, [32], [38], [43]; šīs dziesmas poļu nosaukums norādīts vienīgi dziesmu grāmatas otrajā izdevumā, [44], [67] un [82].

¹¹¹ Šīs dziesmas – šoreiz kā Adventes dziesmas – melodija ir ievietota dziesmu grāmatas pirmajā izdevumā: Elger 1621, [3], p. 6–7.

Tātad arī tematiski poļu dziesmu korpuiss apliecina kopš viduslaikiem saglabāto tradīciju – tauta savā valodā visvairāk dzied baznīcas lielajos svētkos – Lieldienās un Ziemassvētkos.

Latviešu valodā ir tulkota pati vecākā zināmā poļu Lieldienu dziesma *Przez Twoje święte / Cour touwe swäte aukſan celſen*. Tās rašanās attiecināma uz 14. gadsimtu. Poļu oriģinālā un tulkojumā tas ir prozas teksts bez atskanām un ritma, acīmredzot tā izpildīta pēc gregoriskajiem dziedāšanas principiem, kas pielauj arī prozas teksta izdziedāšanu. Latviski tulkota arī viena no senākajām poļu adventes dziesmām *Po upadku człowieka / Par to nabbaga cilwaeká grūtu nozegummu*. Lieldienu dziesmas tulkojums salīdzinājumā ar citām tulkotajām dziesmām valodas ziņā šķiet vājāks, sintaksē un ortogrāfijā tuvāks vācu protestantu mācītāju lietotajai latviešu hibrīdvalodai.

Piecu citu dziesmu *Placzi džiſia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž, Rozmyſlaymy / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds, Wesoły nám dzień naſtał / Pylna precybe ir ta dene, O Maria naſ dżewica / O Maria Jumprouwe ſkysta tu es un W Dzień Bożego narodzenia / Ekſan 3emaswaetku layku cilme saistama ar 15. un 16. gadsimtu, savukārt vēl trīs *Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt, Ježu Chryste Pánie miły / Kungs Christus pe krustu pekalts un Chrystus Pan zmartwychwstał / Christus ir uzcaelas varētu būt Elgera laikabiedru sacerētas un atdzejotas*. Poļu dziesmu poētika arī tulkojumā saglabā tuvību ar Eiropas dzejas tradīciju; trīs latviešu tulkojumi pat ir noslīpētāki, pilnīgāki un interesantāki par to poļu oriģināliem.*

Dziesmas *Placzi džiſia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž* oriģinālā un tulkojumā sastāv no vienpadsmīt sešrindu pantiem. Ja poļu oriģināldziesmā nav regulāras atskanu sistēmas, tad latviešu tulkojumā rūpīgi, no dziesmas pirmās līdz pēdējai rindai, ievērota sava, regulāra – pārsvarā – vienzilbīgu blakus atskanu sistēma, tā neapšaubāmi padara skanīgāku arī dziesmu kopumā.

Placzi džiſia
Płacz dzisia, duszo wszelka,
Łzy wylewaj **obficie**,
Rozmyśl mękę wielką
Pana swego **serdecznie**.

Ap waydát wysse kruſtyt liouž
Ap waydát wysse kruſtyt liouž
Ar karſt asſer roudát gouž
Ab gadät lab to sùre **mòk**
Ko Christus cét pe krust=**kok**

Jezus miły wszycki krzywdy
Za nas cirpiał okrutne.¹¹²

[Raudi šodien, katra dvēsele,
Izlej gaužas asaras,
Apdomā šo lielu ciešanu
Sava Kunga sirsnīgi.
Mīlais Jezus visas negantības
Par mums ir cietis briesmīgas.]

Jesus kas nänék darryß lioun
Par mums bes wayn cèt lele koun.¹¹³

[Opłakujcie wszyscy chrześcijanie
Gorzkimi łzami płaczcie obficie
Przemyślcie dobrze tę wielką mękę
Co Chrystus cierpiał na krzyżu
Jezus co nic nie uczynił złego
Za nas bez winy cierpi straszliwie.]

Dziesma *Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey passoul pažuſt* kā oriģinālā, tā tulkojumā sastāv no vairākām blakus atskānotām divrindēm, un atskānojums ir izturēts viscaur – no sākuma līdz galam. Bet latviešu tulkojumam ir pievienota papildu divrinde dziesmas sākumā „O kunx pirmak bus tey passoul pažuſt / Ekam no touw slaw muse mael pekust”; un tā pati, gan nedaudz variēta, arī beigās „Tapæc pirmak bus tay passoul pažuſt, / Ekam no touw slaw mese mael pekust”. Dziesma sacerēta Kristus miesas un asiņu svētkiem, atgādinot par augstākā garīgā spēka pārlaicību grēcīgās, niecīgās, īslaicīgās cilvēka dzīves priekšā.

Nākamā dziesma ir vienīgā no visām desmit poļu dziesmām, kam ir zināms konkrēts sacerētājs. *Roźmyflaymy [dziś, wierni chrześcijanie] / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds* ir poļu jezuīta Jakuba Vujeka (*Jakub Wujek*, 1541–1597) parafrāze par senu 15. gadsimta Jēzus krustā sišanas dziesmu no Lieldienu cikla. Vujeks, kurš labi pazīstams lietuviešu literatūras vēsturē kā Mikolajs Daukša (*Mikalojus Daukša*, 1527–1613), sprediķu krājuma oriģināla autors¹¹⁴, seno viduslaiku dziesmu ir pārlīcis Sapfo strofās. Vujeka teksts ir vedinājis tā atdzējotāju uz turpinājumu, atkāpjas no precīzas oriģināla atveides. Atdzejums ir izteiksmīgs, ar atkārtojuma figūrām, kādu oriģinālā nav, ar oriģināliem

---

¹¹² Pieśni nabożne na święta uroczyste według porządku Kościoła Ś. Katolickiego na cały rok z wielką pełnością zebrane: przydane są niektóre Psalmy Dawidowe ku śpiewaniu ludziom zwykłej, Kraków: Antoni Wosiński 1627, s. 51.

¹¹³ Elger 1621, [32], p. 65.

¹¹⁴ Mikalojus Daukša, *Postilla catholicka. Tai est: ižguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir Szwętes per wissús metús..., Wilniui: Drukarnio Akadēmios Societatis Iesu 1599.*

epitetiem un metaforām.¹¹⁵ Atbilstoši dziesmas uztvērēja trūcīgajam zināšanu līmenim tekstā ir spilgtas vizuālas detaļas, tās latviešu dziesmā papildina arī trīs krustā sišanas epizodei veltītie oriģinālie panti, kādu poļu dziesmā nav.

8. Ekszan souwe lele twykszen te to dzerdenaie
Ar aetk / myrre / unnd ar zulte samaysyt /
Tap pulgats saymots / unnd näkounig apsmēts /
No wyssems lioudems.

9. Te galwe krattidam to ir apsmaiuß:
Tu mácey wässel darryt citteres lioudes /
Ja tu es Dewe däls / káp no kruste zemme /
Und Parade käd' zyme.

10. Trys stundes Jesus dzygoie pe to kruste /
Nä lioune wade byldäie tas tems Jódemis
Bet par tems Dèwe lûdz: unnd tam slapkouwam
Soly to debbes.¹¹⁶

Vienā no tiem ietverts aicinājums Jēzum apliecināt brīnumdarītāja spējas – kāpt lejā no krusta. Šī epizode balstīta Jaunās Derības tekstā (Mat. 27:40–42), tajā nosodīta Dieva Dēla zaimošana un apsmiekls. To kā papildinājumu latviešiem domātā tekstā atrodam vēl vienas poļu dziesmas latviešu atdzejojumā: *Placzi džižia / Ap waydát wyffe krustyt liouž:*

Te ysspliáw galwe krattidam
Und smèklig wárde saccidam;
Citemis tu warräie pallydzät /
Ja nu mums teuw bûs tyccät /
Tad káp leyan no krust karrát /
Tad mäs dzygósem pác touw prárt.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Piemēram: „launs slepkava”, „skaidra saulīte”, „dvēsele kāpa ellē”, „mīli mācekļi”, „dārga māte”, „dārgas zalves”, „šķīsti palagi”, „mīlīgi ļautiņi”, „dārgas ciešanas” u. c.

¹¹⁶ Elger 1621, [38], p. 82.

¹¹⁷ Elger 1621, [32], p. 67.

Spilgtā vizuāla aina atklājas dziesmā *W Dzień Bożego narodzenia / Ekſan Žemasmaetku layku*. Tā pārstāsta notikumu, saistītu ar Bētlemes bērnu nogalināšanu pēc Heroda pavēles. Teksta emocionālo nokrāsu latviešu tulkojumā kāpina vairākkārtējs (sešas reizes) deminutīva „bērniņi” lietojums atšķiribā no poļu oriģināla, kurā deminutīvs lietots tikai divreiz. Kā poļu dziesmā, tā latviešu tulkojumā spilgti un iedarbīgi tēlotas māšu ciešanas: “braece mátes / braece baerning, balxna uz debbessu gaia” un citur: “gullaia bes bailes / ne zinnaia kas baila”, “rokas lauzdame / mattes plukdame, ô ka gauž žaelo / ar karstams assarams raudaia par žaelumu pamirre. Gullaeia baerningi / yt ka iaeringi no wilkems noreti / mátes par sapa yssauca: ô zemma žaelo par tāda netaisniba.”¹¹⁸

Trīs dziesmās ir izmantots baroka literatūrā iecienīts paņēmiens – parafrāžu un variāciju veidošana no atsevišķa panta vai dziesmas, piemēram, Lieldienu dziesmas *Wesoły nám dzień nastał / Pylna precybe ir ta dene* latviešu tulkojums ir sadalīts divās līdzīgās daļās – parafrāzēs par augšāmcelšanās tēmu: dziesmas pirmā puse ir veltīta Kristum, otrā – Dievam un eņģeļiem. Cita parafrāze ir saistīta ar Marijas dziesmu ciklu. Poļu dziesma *O Maria naß dżewica / O Maria Jumprouwe fkysta tu es* latviešu tulkojumā izdzied lūgšanu Marijai, tai seko tā paša teksta pārfrazējums – veltījums Annai, Marijas mātei, svētajam Jānim un Marijai Magdalēnai. Trešā, jaunākas cilmes Lielā Gavēņa laika dziesma *Ježu Chryste Pánie miły / Kungs Christus pe krustu pekalts*, pārsteidz ar noslīpētu formu: tulkojumā latviešu valodā šī dziesma sastāv no piecām kvartām, turklāt katrā panta pēdējās divas rindas – tāpat kā oriģinālā – ievada emocionāli iedarbīgs dubultojums:

Kungs Christus pe krustu pekalts /
Klaus ka sauc ár grutems mokems
Cilwaeks / cilwaeks abdoma tas sapes
Teuws paec / teuws paec bus man ßoden nomirt.¹¹⁹

---

¹¹⁸ Elger 1673, p. 26.

¹¹⁹ Elger 1673, p. 57.

Latviešu dziesmā izmantota arī reduplikācija: „Saule / saule sauwu gaisumu pametta / Zemme / zemme warren trysen tryseia.” Ir arī dziesma, kurā katru pantu noslēdz viena un tā pati divrinde, radot emocionāli spēcīgu iespaidu, līdzīgu Austrumu reliģijās pazīstamajai mantras skaitīšanai. Pēc katras divrindes, kas pārstāsta Jēzus ciešanu ceļu Krusta kalnā, seko ticību stiprinošs atkārtojums:

*Jeju Chryste Panie miły / Kungs Kristus pie
krusta piekalts*

Gauž bus mums to apraudat /
Vinia žaelastiba apdomat:
Jesus, Jesus mirst pe krustu koku/
Par mums / par mums nabbagems.

Alia in eodem tono /

Ekšan dzilliems baedems ô Dews
No sirdis nopuzdams sauc es:
JESU / Jesu abžaeloias par man /
Caur tauwu grutu moku und cešan.

Appakš krutems te to caurduru /
Udens ar assini tur yzskraenia /
Ar to / ár to musus graekus mazgaia
JESUS / Jesus ápžaelo teuw par mums.¹²⁰

Tauws assins manna parada maksiai /
Und Dowa dusmiba klusina.
JESU Jesu abžaeloias par man /
Caur tauwu / caur tauwu grutu moku
und cešan.¹²¹

[Żałośnie nam to będzie opłakiwać /
Jego litościwość przemyśliwać:
Jezus, Jezus na krzyżu umiera /
Za nas, za nas nieszczęsnych.

[Pośród ogromnej zgryzoty o Boże
Z serca westchnąwszy wołam:
JEZU, Jezu zmiłuj się nade mną
Przez twe ciężkie męki i cierpienie.

Poniżej piersi go przebijają /
Woda i krew stamtąd tryska /
Tym, tym grzechy nasze zmywa
JEZU, Jezu zmiłuj się nad nami.]

Twoja krew spłaciła mój dług
i Boży gniew uciszyła
JEZU, Jezu zmiłuj się nade mną
Przez twe, przez twe ciężkie męki
i cierpienie.]

---

¹²⁰ Elger 1673, p. 59.

¹²¹ Loc. cit.

17. gadsimta otrajā pusē Vidzemē un Kurzemē ir uzvarējis protestantisms, katolicisms nostiprina savas pozīcijas vienīgi Latgalē, tobrīd jau Polijas-Lietuvas lielvalsts provincē. Latgales jezuītu jaunā paaudze, ienācēji lielākoties ir poļi, izrāda mazu interesu par pamatiedzīvotājiem, distance starp katoļu priesteriem un tautu aug. Kā norāda priesteris Andris Priede, Elgera sastādītās dziesmu grāmatas otrs izdevums, publicēts jau pēc Elgera nāves, „apliecīna Tridentas koncila latīņu rita Baznīcā dominējošās uniformizācijas tendences, kurpretim pirmais krājums, kas reflektēja vecas pirmsreformācijas laika Livonijas pamatiedzīvotāju garīgās dzīves elementus, bija „katoliskāks”, ar šo apzīmējumu saprotot plašu atvērtību novada reliģiskā mantojuma specifisko īpatnību tālākpārmantojamības iespējām”¹²². Pirmās latviešu katoļu dziesmu grāmatas devums vērtējams vēl plašāk – tas ļauj latviešu dzejas sākotni ieraudzīt kā savdabīgu vēlās renesances un agrīnās baroka pasaules atspulgu ar šim laikmetam raksturīgajām formas rotaļām, izteiksmi un tematiku kristīgās un latviešu zemnieku sadzīves kultūras krustpunktos.

Māra Grudule, Justyna Prusinowska

---

¹²² Andris Priede, *Daugavpils jezuītu koledžas literātā Georga Elgera garīgo dziesmu elementi Kurzemes katoļu dziesmu grāmatu tradīcijā*, no: *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība un problēmas. Pilsētas teksts literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums*, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule” 2007, 294. lpp.

ELGER'S CANTIONALE (1621) AND THE BEGINNINGS OF LATVIAN RELIGIOUS POETRY

The songbook published in 1621¹ by the Jesuit Georg Elger for the needs of Latvian Catholics, bearing the German title *Geistliche Catholische Gesänge...*², went unnoticed for many years, most likely owing to its having been kept in other libraries before it was finally catalogued in the 1970s at the Rare Prints Department of the Vilnius University Library. It is the oldest Latvian Catholic songbook known to us today, and therefore constitutes an extremely valuable source for researchers representing various disciplines, including culture studies, literary studies and musicology. The present paper, which may serve as an introduction for further research, only offers a preliminary survey of several related issues, such as: the structure and content of Elger's songbook (also of its 2nd revised edition of 1673³), spelling rules and selected aspects of song poetics. The context of the book and the biography of its author, Georg Elger, have

---

¹ The route by which this copy eventually reached the Vilnius University Library was described in detail by Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen zu Georgs Elgers Geistlichen Catholischen Gesängen* (1621), "Ceļi. Rakstu krājums" 17 (1979), pp. 84–85, footnote 6.

² *Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christen, auf der Lateinischen, Teutschen, und Polnischen Psalmen, und Kirchengesängen in Unteutsche sprach gebracht. Jetzt aber mit vielen schönen Liedern vermehret und in Druck verfertiget durch Georgius Elger Priester der Societet Iesu, Braunsberg: bey George Schönfels Anno 1621* (hereafter as: Elger 1621; the sigla used in the footnotes and the catalogue have been explained in the section entitled: *The Sources*, p. CXXV). Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyrius / Vilnius University Library, Rare Prints Department, BAV 3.5.21.

³ *Cantiones Spirituales ex Latinis, Germanicis et Polonicis Translatae in idioma Lothavicum... per P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1673* (hereafter as: Elger 1673).

only been briefly outlined; more attention has been dedicated to translations of Polish songs.

HISTORICAL BACKGROUND

In the course of 13th-century war campaigns, the territory of today's Latvia came under the rule of the Order of Teutonic Knights, which gave rise to the so-called Terra Mariana, a principality of the Holy Roman Empire, directly subject to the Holy See. Until the early 20th century, the German population played a dominant role in the economy and culture of that area, despite its changing state affiliation. When the Teutonic Order consolidated its rule in the territory in question, its original inhabitants⁴ were gradually converted to Christianity and formed the peasantry – an important group, subordinated directly to the German nobility, while in the cities they would join the milieux of poor servants. This social order, in which divisions between social strata overlapped with national distinctions, persisted up to the 19th century, when the Latvian national awakening took place⁵.

The territory of present-day Latvia consists of: Livonia (Latvian: Vidzeme, German: Livland, Polish historical: Inflanty), Latgale (Latvian: Latgale, German: Lettgallen), Courland (Latvian: Kurzeme, German: Kurland), and Semigallia (Latvian: Zemgale, German: Semgallen). Each of these four regions has a different history. In the 1st half of the 16th century they were ruled by the Teutonic Knights. Reformation reached this area as early as 1522 and gradually consolidated its influence – first in Riga, later also in Courland and Livonia. Churches and monasteries were taken over by the protestants. New German or Latvian parishes were created, depending on the language

---

⁴ In the Middle Ages, the territory of present-day Latvia was inhabited by Baltic and Finno-Ugric tribes, but it is only from the 16th century onward that we can start speaking of ethnic Latvians. The question of tribe consolidation and the emergence of the Latvian nation is not part of our subject. In this publication, for the sake of convenience we will refer to the inhabitants of that territory as 'Latvians'.

⁵ Gints Apals, *Latviešu nacionālā kustība* [The Latvian National Movement], in: *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres* [Latvia in the Nineteenth Century. Historical Sketches], ed. Jānis Bērziņš, Rīga: Latvijas Universitātes Vēstures institūts 2000, pp. 423, 430.

of their congregations. The new ideas took root primarily in the German circles, while the indigenous population (mainly peasants) exhibited little or no interest in them.

The need to preach the Gospel in the language of the parishioners forced the clergy, however, to prepare a Latvian Order of Mass, sermons and church songs in Latvian⁶. The German Protestant ministers created a written version of the Latvian language based on its dialect then used in Riga. They applied the syntactic rules of the German tongue then in use as well as the Gothic script. The thus constructed literary Latvian (used up to the mid-19th century) did not differ much from the spoken Latvian, but its syntax imitated structures typical of the German language (such as the use of articles or the placement of the predicate in the sentence).

As a result of wars fought in the mid-16th century for the control of Livonia, the Teutonic Order collapsed, and the present-day Latvian territories fell to the Polish-Lithuanian Commonwealth. Courland became a vassal of Poland, but its inhabitants preserved the right to cultivate their evangelical faith. Jesuits arrived in Riga in 1582, along with representatives of the Polish-Lithuanian authorities. They had been invited there by Stephen Báthory, King of Poland. A bull issued by Pope Gregory XIII on 1st March 1583 confirmed the foundation of a Jesuit college in Riga⁷. In 1597, the Jesuit school educated c. 60 pupils⁸. Early in the 17th century the Jesuits undertook intensive work in Latgale and marked their presence in Courland as well as Semigallia, thus encompassing all the historical regions of present-day Latvia with their activity. In 1614 they established a residency in Cēsis (Polish:

---

⁶ The first Lutheran Order of Mass in the Latvian language was published in 1525, but this print has unfortunately not been preserved to our times. Cf.: *Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855. Kopkatalogs [Old Prints in Latvian 1525–1855. A Summary Catalogue]*, ed. Aleksejs Apīnis, Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka 1999, pp. 39, 781.

⁷ Anna Ziemiewska, *Ryga w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (1581–1621) [Riga as Part of the Polish-Lithuanian Commonwealth]*, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu 2008 (“Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” year 92, book 3), pp. 90–91.

⁸ Valdis F. Plenne [Trufanovs], *Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās – 19. gadsimta sākumā) [Jesuit Promotion of Education in the Territory of Latvia (from the Late 16th till the Early 19th cs.)]*, “Latvijas Arhīvi” 1 (2002), p. 2.

Kieś, German: Wenden), where they soon started a *gymnasium*. The school also educated Latvians.

Following the Polish-Swedish wars of the early 17th century, Livonia was annexed by Sweden, while Courland and Semigallia remained a duchy and a vassal state within the borders of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Latgale was still a province of the Commonwealth. Protestantism was the dominant denomination in 17th-century Livonia and the Duchy of Courland and Semigallia, and it also gradually took root among the indigenous Latvians. After the annexation of Livonia by Sweden, the Jesuits withdrew to Latgale, where they set up a residency in Daugavpils (then Dyneburg) in 1630. It was in Latgale that the Society of Jesus consolidated themselves; the region remained the focus of their work in Latvia until the end of the 18th century.

THE CHURCH SONG TRADITION IN LATVIA AND ESTONIA

The vernacular repertoire was spread in medieval Europe through oral transmission and consisted mainly of extraliturgical songs sung during pilgrimages and processions held on major feast days of the liturgical year⁹. From the pre-Reformation times, we have seven German-language religious songs surviving from the territory of present-day Latvia, dealing with such subjects as the Passion, the Virgin Mary and the cult of SS Margaret and Anne¹⁰. Similar songs may have been performed before the reformation also in Latvian. The burghers who spoke that language and already then took active part in the religious cult were members of Riga's craftsmen's guilds, and were mainly autochthons¹¹. By the early 16th

---

⁹ Cf. for findings concerning religious songs in German: Peter Hess, *Poetry in Germany, 1450–1700*, in: *Early Modern German Literature. 1350–1700*, ed. Max Reinhart, Rochester: Camden House 2007, p. 405.

¹⁰ Cf. Lutz Mackensen, *Baltische Texte der Frühzeit*, Riga: Plates 1936, pp. 13–28.

¹¹ Leonid Arbusow, *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland im Auftrag der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga*, Leipzig: Verein für Reformationsgeschichte, M. Heinsius Nachfolger 1921 (*Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, 3); Idem, *Studien zur Geschichte der lettischen Bevölkerung Rigas im Mittelalter und 16. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti. Acta Universitatis Latviensis“ 1 (1921), pp. 76–100; Idem, *Kirchliches Leben der Rigaschen Losträger im 15. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti. Acta Universitatis Latviensis“ 6 (1923), pp. 183–224.

century these guilds, registered in the late 14th and early 15th centuries (by beer carriers, loaders, and port carriers), had c. 500–600 members in total¹². They took care of the altars at Riga's churches of St James and St Peter, paid the organist and the teacher for accompanying the singing pupils during the mass¹³. The cantors of these fraternities were clergymen celebrating the mass by the altar, a long as they knew Latvian to some extent. It was most likely at that time that the oldest songs in the Latvian language were composed. This is a hypothesis that we can put forward through comparison with analogous phenomena taking place in other European cities in that period, and confirmed by the sources.

Information concerning the participation of Latvian peasants in the Christian cult before the Reformation is scanty, though some picture can be gleaned from late 17th- / early 18th-century comments by Catholic and Lutheran clergy concerning the piety of the Latvians, in which pagan elements coexisted with Christian ones¹⁴. Traces of the Catholic cult have survived in folksongs collected in regions where the Lutheran faith dominated – Courland and Livonia¹⁵ – while the Latvian goddess Māra may be in some way related to the figure of the Virgin Mary¹⁶. For Latvians, religious songs are the main medium for the transmission of Christian content¹⁷.

---

¹² Gustavs Strenga, *Remembering the Dead: Collective Memoria in Late Medieval Livonia*, PhD thesis, Queen Mary University of London 2013, pp. 82–88.

¹³ Gustavs Strenga, *Remembering the Dead...*, op. cit., p. 93.

¹⁴ Cf. Friedrich Engelken (ed.), *Über die religiösen Vorstellungen alten Völker in Liv- und Ehstland. Drei Schriften von Paul Einhorn und eine von Johann Wolfgang Böckler*, Riga: N. Kymmel 1857; Kārlis Bregžis, *Baznīcu vizitāciju protokoli. Izraksti par jautājumu: kristīgās ticības cīņa ar latvju tautas reliģiju* [Protocols of Church Inspections. Selected Texts on the Topic of Christianity's Struggle with the Religion of the Latvian People], Riga: Valters un Rapa 1931.

¹⁵ Haralds Biezais, *Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion*, Stockholm–Göteborg–Uppsala: Almqvist & Wiksell 1961, pp. 51–90.

¹⁶ Haralds Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten*, Uppsala: Almqvist & Wiksell 1955, pp. 277–324.

¹⁷ Viktors Vonogs, *Latgalu rakstnīceibas sōkumi: II Juris Elgers. Katoliskō rakstnīceibas paneikums* [The Beginnings of Literature in Latgale: II Juris Elgers. The Achievements of Catholic Literature], in: *Rakstu krājums latgalu drukas aizlieguma atcelšanas 40 gadu atcerēi* [Articles Collected to Mark the 40th Anniversary of Lifting the Ban on Latgalian Prints], eds Boleslavs Brežgo, Norberts Trepša, Daugavpils: Vl. Lōcis 1944, p. 29.

In the territory under study, the first songs used during church services were translated into Latvian in the Reformation period, but the oldest surviving Latvian songbooks only come from the 2nd half of the 16th century. The first such prints were published for evangelical parishes in Courland in 1587¹⁸, for those in Riga and Livonia – in 1615¹⁹. We can hypothesise that in Riga Protestant Latvian-language songs had been recorded already at an earlier date²⁰, since the songbook edited in the printing house of Nikolaus Mollin of 1615 contains Protestant songs in Latvian²¹ older than those prepared for print by Georg Osterberger in 1587.

Of much importance for the translation of religious texts into Latvian was the foundation of the *seminarium interpretum* in Dorpat (Estonian: Tartu) in 1585. At least twelve translators from that school spoke Estonian, and five – Latvian²². One of the likely effects of their work is the oldest known Catholic book in Latvian: a translation of the catechism by the Jesuit Peter Canisius (1521–1597), with an introduction and title page in the same language²³. The

---

¹⁸ *Undeudsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesänge, welche in den Kirchen des Fürstenthums Churland und Semigallen in Lieffland gesungen werden*, Königsberg: Georg Osterberger 1587 (hereafter as: Un 1587).

¹⁹ *Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge, welche in der Kirchen Gottes zu Riga und anderen örtern Liefflandes mehr, in Lieffländischer Pawrsprache gesungen werden...*, Riga: Nikolaus Mollin 1615 (hereafter as: Ps 1615).

²⁰ Pēteris Vanags, *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda (16. gs.–17. gs. sākuma) latviešu teksti* [Sources for the Lutheran Catechism. The Earliest Latvian Texts (the 16th and Early 17th cs.)], Stokholma: Memento, Riga: Mantojums 2000.

²¹ Three of the songs included in this collection bear the date of composition or of translation: “Die Heiligen Zehen Gebot Gottes – Durch S.H. Nicolaum Ram Anno 1530”, Blatt 64; “Noch ein ander Lobgesang / Auß dem Evangelio Johan. 14. Johan Ecken Anno 1537”, Blatt 83; “Weissagung Zachariae Johannis des Teuffers Vater / Lucae am ersten / Durch H. Johan Ecken / Anno 1535, verudeutschet”, Blatt 91. The former two are absent from the Königsberg edition of 1587.

²² Toomas Paul, *Cultural context of the formation of written (literary) Estonian*, in: *Common Roots of the Latvian and Estonian Literary Languages*, eds Kristiina Ross, Pēteris Vanags, Frankfurt am Main, etc.: Peter Lang 2008, p. 30.

²³ *Catechismus Catholicorum: Iscige pammacischen, no thems Papreksche Galwe gabblems Christites macibes. Prexskan thems nemacigems und iounems bernems* [Catholic Catechism: Being a Brief Teaching on the Basics of Christian Doctrine for the Uneducated and for Small Children], Vilnius: Daniel Łęczycki 1585 (hereafter as: Cat 1585).

earliest publications for Latvian Protestants from that period have a title page and introduction in the German language, which suggests a different target reader. The above-mentioned catechism by Canisius is therefore considered as the first 'national' book in the Latvian language – a status also confirmed by the quite sizable (for that period) issue of 1002 copies²⁴. Students of the Jesuit college in Riga were the addressees of that publication, as also were the children taught in the countryside by Jesuit missionaries. The front page of the only copy known to us today bears the inscription *Catechismus Curlanicus*, which suggests that it was meant for distribution among Latvians in Courland. It was possibly the Jesuit activity in that field that motivated Lutherans to accelerate work on the Latvian translation of their catechism (published in 1586), song-book, selections from the Gospels and the Epistles (1587)²⁵.

One of the likely translators of Canisius' catechism into Latvian was the missionary Ertmann Tolgsdorf (1550–1620), born in Prussia, whose name is associated with the revival of the medieval Catholic song tradition under the Counter-Reformation²⁶. His obituary describes him as an author of hymns and antiphons, which he disseminated in the Latvian-language circles²⁷. He may have used pre-Reformation Catholic songs known to Latvians already in an earlier period²⁸. Near the end of the catechism, we find the text of *Christite dzesme us tho Schwete Deewe Mate* [*Christian Song to the Holy Mother of God*] – the only one that (slightly revised and with altered spelling) found its way to Elger's songbook of 1621²⁹. The publication of the same prayer in the Latvian

---

²⁴ Valdis F. Plenne [Trufanovs], *Jēzus biedrības...*, op. cit., p. 30.

²⁵ Ināra Klekere, *Izcils papildinājums latviešu literatūrzinātnei* [A Major Complement to Latvian Literary Studies], "Letonica. Humanitāro zinātņu žurnāls" 35 (2017), p. 106.

²⁶ Staņislavs Kučinskis, *Sirmais kungs, Latvijas tēvs Ertmanis Tolgsdorfs 1550–1620* [The Grey-Haired Master, Father of Latvia Ertmann Tolgsdorf 1550–1620], in: *Dzimtenes kalendārs 1984. gadam* [Homeland Calendar for 1984], ed. Kazimirs Vilnis, Västerås: Trīs rozes 1983, p. 60.

²⁷ Jan Poszakowski, *Summarum vitae P. Erthmanni Tolgsdorff SJ*, Kraków, Archiwum Towarzystwa Jezusowego Prowincji Polski Południowej [Archive of the Society of Jesus, Province of Southern Poland], shelf mark 266, c. 204. Quoted after: *Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņu arhīvos* [Sources for the History of Latvia in the Archives of the Jesuit Order], vol. 2, ed. Jozefs Kleijntjenss, Riga: Latvju Grāmata 1941, pp. 298–299.

²⁸ Staņislavs Kučinskis, *Sirmais kungs...*, op. cit., p. 64.

²⁹ Elger 1621, [no. 78 in the catalogue below].

language in two different versions at the turn of the 16th century may testify to the popularity of the Catholic cult among Latvians.

The Synod of Riga recommended on 4th March 1611 that Catholic songbooks be prepared in the Latvian language³⁰. The first result of this decision was Elger's print, published in Braniewo (German: Braunsberg) in 1611 and reissued nearly half a century later in Vilnius³¹. At least three of the songs contained in the first edition³² – whose rhythmical, suggestive character comes close to spoken Latvian and which do not have any analogues in the German-language repertoire – may have been composed in an earlier period, possibly even before the Reformation.

Jesuit pastoral work in present-day Latvia bore fruit already in the late 16th and early 17th centuries³³. Having learnt the Latvian language, they engaged in the education of children, paying particular attention to teaching the articles of the faith and singing. They seem to have developed a bond with the 16th-century Latvian population which was closer than that achieved by Protestant ministers

---

³⁰ "Nimis sane indecorum est, quod observavimus deformes esse in Ecclesiis huius Provinciae cantiones spirituales et modum catechizandi; ad servandam igitur uniformitatem cantiones eiusmodi spirituales diligenter emendari et imprimi curabimus". Quoted after: Stanislavs Kučinskis, *Latviešu tautas vienība 1611. gadā Rīgas sinodes ziņojumu gaismā* [The Unity of the Latvian Nation in the Light of the Decisions of the Synod of Riga AD 1611], "Dzimtenes Balss" 8 (1955), pp. 332–333.

³¹ Elger 1673. It is, notably, the single Latvian cantionale published before the 1730s known to us today. The next Catholic cantionale (in the Latgalian language) was: *Katoliszka Dzismiu gromota Diwam wyssuwarygam por gūdu un Łatwiszym por izmociejszonu sarakstita un izdrukowota, Wilniē: pi Baznickungu Jezuitu 1730 godā* [The Catholic Cantionale collected and printed for the glory of Almighty God and the instruction of Latvian people...], Vilnius: Jesuit Academy Printhouse 1730.

³² The Passion song *Wene citte krafne džefme no Christi ceļen* [Another Beautiful Song on Lord's Passion], The Easter song *Christus ir aukšan cāles* [Christ Is Risen] the song on Our Lord's Ascension *Kad Christus muse kunx und Déws* [As Christ is our King and God] – respectively: Elger 1621, [39], [42], and [53]. Here and hereafter we respect the spelling of original titles from the first edition (Elger 1621); in the text fragments quoted below we use modern orthography, for a better understanding of their poetics.

³³ Cf. Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat, 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*, Odense: Fyen Stiftsbogtrykkeri 1977 (*Odense University studies in history and social sciences*, 44).

in the same period. That bond appears to have been even stronger than later, in the 2nd half of the 17th century, when the Protestants regained domination in the field of religious books. After the Swedish annexation of Livonia, those prints were gradually published more and more often in Latvian rather than in German.

THE LIFE AND WORK OF GEORG ELGER (1585–1672)

Georg Elger was born into a Protestant family in Wolmar (Latvian: Valmiera) in Livonia. He converted to Catholicism, probably at the time of his education at Riga's cathedral school³⁴. In 1605 he entered the seminary in Braniewo, and after two years of studies was admitted to the Jesuit order. Later in Polotsk he completed the full gymnasium course. After 1610 he worked as a grammar teacher in Braniewo. In 1613 he studied theology in Nyasvizh, and on 1st September 1615 we find him already in Riga. In that period, the Jesuits were becoming more and more successful in their pastoral work among the Latvian population. Elger himself heard 353 confessions in the last four months of 1615 alone; supported the conversion of five Lutherans to Catholicism; baptised 17 children and united 6 couples in holy matrimony³⁵.

Between 1st September 1619 and 24th July 1620, Elger undertook tertianship at Nyasvizh college. The testimonial he was given there says that he was “a good member of the order, obeying all the orders [of the superiors] with humility and bravely facing all trials; his missionary work has not borne fruit [as yet] since he does not know Polish and Lithuanian; his abilities are mediocre.”³⁶ It is therefore not very likely that Elger himself translated from Polish the songs contained in the cantionale of 1621. The title (“Catholic spiritual

³⁴ Stānislavs Kučinskis, *J. Elgera Mūža gājums* [A Biography of G. Elger], „Dzimtenes Balss“ (1953/11), s. 12–13.

³⁵ *Annus 1615. P. Elger*, in: *Historia Collegii Rigensis Societatis Jesu in Livonia*, Roma, Archivum Romanum Societatis Jesu, Lithuania (hereafter as: ARSI Lith.) 54. Quoted after: *Latvijas vēstures..., op. cit.*, pp. 165–166.

³⁶ “...bonus religiosus, in omnibus experimentis et humilibus obsequijs bene se gessit, missiones sine fructu expedivit, quia lingua Polona et Lituana est ignarus, vires habet mediocres.” Quoted after: *Liber extraordinarius provincialis*, ed. Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2012, p. 434. I am grateful to the Lithuanian linguist Jurgis Pakerys for pointing to this source.

songs, translated by good Christians... into a non-German tongue")³⁷ suggests the collaboration of several authors. In 1620 Elger moved to Cēsis, where he probably met bishop Otto Schenking (c. 1544–1637), leader of the Synod of Ryga in 1611. It was in the Cēsis college that Elger brought his work on the songbook publication to its final stage.

Late in 1621, the Swedish troops captured Cēsis, and Elger returned to Braniewo, where he published his songbook at Georg Schönfels's printing house. Subsequently, in 1628, Elger was a missionary in Orsha, in the following year – in Kražiai, from 1630 – in Dyneburg. The number of priests having been reduced in that latter city in 1631, Elger moved to Smolensk as a German-language preacher and was a military chaplain there from 1633 (working with 17 other priests). 1636 saw him back at Orsha college, where he was the *praefectus* for student health.

In 1638 Elger returned to Inflanty, not to the Swedish Livonia (from which Jesuits had been expelled), but to the Polish Latgale. In 1638–1640 and 1643 he was the head of the Jesuit college, as well as a teacher of syntax and poetics in the Jesuit school in Dyneburg. His preserved manuscript of 1640 – *Index Cantionum*, a list of Latvian Catholic songs³⁸ – proves that he continued his work on a Latvian Catholic songbook at that time, preparing its new edition. All of the songs listed in the *Index* found their way to the 1673 reedition of the cantionale.

After 1649 his state of health deteriorated and in 1651 he was declared incapable of teaching, but he continued his pastoral work. The ten wartime years (after 1658) Elger spent with other Dyneburg-based Jesuits near Ilukszta (German: Illuxt, Latvian: Ilūkste), the landed estate of Sybilla von Lüdinghausen née Wolff von Syberg, where he prepared for print several books translated into Latvian, including a catechism and the Sunday Scripture and Gospel readings for the whole liturgical year³⁹. He then returned

---

³⁷ "Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christen... in Unteutsche sprach gebracht".

³⁸ *Evangelien und Episteln ins Lettische übersetzt von Georg Elger nebst einem Register seiner geistlichen Lieder aus der Zeit um 1640*, ed. Kārlis Dravīš, vol. 1, Lund: H. Ohlsson 1961, p. 142.

³⁹ *Catechismus seu brevis institutio doctrinae christiana: quinque capitibus comprehensa in gratiam gentis Lothavicae per R. P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1672; Evangelia*

to Dyneburg, where he died of stroke on 30th September 1672. His last years were thus described in the obituary: “very kind and pleasant toward others, indefatigable in constant work, he led simple life as a member of the order; he was open and his conduct was really exemplary; much needed for his knowledge of the Latvian language; ready for Heaven.”⁴⁰ In Latvian culture, Elger is also remembered as a linguist, the author of a trilingual (Latvian-Latin-Polish) dictionary⁴¹. Some of his works remained in manuscript for a long time and were only first published in the 2nd half of the 20th century⁴².

We do not know why the task of preparing a Latvian Catholic songbook was entrusted to Elger, nor do we have any clues as to his possible role as the author of any of the songs. Some scholars claim that the songs first published in the second edition of the cantionale may have been translated by Elger himself⁴³. The title page of the first edition suggested that the songbook was the collective work of several Jesuits; this kind of clue is missing from the edition of 1673. Elger had excellent education, which included extensive courses of poetics and rhetoric. This was a sufficient foundation for valuable translation work. The Jesuit college curricula included detailed and thorough knowledge of ancient literature, as well as exercises in translation, paraphrase and original text composition⁴⁴. It is also possible, however, that Elger only published texts of Catholic songs previously known from manuscripts or oral tradition. Some of them may have been written down by Tolgsdorf, with whom Elger collaborated in Riga from 1615 onward.

---

toto anno singulis Dominicis et festis diebus juxta antiquam Ecclesiae consuetudinem in Livonia Lothavis praelegi solita. Ex Latino in Lothavicum idioma translata. Per R. P. Georgium Elger è Societate Iesu, Vilnae: Typis Acad: Soc: Iesu Anno D. 1672.

⁴⁰ “...senecio morum suavitate amabilis, inter labores assiduus indefessus, sinceritate religiosa insignis, ob idiomatici Lotavici notitiam pernecessarius; caelo maturuisse visus”. *Litterae annuae Residentiae Dyneburgensis*, ARSI Lith. 38. Quoted after: *Latvijas vēstures...*, op. cit., p. 354.

⁴¹ *Dictionarium Polono-Latino-Lottavicum opus posthumum. R. P. Georgii Elger Soc. Iesu, Vilnae: Typis Academicis Soc. Iesu 1683.*

⁴² *Evangelien und Episteln...*, op. cit.

⁴³ Cf. Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen...*, op. cit., p. 66.

⁴⁴ Thomas Aloysius Hughes, *Loyola and the educational system of the Jesuits*, London: William Heinemann 2006, pp. 270–276.

THE SONG TEXTS

In Braniewo, where the Jesuits began their activity as early as 1564, several educational institutions were established in the following years: a *gymnasium* (1565), a *convictus* (boarding school) for the nobility (1565), a seminary (1567), a novitiate (1569), a papal seminary (1578) and a boarding house for poor students (1582)⁴⁵. The college was part of the Lithuanian province of the Society of Jesus and maintained regular contacts with the University of Vilnius, established by the Jesuits in 1579. The curricula offered by the Jesuit schools in Braniewo elevated them to the status of the most important centre of Jesuit education in that part of Europe, preparing Jesuits for further studies in Vilnius. In the 1st half of the 17th century, Braniewo was also the main centre of Catholic book printing, including in Latvian and Estonian.

Of special importance to the cultural activity of the Jesuits in that city was the Braniewo printing house, whose foundation was the object of Jesuit Antonio Possevino's (1533–1611) efforts already in 1585, but which was eventually opened in 1589 by Johann Sachse (possibly of Lubeck), who printed the first six titles⁴⁶. After a longer break, the printing house was purchased by Georg Schönfels (d. between 1626 and 1631) and revived in 1598. The latter was then joined by Jakob Birhus. Altogether, 194 different prints were published in 1589–1700 in this private printing house. These included Elgger's songbook of 1621, which may have constituted part of a larger, lost set of books (including possibly a catechism, explanations of church rites and feasts, collections of hymns and holy offices⁴⁷). The existence of such other

---

⁴⁵ On the Jesuits' work in Braniewo in the late 16th / early 17th cs., see: Dieter Breuer, *Der Anteil Jesuiten an der Kulturentwicklung im Hochstift Ermland und im Herzogtum Preußen (Braunsberg, Rössel, Königsberg)*, in: *Kulturgeschichte Ostpreußens in der Frühen Neuzeit*, eds Klaus Garber, Manfred Komorowski, Axel E. Walter, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2001, pp. 323–328.

⁴⁶ Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, vol. 3: *Jesuit educational strategy 1553–1622*, Leiden, New York etc.: E. J. Brill 1992 (*Studies in the History of Christian Thought*, 46), p. 181.

⁴⁷ One more print was published in Braniewo in the 1st half of the 17th century with texts in Latvian and Estonian (as well as German, Latin and Polish). It was the *Agenda parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta*, Braniewo: Georg Schönfels 1622. De-

volumes (existing perhaps in manuscript only) is made more probable by the corresponding Estonian-language publication of 1623, prepared most likely by Jesuit Wilhelm Bucki (known as *Buccius*, 1585–1643)⁴⁸. As in the case of Elger's songbook of 1621, also the Estonian songbook included music notation⁴⁹. Unfortunately no copy of that publication has survived to our day. Interestingly, while Elger's songbook had little impact on the history of Latvian church singing, the Estonian songs undoubtedly played a role in the development of similar repertoire in their country⁵⁰. This is evident from the preface to the songbook of 1656, which informs that the earlier Catholic songbook had only been one part of a larger Estonian-language publication⁵¹. This allows us to conjecture that Elger's cantionale may have been part of a larger set of books, especially since it contains neither a preface, nor an imprimatur. The lost Latvian collection was still accessible to Elger when he

---

tailed information concerning this publication can be found in its more recent edition: *Agenda Parva Brunsbergae M.DC.XXII. Handbüchlein für catholische Geistliche aus Livlands Polenzeit*, ed. Otto Freymuth, Tartu: J. G. Krüger 1938. The Latvian orthography applied in this liturgical book and in Elger's songbook suggests that both were prepared for print by the same editors, cf. Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen...*, op. cit., pp. 69, 74.

⁴⁸ *Institutiones oestonicae catholicae videlicet catechismus, ceremoniae ecclesiasticae, quaestiones de omnibus festis anni hymni et cantiones sacrae per quemdam e S.J. sacerdotem in lucem editiae*. The same title is quoted by Karol Streicher, *Bibliografia Polska. 140 000 druków [A Polish Bibliography. 140, 000 prints]*, part III, vol. II (vol. XIII of the entire edition), Kraków: Akademia Umiejętności 1894, p. 421. According to the latter author, the various parts of this publication were written in Latvian (!).

⁴⁹ Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat...*, op. cit., p. 147.

⁵⁰ Cf.: Herbert Salu, *Zur Entwicklung des estnischen Kirchenliedes im 17. Jahrhundert*, in: *Apophoreta Tartuensis*, ed. Jaan Olvet Jensen, Stockholm: Apophoreta Tartuensis 1949, pp. 79–87.

⁵¹ "...nicht vor gar vielen Jahren ein Pabstliches Catechismus Buch in dieser Ehstnisch-Dörptischen Sprach durch einen Dörpatischen Jesuiten (wie er sich nennet) herauß gegeben und zu Braunsberg ist gedruckt worden in welchem beides in Reimen und Noten nach ziemlicher Dicht- und Singekunst gesetzte Ehstnische Lieder zu finden seyn." Quoted after: *Neu Ehstnisches Gesangbuch, Worinnen die Kirchen-Gesänge Sel. Hn. Lutheri und anderer Gottseligen Männer in die gewöhnliche Melodeyen und gleiche Reimen verfasset sind. Zum Aufnehmen der Gemeine Gottes in Ehstland wolmeinentlich verfertiget und zum Druck übergeben Von Etlichen Pfarrherren im selbigen Lande*, Reval: Adolph Simon, Gymn. Buchd. 1656.

used it in the 2nd half of the 17th century to prepare for print his catechism⁵², as well as a new edition of his songbook, published posthumously in 1673⁵³.

The two editions of the Elger songbook differ from each other. The older one contained at least 96 texts of prayers and songs, the later one – 100. Eighteen songs from the first edition did not make their way to the second; 24 translations of song and prayer texts were altered; four new songs from the Polish repertoire were added. The 1673 edition divides all the texts into twelve sections entitled: *Pro Adventu D(omi)ni* (5 songs), *Pro natalitijs D(omi)ni* (15), *In festo SS. Inocentium* (1), *De nomine Jesu* (2), *In Dominica Palmarum* (1), *De Passione D(omi)i nostri Iesu Christi* (15), *Cantiones Paschales* (9), *Pro Pentecoste* (3), *De S(anctissi)ma Trinitate* (4), *De SS. Sacramento* (8), *De Beatissima V. Maria* (10), and *Cantiones extraordinariae* (27). Unlike the print of 1621, the later edition omits music notation, and each song only bears one, non-Latvian title (74 titles in Latin, 15 – in German, 10 – in Polish). The song *Wene dzefme no tems c3ettrems pädigems letems* [Song of the Four Ultimate Things] was divided in the second edition into three separate songs, each with its own title⁵⁴. Another composition – *Zêmeswätke dzefme no mûsu kungu Jesu Christi pedzimßen* [Song of the Nativity of Our Lord Jesus Christ]⁵⁵ – was printed in the 1673 edition without a title, which was replaced with the chapter heading.

Only one copy of the first edition of Elger's cantionale has survived to our time. It is kept at the Vilnius University Library. It has not been preserved in full – pages after 206 are missing. The songbook's title page is in German, which means that the publication was addressed to German-speaking Jesuits active in Latvia and Estonia. Most of the songs were printed complete with music notation, which is missing only for sixteen (possibly the most popular) pieces. In the case of *Christus ir aukþan cäles* [Christ Is Risen]⁵⁶, only the melody of the refrain was recorded. For three other songs, music notation was replaced with the adnotation that they were to be sung to the same mel-

---

⁵² *Catechismus seu brevis institutio doctrinae christianaæ..., op. cit.*

⁵³ Elger 1673. Cf. *Senies piedumi latviešu valodā 1525–1855...*, *op. cit.*, p. 648.

⁵⁴ Elger 1621, [92]: *De Morte, De Iudicio, De Inferno*; Elger 1673, c. 156–164.

⁵⁵ Elger 1621, [5]; Elger 1673, c. 14.

⁵⁶ Elger 1621, [42].

ody as the preceding song⁵⁷. The note accompanying *Wene džesme no muſu kunge Jesu Christi uſbroukſen* [Song on the Ascension of Our Lord Jesus Crist]⁵⁸ refers to *Christus ir aukšan cāles*⁵⁹, which corresponds to the text incipit of this song, labelled here as *Citte džesme*. Most of the songs are rhythmically versified, similarly as in the tonic versification system.

At the first glance, the collection makes the impression of a loose anthology. Even the page headers, which normally quote the chapter titles, in the edition of 1621 are limited to the laconic phrase *Garrige džesme* [Spiritual song]. In reality, however, the songs have been arranged by their content; in the first part of the print – by the periods of the liturgical year, which is evident from the form of the song titles (such as *3ēmeswātke džesme no mūſu kungu Jesu Christi pedzimſen* [Song of the Nativity of Our Lord Jesus Christ], etc.). The second part comprises songs to the Virgin Mary and to saints, those for the confession of sins, and songs for various specific occasions. Below we provide a list of these (unmarked) sections, along with the number of songs in each of them:

- Advent songs (4),
- Songs for the Nativity (19),
- Songs in Praise of the Name of Jesus (2),
- Songs for Palm Sunday (2),
- Lenten and Passion songs (13),
- Songs on the Resurrection (12),
- Song for the Ascension (1),
- Songs for Pentecost (5),
- Songs on the Holy Trinity and catechismal songs (5),
- Songs for Corpus Christi (10),
- Marian songs (9),
- Songs of All Saints (1),
- Song of the Confession (1),

---

⁵⁷ “Im vorigen thon” – Elger 1621, [45] „Im selbigen Thone” – Elger 1621, [77]; “In tono priori” – Elger 1621, [88].

⁵⁸ Elger 1621, [53].

⁵⁹ Elger 1621, [51].

Casual songs (8),
Litanies (2),
Magnificat,
Te Deum laudamus.

The catalogue of text and melody concordances compiled in this edition reveals the origins of the various songs⁶⁰. Of special interest is the local context of *Wene krājne zemeſwātke džefme [Beautiful Christmas song]*⁶¹, written by the already mentioned bishop Otto Schenking; his authorship was acknowledged in the second edition of the songbook. We do not know whether the song was translated from German or written directly in Latvian. Schenking was a member of the Livonian nobility; his good knowledge of Polish and Latvian was the main reason for his appointment as parish priest at Cēsis shortly after the formation of the Wenden diocese (1585), and in 1590 – as bishop of the same diocese. His pastoral zeal, evident in his activity among Latvian and Estonian peasants, was commonly known, as also was his Counter-Reformation attitude to Lutheran ministers⁶².

Of the 96 texts in the songbook, as many as 46 have Latin titles, 16 – German, 17 – exclusively Latvian, 10 – both Latin and Latvian, 5 – Polish. One song has both Polish and Latvian titles, one – Latvian and German. The language naturally does not determine the origin of the given song, but it does provide information about its connotations in that period. The songs with Latin titles are often textually closer to their German versions, while the younger

---

⁶⁰ Cf. *The Catalogue*, p. CXLI. The possible sources for the songs were sought out primarily in the prints listed among *Text Sources* and in the following publications: Philipp Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied. Von der ältesten Zeit bis zum Anfang des XVII. Jahrhunderts*, vols. 1–5, Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms 1990; Joseph Kehrein, *Katholische Kirchenlieder, Hymnen, Psalmen. Aus der ältesten deutschen gedruckten Gesang- und Gebetbüchern...*, vols. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1964; Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen: auf Grund handschriftlichen und gedruckten Quellen bearbeitet*, vols. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1962. Concordance for the melodies were sought in *Sources of Melodies* as well as in publications listed in: *Critical and Facsimile Editions of Sources and Anthologies*.

⁶¹ Elger 1621, [23].

⁶² *Latvijas vēstures...*, op. cit., p. XIV; Heinrich Diederichs, Otto Schenking, “Rigasche Stadt-blätter” 52 (1891), pp. 409–412.

texts with Latvian titles are usually translations of German Catholic songs. The Latvian translations are frequently so loose that it is impossible to tell whether the original was Latin, German, or perhaps even Latvian from the very beginning.

As evident from the table of concordances compiled for the purposes of this edition, the task of finding sources for all the songs has proved impossible to complete, though the included music notation does point in many cases to very well-known melodies. The song *Tu kas par mums cētis* [*Thou Who Hast Suffer'd Wounds for Us*]⁶³ is only related to the famous Polish-language song by its incipit, while the remaining part of the text was composed independently. For the song entitled *Fiant Domine oculi tui*⁶⁴ no Latin-language model has so far been found. Some texts are accompanied by music notation identified as belonging to another song not related in any way to the content of the Latvian composition. This is, for instance, the case with *Christus muse pestitayß* [*Christ Our Saviour*]⁶⁵, accompanied by the melody of Mikołaj Gomółka's *Psalm XXIX Nieście chwałę, mocarze* [*Give unto the Lord glory, O ye mighty* – translator's note]. Also the various sources for the melody of the song about the Trinity, *Tur ir wens Dews no mūzige* [*There Is One God in the Trinity*]⁶⁶, do not correspond to the Latvian-language text. The Easter song melody *Wens Engels skaysts no aukste debess* [*Pure Angel from Heaven on High*]⁶⁷ has been recognised as borrowed from the German song *Erstanden ist der heilige Christ*. The Latvian version of this song focuses on the episode of the Angel announcing the news of Christ's resurrection to the women⁶⁸.

---

⁶³ Elger 1621, [34].

⁶⁴ Elger 1621, [85].

⁶⁵ Elger 1621, [36].

⁶⁶ Elger 1621, [59].

⁶⁷ Elger 1621, [50].

⁶⁸ In Elger's songbook we also find four songs for which no analogues, however remote, have been identified so far, either for the texts or the melodies: *Wene citte krafne džesme no Christi ceßen* [*Another Beautiful Song of Christ's Passion*] (Elger 1621, [39]); the Easter song *Christus ir aukšan cāles* [*Christ Is Risen*] (Elger 1621, [51]); the Ascension song *Kad Christus muse kunx und Déws* [*Since Christ Our Lord and God*] (Elger 1621, [53]), and one of the most interesting items in his collection: *Wene džesme no tems cžettrens pādigems letems* [*Song of the Four Ultimate Things*] (Elger 1621, [92]).

An interesting point of research is the presence in Elger's cantionale of Protestant songs. What the oldest two Lutheran songbooks from that area (printed by Osterberger and Mollin) and Elger's publication have in common is the considerable number of Latin and German texts⁶⁹, as well as the local translation of *Te Deum laudamus*, used by the German population in Riga, which differs from Luther's version.

A similar number of songs derive from the medieval repertoire of hymns, antiphons and Biblical songs. Elger's songbook contains many old Catholic songs that were frequently sung by Protestants as well (for instance, German translations of Latin-Language Christmas songs: *Dies est laetitiae*, *Puer natus in Bethlehem* and *In dulci iubilo*⁷⁰). It is possible that the editors of the Latvian Catholic songbooks knew the Protestant versions of these songs. However, none of the songs in Elger's cantionale is identical (in orthography and vocabulary) to songs previously published in Latvian Protestant songbooks. Elger's Latvian versions of the songs are closer to the originals both in content and in form, which entails the use of rhymes, whereas the Protestant version are often loose prose translations, as e.g. in the case of the Easter song *Ad coenam agni*⁷¹.

Protestant and Catholic Latvian songbooks also include some songs translated, complemented or paraphrased by German Protestants. For instance, *Da Jesus an dem Kreutze stund* by Johann Böschenstein (1472–1540) was published in a Latvian translation both by Mollin and Schönfels⁷². Of the eleven songs adopted from Catholic tradition and translated into German by Matrin Luther, six can be found in Elger's publication in Latvian versions translated from those by Luther⁷³. Three other songs differ to some extent from Mollin's versions; for example, *Jesus Christus unser Heyland* was only

---

⁶⁹ Elger 1621 [1], [8], [16], [19], [20], [21], [22], [33], [41], [42], [52], [55], [56], [57], [61], [62], [68], [69], [70], [86], [87], [91], [93], [95], [96].

⁷⁰ Respectively: Elger 1621, [8], [16], [19].

⁷¹ *Pe Lelden iärinie gall mödig*: Elger 1621, [52].

⁷² *Kad Jesus py tho krust stawey*, Ps 1615, c. 50a–b lp.; *Kad Jefus pe to kruft stawäie*: Elger 1621, [33].

⁷³ Elger 1621, [1], [26], [55], [62], [68], [86].

partly translated from this source⁷⁴, while in the Latvian setting of *Gelobet seystu Jesu Christ* the verses are ordered differently than in Luther's song⁷⁵. In the translation of his song *Gott der Vater wohn uns bey*, Elger's book preserves the invocation to the Mother of God: "Lûdz par mums Jumprow Maria ar wysse debbesse droudz / tad dzedam mäs Alleluia"⁷⁶. Two other items in Elger's songbook are translations of medieval texts: *Media vita in morte sumus* found its way to Elger's collection via a pre-Reformation translation starting with the words *Mitten wir in leben sein*, as the German title confirms⁷⁷. The second edition of Elger's songbook quotes an older, Latin title for this song⁷⁸. Also the sequence *Veni Sancte Spiritus* was translated without reference to Luther's version⁷⁹; in both these cases, the Latvian versions bear no relation to his translations.

THE SPELLING OF ELGER'S SONGBOOK

(subchapter author: *Pēteris Vanags*)

The spelling rules used in Georg Elger's songbook differ from those applied in earlier Latvian-language publications (both Lutheran and Catholic) and reflect the natural historical development of the Latvian language⁸⁰. The songbook makes use of the so-called 'Polish spelling', in which several consonants are marked in accordance with the spelling model of the Polish language, and in which diacritics are used to distinguish between long vowels and diphthongs. We do not know for certain which dialect is reflected in those texts⁸¹, but it is

---

⁷⁴ Elger 1621, [70].

⁷⁵ Elger 1621, [22].

⁷⁶ Elger 1621, [60], p. 118: "Virgin Mary, pray for us with the heavenly host / let us sing Halleluiah."

⁷⁷ Elger 1621, [91].

⁷⁸ Elger 1673, c. 134.

⁷⁹ Elger 1621, [54].

⁸⁰ Pēteris Vanags, *Latviešu rakstu un to valodas izveide un attīstība 16.–18. gadsimtā* [*The Rise and Development of Latvian Literature and Its Language in the 16th-18th cs.*], in: *Latviešu valoda* [*The Latvian Language*], Riga: LU Akadēmiskais apgāds 2013, pp. 216–225.

⁸¹ Konstantins Karulis, *Vēl par G. Elgera valodu 1621. gada dziesmu grāmatā* [*More on the Language of G. Elger's Songbook of 1621*], "Latviešu valodas kultūras jautājumi" 22 (1986), p. 22.

very likely to be the language of the 17th-century Riga, where at least some of the songs were probably translated even before Elger arrived in that city. Elger himself had spent his early school years in Riga, but we should also remember that he was born in Wolmar and therefore his speech may have been influenced by Livonian dialects.

The spelling applied in the songbook is most certainly a combination of the older Low German tradition from Riga with several new elements clearly taken over from Polish texts⁸². In the earlier written tradition, for instance, short vowels at the end of words were spelled as <-e> or completely omitted. Another example is the diphthong /au/, represented as the digraph <ou> when it did not open the word, or the frequent use of geminated consonants to mark short vowels in open syllables.

Generally speaking, short vowels in both final and non-final syllables were spelled in the same way as in 16th-century texts. The diacritics <â, á, û, ú> were used to represent the long vowels /a:/, /u:/, because the Polish language had long and short vowels until the early 16th century. The letters <ê, é, è; ô, ó, ò> were used to represent the diphthongs /ie/ and /uo/. On the other hand, the long vowels /e:/, /ae:/, /i:/ were spelled in the same way as the corresponding short vowels. Single consonant spelling in Elger's songbook is largely determined by German-language models, though the Polish orthographic model was also used. For the consonants /ts, dz, ſ, ſ, ʒ/ the signs <c, dz, cz, ß, ž> were used (corresponding to <c, dz, č, š, ž> in present-day spelling). The voiceless /s/ was distinguished from the voiced /z/, and the palatal consonants /c, j, ķ, n/ were often followed by the letter <i> in Elger's texts (<k̄, ḡ, l̄, n̄> in present-day spelling). One novelty was the uniform manner of indicating the shortness of the preceding vowel by means of geminates, also in the case of <cc, kk, ww, zz>, which was contrary to earlier custom.

Elger's songbook is by no means an isolated phenomenon in the history of Latvian orthography. It belongs to the rich tradition of 17th-century Catholic writings, demonstrating evident Polish influence. The first instances of such spelling can be found in early 17th-century register books from the Church

---

⁸² Benjamiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen..., op. cit.*, pp. 67–75.

of St James in Riga, which was then under Jesuit administration⁸³. Then came Elger's songbook and the Latvian texts contained in the *Agenda parva* (1622)⁸⁴, also published in Braniewo. Analogical, though slightly altered spelling was applied by Elger in the manuscript of his translation of the *Gospels* and the *Epistles* (1640)⁸⁵, as well as in the later Vilnius prints (1672, 1673, 1683). The language and spelling are also similar in the Latvian sections of the *Rituale sacramentorum* (Vilnius 1675, 1688, 1719, 1755, 1771).

THE ARTISTIC QUALITIES AND FORM OF SELECTED SONGS

Before we discuss the poetics of texts from Elger's songbook, let us recall several principles of text composition in medieval oral transmission context. Mnemonic devices, such as those described by Walter J. Ong – the right rhythm and form, clear-cut content formulas, epithets, metaphors, assonances, alliteration, repetition and contrast, thematic groupings and easily remembered phrases – played a major role in knowledge acquisition via the aural channel⁸⁶. Of much importance for religious songs was emphasising the emotional and iconic qualities of the text, visual details (such as the brightness of stars), doctrinal orthodoxy (presentation of the articles of the faith) as well as spiritual attitude (humble and prayerful)⁸⁷. Much significance was attached to imagery developed by means of nouns and adjectives. A translator may approach his work freely, but must take into account the colouring of local tradition.

---

⁸³ Haralds Biezais, *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga, 1582–1621*, Uppsala: Lundquist–Wiesbaden: Harrassowitz 1957 (*Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Universitets års skrift*, 10).

⁸⁴ Kārlis Dravīņš, *Agenda Parva, Braunsberg 1622, und die sogenannte "polnische" Rechtschreibung im Lettischen*, "Meddelanden från seminarierna för slaviska språk, jämförande språkforskning och finsk-ugriska språk vid Lunds Universitet" 2 (1955), pp. 39–49.

⁸⁵ *Evangelien und Episteln...*, op. cit., pp. XIX–XX; Bernardo Christophe, *Zur Orthographie der Evangelien und Episteln von Georg Elger*, "Res Balticae: miscellanea italiana di studi Baltistici" 8 (2002), pp. 107–130.

⁸⁶ After: Walter J. Ong, *Oralität und Literalität: Die Technologisierung des Wortes*, Opladen: Westdeutscher Verlag 1987, p. 40.

⁸⁷ Domenico Pezzini, *The Translation of Religious Texts in the Middle Ages. Tracts and Rules, Hymns and Saints' Lives*, Bern–Berlin etc.: Peter Lang 2008, p. 13.

Different translations can be compiled, many songs combined into new ones, transformed or paraphrased.

The artistic qualities and forms of songs from Elger's cantionale place them in the transition period between the Renaissance and the Baroque, at the same time exhibiting elements typical of Latvian traditional culture. The vast majority of the texts in the songbook are internally organised into stanzas, with rhythm and rhymes. Only about a dozen texts are closer to prose. The internal textual rhythm is enhanced by the use of refrains, anaphora and epistrophe, as well as occasional assonances and alliteration. Many of the texts in Elger's cantionale draw structurally on the ancient and medieval traditions of the elegiac couplet, Sapphic stanza, and alexandrines. Later solutions, such as the Ambrosian stanza (four dimeter lines, of eight syllables each)⁸⁸, are also represented in the collection. The melodies that accompany these textual forms are mostly in triple time.

Two of the Latvian songs from Elger's collection apply the Sapphic stanza: one translated from Polish, while the model for the other one – *Wene d̄zesme no tems c̄zettrems p̄ädigems letems* [*Song of the Four Ultimate Things*]⁸⁹ – is still unknown. The latter song, discussing the Four Ultimate Things – death, judgement, heaven, hell – is divided into 49 stanzas and accompanied by a two-part musical setting. The song observes the syllabic patterns of the Sapphic stanza (three long verses of 9 to 11 syllables each, plus one usually made up of five syllables) as well as content that is characteristic of this kind of form – compact ideas, each contained within one stanza, while the short fourth line presents a summary of that idea. The eschatological reflection presented in this song leads to the awareness that earthly life is transient, that man is sinful, while death and the Last Judgment are inevitable. The unknown song author dedicated an uneven number of stanzas to each of these subjects, devoting most space to the topic of sin, while the image of Paradise is but perfunctory.

The motif of “the four ultimate things” is also common in Baroque religious songs. It was taken up (likewise in Sapphic stanzas) in a later songbook by Wil-

---

⁸⁸ Elger 1621, [1], [23], [28], [29], [50], [57], [58], [59], [62], [65], [87], [88].

⁸⁹ Elger 1621, [92].

helm Heinrich Lieven (1691–1756), written for the Catholics of Courland⁹⁰. Two songs on this subject appear in the latter songbook: *Nelaimig Dwechsel kā tu buhs' apskumta* [Unhappy Soul, When You Are Saddened] and *Ak, mihļa Dwechsel! kad tu no Meesahm schķirsees* [Ah, Dear Soul! When You Part from the Body], both related to the song from Elger's collection not only in form, but also in the type of expression – though in the print of 1621 the latter is much more natural. Both songs from Lieven's songbook are translations from the German (respectively of: *Wie unglückselig ist die arme Seele* and *O liebe Seel, wenn du vom Leibe scheidest*).

What makes songs from 1621 Elger's collection easy to remember are their homogenous forms as well as melic qualities such as the (characteristic of the Latvian language) repetitions of neighbouring words derived from the same root. The songs were brought closer to the realities of Latvian culture through the introduction of motifs typical of the Latvian dress (such as fibulae) and characteristic naming of blood relationships. The second person singular form is consistently applied throughout the text, as though the narrator spoke to a specific person. The speaker's voice is made more effective through phrases addressed to representatives of various social groups as well as the enumeration of the deadly sins and of various causes and circumstances of death. The song *Wene dzesme no tems czetrem pādigems letems* makes use of exclamations and phrases addressed directly to the reader, such as: “ō, tycce man” [“oh believe me”]; “way tew” [“is it to you”]; “ō cilweks” [“oh, man”], etc.

The song contains references to the *Book of Revelation*, of which the Last Judgment is one of the central motives. In a period when Latvians still did not have access to the Bible in their own language, the song author represents Scriptural contents and relates the fates of Biblical heroes (such as Enoch,

⁹⁰ *Katholischka Mahzibu, Luhgschanu un Dseesmu Grahamata Eeksch wissadahm Wajadsibam, Garrigahm un laizigahm peederriga. Deewam wissu-augstakam par Gohdu un Par Ismahzischanu to nemahzitu Zaur weenu Kas sawu Tuwaku Swehtibu lohti mihlo sarakstita, Jelgava: Bet tagгад no Drukkes Wainahm tihrita, un ohtra Reise uslikhta 1733*, pp. 512–514, 518–519. The links between Lieven's print and Elger's songbook were also pointed out by Andris Priede, *Ecumenical Aspects of Marian Devotion in the 18th Century Catholic Hymnals of Curlandia*, “Sotēr” 28(56) (2008), pp. 203–214. Staņislavs Kučinskis, *Atklājums Latgales rakstu valodas vēsturē, “Laiks”* 14 (1993), pp. 203–214.

Japheth, Adam, Methuselah, and Noah) to his addressees' lives. The Biblical imagery has been incorporated into the song also by means of metaphors and epithets. The composition may be interpreted as a commentary on the wars and natural disasters that plagued Europe in the late 16th and early 17th centuries. In the literary texts of that period, the death motive frequently served as a tool of educating young people and shaping their morality⁹¹. The topic of "the ultimate things" was also present in Jesuit teaching. Of special importance in this context were Ignatius of Loyola's (1491–1556) *Spiritual Exercises* – a collection of meditations drawing on the senses of imagination. The author recommends his readers to peer with their inner eye into the limbo of hell, into which sinners fall; to listen to the cries and howls of the damned; to breathe in the smell of hell and to taste the bitterness of melancholy⁹².

Elger's Latvian cantionale represents the early period of Jesuit activity, which was characterised not only by particular attention being paid to the Christian education and upbringing of the young generation, but also by a certain openness to elements of pagan culture, sometimes assimilated into the Catholic tradition. Elements of traditional Latvian culture (such as the folk customs and items of clothing mentioned in some songs), as well as the diminutives and reduplications characteristic of the Latvian language, brought those songs closer to the minds of the audience and therefore made them more easily comprehensible. For instance, in the song *Wene džesme no to garrige starpan mese und dwåsel* [Song of the Spiritual War between the Body and the Soul], which condemns carelessness, we read:

Ta mēs sak / es äsm' iouk und krasne, Ar labbems drougems pe lab als malk / ur grib es precix und lustix but / Grib dzeedat / springät und dancot / Ley noteik kas bus notykt. ⁹³	[So we say, I am pleasant and wonderful, drinking good beer with good friends, there I wish to be joyful and happy, sing, dance and jump, let the chips fall where they may.]
--	---

---

⁹¹ Helmut Husenbeth, „Es ist ein Schniter / heißt: der Todt”. *Sterben, Tod und Auferstehung im geistlichen Lied des 17. Jahrhunderts*, Trier: Wissenschaftlicher Verlag 2007, p. 200.

⁹² Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia...*, op. cit., pp. 54–59.

⁹³ Elger 1621, [90], c. 176.

Already Benjāmiņš Jēgers (the author of the most extensive publication dedicated to Elger's cantionale to date) attracted attention to the details of everyday Latvian life and elements of Latvian folk culture present in that songbook⁹⁴. When we compare the song translations with their originals, however, we must correct that scholar's findings to some extent. Diminutives are not always an exclusive distinctive quality of the Latvian language, defining the Latvian view of life. The number of diminutives is in fact rather small. Just fourteen of them can be found in the 96 song texts; most of them predictably appear in Christmas songs, in descriptions of Jesus' birth. They are such words as 'bērniņš' ['little baby'], 'jēriņš' ['little lamb'] and 'dēliņš' ['little son']. Analogical diminutives are frequently found in the German and Latin prototypes of the same songs. For instance, the diminutive form for 'little child' found its way to the Latvian translations from the original in more than a dozen cases. Other relatively frequent words appearing in both language versions are: 'silite' ['little stable'], 'jēriņš' ['little lamb'], 'dēliņš' ['little son'], 'enģeliši' ['little angels']; more rarely: 'vērsītis' ['small ox'], 'ēzelītis' ['young donkey'], 'saulīte' ['dear sun'], 'meitiņa' ['little girl'], and 'putniņi' ['little birds']. Four diminutives appear only in the Latvian texts, each only once: 'autiņi' ['little nappies'], 'jumpraviņa' ['young maiden'], 'pātariņi' ['little beads'], and 'ļautiņi' ['the little folk'].

Some songs feature juxtapositions of words with identical roots (i.e. etymologic figure), characteristic of the Latvian language. The largest number of reduplications can be found in the above-mentioned *Song of the Four Ultimate Things*, where the verb 'degt' ['to burn'] (otherwise generally frequent in Jesuit texts) was used in six different forms, including different case forms:

It ka tie karbiņi sarkan ekšan uguns	[Like ships amidst red fire]
Lei gan <u>dedzin</u> deg tamēr nevar <u>sadekt</u>	Burn burning, but cannot burn to ash
Ta te grēcneke <u>deks</u> und <u>nesadedzīs</u>	So will the sinners burn, but will not burn to ash,
Bet mūžig <u>dedzīs</u> . ⁹⁵	Only will keep on burning for eternity.]

⁹⁴ Benjāmiņš Jēgers, *Einige Bemerkungen..., op. cit.*, pp. 43–89.

⁹⁵ Elger 1621, [92], c. 118.

Many songs include a refrain. The ‘Halleluiah’ or ‘Kyrie eleison’ typical of liturgical songs, or else repetitions of single lines or groups of lines. Three Christmas songs translated from German or Latin contain the exclamation ‘eya’ in both the original and the translation. So, for example, in the 14th-century Christmas carol *In dulci jubilo*, the line “Eja qualia, eja qualia!”⁹⁶ was translated into German in the 15th century as “eya, wer wir da!”⁹⁷, and into Latvian in 1621 as “Eia byam maes tur” [“Eia, we were there!”]⁹⁸. This allows us to hypothesise cautiously that the refrain ‘ai-jā’, characteristic of Latvian folksongs, may have formed under the influence of the Latin or German language, though phonetically similar elements may have emerged and functioned independently in different cultures.

Two other Latvian songs – *Wena bärne džesme* [*Song of the Little Baby*] and *Citte bärne džesme* [*Another of the Little Baby*]⁹⁹ – contain the exclamations ‘zhu-zhu’ and ‘ligo, ligo’. Ilze Šarkovska-Liepiņa writes of these songs: “Two Christmas carols known as songs of the Little Baby preserve an exceptionally old tradition in the form of elements unequivocally typical of Latvian folklore – the exclamations ‘žū-žū’ and ‘ligo’ [...]. In this case, they must have reached Elger’s collection already as songs with an old, well-established tradition of performance, frequently performed and highly esteemed. They may be considered as Latvia’s first Christian folksongs, of the type frequently found in the folklores of other nations.”¹⁰⁰ The song bearing both a Latvian title (*Citte bärne džesme*) and a Latin one (*Pueri nativitas*) has a close counterpart among Polish songs, found with an identical melody in Polish songbooks¹⁰¹:

---

⁹⁶ After: Fritz Wagner, *Philologia Sacra Cisterciensis. Untersuchungen zur mittelalterlichen Dichtkunst der Zisterzienser und ihrer Tradition*, Langwaden: Bernardus Verlag 2005, p. 95.

⁹⁷ Philipp Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied...*, op. cit., vol. 2, p. 486.

⁹⁸ Elger 1621, [19], c. 35–36.

⁹⁹ Respectively: Elger 1621, [10] and [11].

¹⁰⁰ Ilze Liepiņa, *Mūzikas kultūra Latvijā 15.–16. gadsimtā Eiropas mūzikas kontekstā* [Musical Culture in Latvia in the 15th and 16th Centuries in the Context of European Music], Disertācija Jāzepa Vitola Latvijas Mūzikas akadēmija Rīga 1997, pp. 46–47.

¹⁰¹ Cf. *Krystus się nam narodził* [Crist Is Born to Us]: Piotr Artomiusz, *Kancyonal to iest Pieśni chrześcijańskie...* [Cantionale or Christian Songs], Toruń: August Ferber 1620, pp. 38–39 and *Dziecię się narodziło* [A Child Is Born]: Piotr Artomiusz, *Kancyonal to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: Franciscus Schnellboltz 1638, pp. 36–37.

<i>Citte baerne dzesme / Pueri nativitas</i>	<i>Dziecię się narodziło [A Child Is Born]</i>
Mums ir wéns bärnins dzimdenats	Dziecię się narodziło / które obiecane
Maria ir ta skysta mate	było /
Wen' Jumprrouw ir Déve däle dzimdenaius	Królestwo nam niebieskie otworzyło.
Précatêš iūš bärninie ar lyxme dzedaſſen	Dziatki niemowiątka / z małego dzieciątka /
Ligo / ligo bärnins	ciesząc się śpiewajcie / Bogu cześć dajcie
ligo ligo bärnins ar lyxme dzedaſſen. ¹⁰²	Alleluja, chwała Bogu. ¹⁰³
[A child has been born to us Whose pure Mother is Maria, A maiden who bore the Son of God: Rejoice, children, and sing joyfully Ligo / ligo little child ligo / ligo little child, joyfully now sing.]	[A Child is born / that was promised, It opened for us the Kingdom of Heaven. Little children, / rejoice in the Little Child Rejoicing, sing / and praise God! Halleluiah, praise be to God.]

This song may have been performed at Christmastide while children rocked the cradle with little Jesus by the altar. If this is the case, then the refrain-like 'ligo' is at the same time a vocal imitation of the rocking gesture. Rocking a cradle with a Jesus doll at the Christmas altar was mentioned in many German and Swedish sources, and was a common custom in the early 16th century. People danced around the cradle and sang songs on Marian subjects¹⁰⁴; traces of this custom can be found in a Latvian folksong:

Sit, enģeli, kokles, / Lai iet Māra diet.	[Strike the kokles, angel / and let Māra dance.
Māra diet nevarēja, / Mārai Kristus klēpī ...	Māra could not dance, she holds Christ on her knees...
Liec to Kristu šūpulī, / Lai šūpo enģeliši.	Put Christ in the cradle, let the little angels rock Him.
Zuzu, Kristiņ, zuzu, / Zuzu, Māras delin. ¹⁰⁵	Zuzu, little Christ, zuzu / Zuzu, son of Māra.]

¹⁰² Elger 1621, [11], c. 23–24.

¹⁰³ Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: Franciscus Schnell-boltz 1638, c. 36–37.

¹⁰⁴ Haralds Biezais, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten..., op. cit.*, p. 113.

¹⁰⁵ Haralds Biezais, *Seno latviešu galvenās dievietes*, Riga: Zinātne 2006, p. 89.

The form of *Wena bärne d̄zesme* [Song of the Little Baby], containing the refrain-like ‘eija’ and ‘žū-žū’, is similar to that of *Der Spiegel der Dreyfältigkeit*. The Latin prototype of the latter song is quite old; at least until the mid-16th century it was also performed in a German version preserving the same pattern of rhythm, rhyme, and refrains¹⁰⁶. It is the melody of that German song that accompanies the version published by Elger. Like the above-discussed composition, also this one can be considered as a children’s song and a Marian lullaby¹⁰⁷. The interpenetration of the Christmas story with elements of folk culture is perfectly exemplified in the *Song of the Little Baby* and its likely German prototype – *Der Spiegel der Dreyfältigkeit*:

Jesu pedzimßen it ka soul
Abgaysmo ſo tumſe passoul
Eia, mylie bärninie
dzēdam lydz ar
Engelems ar lyxmybe/
ar lyxmybe tam bärniniam
kas sillyte gulle/
žužu bärnis,
žužu bärnins.¹⁰⁸

[Jesus’ birth like the Sun
brings light to this dark world.
Eia, dear children,
Let’s sing
with the Angels joyfully,

Der Spiegel der Dreifaltigkeit,
Erleuchtet der Welt Finsterkeit,
Eia lieben Christenheit,
Mit lobgesang bistu bereit,
Mit innigkeit,
mit fröligkeit,
Dem Kindlein in der ewigkeit,
Sussa liebe Nenna,
Sussa liebe Nenna¹⁰⁹.

[The mirror of the Holy Trinity
Illuminates the darkness of this world,
Eia, Christ’s pleasant companions,
with a song of praise you are ready,
cordially,

---

¹⁰⁶ Wilhelm Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied...*, op. cit., vol. 1, p. 337.

¹⁰⁷ As proved by Kathleen Palti (*Singing Women: Lullabies and Carols in Medieval England*, “The Journal of English and Germanic Philology” 110/3 (2011), pp. 361–362), English medieval lullabies frequently contain a dialogue of Mary and the Child, accompanied by ‘rocking’ words, which were borrowed from folksong tradition, such as e.g., “Lollai, lollai, litel child, whi wepistou so sore”.

¹⁰⁸ Elger 1621, [10], c. 21–22.

¹⁰⁹ Joseph Kehrein, *Katholische Kirchenlieder...*, op. cit., vol. 1, p. 256.

joyfully for this child
that lies in the manger,
Sussa, dear child,
Sussa, dear child.]

joyfully,
to the child for ever,
dear sweet darling,
dear sweet darling.

The Latvian ‘žū-žū’ is phonetically close to the German ‘sussa’ (pronounced as ‘zusa’), as well as to the Dutch ‘zuz, zuz’, the Low German ‘tus, tus’, and the Danish ‘tys’. They are words used to lull a child to sleep. On the other hand, the German ‘Nenna’ [‘favourite’, ‘darling’] is translated into Latvian as ‘bērniņš’ [‘little child’]. Also later Latvian lullabies with religious motifs preserve a very clear link to traditional culture. Their highly expressive language and plays with sound testify to their closeness to the traditions of late Renaissance – early Baroque European poetry.

TRANSLATIONS OF POLISH SONGS

Under the Polish rule, the territory of today's Latvia was dominated by the German-speaking population. Elger's songbook grows naturally out of the German cantionale tradition. For this reason, it only contains a relatively small proportion of Polish texts – ten in total in both editions known to us.

The first edition of 1621 includes six translations from Polish: *Placzi džižia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž; Rožmyſlaymy / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds; Wesoły nám dzień nastał / Pylna precybe ir ta dene; Przez Twe Swete / Cour touwe swäte aukſan celſſen; Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt*, as well as *O Maria naſ džewica / O Maria Jumprouwe ſkysta tu es*¹¹⁰. Four other Polish songs were added in the second edition: *Po upadku człowieka / Ar to nabbaſa cilwaeká grûtu nozegummu; W Dzień Bożego narodzenia / Ekſan 3emaswaetku layku*¹¹¹; *Ježu Chryste Pánie milý / Kungs Christus pe krustu pekalts* and *Chrystus Pan zmartwychwstał / Christus ir uzcaelēs*. The translations seem to have been made by several different persons, since

¹¹⁰ Respectively: Elger 1621, [32], [38], [43; Polish title added only in the 2nd edition of the songbook], [44], [67], and [82].

¹¹¹ The melody of this song was used to set the Advent text *Cour to pirmo cilwāke grāke und nozegū* in Elger's songbook of 1621, [3], c. 6–7.

they differ both in language and type of expression. Also their approach to the original is different – some of them were translated more freely, while others may be considered as paraphrases, and still others – as faithful renderings of the Polish originals.

Three of the songs (*Placzi džiſia* [Weep Today], *Rožmyſlajmy* [Let Us Consider], *Ježu Chryste Pánie miły* [Jesus Christ Dear Lord]) belong to the Lenten cycle, three others (*Wesoły nám dzień nastął* [A Joyful Day Has Come for Us], *Przez Twe Swete* [Through Thy Holy], *Chrystus Pan zmartwychwstał* [Christ the Lord Is Risen]) – to Eastertide; one was sung during Advent (*Po upadku człowieka* [After the Fall of Man]), another at Christmas (*For Christmas*). Still another (*O Maria naſ džewica* [O Mary, Our Virgin]) is a Marian song popular in the Catholic circles, while the composition *Twoja cześć, chwała* [Thy Honour and Glory] was sung at Corpus Christi. The range and themes of these Polish originals testify to the preservation of the medieval tradition of vernacular songs, sung mostly on the major feast days in the liturgical year.

Cour touwe swäte aukſan celſſen was translated into Latvian from the oldest surviving Polish Easter song *Przez Twoje święte zmartwychpowstanie* [Through Thy Holy Resurrection], dated to the 14th century. Both the Polish original and the translation lack rhyme and rhythmic patterns. The song was most likely performed in accordance with Gregorian chant conventions, where the texts were written as prose. Another of the songs translated from Polish was one of the oldest Polish Advent compositions, *Po upadku człowieka*, in Latvian – *Ar to nabbaga cilwaeká grûtu nožegummu*. This translation seems to be linguistically poorer than those of the other songs; its syntax and orthography are closer to the Latvian language hybrid in use among German Protestant ministers.

Five other songs: *Placzi džiſia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž*, *Rožmyſlajmy / Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds*, *Wesoły nám dzień nastął / Pylna precybe ir ta dene*, *O Maria naſ džewica / O Maria Jumprouwe ſkysta tu es* and *W Dzień Bożego narodzenia / Ekſan Žemaswaetku layku* – date back to the 15th and 16th centuries. The remaining three pieces – *Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt*, *Ježu Chryste Pánie miły / Kungs Christus pe kruſtu pekalts* and *Chrystus Pan zmartwychwstał / Christus ir uzcaelēs* may have been translated by authors contemporary to Elger. Also in Latvian translations, the Polish songs preserved their affinity to the European traditions of

late Renaissance – early Baroque European poetry. Three of the Latvian translations are even more careful, interesting and accomplished than their Polish prototypes.

The song *Placzi džižia / Ap waydát wyſſe krusty liouž* in both the original and the translation consists of 11 six-line stanzas. While the Polish model lacks regular rhyme patterns, the Latvian version systematically adheres to the regular, mostly monosyllabic system of adjacent rhymes. The overall effect is undoubtedly more harmonious for this reason:

Placzi džižia
 Płacz dzisia, duszo wszelka,
 Łzy wylewaj **obficie**,
 Rozmyśl mękę wielką
 Pana swego **serdecznie**.
 Jezus miły wszyćki krzywdy
 Za nas cirpiał okrutne.¹¹²

[Weep today, all ye souls,
 shed tears copiously,
 Consider the great Passion
 of your Lord in your hearts.
 Beloved Jesus suffered all terrible
 wrongs for us.]

Ap waydát wysse krusty liouž
 Ap waydát wysse krustyliouž
 Ar karst asser roudát gouž
 Ab gadät lab to sùre **mòk**
 Ko Christus cét pe krust=**kok**
 Jesus kas nänék darryß lioun
 Par mums bes wayn cèt lele koun.¹¹³

[Lament all ye Christians,
 weep with bitter tears
 and consider carefully the great Passion
 of Christ on the Cross.
 Jesus, though he did nothing wrong
 suffers terribly for our faults.]

The song *Twoia cześć chwala / O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt* consists – both in the original and in the Latvian translation – of several two-line stanzas, which consistently apply adjacent rhymes. The Latvian version, however, includes an additional couplet at the beginning: “O kunx pirmak bus tey paſſoul pažuſt / Ekam no touw slaw muse mael pekuſt” [“O, Lord, this world

¹¹² Pieśni nabożne na święta uroczyste według porządku Kościoła Ś. Katolickiego na cały rok z wielką pilnością zebrane: przydane są niektóre Psalmy Dawidowe ku śpiewaniu ludziom zwykłej [Pious Songs for Solemn Feast Days after the Order of the Holy Catholic Church for the Whole Liturgical Year, Collected with Great Diligence, with Some Psalms of David Customarily Sung by the People], Kraków: Antoni Wosiński 1627, p. 51.

¹¹³ Elger 1621, [32], c. 65.

will rather first perish / before our tongues cease to sing your praise”] and at the end – a modified version of this couplet: “Tapēc pirmāk būs tai passoul pazust, / Ekam no touv slav mese mēl pekust” [“Therefore this world will rather first have to perish, / before our tongues cease to sing your praise”]. The text was written for the Corpus Christi celebrations as a reminder of God’s timeless majesty contrasted with man’s short and sinful life.

The only song in this group whose author is known to us by name – *Rozmyslaymy* [*dziś, wierni chrześcijanie*] / *Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte liouds* – is a paraphrase of a 16th-century piece from a Passion cycle written by Jakub Wujek (1541–1597), who translated an old medieval song into Sapphic stanzas. Wujek is highly regarded in the history of Lithuanian literature as the author of a sermon collection translated into Lithuanian by Mikalojus Daukša (1527–1613)¹¹⁴. Wujek’s version inspired the Latvian translator to depart from a faithful rendering of the original. The translation is highly expressive, with numerous repetitions which are lacking in the original, as well as original epithets and metaphors¹¹⁵. Most likely with the target audience’s state of knowledge in mind, the Latvian translator added three stanzas depicting – in highly expressive poetic imagery – the scene of hanging Christ on the Cross:

8. Ekszan souwe lele twykszen	8. In his great thirst, he was given vinegar
te to dzerdenaie	
Ar aetk / myrre/ unnd ar zulte samaysyt /	to drink, myrrh mixed with bile.
Tap pulgats saymots/ unnd nākounig	He was showered with abuse, shamelessly
apsmēts/	derided
No wyssems lioudems.	by all the people.
9. Te galwe krattidam to ir apsmaiuſ:	9. They shook their heads and sneered at
	him:

¹¹⁴ Mikalojus Daukša, *Postilla catholicka, tāi est: Izguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir Szwētes per wissús metus...* [The Catholic postil, that is, the Gospel Translated for Each Sunday and Feast throughout the Year...], Wilniui: Drukārnioi Akadēmios Societatis Iesu 1599.

¹¹⁵ For instance: ‘ļauns slepkava’ [evil murderer], ‘skaidra Saulīte’ [bright little sun], ‘dvēsele kāpa ellē’ [the soul descends to hell], ‘mīli mācekļi’ [dear pupils], ‘dārga māte’ [dear mother], ‘dārgas zalves’ [precious ointments], ‘šķisti palagi’ [clean linen], ‘miligi ļautiņi’ [dear folk], ‘dārgas ciešanas’ [sweet Passion], etc.

Tu mácey wässel darryt cittere lioudes/ Ja tu es Dewe däls/ káp no kruste zemme/ Und Parade käd. zyme.	"you who could heal other people, if you are the Son of God, step down from the Cross, and give us a sign.
10. Trys stundes Jesus dzygoie pe to kruste/ Nä lioune Wade byldäie tas tems Jódems, Bet par tems Dèwe lûdz: unnd tam slapkouwam Soly to debbes. ¹¹⁶	10. Jesus stayed three hours on this Cross, he did not say a bad word about these Devils, but interceded for them with God; and he promised Heaven to those killers.]

One of these added stanzas contains a call on Jesus to prove that he can work a miracle and step down from the Cross. This is based on the *Gospel of Matthew* (Mt 27,40–42), which describes Christ being derided on the cross. This image also appears in another translation of a Polish song into Latvian: *Placzi džižbia / Ap waydát wyſſe kruſtyt liouž*, as a text section added specially for the Latvian audience:

Te ysspliáw galwe krattidam Und smèklig wárde saccidam; Citemis tu warräie pallyidzät / Ja nu mums teuw bûs tyccät / Tad káp leyan no krust karrát / Tad mäs dzygósem pác touw prát. ¹¹⁷	[They spit and shake their heads and utter derisive words; Others you could help so if we are to believe in you, step down from the Cross you hang on; then we will live according to your will.]
--	--

The song *W Dzień Bożego narodzenia / Ekźan Žemaswaetku layku* includes the evocative vision of the Innocents slaughtered in Bethlehem. The emotional nature of this passage is underlined by six appearances of the diminutive for 'little child', in contrast to only two occurrences of this phrase in the Polish original. Both the Polish song and its Latvian translation suggestively depict the suffering

---

¹¹⁶ Elger 1621, [38], c. 82.

¹¹⁷ Elger 1621, [32], c. 67.

of the mothers: “brēce mates” [“mothers are crying”], “brēce bērniņi” [“babies are crying”], “balsa uz debesu gāja” [“a voice rose to heaven”]; and at another place: “gulēja bez baila, nezināja, kas baila” [“they lay fearless, ignorant of fear”]; “rokas lauzīdamas, matus plūkdamas, o kā gauž žēlo, ar karstām asarām raudāja, aiz žēluma pamira. Gulēja bērniņi it kā jēriņi no vilkiem norieti, mātes no sāpēm izsaucās, o zeme žēlo par tādu netaisnību” [“wringing their hands and tearing out their hair, they wept with hot tears in terrible regret, and died of sorrow. Their children lay like lambs devoured by wolves, mothers cry in pain, and the earth complains about such injustice”]¹¹⁸.

The next three songs apply the method (highly appreciated in Baroque writings) of paraphrasing single stanzas or songs. The Latvian translation of the Easter song *Wesoły nám dzień nastął / Pylna precybe ir ta dene* is divided into two equal parts – paraphrases of the theme of the Ascension. The first of these is dedicated to Christ, the other – to God and the angels. Another paraphrase can be found in the song *O Maria naß dżewica / O Maria Jumprouwe /kysta tu es.* Its Latvian version begins with a prayer to Mary, followed by a paraphrase of the same text, but addressed to SS Anne, John, and Mary Magdalene. The third, younger Lenten song, *Jeżu Chryste Pánie miły / Kungs Christus pe krustu pekalts*, demonstrates an astonishingly well thought-out form, which in the Latvian consists of five quatrains. The last two lines of each stanza introduce, as in the original, an effective emotional ‘doubling’:

Kungs Christus pe krustu pekalts/ Klaus ka sauc ár grutems mokems <u>Cilwaeks / cilwaeks</u> abdoma tas sapes Teuws paec/ teuws paec bus man ßoden nomirt. ¹¹⁹	[Christ the Lord nailed to the Cross, listen how he calls, terribly suffering, consider this pain, man, o man, It is for you, for you, that I must die today.]
---	--

The Latvian song also makes use of reduplication: “Saule / saule sauvu gaišumu pameta / Zeme / zeme varen trīsen trīsēja” [“The sun / the sun casts down its light / The earth / the earth trembling terribly trembles”]. The para-

---

¹¹⁸ Elger 1673, c. 26.

¹¹⁹ Elger 1673, c. 57.

phrases consist in this case of four-line stanzas, whose main line of thought is enhanced by repetitions – this time not of one but of two words, which close each stanza in two lines, producing an effect similar to the emotional climate of the repetitive prayers of the Eastern Churches. Each couplet describing the Way of the Cross on Golgotha is followed by a faith-confirming repetition:

*Ježu Chryste Panie miły /
Kungs Kristus pie krusta piekals*

 Gaužē bus mums to apraudat/
Vinia žaelastiba apdomat:
Jesus, Jesus mirst pe krustu koku/
Par mums/ par mums nabbagems.

 Appakš krutems te to caurduru/
Udens ar assini tur yzskraenia/
Ar to / ár to musus graekus mazgaia
JESUS/ Jesus ápjaelo teuw par mums.¹²⁰

[Regretfully, we lament /
And consider His mercy:
Jesus, Jesus is dying on the Cross /
For us, for us wretched ones.

They stab him below his breast /
blood and water flow from that place /
With that, with that he washes away our sins
JESUS, Jesus, have mercy on us.]

*Alia in eodem tono /
[Another with the same melody]*

 Ekšan dzilliems baedems ô Dews
No sirdis nopuzdams sauc es:
JESU / Jesu abžaeloias par man/
Caur tauwu grutu moku und cešan.

 Tauws assins manna parada maksaina/
Und Dewa dusmiba klusina.
JESU Jesu abžaeloias par man/
Caur tauwu / caur tauwu grutu moku
und cešan.¹²¹

 [Among great worries, o God
I call to Thee, sighing, from my heart:
JESUS, Jesus, have mercy on me
through Thy great torment and suffering.

 Thy blood has paid my debt
and soothed God's anger
JESUS, Jesus, have mercy on me
Through your, through your Passion and
suffering.]

* * *

Protestantism proved victorious in Livonia and Courland in the 2nd half of the 17th century. It was only in Latgale, which belonged at that time to the

¹²⁰ Elger 1673, c. 59.

¹²¹ *Loc. cit.*

Polish-Lithuanian province of the Society of Jesus, that Catholicism strengthened its position. The new generation of Latgalian Jesuits, most of whom were Poles, exhibited little interest in the indigenous population. The distance between Catholic priests and the local society was growing. Andris Priede observes that the second edition of Elger's songbook, published already after the latter's death, "confirms the tendency toward uniformity that dominated in the Catholic Church of the Latin rite following the Council of Trent. On the other hand, however, it was the first collection that reflected elements of the spiritual life of Livonia's inhabitants looking back to the pre-Reformation period. It was more 'Catholic' in the etymological sense of the word, and exhibited a much greater openness to the specific qualities of the religious heritage of the region."¹²² Latvia's first Catholic songbook's contribution to Latvian culture may be viewed as even more profound. It offers us a glimpse of the earliest Latvian poetry, and constitutes a peculiar reflection of the late Renaissance – early Baroque world, with its predilection for playing with form, means of expression, and topics situated at the crossroads of the European Christian tradition and the social culture of Latvian peasants.

Māra Grudule, Justyna Prusinowska

---

¹²² Andris Priede, *Daugavpils jezuītu koledžas literātūra Geroga Elgera garigo dziesmu elementi Kurzemes katoļu dziesmu grāmatu tradīcijā* [Elements of Religious Songs by Georg Elger, Writer of Dyneburg Jesuit College, in the Courland Catholic Songbook Tradition], in: *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība un problēmas. Pilsētas teksts literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums* [Literature and Culture: The Process, Interaction and Problems. The Urban Text in Literature and Culture. A Collection of Research Papers], Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule" 2007, p. 294.

NOTA EDYTORSKA

Śpiewnik Georga Elgera z roku 1621, wydrukowany w formacie stojącym 170 × 95 mm, zapisany jest notacją menzuralną białą. Zachowana częśćabytku (jedyny znany egzemplarz urywa się na stronie 206) zawiera siedemdziesiąt sześć zapisów melodii pieśni, z czego dwie w opracowaniu dwugłosowym na głosy równe: *Jesu dulcis memoria* [25] i *Wene dżesme no tems czettrem pādigems letems* [92]. Ponadto przy czterech teksthach pieśni podane są odsyłacze do innych melodii zawartych w śpiewniku: *Also heilig ist der tag* [45], *Wene dżesme no muſu kunge Jeſu Chriſti uſbroukſen* [53], *Quem terra pontus* [77] i *Te lucis ante terminum* [88].

W druku zdarzają się różnego typu błędy. Najłatwiejsze do zauważenia i skorygowania są błędnie położone klucze na pięciolinii (np. ostatni system pieśni *Citte dżesme* [66]) czy źle umiejscowione kustosze (np. drugi system pieśni *Veni Redemptor gentium* [1]), a takżeomyłkowo wydrukowane oznaczenia przykluczowe, gdy położenie klucza i znaku przykluczowego wykluczają się wzajemnie, jak w przypadku pieśni *Rozmyſlaymy* [38], w której żaden z elementów (klucz, bemol przy kluczu ani sam rysunek melodii) nie pasuje do pozostałych. Najtrudniejsze do weryfikacji są błędy melodyczne: świadomość dużej wariantowości pieśni jednogłosowych niejednokrotnie uniemożliwia rozstrzygnięcie, czy dana różnic jest błędem, czy tylko lokalnym wariantem. Przy szczególnie dobrze znanych melodiach wychwycenie takiego błędu jest łatwiejsze, jak w przypadku hymnu *Veni Creator Spiritus* [57], który w odróżnieniu od znanych przekazów chorałowych rozpoczyna się u Elgera nie krokiem sekundowym, a skokiem kwarty, będącym najprawdopodobniej wynikiem częstego w źródłach przesunięcia nuty o tercję, a nie świadectwem lokalnego wariantu melodii.

W trakcie poszukiwania konkordancji brano pod uwagę także źródła późniejsze od śpiewnika Elgera (nawet XIX-wieczne) w przeświadczeniu, że pieśni

utrwalone w druku z 1621 roku na trwałe weszły do kościelnego repertuaru. Późne ślady długiego trwania tradycji śpiewaczej mogą być pomocne dla przyszłych badaczy i dociekliwych czytelników w dalszych poszukiwaniach dróg rozprzestrzeniania się tego repertuaru oraz źródeł ich materiału melodycznego. W poniższej tabeli zawartości śpiewnika wyraźnie oznaczono te przypadki, w których konkordancja nie jest oczywista, ale odnotowano istotne podobieństwa zarysu melodycznego lub niektórych fraz pieśni. Nie udało się wskazać konkordancji dla wszystkich pieśni. Co ciekawe, najwięcej niewiadomych pozostawiają pieśni oznaczone u Elgera tytułem łacińskimi – ich melodie nie przypominają nawet melodii chorałowych o tych samych tytułach. Możliwe, że jest to świadectwem lokalnej twórczości muzycznej, wykorzystującej kanoniczne teksty łacińskie.

Wśród przebadanych źródeł trudno wskazać jedno, z którego mógłby korzystać Elger przy przygotowywaniu swojej edycji. Pierwsza część śpiewnika zawiera wiele melodii wiernie przejętych z druku Andreasa Hünefeldta *Pieśni duchowne*, wydanego w Gdańsku w 1619 roku jako część publikacji *Psalmi Dawidowe z hymnami. Pieśni Duchowne*. Począwszy jednak od pieśni *Pange lingua* [64], różnice melodyczne pogłębiają się. Do źródeł, które zawierają warianty najbardziej zbliżone do zapisanych w śpiewniku Elgera, zaliczyć można jeszcze kancjonał Piotra Artomiusza w edycji z 1587 roku oraz kancjonał Walentego z Brzozowa w edycji z roku 1554.

Dwie spośród zawartych w śpiewniku pieśni zasługują na parę słów komentarza. Melodia pieśni *Citte dżesme* [66] to głos tenorowy psalmu 29 (*Nieście chwałę, mocarze*) Mikołaja Gomółki z jego słynnego *Psałterza*. Zwraca uwagę fakt, że w przeciwieństwie do dwudzielnego metrum psalmu Gomółki, w śpiewniku Elgera melodia zanotowana jest w metrum trójdzielnym, co jest zmianą dość poważną, nie zaburzającą jednak rozpoznawalności tej charakterystycznej melodii.

Rozpoznanie melodii pieśni *Angelus pastoribus* [6] nie stanowiło problemu, gdyż jest to doskonale znana i do dziś śpiewana w Polsce kolęda *Anioł pastorum mówił*. Większym jednak wyzwaniem okazało się wskazanie źródła tejże melodii, które byłoby starsze niż edycja Elgera. Dłuższe poszukiwania i konsultacje z autorytetami w dziedzinie zarówno pieśni tradycyjnej, jak i twór-

czości kolędowej nie przyniosły rezultatu. Najstarszym udokumentowanym przekazem wydawało się dotąd organowe opracowanie kolędy opatrzone łacińskim tytułem, zawarte w zaginionej dziś Warszawskiej Tabulaturze Organowej datowanej na drugą połowę XVII wieku, czasem dokładniej na lata 80. tego stulecia. Życząc przyszłym badaczom powodzenia w poszukiwaniu wcześniejszych źródeł tej pięknej melodii, ośmieniam się postawić tezę, że Elgerowy przekaz melodii *Angelus pastoribus* jest najstarszym znanym dotąd zapisem melodycznym tej kolędy.

Opracowanie konkordancji melodycznych dla pieśni zawartych w śpiewniku Elgera nie byłoby możliwe, gdyby nie przychylność prof. dra hab. Piotra Poźniaka (1939–2016), który udostępnił komputerową bazę melodii jednogłosowych drukowanych w polskich kancionałach protestanckich od XVI do początku XVIII wieku, przygotowaną w latach 90. przez zespół pod jego kierownictwem. Podziękowania należą się także dr. hab. Jakubowi Kubieńcowi, który po śmierci prof. Poźniaka wprowadzał mnie w tajniki działania bazy i niejednokrotnie udostępniał faksymile i kserokopie zabytków.

Mateusz Solarz

REDAKCIJAS PIEZĪME

Georga Elgera 1621. gadā sakārtotās garenformāta (170 × 95 mm) dziesmu grāmatas nošu raksts ir publicēts baltā menzurālā notācijā. Tās vienīgais zināmais eksemplārs apraujas 206. lappusē. Dziesmu grāmatā septiņdesmit sešām dziesmām ir pievienoti melodijas pieraksti, divi no tiem ir divbalsīgi: dziesmai *Jesu dulcis memoria* [kataloga nr. 25] un dziesmai *Wene džesme no tems cettrem pādigems letems* [kataloga nr. 92]. Četrām dziesmām dotas norādes, kas atsaucas uz citām dziesmu grāmatā esošajām melodijām: *Also heilig ist der tag* [45], *Wene džesme no musu kunge Jesu Christi vsbroukþen* [53], *Quem terra pontus* [77] un *Te lucis ante terminum* [88].

1621. gada dziesmu grāmatas melodiju publikācijās ir arī dažāda veida klūdas. Visvieglāk pamanīt un koriģēt klūdaino atslēgas vietu nošu līnijā (piem. pēdējā dziesmas *Citte džesme* [66] rindā), nepareizi ievietotus *custos* (piem. otrā dziesmas *Veni Redemptor gentium* [1] rindā), kā arī klūdaini iespiestas alterācijas zīmes, kad nošu atslēgas un alterācijas zīmes izkārtojums pie atslēgas izslēdz viens otru, kā piemēram, dziesmā *Rozmyślajmy dziś wierni Krześcijani* (*Apdomājiet šodien, visi kristīti laudis*) [38], kurā neviens no elementiem (nošu atslēga, bemols pie atslēgas, kā arī pats melodiskais zīmējums) savstarpēji nesader. Visgrūtāk verificēt melodiskās klūdas: izpratne par vienbalsīgo dziesmu variantu daudzumu nereti neļauj spriest, vai kāda no melodikas atšķirībām ir klūda, vai tikai dziesmas lokāla versija. Šāda veida klūdas vieglāk pamanīt gadījumos, ja dziesma ir labi zināma, piemēram, himnā *Veni Creator Spiritus* [57]. Tā, atšķirībā no citiem zināmiem korālu pierakstiem, Elgera sastādītajā dziesmu grāmatā iesākas nevis ar sekundu, bet ar kvartu, kas, visticamāk, ir saistīta ar klūdainu nots pārvietošanu par tercu, bet tas vēl nav pierādījums tam, ka himnas melodijai varētu būt vietējas cilmes variants.

Meklējot konkordances Elgera dziesmu grāmatās ievietotajām dziesmām, tika ņemti vērā arī vēlāki, pat 19. gadsimta avoti, balstoties pārliecībā, ka 1621. gadā publicētās dziesmas pamazām nostiprinājās baznīcas repertuārā. Tik vēl ilgstošas dziedāšanas tradīcijas atspulgi var noderēt kā pētniekiem, tā zinātkāriem lasītājiem turpmāk, izzinot ceļus, kādos izplatījās dziesmu repertuārs, kā arī meklējot melodiju izcelsmes avotus.

Dziesmu grāmatas satura tabula skaidri atklāj gadījumus, kuros dziesmas melodijas izcelsmē tomēr nav skaidri nosakāma, kaut arī melodiskais zīmējums un muzikālās frāzes ir līdzīgas. Vairākām dziesmām tā arī neizdevās atrast konkordances. Interesanti, ka vismazāk zināmas ir dziesmas, kurām Elgera dziesmu grāmatā ir norādīti nosaukumi latīņu valodā. To melodijas ne tuvu neatgādina ar šiem pašiem nosaukumiem labi zināmo korāļu melodijas. Iespējams, ka tā ir lokālas muzikālās tradīcijas liecība, kurā tika izmantoti kanoniskie teksti latīņu valodā.

Starp mums pieejamajiem avotiem diemžēl nav iespējams norādīt vienu – galveno, kuru būtu izmantojis Elgers savas dziesmu grāmatas sastādišanas gaitā. Dziesmu grāmatas sākumdaļa ietver daudzas melodijas, kas precīzi atbilst melodijām Andreasa Hīnefelda (*Andreas Hünefeldt*) izdevumā *Pieśni duchowne (Garīgās dziesmas)*. Tas publicēts 1619. gadā Gdaņskā kā viena krājuma *Psalmы Dawidowe z hymnami. Pieśni Duchowne (Dāvida psalmi ar himnām. Garīgās Dziesmas)* daļa. Tomēr, sākot ar dziesmu *Pange lingua* [64], melodiskās atšķirības klūst arvien izteiktākas. Melodiju ziņā Elgera sakārtotajam krājumam vis-tuvākie avoti varētu būt Petrus Artomius (*Petrus Artomius*) 1587. gada un Bžozovas Valentīna (*Walentyn z Brzozowa*) 1554. gada dziesmu grāmatu izdevumi.

Divas no dziesmu grāmatā iekļautajām dziesmām pelna īpašu ievēribu. Dziesmas *Citte dziesme* [66] melodija ir Mikolaja Gomulkas (*Mikołaj Gomółka*) XXIX. psalma *Nieście chwałę, mocarze (Nesiet slavu, lielie vīri)* tenora partija no viņa slavenā Poļu psalmu melodiju krājuma. Uzmanību piesaista fakts, ka atšķirībā no Gomulkas psalma divdalīgā metra, Elgera dziesmu grāmatā melodija pierakstīta trisdalīgā metrā. Atšķirība ir būtiska, tomēr tā netraucē atpazīt labi zināmu melodiju.

Dziesmas *Angelus pastoribus* [6] melodija joprojām Polijā ir plaši pazīstama un joprojām tiek dziedāta kā Ziemassvētku korālis *Anioł pasterzom mówił*

(*En̄geliš ganiem sacīja*). Tomēr īsts izaicinājums bija atrast šīs melodijas avotus, kas būtu vecāki par Elgera dziesmu grāmatā publicēto melodiju. Ne pamatīgi avotu meklējumi, ne konsultācijas ar citiem pētniekiem kā tradicionālā, tā arī Ziemassvētku dziesmu repertuāra jomā, nedeva nekādus rezultātus. Vecākais zināmais avots, šķiet, ir bijusi ērģelēm domāta melodija ar latīnu nosaukumu, kas iekļauta nu jau pazudušajā Varšavas ērģeļu tabulatūrā, datētā ar 17. gadsimta otro pusi vai dažos avotos – vēl precīzāk ar 1680. gadiem. Novēlam pētniekiem veiksmi turpmāk šīs skaistās melodijas avotu meklējumos. Tomēr atļaujiet izvirzīt hipotēzi, ka Elgera sastāditajā krājumā iekļautās dziesmas *Angelus pastoribus* melodijas pieraksts ir līdz šim vecākais zināmais šīs ļoti populāras Ziemassvētku dziesmas melodijas pieraksts.

Elgera dziesmu grāmatā iekļauto dziesmu melodisko konkordanču izpēte nebūtu bijusi iespējama bez sadarbības ar profesoru Dr. hab. Pjotru Pozņaku (*Piotr Poźniak*, 1939-2016), kas laipni atļāva izmantot vienbalsīgo dziesmu elektronisko datu bāzi. Tā ietver poļu protestantu dziesmas, kas atrodamas no 16. gadsimta līdz 18. gadsimta sākumam publicētajās dziesmu grāmatās. Datu bāzi sagatavoja darba grupa profesora Pozņaka vadībā 1990. gados. Paldies par atbalstu arī Dr. hab. Jakubam Kubjeņcam (*Jakub Kubieniec*), kas pēc prof. Pozņaka nāves mani ieveda elektroniskās datubāzes pasaulei un pavēra pētniecībai ne vienu vien vēsturiskā izdevuma faksimilizdevumu un fotokopiju.

Mateušs Solažs (Mateusz Solarz)

EDITORIAL NOTE

Georg Elger's cantionale of 1621, printed in upright format 170 × 95 mm, is musically notated using the white mensural notation. The partially preserved print (its only known copy ends on page 206) contains seventy six records of song melodies, two of which are set for two equal voices: *Jesu dulcis memoria* [25] and *Wene d̄zesme no tems czettrem̄s pådigems letems* [92]. Four song texts are accompanied by references to other melodies in the same songbook: *Also heilig ist der tag* [45], *Wene d̄zesme no muſu kunge Jesu Christi uſbroukſen* [53], *Quem terra pontus* [77], and *Te lucis ante terminum* [88].

The print contains all kinds of errors. Those easiest to spot and correct are the misplaced clefs on the staves (as in the last set of staves for *Citte d̄zesme* [66]), the misplaced catchwords (as in the 2nd set of staves for *Veni Redemptor gentium* [1]), misprinted accidentals (where the positions of the clef and the accidental are mutually contradictory, as in *Rozmyſlaymy* [38], where none of the elements – the clef, the flat next to it and the melodic contour – fits the other ones). Most difficult to verify are the mistakes in melodies. Monodic songs had many variants, which makes it difficult to decide with any certainty whether a given case of divergence was a mistake or just a local variant. Spotting such errors is easier in the case of particularly well-known melodies, such as the hymn *Veni Creator Spiritus* [57], which – unlike the known plainchant records – begins in Elger's songbook not with a second step, but with a fourth leap. This is most likely the result of misplacing the note a third from its proper place (frequent in the sources), and not – a document of a local melodic variant.

In our search for concordances, we have also considered sources later than Elger's cantionale (including even 19th-century ones), which results from our conviction that the songs printed in 1621 became a staple of the church repertoire. The late traces of the long-standing singing tradition can prove of as-

sistance to future researchers and inquisitive readers in their further search for ways in which this repertoire was disseminated, and for the sources of the melodic material. The below-presented table of the songbook's contents clearly marks the cases where the concordances are uncertain despite the significant similarity of melodic contour or of some phrases within the given song. For some of the songs we have been unable to find concordances. Interestingly, the greatest number of imponderables concern those songs for which Elger provides us with Latin titles. Their melodies do not resemble eponymous plainchant ones. They may therefore be considered as testimony of a local musical tradition setting the canon of Latin texts to new melodies.

Among the sources we have examined, one can hardly point to one specific source that Elger may have used while preparing his edition. The first section of his songbook comprises many melodies faithfully copied from Andreas Hünefeldt's print *Pieśni duchowne* [Spiritual Songs], published in Gdańsk in 1619 as part of *Psalmi Dawidowe z hymnami. Pieśni Duchowne* [Psalms of David with Hymns. Spiritual Songs]. Beginning with *Pange lingua* [64], however, the melodic differences become more and more pronounced. Sources with variants which also comes the closest to those included in Elger's songbook include the cantionale by Piotr Artomiusz (edition of 1587) and that by Walenty of Brzozów (edition of 1554).

Two of the songs contained in the songbook deserve a brief comment. The melody of *Citte dżesme* [66] is the tenor part of Psalm 29 (*Nieście chwałę, mo-carze* [(Give unto the Lord glory, O ye mighty]) from Mikołaj Gomółka's famous *Melodies for the Polish Psalter*. Of note is the replacement of Gomółka's duple time in Elger's songbook with triple one – a major change, which does not make the melody unrecognisable, though.

The melody of *Angelus pastoribus* [6] was easily recognised as that of a very well-known and still performed (in Poland) Christmas carol *Anioł pasterzom mówił* [The Angel Spake unto the Shepherds]. Pointing to any sources of this melody older than Elger's songbook, however, proved a greater challenge. Long search and consultations with authorities in the field of traditional song has led to no results. The oldest documented source to date seems to have been the organ setting with a Latin title included in the now

lost Warsaw Organ Tablature, dated to the 2nd half of the 17th century, or sometimes more precisely – to the 1680s. We wish future researchers success in their search for earlier sources of this beautiful melody. However, allow me to venture a hypothesis that Elger's version of the melody of *Angelus pastoribus* is simply the oldest known record of this particular melody.

The presentation of concordances for the song contained in Elger's *cantionale* would have been impossible without the kind cooperation of Professor Piotr Poźniak (1939–2016), PhD, Hab., who made available to us the computer database of monophonic songs printed in Polish Protestant songbooks from the 16th to the early 18th centuries, prepared in the 1990s by a team under his supervision. Our gratitude is also due to Jakub Kubieniec, PhD, Hab., who initiated me after Professor Poźniak's death into the arcana of the database functioning, as well as making available numerous facsimile and photocopies of historical texts.

Mateusz Solarz

ŹRÓDŁA / AVOTI / SOURCES

ŹRÓDŁA TEKSTÓW / TEKSTU AVOTI / TEXT RESEARCH

Augs 1645 – Augspurger *Gesangbüchlein, Darinen der gantze Psalter Davids sampt andern geistlichen Gesängen – mit ihren Melodeyen begriffen – neben einem kurtzen Register oder Anweisung in das Psalmenbuch, was für Psalmen oder geistliche Gesäng...*, Augsburg: Johann Schulte 1645.

Basel 1523 – *Hortulus animae zu Deutsch*, Basel: Thomas Wolff, Johann Wattenschnee 1523.

Cat 1585 – Petrus Canisius, *Catechismus Catholicorum: Iscige pammacischen, no thems Papreksche Galwe gabblems Christites macibes. Prexskan thems nemacigems und iounems bernems*, Wilno: Daniel Łęczycki 1585.

Clicht 1517 – *Elucidatorium ecclesiasticum, ad officium ecclesiae pertinentia planius exponens, et quatuor libros complectens*, Basel: Froben 1517.

Corner 1625 – *Groß Eatholisch [!] Gesangbuch, darinnen in die vierhundert andächtige alte und neue Gesäng und Ruff...*, Fürth: David Gregor Corner 1625.

Elger 1621 – *Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christen, auf der Lateinischen, Teutschen, und Polnischen Psalmen, und Kirchengesängen in Unteutsche sprach gebracht. Jetzt aber mit vielen schönen Liedern vermehret und in Druck verfertiget durch Georgius Elger Priester der Societet Iesu, Braunsberg: bey George Schönfels Anno 1621.*

Elger 1673 – *Cantiones Spirituales ex Latinis, Germanicis & Polonicis Translatae in idioma Lothavicum... per P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1673.*

Hort 1517 – *Hortulus animae cum alijs et plurimis orationibus pristine impressioni super additis ut tabulam in huiuscalce annexam intuenti patentissimo erit*, Nürnberg: Koberg 1517.

Hymn 1513 – Jakob Wimpfeling, *Hymni de tempore et de sanctis: in eam formam qua a suis autoribus scripti sunt denuo redacti: et secundum legem carminis diligenter*

emendati atque interpretati, [Straßburg: Johann Knobloch d.Ä] 1513; Johannes Adelphus, Sequentiarum lucilem interpretatio: ne dum scholasticis, sed & ecclesiasticis cognitu necessaria, [Straßburg: Johann Knobloch d.Ä] 1513.

Kór 1551-1555 – Handwritten songbook from Kórnik, ca. 1551–1555, the Kórnik Library.

Köln 1608 – *Catholische Geistliche Gesänge Vom süßen Namen Jesu und der Hochgelobten Mutter Gottes Mariae u. Von der Fraternitete S. Ceciliae Zu Andernach in Lateinisch und Teutsche verß Componirt unnd Collegirt..., Köln: Gerhart Grevenbruch 1608 [bilingual edition with melodies].*

Leis 1567 – *Geistliche Lieder und Psalmen der altem Apostolischer recht und warglauiger Christlicher Kirchen... Johann: Leisentritt von Olmutz..., Bautzen: Hans Wolrab [1567].*

Mainz 1605 – *Catholish Manual oder Handbuch darinn begriffen: Die Evangelia mit den Episteln deß gantzen Jahrs mit vielen Evangelii vermehrt. Cantuale oder Psalmenbüchlein Teutsche und Lateinischer meistentheils alter Gesäng sampt dem Catechismo Musico... Christen zu dienst und nutz in diese Form verfasset, Mainz: Balthasar Lipp 1605.*

Münch 1606 – *Kirchengesänge, darinnen die Hauptartickel des Christlichen glaubens kurtz verfasset und ausgelegt sind, [München: Saur] 1606.*

Nachtigall 1658 – *Geistliche Nachtigall der Catholischen Teutschen. Das ist Außerlesene Catholische Gesänge auß gar vielen Alt und Neuen Catholischen Gesangbüchern in ein güte und richtige Ordnung zusammengetragen auch Theils von neuem gestellet..., Wien: Johann Jacob Kürner 1658.*

Ps 1615 – *PSalmen und geistliche Lieder oder Gesenge welche in der Kirchen Gottes zu Riga und anderen örtern Liefflandes mehr, in Lieffländischer Pawrsprache gesungen werden..., Riga: Nicolaus Mollin 1615.*

RigaL 1559 – *Korte ordeninge des Kerckendenstes sampt einer Vorrede van Ceremonien An den Erbarn Rath der Löfliken Stadt Riga in Liffplant..., Lübeck: Jurgen Richolff 1559.*

RigaL 1530 – *Kurtz Ordnung des Kirchendiensts Sampt eyner vorrede von Ceremonien an den erbarn Rath der löblichenn Stadt Riga ynn Liefflandt. Mit etlichen Psalmen und Göttlichen lobgesengen dir yn Christlicher versamlung zu Riga ghesungen werden, Rostock: Ludwig Dietz 1530.*

RigaL 1548 – *Eyn korte Ordnung des Kerckendenstes sampt twen Vörreden... Mit den Psalmen und Gödtliken Loffgesengen so jn Christliker vorsamlung tho Ryga gesungen werden vpt nye gecorrigert und mit flite vormeret*, Lübeck: Jürgen Richolff 1548.

Sigmundslust 1524 – *Hymnarius: durch das ganntz Jar verteutscht, nach gewödlicher weyß vnnd Art zw synngen, so yedlicher Hymnus, Gemacht ist. Got zu lob, eer, und preyß. Vnnd vns Criste zu trost*, Sygmundslust: Joseph Piernsyeder 1524.

Spangenberg 1544 – *Johannes Spangenberg, Alte und Neue Geistliche Lieder und Lobgesenge von der Geburt Christi unsers Herrn Für die Junge Christen*, Erfurt: Melchior Sachse d.Ä. 1544.

Tegernsee 1577 – *Schöne, alte, Catholische Gesang und Rüff, auff die fürnemste Fest des Jahrs, auch bey den Kirchfärten und Creutzgängen nutzlich zugebrauchen*, Tegernsee: 1577.

Un 1587 – *Undeudsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesänge welche in den Kirchen des Fürstenthums Churland und Semigallien in Liefflande gesungen werden*, Königsberg: Georg Osterberger 1587.

Vehe 1537 – *Ein New Gesangbüchlin Geystlicher Lieder vor alle gutthe Christen nach ordenung Christlicher kirchen*, Leipzig: Nikolaus Wolrab 1537.

ŽRÓDŁA MELODII / MELODIJU AVOTI / MELODY RESEARCH

AC 1372 – *Antiphonarium Cracoviense*, manuscript from the collegiate church in Kielce, ms. 1, Kielce 1372.

Apel 1598 – *Harmonia Cantionum ecclesiasticarum. Kirchengesenge und Geistliche Lieder*, Leipzig: Jacob Apel 1598.

Art 1587 – Piotr Artomiusz, *Cantional: Albo Pieśni duchowne...*, Toruń: Melchior Nering 1587.

Art 1596 – Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: Andreas Kotenius 1596.

Art 1620 – Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: August Ferber 1620.

Art 1638 – Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Toruń: Franciscus Schnellboltz 1638.

- Art 1640** – Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1640.
- Art 1644** – Piotr Artomiusz, *Kancyonał to iest Pieśni chrześcijańskie...*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1644.
- Babst 1545** – *Geystliche Lieder. Mit einer newen vorrhede*, Leipzig: Valentin Babst 1545.
- BrBeh 1544** – *Ein Gesangbuch der Brüder inn Behemen und Merherrn*, Nürnberg: Johann Günther 1544.
- Dyon 1525** – *Eyn gesang Buchlein Geistlicher gesege Psalme*, Breslau: Adam Dyon 1525.
- Etlich 1524** – *Etlich Christlich lider Lobgesang und Psalm...*, Wittenberg: s.n. 1524.
- GGB 1524** – *Geistliche gesangt Buchleyn*, Wittenberg: s.n. 1524.
- Gom 1580** – *Melodyje na psalterz polski przez Mikołaja Gomółkę uczynione...*, Kraków: Łazarz Andrysowicz 1580.
- Gorcz 1647** – *Tabulatura muzyki abo zaprawa muzykalna*, Kraków: Waleryan Piątkowski 1647.
- HPD 1619** – *Pieśni duchowne...*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1619 (a part of *Psalmi Dawidowe z hymnami. Pieśni Duchowne*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1619).
- HPD 1636** – *Hymny albo Pieśni duchowne*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1636 (a part of *Kancyonal, to jest, Księgi psalmow y pieśni duchownych...*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1636).
- HPD 1640** – *Hymny albo Pieśni duchowne*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1640 (a part of *Kancyonal, to jest, Księgi psalmow y pieśni duchownych...*, Gdańsk: Andreas Hünefeld 1640).
- KCh** – [Katechizm chrześcijański zborów Wielkiego Xięstwa Litewskiego w ktorey są pieśni z modlitwami], s.l.: s.n. ca. 1621–1637.
- Klug 1535** – *Geistliche Lieder zu Wittemberg*, Wittemberg: Joseph Klug 1535.
- Klug 1543** – *Geistliche Lieder zu Wittemberg*, Wittemberg: Joseph Klug 1543.
- Krain 1624** – Krzysztof Kraiński, *Katechizm z naukami z pieśniami z modlitwami kościoła powszechnego apostolskiego...*, Raków: Sebastian Sternacki 1624.
- KW** – *Katechism albo krótkie w jedno mieysce zebranie wiary y powinności Krześciańskiey... z modlitwami, psalmami y piosnkami...*, Wilno: Jakub Markowic 1600.
- Laux 1693** – Sigismundus Lauxmin, *Graduale pro exercitatione studentium*, Vilnae: *Typis Academicis Societatis Iesu* 1693.
- LU** – *Liber Usualis Missae et Officii*, Parisiis–Tornaci–Romae: Desclee 1932.

- Lub 1558** – Jakub Lubelczyk, *Psałterz Dawida...*, Kraków: Maciej Wirzbięta 1558.
- Miod 1838** – *Śpiewnik kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane a dla wygody kościołów parafialnych przez x. M. M. Mioduszewskiego zgrom. xx. Miss. zebrane*, Kraków: Stanisław Gieszkowski 1838.
- Monoetius 1565** – handwritten appendix to Strassburger Kirchengesangbuch 1560 (volume from University Library in Erlangen), Crailsheim: Bartholomeus Monoetius 1565.
- Parth 1613** – *Parthenomelica albo pienia nabożne o Pannie naświętszej...*, Wilno: Walentyn Bartoszewski 1613.
- PsN 1625** – *Psalmy niektóre króla Dawida... Do których są przyłączone pieśni pobożne...*, Raków: Sebastian Sternacki 1625.
- Praet 1609** – Michael Praetorius, *Musae Sioniae VI*, Wolfenbüttel: s.n. 1609.
- Roz 1601** – [Kancyonał] *To gest: Sebráníj Spěvůw Pobožných... k duchownijmu potěsení... prácy a Nákladem... Jana Rozenpluta...*, Olomouc: Jiří Handl 1601.
- Sekl 1547** – Jan Seklucjan, *Pieśni duchowne...*, Królewiec: Jan Weinreich 1547.
- Sekl 1559** – Jan Seklucjan, *Pieśni chrześcijańskie...*, Królewiec: Jan Daubmann 1559.
- St A** – *Kancionał piosnek rozmaitych a nabożnych napisany roku pańskiego 1586*, handwritten songbook from Staniątki written by Zofia Teodora Taranowska, Zofia Urszula Stradomska, Regina Wolska, ca. 1586, Opactwo św. Wojciecha Panien Benedyktynek w Staniątkach.
- St B** – Handwritten songbook from Staniątki written by Zofia Teodora Taranowska, Agnieszka Zuzanna Salomea Niewiarowska, Kazimierz Boczkowski, ca. 1586, Opactwo św. Wojciecha Panien Benedyktynek w Staniątkach.
- St C** – Handwritten songbook from Staniątki compiled from some different sources, 16./17 c. written by Elżbieta Latosińska, Jan Suchodolski, ca. 1637, Opactwo św. Wojciecha Panien Benedyktynek w Staniątkach.
- St L** – Handwritten songbook from Sandomierz, L 1642[a] ca. 1721, Opactwo św. Wojciecha Panien Benedyktynek w Staniątkach.
- Walter 1524** – *Geystliche gesank Buchleyn*, Wittenberg: Johann Walter 1524.
- WB 1554** – Walenty z Brzozowa, *Cantional, albo Księgę chwał Boskich, to iest Pieśni Duchowne...*, Królewiec: Aleksander Augzdecki 1554.
- WB 1611** – [Walenty z Brzozowa], *Cantional pieśni duchownych...*, Toruń: August Ferber 1611.

- Weisse 1531** – Michael Weisse, *Ein New Gesengbuchlen Venite exultemus domino...*,
Mlada Boleslav: Georgen Wylmschwerer 1531.
- Wolff 1569** – Kirchen Gesäng, Aus dem Wittenbergischen, und allen andern den besten
Gesangbüchern, Frankfurt am Main: Johann Wolff 1569.
- Wolff 1599** – Kirchengesang der gemeinen und gebreychlichen Psalmen, Festgesangen
und geistlichen Lieder, Zürich: Johann Wolff 1599.
- WTO** – Warsaw Organ Tabulature, ca. 1680, now lost; copies of 5 carols published by
Adolf Chybiński, Nowe źródło do historii kolędy w Polsce, „Przegląd muzyczny”
12 (1926), p. 10–11.
- Zar 1558** – Jan Zaremba, *Pieśni chwał boskich*, Brześć Litewski: Stanisław Murmelius
1558.

POZOSTAŁE STARE DRUKI / PĀRĒJIE SENIESPIEDUMI / OTHER OLD PRINTS

- Agenda parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta*, Bra-
niewo: Georg Schönfels 1622.
- Catechismus seu brevis institutio doctrinae christianaæ: quinque capitibus compræhensa
in gratiam gentis Lothavicae per R. P. Georgium Elger*, Vilnae: Typis Acad. Soc.
Iesu 1672.
- Daukša Mikalojus, *Postilla catholicka, tāi est: Izguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos
ir Szwētes per wissús metus...*, Wilniui: Drukārnioi Akadēmios Societatis Iesu
1599.
- Dictionarium Polono-Latino-Lottavicum opus posthumum. R. P. Georgii Elger Soc. Iesu,
Vilnae: Typis Academicis Soc. Iesu* 1683.
- Evangelia toto anno singulis Dominicis et festis diebus juxta antiquam Ecclesiae consu-
etudinem in Livonia Lothavis praelegi solita. Ex Latino in Lothavicum idioma
translata. Per R. P. Georgium Elger è Societate Iesu, Vilnae: Typis Acad: Soc: Iesu
Anno D. 1672.*
- Katoliszka Dzismiu gromota Diwam wyssuwyrgam por gûdu un Łatwiszym por izmo-
ciejszonu sarakstita un izdrukowota, Wilniè: pi Baznickungu Jezuitu 1730 godâ.*
- Katholischka Mahzibu, Luhgschanu un Dseesmu Grahamata Eeksch wissadahm Wa-
jadsibam, Garrigahm un lazigahm peederriga. Deewam wissu-augstakam par
Gohdu un Par Ismahzischanu to nemahzitu Zaur weenu Kas sawu Tuwaku Swe-*

ŽRÓDŁA / AVOTI / SOURCES

---

htibu lohti mihlo sarakstita, Jelgava: Bet taggad no Drukkes Wainahm tihrita, un ohtra Reise uslikkta 1733.

Neu Ehstnisches Gesangbuch, Worinnen die Kirchen-Gesänge Sel. Hn. Lutheri und anderer Gottseligen Männer in die gewöhnliche Melodeyen und gleiche Reimen verfasset sind. Zum Aufnehmen der Gemeine Gottes in Ehstland wolmeinentlich verfertiget und zum Druck übergeben Von Etlichen Pfarrherren im selbigen Lande, Reval: Adolph Simon, Gymn. Buchd. 1656.

Pieśni nabożne na święta uroczyste według porządku Kościoła Ś. Katolickiego na cały rok z wielką pilnością zebrane: przydane są niektore Psalmy Dawidowe ku śpiewaniu ludziom zwyczajne, Kraków: Antoni Wosiński 1627.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRĀFIJA / BIBLIOGRAPHY

KATALOGI I BAZY DANYCH / KATALOGI UN DATUBĀZES / CATALOGUES AND DATABASES

Bäumker Wilhelm, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen: auf Grund handschriftlichen und gedruckten Quellen bearbeitet*, t. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1962.

Database of melodies from Polish protestant hymnbooks printed between the 16th and the beginning of the 18th centuries, created in the Institute of Musicology of Jagiellonian University between 1996 and 1999, by a team led by prof. dr hab. Piotr Poźniak, as part of a research project financed by the Scientific Research Committee.

Kehrein Joseph, *Katholische Kirchenlieder, Hymnen, Psalmen. Aus den ältesten deutschen gedruckten Gesang- und Gebetbücher...*, t. 1–4, Hildesheim: Georg Olms 1965.

Melodiarium Hymnologicum Bohemiae: internet database of Czech, Latin and German sacred songs from Czech sources: www.musicologica.cz/melodiarium.

Vanags Pēteris, *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda (16.gs.–17.gs. sākuma) latviešu teksti*, Stockholm: Memento, Riga: Mantojums 2000.

Wackernagel Philipp, *Das deutsche Kirchenlied. Von der ältesten Zeit bis zum Anfang des XVII. Jahrhunderts*, t. 1–5, Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms 1990.

Zahn Johannes, *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder aus den Quellen geschöpft und mitgeteilt*, t. 1–6, Gütersloh: Bertelsmann 1887–1893.

KSIĄŻKI I ARTYKUŁY / GRĀMATAS UN RAKSTI / BOOKS AND ARTICLES

- Apals Gints, *Latviešu nacionālā kustība*, w: *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*, red. Jānis Bērziņš, Riga: Latvijas Universitātes Vēstures institūts 2000, s. 423–474.
- Arbusow Leonid, *Kirchliches Leben der Rigaschen Losträger im 15. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti. Acta Universitatis Latviensis” 6 (1923), s. 183–224.
- Arbusow Leonid, *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland im Auftrag der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga*, Leipzig: Verein für Reformationsgeschichte, M. Heinsius Nachfolger 1921 (*Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, 3).
- Arbusow Leonid, *Studien zur Geschichte der lettischen Bevölkerung Rigas im Mittelalter und 16. Jahrhundert*, „Latvijas Augstskolas Raksti. Acta Universitatis Latviensis” 1 (1921), s. 76–100.
- Biezais Haralds, *Die Gottesgestalt der lettischen Volksreligion*, Stockholm–Göteborg–Uppsala: Almqvist & Wiksell 1961.
- Biezais Haralds, *Die Hauptgöttinnen der alten Letten*, Uppsala: Almqvist & Wiksell Boktryckeri 1955.
- Biezais Haralds, *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga, 1582–1621*, Uppsala: Lundequist–Wiesbaden: Harrassowitz 1957 (*Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Universitets årsskrift*, 10).
- Biezais Haralds, *Seno latviešu galvenās dievietes*, Riga: Zinātne 2006.
- Bregžis Kārlis, *Baznīcu vizitāciju protokoli. Izraksti par jautājumu: kristīgās ticības cīņa ar latvju tautas reliģiju*, Riga: Valters un Rapa 1931.
- Breuer Dieter, *Der Anteil Jesuiten an der Kulturentwicklung im Hochstift Ermland und im Herzogtum Preußen (Braunsberg, Rössel, Königsberg)*, w: *Kulturgeschichte Ostpreußens in der Frühen Neuzeit*, red. Klaus Garber, Manfred Komorowski, Axel E. Walter, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2001, s. 323–328.
- Brzezińska Barbara, *Repertuar polskich tabulatur organowych z pierwszej połowy XVI wieku*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1987.
- Christophe Bernardo, *Zur Orthographie der Evangelien und Episteln von Georg Elger, „Res Balticae: miscellanea italiana di studi Baltistici”* 8 (2002), s. 107–130.
- Diederichs Heinrich, *Otto Schenking, „Rigasche Stadtblätter”* 52 (1891), s. 409–412.

- Dravinš Kārlis, *Agenda Parva, Braunsberg 1622, und die sogenannte „polnische“ Rechtschreibung im Lettischen*, „Meddelanden från seminarierna för slaviska språk, jämförande språkforskning och finsk-ugriska språk vid Lunds Universitet“ 2 (1955), s. 39–49.
- Engelken Friedrich (red.), *Über die religiösen Vorstellungen alten Völker in Liv- und Ehstland. Drei Schriften von Paul Einhorn und eine von Johann Wolfgang Böckler*, Riga: N. Kymmel 1857.
- Estreicher Karol, *Bibliografia Polska. 140 000 druków*, cz. III, t. II (ogólnego zbioru t. XIII), Kraków: Akademia Umiejętności 1894.
- Garstein Oskar, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 3: *Jesuit educational strategy 1553–1622*, Leiden, New York etc.: E. J. Brill 1992 (*Studies in the History of Christian Thought*, 46).
- Helk Vello, *Die Jesuiten in Dorpat, 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*, Odense: Fyen Stiftsbogtrykkeri 1977 (*Odense University Studies in History and Social Sciences*, 44).
- Hess Peter, *Poetry in Germany, 1450–1700*, w: *Early Modern German Literature, 1350–1700*, red. Max Reinhart, New York: Camden House 2007, s. 395–467.
- Hughes Thomas Aloysius, *Loyola and the educational system of the Jesuits*, London: William Heinemann 2006.
- Husenbeth Helmut, „Es ist ein Schniter / heißt: der Todt“. Sterben, Tod und Auferstehung im geistlichen Lied des 17. Jahrhunderts, Trier: Wissenschaftlicher Verlag 2007.
- Jēgers Benjamiņš, *Einige Bemerkungen zu Georgs Elgers Geistlichen Catholischen Gesängen* (1621), „Celi. Rakstu krājums“ 17 (1979), s. 43–88.
- Karulis Konstantīns, *Vēl par G. Elgera valodu 1621. gada dziesmu grāmatā*, „Latviešu valodas kultūras jautājumi“ 22 (1986), s. 20–23.
- Klekere Ināra, *Izcils papildinājums latviešu literatūrzinātnei, „Letonica. Humanitāro zinātņu žurnāls“* 35 (2017), s. 104–106.
- Krzyżaniak Barbara, *Kantyczki z rękopisów karmelitańskich (XVII/XVIII w.)*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1977.
- Kučinskis Staņislavs, *J. Elgera Mūža gājums*, „Dzimtenes Balss“ (1953/11), s. 11–17; (1953/12), s. 21–26; (1954/1), s. 28–35.

- Kučinskis Staņislavs, *Latviešu tautas vienība 1611. gadā Rīgas sinodes ziņojumu gaismā*, „Dzimtenes Balss” 8 (1955), s. 332–333.
- Kučinskis Staņislavs, *Sirmais kungs, Latvijas tēvs Ertmanis Tolgsdorfs 1550–1620*, w: *Dzimtenes kalendārs 1984. gadam*, red. Kazimirs Vilnis, Västerås: Trīs rozes 1983, s. 45–86.
- Liepiņa Ilze, *Mūzikas kultūra Latvijā 15.–16. gadsimtā Eiropas mūzikas kontekstā*. Dīsertācija Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija Rīga 1997.
- Mackensen Lutz, *Baltische Texte der Frühzeit*, Riga: Plates 1936.
- Ong Walter J., *Oralität und Literalität: Die Technologisierung des Wortes*, Opladen: Westdeutscher Verlag 1987.
- Palti Kathleen, *Singing Women: Lullabies and Carols in Medieval England*, „The Journal of English and Germanic Philology” 110/3 (2011), s. 359–382.
- Paul Toomas, *Cultural context of the formation of written (literary) Estonian*, w: *Common Roots of the Latvian and Estonian Literary Languages*, red. Kristiina Ross, Pēteris Vanags, Frankfurt am Main etc.: Peter Lang 2008.
- Pezzini Domenico, *The Translation of Religious Texts in the Middle Ages. Tracts and Rules, Hymns and Saints' Lives*, Bern, Berlin etc.: Peter Lang 2008.
- Plenne [Trufanovs] Valdis F, *Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās – 19. gadsimta sākumā)*, „Latvijas Arhīvi” 1 (2002), s. 24–36.
- Poźniak Piotr, *Repertuar polskiej muzyki wokalnej w epoce Renesansu. Studium kontekstualno-analityczne*, Kraków: Musica Iagellonica 1999.
- Priede Andris, *Daugavpils jezuītu koledžas literātā Georga Elgera garīgo dziesmu elementi Kurzemes katoļu dziesmu grāmatu tradīcijā*, w: *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība un problēmas. Pilsētas teksts literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums*, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule” 2007, s. 292–311.
- Priede Andris, *Ecumenical Aspects of Marian Devotion in the 18th Century Catholic Hymnals of Curlandia*, „Soter” 28(56) (2008), s. 203–214.
- Reginek Antoni, *Repertuar hymnów Diecezji Krakowskiej*, w: *Musica Medii Aevi VIII*, Kraków: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1991, s. 142–371.
- Salu Herbert, *Zur Entwicklung des estnischen Kirchenliedes im 17. Jahrhundert*, w: *Apophoreta Tartuensia*, red. Jaan Olvet Jensen, Stockholm: Apophoreta Tartuensia 1949, s. 79–87.

- Senies piedumi latviešu valodā 1525–1855. Kopkatalogs*, red. Aleksejs Apīnis, Rīga:
Latvijas Nacionālā bibliotēka 1999.
- Strenga Gustavs, *Remembering the Dead: Collective Memoria in Late Medieval Livonia*,
PhD Thesis Queen Mary University of London 2013.
- Vanags Pēteris, *Latviešu rakstu un to valodas izveide un attīstība 16.–18. gadsimtā*, w:
Latviešu valoda, red. Andrejs Veisbergs, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds 2013,
s. 201–240.
- Vonogs Viktors, *Latgaļu rakstnīceibas sōkumi: II Juris Elgers. Katoliskō rakstnīceibas
paneikums*, w: *Rakstu krājums latgaļu drukas aizlieguma atcelšanas 40 gadu
atcerēi*, red. Boleslavs Brežgo, Norberts Trepša, Daugavpils: Vl. Lōcis 1944,
s. 27–32.
- Wagner Fritz, *Philologia Sacra Cisterciensis. Untersuchungen zur mittelalterlichen
Dichtkunst der Zisterzienser und ihrer Tradition*, Langwaden: Bernardus Verlag
2005.
- Węgrzyn-Klisowska Walentyna, *Polskie kancjonały ewangelickie na Śląsku*, w: *Staro-
polszczyzna muzyczna. Księga konferencji Warszawa 18–20 października 1996*,
Warszawa: Wydawnictwo Neriton 1988, s. 175–179.
- Ziemlewska Anna, *Ryga w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (1581–1621)*, Toruń:
Towarzystwo Naukowe w Toruniu 2008 (Roczniki Towarzystwa Naukowego
w Toruniu, r. 92, z. 3).

WYDANIA KRYTYCZNE I FAKSYMILOWE ZABYTKÓW / AVOTU KRITISKI UN FAKSIMILIZDEVUMI / CRITICAL AND FACSIMILE EDITIONS

- Agenda Parva Brunsbergae M.DC.XXII. Handbüchlein für catholische Geistliche aus
Livlands Polenzeit*, red. Otto Freymuth, Tartu: J. G. Krüger 1938.
- Album sapieżyńskie: wileńska tabulatura organowa z XVII wieku obrazami żywota św.
Franciszka zdobiona = Sapieha album seventeenth-century organ tablature from
Vilnius ornamented with images from the life of St. Francis*. Przygotował do wy-
dania Piotr Poźniak; wstępem opatrzyli Jūratė Trilupaitienė, Rūta Janonienė &
Piotr Poźniak, Kraków: Musica Iagellonica 2004 (*Sub Sole Sarmatiae*, 9).
- Bartoszewski Walenty, *Parthenomelica albo pienia nabożne o Pannie Naświętszej, które
poważny senat miasta wileńskiego [...] na roraciech przystojnie co rok odprawu-*

- je. W Wilnie Roku 1613.* Wydanie faksymilowe, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 1988.
- Cantional albo piesni duchowne Thorn 1587,* faksymilowa edycja kancjonału Piotra Artomiusza. Przygotował do wydania Gunter Kratzel, Frankfurt a. M., Bern, Cirencester: Verlag Peter D. Lang 1980.
- Derey Błażej, *Nabożne pieśni, które przy gromadnym odprawowaniu różańców tak błogosławionej Panney Maryjej, jak też Najświętszego Imienia Jezus śpiewane być mogą [...]* w Krakowie u Stanis[ława] Bertutowica 1645. Wydanie faksymilowe, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 1977.
- Evangelien und Episteln ins Lettische übersetzt von Georg Elger nebst einem Register seiner geistlichen Lieder aus der Zeit um 1640,* red. Kārlis Dravīš, Lund: Slaviska Institutionen vid Lunds Universitet, t. 1–2, 1961, 1976.
- Gomółka Mikołaj, *Melodie na Psalterz polski, [...] w Krakowie w Drukarni Łazarzowej: Roku Pańskiego 1580.* Wydanie faksymilowe, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1981.
- Gorczyn Jan Aleksander, *Tabulatura muzyki abo zaprawa muzykalna [...] w Krakowie, u Piątkowskiego, Roku 1647.* Wydanie faksymilowe, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1990.
- Wincenty z Kielczy, *Ofcijum o św. Stanisławie.* Przygotował do wydania Jakub Kubieńiec, Kraków: Musica Iagellonica 2015 (*Musica in Ecclesia Cathedrali Cracoviensi Audita*, 2).
- Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņu arhīvos, t. 2,* red. Jozefs Kleijntjenss, Riga: Latvju Grāmata 1941.
- Liber extraordinarius provincialis,* red. Irena Katilienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2012.
- Lauxmin Sigismundus, *Ars et praxis musica, Graduale pro exercitatione studentium, Antiphonale ad psalmos,* ed. Jūratė Trilupaitienė, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2016 (*Fontes Musicae in Polonia*, B/I).
- Lubelczyk Jakub, *Psalterz i kancjonał z melodiami drukowany w 1558 roku.* Przygotowali do wydania Janusz S. Gruchała i Piotr Poźniak. Kraków: Musica Iagellonica 2010 (*Hymnorum Poloniae Antiquorum Corpus*, 2).
- Pieśni postne starożytne, człowiekowi Krześciańskiemu należące... wydanie faksymilowe,* Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax” 1978.

Pieśni z kancjonałów Jana Seklucjana (1547, 1550, 1559) oraz z różnych druków ok. 1554 – ok. 1607. Przygotowali do wydania: Anna Kocot i Piotr Poźniak. Kraków: Musica Iagellonica 2012 (*Hymnorum Poloniae Antiquorum Corpus*, 1).

Zaremba Jan, *Pieśni chwał boskich*. Przygotowały do wydania Barbara Brzezińska, Alodia Kawecka-Gryczowa, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1989 (*Monumenta Musicae in Polonia*, seria B: *Collectanea Musicae Artis*).

ANTOLOGIE / ANTOLOGIJAS / ANTHOLOGIES

Kolędy Polskie, średniowiecze i wiek XVI, teksty z rękopisów i starych druków przygotowali S. Nieznanowski, J. Nowak-Dłużewski, oprac. muz. Krystyna Wilkowska-Chomińska, weryfikacja paleograficzna H. Kowalewicz, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1966.

Musica Antiqua Polonica, antologia, *Renesans, Muzyka wokalna*, Tom 3: *pieśni*. Przygotował do wydania Piotr Poźniak, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1994.

Polaska pieśń wielogłosowa XVI i początku XVII w., zebrał i przygotował do druku Piotr Poźniak, transkrypcja i opracowanie tekstów staropolskich Wacław Walecki, Kraków: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Instytut Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Musica Iagellonica 2004 (*Monumenta Musicae in Polonia*, seria B: *Collectanea Musicae Artis*).

Polskie pieśni pasyjne, średniowiecze i wiek XVI, zebrał i oprac. M. Korolko, oprac. jęz. J. Pużynina przy współudziale T. Dobrzyńskiej, oprac. paleograficzne H. Kowalewicz, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1977.

Polskie pieśni wielkanocne, średniowiecze i wiek XVI, oprac. muz. T. Maciejewski, oprac. wariantów językowych M. Korolko przy współudziale T. Dobrzyńskiej, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2001.

THE CATALOGUE

No	Page	Title ¹	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
[Adventus]						
1	1–2	Aduent džefine no mufu kungu JESU Christi cilwāke tapßen. Veni redemptor gentium	Nāc tās toutās pājītaiyß [Come, the people's Savior]	Hymn 1513 – <i>Veni redemptor gentium</i> Sigismundslust 1524 – <i>Ehedi- ger der völkher khum</i> Rigal 1530 – <i>Nu kum uns der Heyden heylandt</i> Leis 1567 – <i>Kom der Heiden treuer Heiland</i> Köln 1608 – <i>Veni redemptor gentium/ Kom der Heyden treuer Heiland</i> Nachtigall 1658 – <i>Veni redemptor gentium – Der Heyden Heyland komme her</i>	KCh, Krain 1624 – <i>Postlan jest od Boga Aniol</i> Laux 1693 – <i>Urzqd zbwienia ludzkiego</i> Pestitays Ps 1615 – <i>Natz muus tas pag- gones pestitais</i>	Un 1587 – <i>Nv nātz taes Passoules</i> <i>Pestitays</i> Ps 1615 – <i>Natz muus tas pag- gones pestitais</i>
2	3–6	Außherten wehe	No jyrdes jāpe tas cihwāk bārns [From all the heart the Child hurts]	Leis 1567; Münch 1606 – <i>Aus heritem wee klagt menschlisch geschlecht</i> *Nachtigall 1658 – <i>Auf har- tem Weh klagt Menschluchs</i>	Art 1644 – <i>Z woli Ojcowskiej Chrystus Pan</i>	
3	6–8	Citte Aduent džefime	Cour to pirmo cilwāke grāķe und nozgū [Because of the sin and crime of first men]	Parth 1613 – <i>Po upadku człowieka grzesznego</i>	St A – <i>Po upadku człowieka grzesznego</i> Laux 1693 – <i>Po upadku człowieka grzesznego</i>	

¹ The titles and text incipits in the next column are given in diplomatic transcription.² Text concordances marked with asterisk (*) differ considerably from the Latvian version (e.g. a different number of couplets; different content of some couplets, etc.) although the opening and the form of the couplet may be the same.

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
4	9–11	Citte dżefme [Ave Hierarchia – Elger 1673] ³	Summenata es tu Déwe máte Maria [Be gre- eted, Mother of God]	* Leis 1567 – Giegrüssst seistu <i>Maria rein</i>	Weisse 1531 – <i>Menschenkind,</i> merk eben (Z) ⁴ WB 1554 – <i>Wesele śpiewajmy,</i> <i>Boga Ojca chwałmy</i> Parth 1613 – <i>Ave o Maria,</i> <i>benigna et pia</i> HPD 1619 – <i>Boga cie chwali- my, Panem cię sławimy</i> Art 1620 – <i>Ave Hierarchia /</i> <i>Wesolo śpiewajmy Boga Ojca</i> <i>chwałmy</i> Laux 1693 – <i>Zdrowa bądź</i> <i>Maria</i>	
[In Nativitate Domini]						
5	11–13	Žemefwaike dżefme no mūfu kungu Jefu Chrifti pedžimſen	Wen Engel tróksne ekſtumpfē näkt [The sound of the Angel in the night]		WB 1554 – <i>Blízyl się czas już powstania</i> Art 1587 – <i>Przyblízał się już dzień biały</i> HPD 1636, 1640 – <i>Przyblízał się już dzień biały</i>	

³ Here and hereafter – supplemented information concerning the title of the song in the second edition of the songbook: *Cantionnes Spirituales ex Latinis, Germanicis & Polonicis Translatae in idioma Lotharicum... per P. Georgium Elger, Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu 1673.*

⁴ Melody concordances marked with the letter (Z) were verified indirectly: in the catalogue of Johannes Zahn, *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder aus den Quellen geschöpft und mitgeteilt*, vols. 1–6, Gütersloh: Bertelsmann 1887–1893.

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
6	13–15	<i>Angelus Pafioribus</i>	<i>Wens Engels no Dèwe aigiae</i> [An Angel came from God]	* Spangenberg 1544 – <i>Dies est laetitiae</i> St L – <i>Angelus pastoribus dixit</i> (Cantus II in four-part harmony) Miod 1838 – <i>Aniol pasterzom móvit</i>	WTO 1680 – <i>Angelus pastoribus</i> (organ setting) St L – <i>Angelus pastoribus</i>	
7	15–17	<i>Salve Paruale</i>	<i>Sumnats Dèwe díls JESU mazzas bärmins þodén ðzimdenits</i> [Be greeted Son of God Jesus, little Child, born today]		Roz 1601 – <i>Salve paruale</i>	
8	18–19	Ein Kindlein so löbelich	<i>Wens bärminx tyk slawens ir</i> [A Child so famous] so löbelich	* Mainz 1605 – <i>Ein Kindlein so töbelich</i> * Augs 1645 – <i>Ein Kindlein so töbelich</i>	without melody	Un 1587 – Wens Beerringx tick þlawens gir Ps 1615 – Wens bernings tick slawens gir [source: Rigal 1548 – Eyn kindelyn so lauelick]

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
9	19–21	<i>In natali Domini</i>	<i>Ekfisan zemneswâike layk Wyfße Engel Dewam teyc</i> [During Christmas all the Angels praise God]	* Leis 1567 – <i>In natali Domini, gaudent omnes Angeli</i> * Köln 1608 – <i>In natali Domini / Zur geburt des Herrn Christi</i>	BrBeh 1544 – <i>Da Christus geboren war</i> (Z) similar to: WB 1611 – <i>Gdy Bóg pierworođego</i> KCh – <i>Gdy się Chrystus narodził, wszemu światu dogodził</i> HPD 1636 – <i>Gdy się Chrystus narodził, wszemu światu dogodził</i> Art 1640 – <i>Gdy się Chrystus narodził, Anioły rozweselit</i> St B – <i>In natali Domini</i> (Cantus II in three-part harmony)	
10	21–23	Wena bärne dżefme. En Trinitatis speculum	<i>Jesu pedzimben ylka joul</i> [The birth of Jesus is like the sun]	* Leis 1567 – <i>En Trinitatis speculum</i> * Köln 1608 – <i>En Trinitatis speculum / Der Spiegel der Dreifähigkeit</i> * Corner 1625 – <i>Der Spiegel der Dreifaltigkeit</i> * Nachtgall 1658 – <i>O Spiegel der Dreifaltigkeit</i>	WB 1554 – <i>Wieczny syn jednorodzony</i> Pract 1609 – <i>En Trinitatis speculum</i>	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
11	23–24	Citte bärne dżetme. Pueri natuitas	Mums ir wěns bärnins džimdenats Maria ir ta ʃyfia mate [A Child is born, Mary is the chaste Mother]	* Köln 1608 – Maria geboren hat Emanuel * Würz. 1630 – Ein Kind gebohren zu Bethlehem	Art 1620; Art 1640 – Krystus się nam narodził Art 1638 – Dziecię się naro- dziło	
12	24–27	Nascente Christo Domino	Pe müsu kungu pedžimſen Wyſſe paſſoual brynoias [All the world wonders because of the birth of the Lord]		St C – Nascente Christo Domino / Dzieciętko sie narodziło	
13	27–29	Reſonet in lau- dibus	Džēdat Wyſſe ar lyxmy- be tam pedžimtam bärniniām [Praise all the birth of the Child]	* Leis 1567 – Resonet in laudibus * Mainz 1605 – Resonet in laudibus / Singen wir mit frölichkeit * Corner 1625 – Singen wir mit frölichkeit * Nachtigall 1658 – Resonet in laudibus / Es muß erklingen überall	Klug 1543 – Resonet in laudibus (Z) Wolff 1599 – Sing, du werde Christenheit / Resonet in laudibus (Z)	
14	29–30	Salve IESV paruile	Sammats es tu Déwe dails [Be greeted Son of God]		Miod 1838 – Nā Boże naro- dzenie / In natali Domini	
15	31–32	Puer nolis nascitur	Wens bärninx ir mums džimdenats no wěne Jamprouwʃkyst [A Vir- gin chaste has given birth to a Child]	* Mainz 1605 – Ums ist geborn ein Kindlein	St A – Puer nobis nascitur (Cantus I in three-part harmony)	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
16	32-33	<i>Puer natus eft in Bethlehem</i>	<i>Wens bärns pedzimpis ekß Bethlehem</i> [A Child is born in Bethlehem]	* Leis 1567 – <i>Puer natus in Bethlehem / Ein kindt geborn zu Bethlehem</i> * Köln 1608 – <i>Puer natus in Bethlehem / Ein Kind geborn zu Bethlehem</i>	without melody	Ps 1615 – <i>Wens Bernis peczimmis exkan</i> [source: Rigal 1559 – <i>Puer natus in Bethlehem</i>]
17	33-34	<i>Collaudemus [Christum: Elger 1673]</i>	<i>Nu mäs teycarn lejum Chrifhum</i> [We praise Jesus Christ]		similar to: Roz 1601 – <i>O laskavy Hosподне</i> PsN 1625 – <i>Świętę jest wieczny Boże twoje miano</i>	
18	34-35	<i>Nobis eft natus hodie</i>	<i>Mums ir wens bärnix dgimdenats</i> [A Child is born for us]	* Leis 1567 – <i>Nobis est natus hodie</i> * Mainz 1605 – <i>Von einer Jungfrau außerkorn ist uns jtzund geborn</i> * Köln 1608 – <i>Natus est nobis hodie / Es ist ein Kindlein uns geborn</i> * Nachtigall 1658 – <i>Nobis est natus hodie / Uns ist geborn im Kindlein</i>	similar to: St B – <i>Nobis est natus hodie</i>	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
19	35–36	<i>In dulci iubilo</i>	<i>Ekfjaldas myhybes nu dzedit und eft jxmi- ge [Sing and be happy because of sweet love]</i>	* Leis 1537 – <i>In dulci iubilo</i> * Spangenberg 1544 – <i>In dulci iubilo</i> Rigal 1548 – <i>In dulci iubilo</i> Köhn 1608 – <i>In dulci jubilo</i> Augs 1645 – <i>In dulci iubilo</i> * Nachtgall 1658 – <i>In dulci iubilo</i>	without melody	Ps 1615 – <i>Eskan salid Joukum unde lixmibe</i>
20	36–38	<i>A solis ortu cardine</i>	<i>Chrijfum ley nuns nu slawatt krafne [Let us praise Christ beauti- fully]</i>	Clicht 1517 – <i>A solis ortus cardine</i> Sigmundslust 1524 – <i>A solis ortus cardine / Vom auf und niedgang und Sun.</i> Rigal 1530 – <i>Christum wy schölen lauen schon</i> Leis 1567 – <i>Christum wir sollen loben</i> Köhn 1608 – <i>A solis ortus cardine / Christum wir sollen loben schon.</i> Corner 1625 – <i>Christum wir sollen loben</i> Augs 1645 – <i>Christum wir sollen loben schon</i>	LU – <i>A solis ortu cardine</i> WB 1554 – <i>Pamiętajmyż my wesele, Pan Bóg figurami dawno</i> Art 1587 – <i>Wzdaymyż cześć Krystowi wszyscy</i> HPD 1619 – <i>Ode wschodu stonecznego</i>	Un 1587 – <i>Christum buus numis slawete krasne</i> Ps 1615 – <i>Christum bns numis slawetz krasne</i>

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
21	38	Grates nunc omnes	<i>Wyſſe mäs nu/jäkkam patęcyibe Dewam mifäm kangan</i> [We all express gratitude to our Lord]	Rigal 1530 – <i>Danck segee wy nu all</i> Vehe 1537 – <i>Dangk sagen wir alle</i> * Spangenbergs 1544 – <i>Se-quentz Grates nunc omnes Leis 1567; Corner 1625 – Dangk sagen wir alle mit schalle</i> Köln 1608 – <i>Grates nunc omnes; Danck sagen wir alle Augs 1645 – Dancksagen wir alle Gott unsern Herren</i>	without melody	Un 1587 – <i>Wuese mhes nu sackam patteityibile Ps 1615 – Wysmehs nu sakam pattein-zibe</i>
22	38–40	Gelobet seystu Jefu Christ	<i>Slawäts es tu Jefu Christ</i> [Be greeted Thou, Jesus Christ]	*Vehe – 1537 <i>Gelobet seyst du Jesu Christ</i> *Leis 1567 – <i>Gelobet seistu Jesu Christ</i> *Legernse 1577 – <i>Gelobet seistu, Jesu Christ</i> *Köln 1608 – <i>Laudes Deo perenniter / Gelobet seystu Jesu Christ</i> *Augs 1645 – <i>Gelobet seyst du Jesu Christ</i> Nachtigall 1658 – <i>Gelobet seystu jesu Christ</i>	without melody	Un 1587 – <i>Szla-weetcz estu Jesu Christ Ps 1615 – Sla-weetcz estu Jesu Christ</i> [source: Rigal 1530 – <i>Gelauf et systu Jesu Christ</i>]

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
23	40–42	Wene kräfne žemefwātke dżefme [Cantio devota R(evere)- n(di)ssimi D. Ot- tonis Schenking Episcopi Venden- sis – Elger 1673]	Tęycät Dewam wyſſe kryſſyle liouȝ [Praise God, all Christians]		no concordances found	
[De Sanctissimo Nomine Iesu]						
24	42–45	Wen kräfne dżefme no to fal- de wárda JESU. JESUS ift ein füßler Nahm	Jesu in warrän wénis ſaldix wárdz [Jesus is the sweetest name]	* Tegernsee 1577 – Jesus ist gar ein süßer Nam Köln 1608 – jesu favo suanius / Jesus ist gar ein süisser Nam * Nachtgall 1658 – Jesus ist ein süßer Nam	Art 1587 – Krystus Pan zmartyrzychstal HPD 1619 – Krystus Pan zmartyrzychstal	
25	45–50	Jesu dulcis me- moria	Jesu ſalda páminnüffen [The sweet remem- brance of Jesus]	* Köln 1608 – Jesu dulcis memoria / Jesus süß dein gedächtnuſſ ist * Corner 1625 – Jesu wie süß wer dein gedenck; Wie süß ist die Gedächtnuſſ dein	similar to: St A – Jesu dulcis memoria	a setting for two equal voices

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
[Dominica in Palmis]						
26	50–54	Us Pupôldene dżefine Gloria laus & c.	Godbyb und flaw dôdam mäs teuw [All glory, praise and hon- our to Thee]	Hymn 1513; Clicht 1517 – <i>Gloria, laus et honor tibi sit, rex Christe</i> Sigmundslust 1524 – <i>Gloria,</i> <i>lob und grosse eer</i> Leis 1567 – <i>Lob her sey Gott im höchsten thron</i> Kön 1608 – <i>Lob ehr und preiß dir Herr Christi</i>	LU – <i>Gloria, Laus et honor</i> WB 1554 – <i>Shawa i chwala badż tobie królu Chryste</i> HPD 1636 – <i>Shawa i chwala badż tobie królu</i>	
27	54–55	Pueri Hebreo- rum	Te bärninie Ifrael no- louž iōs 3arres no tems dīeldökems [The child- ren of Israel brake the branches of oiltrees]	Corner 1625 – <i>Pueri Hebra- eorum vestimenta</i> Nachtgall 1658 – <i>Pueri Hebraeorum vestimenta</i>	LU – <i>Pueri Hebracorum</i> HPD 1636 – <i>Dziatki ludu żydowskiego</i>	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
[De Passione Domini]						
28	55–57	Gawitne dȝefme no myfu kunge Jefu Chrifſti moke und cēſſen. Vexilla Regis prodeunt	Te kaining karog' atnâk [The Banners of the King issue forth]	Hymn 1513; Clicht 1517 – Vexilla regis prodeunt Sigmundslust 1524 – Des Khünigs panier khummen hier Leis 1567 – Des Königs Panier gehn hervor *Köln 1608 – Vexilla regis prodeunt / Deß Königs Panier gehn hervor *Augs 1645 – Deß Königs Panier gehn hervor Nachtigall 1658 – Vexilla Regis prodeunt / Deß Königs Fahnens gehen herfür	LU – Vexilla regis prodeunt WB 1554 – Waźnyż jak wielka dobrota Art 1587 – Waźnyż jak wielka dobrota	
29	57–59	O Vas omnes qui ę&c.	O cellieneks towue celle grez für [O traveller, come here]		no concordances found	
30	59–61	Stabat mater dolorosa	Pylne ſāp by Maryn ſtawiadam [Mary standing there was full of pain]	*Hort 1517 – Stabat mater dolorosa *Köln 1608 – Stabat mater dolorosa / Christi Mutter stundt mit schmerzen *Corner 1625 – Christi Mut- ter stand vor schmerzen Nachtigall 1658 – Stabat Ma- ter dolorosa / Christ Mutter stand voll	WB 1554 – Nuż wszyscy co cie pragnacy Art 1587; Art 1596 – Nuż wszyscy którzy pragniecie HPD 1619 – Wy ludzie pokutujący HPD 1636 – O Jezu słodkiej pamięci	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
31	62–65	<i>Crux fidelis</i>	O cénix kruſſis ſharpan wyſſems [Oh, Holy Cross above all other]	Hymn 1513 – <i>Crux fidelis</i> <i>inter omnes arbor una nobilis</i> Köln 1608 – <i>Crux fidelis inter omnes arbor una nobilis /</i> <i>Theunes Creutz wo finde man deins gleich andern Bäumen</i> Leis 1567 – <i>Tawres Creutz wo sind man deins gleich</i>	LU – <i>Crux fidelis</i> WB 1554 – <i>Meęę Pana Chry- ſta i ukzyżowanie</i>	
32	65–68	<i>Placzi djiſia:</i>	<i>Ap waydat wyſſe kruſſyt houž</i> [Mourn, all the Christians]	Kór 1551–1555 – <i>Placzi dzysya duſſo vſelka</i>	WB 1554 – <i>Chwałmyż Boga wiedźnego</i> Art 1587 – <i>Chwałmyż Boga wszechmocnego</i>	
33	68–70	Da Jefus an dem Creutze iffund	<i>Kad Jefus pe to kruſſ ſtawiae</i> [When Jesus stood at the cross]	Vehé 1537 – <i>Da Ihesus an dem Creutze standt</i> RigaL 1567 – <i>Do Jhesus an dem Cruciſſe standt</i> Leis 1567 – <i>Da Jesus an dem Creutze hung</i>	without melody Art 1587 – <i>Gdy Jezus na krzyż był rozbity</i> Köln 1610; Köln 1619; Cor- ner 1625 – <i>Da Jesus an dem Creutze hung</i>	Ps 1615 – <i>Kad Jesus py tho Kruste stawey</i>
34	70	<i>Qui paſſus es pro eōc:</i>	<i>Tu kas par mums cētis es Jefū Chrifte abžälo teuw</i> [Jesus, who who sufferedst on the Cross, be merciful]	*Hort 1517 – <i>Christus passus est pro nobis</i>	similar to the Polish tra- ditional Passion supplication “Któryś za nas cierpią ranę”	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
35	70–73	<i>Patris sapientia</i>	<i>Dewe Tāwe guddrybe</i> [The wisdom of God]	* Hort 1517 – <i>Patris sapientia veritas weisheit</i> * Leis 1567 – <i>Gott des Vaters weisheit</i> * Köln 1608 – <i>Patris sapientia / Gott des Vaters weisheit schon</i> * Nachtgall 1658 – <i>Patris Sapientia / Gottes Vatters Weisheit schon</i>	without melody	
36	73–75	Christus der uns selig macht	<i>Christus myje peſtitayß</i> [Christ our Saviour]	* Leis 1567 – <i>Christus, der uns seligmacht</i> Augs 1645 – <i>Christus, der uns selig macht</i>	without melody	p. 75 erranous- ly paginated as p. 65
37	75–80	Citte dȝefme	<i>Kad Jēſus Christus Déwe dâls</i> [When Jesus Christ, Son of God]		similar to: WB 1554 – <i>Śpiewajmy wierni społecznie</i> Sekl 1559 – <i>Ojciec nasz który jest w niebie</i> HPD 1619 – <i>Znamy Ojca nasz jedyny</i>	
38	80–83	Rozmyſlajmy	<i>Abdomam ſoden wyſſe kruſtyte lounds</i> [Contemplate today, all Christians!]	Art 1587 – <i>Rozmyſlajmy dzisiaj wierni Krzesciani</i> * Jakub Wujek	Art 1587 – <i>Rozmyſlajmy dzisiaj wierni Krzesciani</i> HPD 1619 – <i>Rozmyſlajmy dzisiaj jak za Chrzesćiany KCh – Rozmyſlajmy dzisiaj wierni Chrzesćijanie</i>	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
39	83–85	Wene citte krafne dżefme no Chrifiti cęſſen	Ko gribbam mäs ſöden dżedat [What do want we to sing today]		no concordances found	
40	85–86	Laus tibi Chrifte	* Köln 1608 – <i>Laus tibi Christe qui pateris / Lob sollen wir singen dir viel heiliger Christ</i> par towu grute moke [Be honoured, Christ, because of your Passion]	without melody		
[In tempore Paschali]						
41	86–90	Leledene dżefme no muſu kunge Jefu Christi au- kſan cęſſen. Victimæ Paſchali	<i>Tam Lelden iärinam flawe büs wyſſems krufytem dżedat</i> [All the Christians will praise in songs the Easter yearning]	Hymn 1513; Clicht 1517 – <i>Victimæ Paſchali</i> Leis 1567 – <i>Christo dem Osterleimlein</i> Kön 1608 – <i>Victimæ paſchali / Christus ist erstanden</i> Nachtigall 1658 – <i>Victimæ Paſchali laudes</i>	LU – <i>Victimæ paſchali laudes</i> WB 1554 – <i>Chrzescijanie wzdajnyż chwałę</i> Art 1587 – <i>Krzesciani wzday- myż chwałę</i> Art 1638 – <i>Wielkanocna wszechnocnemu</i>	Ps 1615 – <i>Chri- sto tam patiesse Lele dene Jeer</i> [source: Rigal. 1548 – Christo dem waren Paschalam lati]
42	90–91	Chrift iſſt erstanden	Chrifitus ir aufkſan čides [Christ is risen]	* Sigmundslust 1524, suppl. – <i>Christ ist erstanden</i> * Leis 1567 – <i>Christ ist erstanden</i> * Köln 1608 – <i>Enoce Christus tarari / Erstanden ist der heilig Christ</i> * Augs 1645 – <i>Christ ist erstanden von der Marter</i> * Nachtigall 1658 – <i>Christ ist erstanden</i>	(melody only for the “Alleluia” section at the end) Klug 1535 – Christ ist erstan- den (Z). (Kind regards to Dr Elżbieta Zwolińska for the identifica- tion of this concordance.)	Ps 1615 – Wszczelis gir tas sweetens Christz [source: Rigal. 1615 – Er- standen ist der heilig Christ]

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
43	92–93	Citte ledene dżetme [Wesoły nám dżień nastat – Eliger 1673]	<i>Pylna precybe ir ta dene</i> [Full of joy is the day]	Sekl 1547 – Wesoły nam dzień nastat Art 1587 – Wesoły nam dzień nastat	no concordances found	
44	93–94	Przez twe Swete	<i>Cour touwe swäte au- kßan celfßen</i> [Thanks to Thy holy Resurrection]	Sekl 1547 – Przez Twe święte z marthyckim wskrzeszeniu KCh – Przez Twe święte zmartwychwilanie	HPD 1619 – Przez Twe święte z marthyckim wskrzeszeniu KCh – Przez Twe święte zmartwychwilanie	
45	94–95	Alfo heilig ist der tag	<i>Warrän jwätta ir þá den'</i> [Blessed is the day]	* Leis 1567 – Also heilig ist der tag	“Im vorigen thon” – to the same melody as the previous [44] song	
46	95	Regina cæli laetare	<i>Königin ekßan to de- bbles walstyb</i> [Rejoice, Queen of heavens]	Hort 1517 – <i>Regina caeli laetare alleluia</i> Vehe 1537; Leis 1567 – <i>Ko- nigyn der hymmel, Frew dich Maria</i> Köhn 1608 – <i>Regina caeli laetare / Königin des Himmels efrew dich</i> * Nachtigall 1658 – <i>Königin in den Himmel frew dich Maria</i>	Wolff 1569 – <i>Jesus Christus, unser Heiland (Z)</i>	
47	96–98	Surrexit Dominus	<i>Christus ir uzcíles no naves bädems</i> [Christ is risen from the grief of death]	Leis 1567 – Erstanden ist der heilig Christ, Alleluia Corner 1625 – Erstanden ist der heilig Christ, Alleluia	Art 1587 – <i>Tego dnia świętego</i> (tenor in three-part harmony) HPD 1619 – <i>Dnia tego świętego</i> KCh – <i>Świętego obchodu</i> <i>wielkanocnego</i>	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
48	98–101	Frew dich du wärde Christen- heit	<i>Nu precates wyff kryfyt liuods</i> [Rejoice, all Christians]	*Leis 1567; *Corner 1625 – <i>Frewet euch alle Christenheit</i> *Köln 1608 – <i>Laetare nunc Ecclesia / Frew dich du werde Christenheit</i> *Nachtigall 1658 – <i>Freu dich du werthe Christenheit</i>	Etlich 1524 – <i>Es ist das Heil uns kommen her</i> (Z.)	
49	101– –103	<i>Surrexit Chrifus hodie</i>	<i>Chrifus ir dʒælɪs βoden Alleluia</i> [Christ today is risen, Halle- lujah]	*Köln 1608 – <i>Surrexit Chri- stus hodie / Warhaftig nun erstanden ist</i> Leis 1567 – <i>Erstanden ist der heilig Christ, Alleluia</i> *Nachtigall 1658 – <i>Surrexit Christus hodie / Erstanden ist der heilig Christ</i>	no concordances found	
50	103– –104	Citte dʒɛfme	<i>Wens Engels /kayfis no aukſte debbes</i> [An Angel chaste from Heaven's heights]		Monoetius 1565 – <i>Erstanden ist der heilige Christ, Halleluja</i> (Z.)	
51	104– –105	Citte dʒɛfme		<i>Chrifus ir aukßan cå- les paties to næwe helle und</i> [Christ indeed has resurrected from the death]	no concordances found	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
52	105– -107	<i>Ad coenam agni</i>	<i>Pe Lælden iārinie galld mōdig</i> [Hurry up to the table of the Easter yearling]	* Clicht 1517 – <i>Ad coenam agni prouidi</i> Sigmundslust 1524 – <i>Ad coenam agni</i> Leis 1567 – <i>Zu tisch dieses Lemleins</i> Köln 1608 – <i>Ad coenam agni prouidi / Zum Tisch dieses Lämbleins so rein</i>	WB 1554 – <i>Stoïce zachodzi za góřę</i>	Un 1587 – <i>Tan Jerinam kaiters is leledene</i> <i>laicke</i> Ps 1615 – <i>Tan Jerinam katters vs lele dene</i> [Riga-German version: RigAL 1548 – <i>Dem Jemlin dat thor Oster tiddt</i>]
[In Ascensione Domini]						
53	107– -109		<i>Wene djeime no mufu kunge Jefū Chrifiti ußbro- ukßen</i>	<i>Kad Christus muse kunx und Dēws</i> [As Christ is our King and God]	“Im Thon Chrifitus ir außkan cäles” [51]	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
[In festo Pentecostes]						
54	109 – -110	Walfarwälke dżefine no to Swäte Garre atfutüßen. Veni Sancte Spiritus	Nac ô cěnix Swätayß Garß [Come, o venerable Holy Spirit]	<ul style="list-style-type: none"> * Vehé 1537 – Nun bitten wir den heiligen Geist * Rigal 1559 – Alleluia. Veni sancte Spiritus * Leis 1567 – Nu bitten wir den heiligen Geist * Lübeck 1545 – Nu kum wende Hilliger Geyst * Köln 1608 – Veni Sancte spiritus / Nun bitten wir den heiligen Geist * Nachtigall 1658 – Nun bitten wir den Heiligen Geist 	<p>LU – Veni Sancte Spiritus WB 1554 – O święty przydzisz duchu</p> <p>Sekl 1559 – Duchu Święty zavitai knan</p> <p>Art 1587 – Święty Duchu zavitay k nam</p> <p>HPD 1619 – Duchu Święty racz do nas przybyć sam</p>	<p>Ps 1615 – Ha-felia Nu nätz atkal Sweicz Gars argaismo myße firde</p>
55	110 – -111	Nu bitten wir den H. Geift	Nu ljudzam mis tam Swiatiām Garraam [Let's pray to the Holy Spirit]	<ul style="list-style-type: none"> Rigal 1537 – Nu bidden wy-den hylligen geist * Köln 1608 – Veni sancte spiritus / Nun bitten wir den heiligen Geist Augs 1645 – Nun bitten wir den heiligen Geist 	<p>without melody</p>	<p>Un 1587 – Nu ljudicz mhes to sweete Garre</p> <p>Ps 1615 – Nu ludzam meeß tho sweete Garre</p> <p>Under the first stanza a handwritten completion of the missing verse:</p> <p>“Tu dargas gajjums dod mums touwe fpictu(m)”</p>

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
56	111 – -113	Kom H. Geift	Nac Swiatyjß Garß ó kunk unde Dews pepyld ar tote [Come, Holy Spirit, King and God]	*Vehe 1537; *Leis 1567 – Komm heyliger geyst Herre Gott * Augs 1645 – Kom heiliger Geist *Nachtigall 1658 – Kom heiliger Geist	WB 1554 – <i>Imię two Jezu</i> <i>Chryste Panie</i> WB 1611 – <i>Przyjdź wieczny</i> <i>Duchu nasz Panie</i> HPD 1636 – <i>Przyjdź wieczny</i> <i>Duchu nasz Panie</i> Art 1638; Art 1640 – <i>Przyjdź</i> <i>Duchu Święty</i>	Un 1587 – <i>Naetec sweteis</i> <i>Gars Kunx</i> Deus Ps 1615 – Naty <i>Sweteis Gars</i> <i>Kunx Dews</i> [Source: Rigal. 1530 – Kum Hylligher geyst Herre Godt Luther's version: three couplets]
57	113 – -114	Veni Creator Spiritus	Nac tradityjß Swäis Garß [Come, Creator and Holy Spirit]	Hymn 1513; Clicht 1517 – <i>Veni creator spiritus</i> *Sigismundslust 1524 – <i>Khum</i> <i>Schöpffer O heyliger Geyst</i> *Leis 1567 – <i>Kom heiliger</i> <i>Geist warer trost</i> *Köln 1608 – <i>Veni creator</i> <i>spiritus / Kom heiliger Geist</i> <i>warer trost</i> Nachtigall 1658 – <i>Veni Cre- ator Spiritus / Kom heiliger</i> <i>Geist Schöpffer mein</i>	LU – <i>Veni Creator Spiritus</i> WB 1554 – <i>Przydisz cieszyce- lu duchu</i> Selk 1559 – <i>Przyjdź stworzy- cielu Duchu święty</i> Art 1587 – <i>Święty Duchu</i> raczysz zawitać k nam HPD 1619 – <i>Święty Duchu</i> racz teraz przybyć k nam KCh – <i>Święty Duchu raczysz</i> zawitać k nam	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
58	114- -116	<i>Spiritus Sancti gratia</i>	<i>Ta Swiite Garre ȝilafy- be</i> [The mercy of the Holy Spirit]	Lets 1567 – <i>Spiritus sancti gratia</i> Corner 1625 – <i>Deß Heiligen Geistes reiche Gnad</i> * Nachtigall 1658 – <i>Spiritus sancti gratia, Apostolorum pectoris / Deß heiligen Geistes reiche gnad</i>	Art 1587 – <i>Radijny się wszyscy z tego</i> (discantus in four-part harmony)	
[De Sanctissima Trinitate et ad usum Cathachismi]						
59	116- -117	Garrige dȝefine no ta Svetå Tryadyb	<i>Tur ir wens Dews no muȝige Ekß tryms perfonems naȝkyrite</i> [There is God One in 'Three]		LU – <i>Creator alme siderum</i> Weiße 1531 – <i>Kehrt euch zu mir, ihr liebe Leut</i> (Condition alme siderum) (Z)	
60	118	Gott der Vatter wohn uns bey	<i>Dews tas Tews tas ðy- go mus kläf</i> [God, the Father, stay with us]	* Vehe 1537 – <i>Gott der Vatter won uns bey</i> * Augs 1645 – <i>Gott der Vatter wohn uns bey</i>	without melody	Un 1587 – <i>Dews tas Thews cztwo mums klaeth</i> Ps 1615 – <i>Dews tas Thews cztwo mums klaith</i> [source: Rigal 1530 – <i>Godt de vader wane uns by</i>]

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
61	118- -123	<i>Symbolum Athanasij</i>	<i>Rkwenß katekters grüb jöllx und jwits tapt</i> [Everybody want to be merciful and holy] * Leis 1567 – <i>Ein jeder Mensch der da Selig werden will</i>	Clicht 1517 – <i>Canticum Athanasij</i> Hort 1517 – <i>Symbolum Atha- nasii de fide catholica.</i> * Leis 1567 – <i>Ein jeder Mensch der da Selig werden will</i>	modified 7th psalm tone	
62	123- -124	<i>O lux beata Trinitas</i>	<i>O gayfums Swieta Trya- dyb</i> [The brightness of the Holy Trinity]	* Hymn 1513; *Clicht 1517 – <i>O lux beata trinitas</i> Sigmundslust 1524 – <i>O Liecht, stilige Dryualtig- khayt</i> Rigal 1559 – <i>De du bist dte in enicheit</i> Köln 1608 – <i>O lux beata Trinitas / O licht heilige Drey- fältigkeit</i>	WB 1554 – <i>O światłości Trójca Święta</i> Sekl 1559 – <i>O lux beata Trinitas</i> Art 1587 – <i>O światłości wieczna Troyco Święta</i> Weisse 1531 – <i>O göttliche Dreifeltigkeit in einiger Selb- staendigkeit (Z)</i> HPD 1619 – <i>O światłości nasza wieczna Troyco Święta</i>	Un 1587 – <i>O Sweeta Tryadibe</i> Ps 1615 – <i>O Gaismus Sweete Triadibe</i>
63	124- -132	<i>Symbolum Nicæ- num</i>	<i>Es tyc elßan wenam Dewam Täwan wyſſe- walditaiam</i> [I believe in one God, the Father Almighty]	Köln 1608 – <i>Credo in Deum patrem omnipotentem / Ich glaub in Gott Vater All- mächtigen</i>	KCh – <i>Wierzymy w jednego Boga</i> HPD 1636 – <i>Wierzymy w jed- nego Boga Ojca wszemo- gacego</i>	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
[In Festo Corporis Christi]						
64	133– –135	Bededene dżefine no muſu kunge Jefu Chriliti mefe und affin. Pange lingua glorioſi	Manā mäl džäd bez wylfe brëjm [Sing, my tongue, without fear] *Sigmundslust 1524 – <i>Mein züg erkling vñ frölich sing</i> *Vehe 1537; *Leis 1567 – <i>Mein Zung erkling zu aller friſt</i> Köln 1608 – <i>Pange lingua glorioſi / Mein Zung erklingt und frölich singt</i> *Corner 1625 – <i>Mein zung thüt mit freuden klingen</i> Nachtigall 1658 – <i>Pange lingua glorioſi / Mein Zung thut mit freuden klingen</i>	Clicht 1517 – <i>Pange lingua glorioſi</i> *Sigmundslust 1524 – <i>Mein züg erkling vñ frölich sing</i> (Z) WB 1554 – <i>Boze nasz na wysokości</i> Art 1587 – <i>Panie Boże z wy- sokości</i> HPD 1619 – <i>Panie Boże z wysokości</i>	LU – <i>Pange lingua</i> Dyon 1525 – <i>Mein zung erkling unfroehlich sing</i> (Z) WB 1554 – <i>Boze nasz na wysokości</i> Art 1587 – <i>Panie Boże z wy- sokości</i> HPD 1619 – <i>Panie Boże z wysokości</i>	
65	135– –136	Verbum „uper- num prodiens	Tas wards no debess yzedams to Täw [The word from heaven has to be sung]	*Sigmundslust 1524 – <i>Ver- bum supernum prodiens / Der högst cristus herfür ist gaňg</i>	AC 1372 – <i>Gaude Mater Polonia</i> WB 1554 – <i>Syn Boże stworzy- ciel miły</i> Sekl 1559 – <i>Nieskorócznej Boże mocy</i> HPD 1619 – <i>Jezus Chrystus nasz miły a wszechmogący Pan</i>	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
66	136– –138	Citte dżefne	<i>Christus myje pestyf no Dewe [Christ, our Redeemer]</i>		Gom 1580 – <i>Nieścieć chwate mocarze (Psalm XXX)</i> (tenor in four-part harmony)	
67	138– –139	Twoia cześć chwala	<i>O kunk pirmak bus tey paſſoul pažyft [Oh, God the world will disappear before]</i>	*HPD 1636 – <i>Twoja cześć chwala nasz wieczny Panie</i>	HPD 1636; HPD 1640 – <i>Twoja cześć chwala nazz wieczny Panie</i>	
68	140– –141	Gott ley gelobet und etc.	<i>Dewam ir gode unde patteycybe [God has honour and gratitude]</i>	*RigaL 1530 – <i>Gott sy geluet und gebenedyet</i> *Veh 1537 – <i>Gottsey gelobet und gebenedyet</i> *Leis 1567 – <i>Gottsey gelobet und gebenedyet</i> Augs 1645 – <i>Gottsey gelobet un gebenedeydet</i> *Nachtigall 1658 – <i>Gottsey gelobet und gebenedeydet</i>	Walter 1524 – <i>Gottsey gelobet (Z)</i> WB 1611 – <i>Bądź Chwala Bogu bogoslawionemu</i> HPD 1636 – <i>Bądź chwala Bogu bogoslawionemu</i> Augs 1645 – <i>Gottsey gelobet un gebenedeydet</i> *Nachtigall 1658 – <i>Gottsey gelobet und gebenedeydet</i>	Un 1587 – – <i>Deus gir Blanweitz unde sweetyz</i> Ps 1615 – <i>Dews gir slawetz und aliasin Swetitz</i>
69	141– –142	Agnus Dei	<i>O Dewe iärins nänožedžix, pe kryfie [Oh, God's innocent yearning on the Cross]</i>	RigaL 1548 – <i>O Lam Gades unschuldich am stam des Cruizes</i> Corner 1625 – <i>O Lamb Gottes unschuldig am Stamm deß Creutes</i>	without melody	Un 1587 – – <i>O Dewe Jeers nee noſedczis</i>

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
70	142– –143	Jefus Christus unfer Heyland	<i>Jesus Christus myje peſtitayß</i> [Jesus Christ our Redeemer]	*Vehe 1537 – Jesus Chritis <i>unser Heylland</i> *Leis 1567 – <i>Jhesus Christus unser Heilandt</i> [diff. version] *Corner 1625 – <i>Jesus Christus unser Heyland</i>	Art 1587 – <i>Jezus Krystus Pan ten iest nasze zbowienie</i> HPD 1619 – <i>jezus Chrystus Pan sam jest nasze zbowienie</i> Ps 1615 – <i>Jhesus Christus Muse pestitayß</i> <i>Katier's nu</i> [source: Rigal 1530 – <i>Jesus Christus vnser heylandt de van wms</i>]	Un 1587 – <i>jesus Christus myße Pestitayß Kas no numis</i> Ps 1615 – <i>Jhesus Christus Muse pestitayß</i> [Katier's nu [source: Rigal 1530 – <i>Jesus Christus vnser heylandt de van wms</i>]
71	144– –145	Rex Christe primogenite	Kunx Christe debbes Käinin; däls Pateſe Dewe [Christ the King of Heaven, Son and God]		no concordances found	
72	145– –147	Anima Christi	O dwüfel Christi parfwtwy man [Oh, Soul of Christ, bless me]	*Basel 1523 – <i>Die seele christi heylige mich</i>	similar to the next melody [73]	
73	147– –151	Tibi laus tibi gloria	Teuw ir gods, teuw ir slawe, teuw ir patycybe [Thine is the honour, Thine fame, Thine gratitude]	Teuw ir gods, teuw ir slawe, teuw ir patycybe [Thine is the honour, Thine fame, Thine gratitude]	similar to: BrBeh 1544 – <i>Kehr um, kehr um, du junger Sohn</i> (Z) WB 1554 – <i>Ociū się już duszó wierna</i> WB 1611 – <i>Duszó dochodzi północy</i>	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
[De Beata Maria Virgine]						
74	151– –153	Dȝefme us swāte Marines denems. <i>Aue marijfiella</i>	Summāt es tu iuris ȝwayxne Mari a darge Dewe mate [Be greeted, star of the sea, Mary, cherished Mother of God]	Hort 1517 – Ave maris Stella *Sigmundslust 1524 – Pys grüest ein stern mörs Clicht 1517 – Ave maris stella Köln 1608 – Aue Maris Stella / Gegrüßt seistu Meisterstern Corner 1625 – Gegrüßt seyst du Meeres Stern	LU – Ave maris stella Weiße 1531 – O Gott Vater, gebenedict in Ewigkeit (Z)	
75	153– –154	Sanctissima &c.	Wylfe fwätak à Maria Dewe mate [Holy Mary, the Mother of God]		St A – Sanctissima Mater Dei	
76	154– –155	O gloriosâ Do- mina	O Gaspoʒ warän godenat [Oh, Lady, be celebrated]	Hort 1517 – O gloriosa domi- na: excelsa super sydera *Köln 1608 – O gloriosa Domina / O Glorwürdig Frau hoch Corner 1625 – O werthe Jungfraw hoch von Ehrn	similar to: Gorcz 1647 – O gloriosa Domina (Kind regards to Dr Elżbieta Zwolińska for the identifica- tion of this concordance.)	
77	156	Quem terra pontus	Kam ta ȝemm, tas iurs, und debbes [To whom belong the earth, the sea and heavens]; 1.–4., 8-couplet; version	*Hort 1517 – Quem terra pōius ethera *Sigmundslust 1524 – Den Erd, Mör und das hymls thron Köln 1608 – Quem terra, pontus aethera / Den Himmel, Erd und tieffes Meer	“Im felbigen Thone” – to the same melody as the previous song [76]	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
78	156– -157	Maria Gottes Muter	<i>Maria Dewe mate ludge Dewe par</i> [Mary, Mother of God, pray for us]		without melody	Cat 1585 – <i>Ma- ria Dewe Mate Iudeze Dewan par mums</i> [slightly diffe- rent version]
79	157– -158	<i>Memento Iahuta- ris Auctor</i>	<i>Pemn Jesu mis pefti- tayß</i> [Remember Jesus, our Redeemer]	*Corner 1625 – <i>O Jesu, seligmacher gut</i> *Nachtigall 1658 – <i>Memento Salutis Auctor / O Jesu Seelig macher gut</i>	no concordances found	
80	159	<i>Salve Regina</i>	<i>Summenat es tu Köni- nie Gaspoz Maria mate tas mylefjyrdibes</i> [Hail Queen Mary, mother of mercy]	Hort 1517 – <i>Salve regina Mater misericordie</i> Köln 1608 – <i>Salve Regina, Mater misericordiae / Gegrüs- set seist Edleste Königin</i> Corner 1625 – <i>Gegrüsset seist du Königin der Barnhertz- igkeit</i> Nachtigall 1658 – <i>Sahe Regina, Mater misericordiae / Gegrüßst seyst du Edelste Königin</i>	without melody	
81	159– -161	<i>Maria mater gratiae</i>	<i>Maria 3älliga Dewe mat, Maria mylefjy- dga</i> [Mary, merciful mother of God]		no concordances found	

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
82	161– -163	O Maria naß dżewica	O Maria Jumprouwe Jkysta tu es [Oh, Mary, You are chaste Virgin]	* Parth 1613 – Boga Rodzica dzięwica, Bogiem wslawiona Marya	no concordances found	
[In Festo Omnium Sanctorum]						
83	163– -165	Wene dżefme us wyflems swatem [Ad omnes Sanctos – Elger 1673]	O Dews Täws, Däls, ar Switte Garr [Oh, God the Father, the Son and Holy Spirit]	GGB 1524 – Herr Christ, der ainig Gotts Sohn (Z) Selk 1547 – O Chryste, Symu Božy WB 1554 – Ojrze nasz namo- cniejszy tobą wszc stworzenie KW 1600 – Krystus jedyny Syn Božy HPD 1619 – Krystus jedyny Syn Božy PsN 1625 – Dziękowanie po iedzeniu – Panu Bogu wszech- mocnemu HPD 1636 – Wydałeś obrok duszy Panie	GGB 1524 – Herr Christ, der ainig Gotts Sohn (Z) Selk 1547 – O Chryste, Symu Božy WB 1554 – Ojrze nasz namo- cniejszy tobą wszc stworzenie KW 1600 – Krystus jedyny Syn Božy HPD 1619 – Krystus jedyny Syn Božy PsN 1625 – Dziękowanie po iedzeniu – Panu Bogu wszech- mocnemu HPD 1636 – Wydałeś obrok duszy Panie	
[Alia Cantiones]						
84	165– -167	Wene dżefme par grāke pam- mäßen	O žālīx Dews skřfan aukſti debbes [Oh, mer- ciful God in Heaven]		similar to: Lub 1558 – Incipite Domino in tympanis / Zacznicie na huczych pohniech Roz 1601 – Ve jménu svaté Tro- jice k nebi zdvihám hřišné ruce Miod 1838 – Wstat Pan Chrystus	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
85	167– -169	Wene dżelfme par mere und vissade wiaadžibe. Fiant Domine oculi tui	Sarga ô ʒálix kux pāc touwe lele mylefjybe musu Layße wafflybe [Guard, oh, merciful God, with all Thy love the kingdom of the people]		no concordances found	
86	169	Da pacem Do- mine	Dod mums mere ô ʒálix Dews [Give us peace, oh merciful God]	Hort 1517 – <i>Da pacem Domine</i> Rigal 1548 – <i>Vorlene Uns frede gnedlich Herr</i> *Nachtigall 1658 – <i>Verley vns Frid genädiglich</i>	without melody	Un 1587 – <i>Dode mums Mere ßeeligie</i> Ps 1615 – <i>Dod mums Mere ßeeligie</i>
87	170– -171	Chrifte qui lux es & dies	Chrifte tu es ta gay'm und dēn [Christ, Thou are the light and day]	*Clicht 1517; Hymn 1513 – <i>Christe qui lux es et dies</i> *Hort 1517 – <i>Christe qui lux est</i> Rigal 1548 – <i>Christe de du bist licht und die dach</i> Köln 1608 – <i>Christe qui lux es et dies / Christ der du bist das</i> <i>Liecht und Tag</i> *Leis 1567; *C.orner 1625 – <i>Christi, der du bist das liecht und tag</i> *Augs 1645 – <i>Christe der du bist Tag und Licht</i> Nachtigall 1658 – <i>Christe, qui lux es et dies / Christe der du bist Liecht und Tag</i>	Klug 1535 – <i>Christe der du bist Tag und Licht (Z)</i> WB 1554 – <i>Chryste jenže dzień i świat</i> Zar 1558 – <i>Christe qui lux es et dies</i> Art 1587; Art 1596 – <i>Kryste dnitu naszey świątości</i> WB 1611 – <i>Wspomnij o darco żywota</i> HPD 1636 – <i>Wspomnij o dar- co żywota</i>	Un 1587 – Christe katters tuesse gaisme tunde ta dene

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
88	171– -172	<i>Te lucis ante terminum</i>	<i>Ekam ta Souhyt leyan et [To Thee before the close of day]</i>	Hymn 1513; Clicht 1517 – <i>Te lucis ante terminum</i> * Sigmundslust – <i>Vor dises tages zill und end</i> * Corner 1625 – <i>Eh das verge- hit deß Tages schein</i> Nachtigall 1658 – <i>Te lucis ante terminum / Ehe das vergeht deß Tages schein</i>	“In tono priori” – to the same melody as the previous song [87]	
89	172– -174	<i>Psalm 50. Mijere- re mei Deus</i>	<i>Abjälöias teuw par man ô Dews [Oh, God have mercy for me]</i>	Hort 1517 – <i>Miserere mei Deus</i>	no concordances found, simple melody in psalm-tone style	Un 1587 – <i>Affeld thoß mannis O Kunx</i> Dews Ps 1615 – <i>Abße- lo tow mannim</i> O Kunx Dews [source: Rigal 1530 – <i>Erhart dy myner o Herre Gott!</i>]
90	175– -178	Wene dżefme	<i>Nu kłoufāt mylie kryfyle liouds [Listen, dear Christians]</i>	Augs 1645 – <i>Ein Gesdlich Lied von dem strait deß Fle- isches wider den Geist. Nun höret zu ihr Christen leut</i>	Babst 1545 – <i>Nun hoeret zu, ihr Christenleut (Z)</i> Apel 1598 – <i>Die Erd und was sich auf (Z)</i> Art 1638 – <i>Pojedynek pewny mamy</i>	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
91	178– –180	Mitten wir in le- ben sein [Media vita in morte etc. – Elger 1673]	<i>Wyddu elßan dʒywybe elfem mäs ar to naw algyfyr! [In the middle of life we are captured by death]</i>	* Hort 1517 – <i>Media vita in morte sumus</i> * Veh 1537 – <i>Mitten wir im leben syn</i> * Leis 1567 – <i>Mitten im leben sind wir im Tod</i> * Augs 1645 – <i>Mitten wir im Leben sind</i> * Nachtigall 1658 – <i>Mitten wir im Leben seynd</i>	Sekl 1547 – <i>Media vita po polsku</i> Art 1587 – <i>Wsrzód naszego żywota śmierć nas ogarnęła</i> HPD 1636 – <i>Wśród naszego żywota śmierć nas ogarnęła</i> exxkan cyiwi essem	Un 1587 – Wueddon mħes exxkan Cyiwi essem Ps 1615 – Wudden mħes exxkan cyiwi essem [source: Rigal 1530 – <i>Mydden wy jm lenende syn</i>]
92	180– –189	Wene dʒefme no tems cʒettrens pådigems letems [De Morte, De Iudicio, De Infer- no – Elger 1673; different order of a selection]	Raudat kam nā myl warrak nā ka lyxmot [Weep ye who loved joy]		no concordances found	as setting with two discantus parts

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
93	189– –194	Lytnanie no to fälde warde JESU	<i>Kyrie eleyon Christe klayfe mums</i> [Kyrie eleison, Christe, listen to us]	no concordances found	Un 1587 – <i>Kyrie eleison.</i> <i>Christe eleison.</i> <i>Kyrie Eleison.</i> <i>Christe packlo- tffe mums</i> Ps 1615 – <i>Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie Eleison Christe packlaufße</i> <i>mums</i> [source: RigaL 1530 – <i>Kyrie eleison.</i> <i>Christe eleison.</i> <i>Kyrie Eleison.</i> <i>Christe erhöre uns]</i>	
94	194– –197	Lytnanie no S. Jumprouwes Marie	<i>Kyrie eleyon Christe eleyon</i>	Hort 1517 – <i>Kyrie eleison.</i> <i>Christe eleison</i> Kön 1608 – <i>Kyrie eleison,</i> <i>Christe eleison</i> Corner 1625 – <i>Kyrie eleison,</i> <i>Christe eleison</i> Nachtigall 1658 – <i>Kyrie eleison, Christe eleison</i>	without melody	

THE CATALOGUE

No	Page	Title	Text	Text concordances	Melody concordances	Remarks
95	197– -198	Das <i>Magnificat</i>	<i>Manne dwijel dar lele to kunge [My soul, praise the Lord]</i>	*Hort 1517 – <i>Magnificat anima mea diūm</i> Rigal 1530 – <i>Myne seele erheuet den Heren</i> *Leis 1567 – <i>Mein sele macht den Herrn gros</i> *Köln 1608 – <i>Magnificat anima mea Dominum / Mein Seel soll groß machen den Herren mein.</i>	5th psalm tone	Un 1587 – <i>Mamma Dwesel dar lele to Kunge</i> Ps 1615 – <i>Man- na Dwesel dar tele tho Kunge</i>
96	198– -206	Te Deum lauda- mus	Tzūw ò Dews mäs iey- cam [We praise Thee, O God]	*Hort 1517 – <i>Te deum laudamus</i> Rigal 1530 – <i>Dy o Gott laue wy</i> Leis 1567 – <i>Dich Gott wir loben und ehren</i> *Münch 1606 – <i>O Gott, wir loben dich</i> *Köln 1608 – <i>Te Deum Lau- damus / Wir loben dich Gott und Herr</i> Nachtigall 1658 – <i>Te Deum Lau- damus / Dich Gott wir loben und ehren</i>	IU – <i>Te Deum</i> WB 1554 – <i>Ciebie Boga chtwaleny</i> WB 1611 – <i>Tobie czesci Bozq wzdawamy</i> O Dews Meß teitzam tew	Un 1587 – <i>Thoew O Dews teizcam mhes</i> Ps 1615 – <i>Tew</i> Missing last page(s).

Geiftliche Ca-|tholische Gefänge,
von | guthertzigen Christen, auß de(m) |
Lateinischen, Teutschen, und Pol-|nischen Psalmen
und Kirchenge-|fängen in Unteutsche sprach | gebracht. |
Jetzt aber mit vielen | schönen Liedern vermehret |
und in Druck verfertiget. |
Durch | *Georgium Elger Priester der | Societet IESV.* |
Cantate Domino canticum nouu(m), laus eius in Ecclesia Sancto-|rum.
Psal. 149. |
Cum Gratia & Privilegio S. R. Maiestatis. ||

Gedruckt zu Braunßberg, bey |
George Schönfels, Anno 1621.

[unique copy:] Vilnius University Library, 3.5.21
[olim: Bibl. Ac. Petropolitanae 8.10.3; olim: 43.2.5]

[on p. 1 provenance mark:] *Bibliothecae magnae Coll. | Viln: S.J.*

8. 2. 35.

Heiliche Ca-

tholische Gesänge/ von
gutherkigen Christen/ aufz dē
Lateinischen/ Deutschen/ vnd Pol-
nischen Psalmen vnd Kirchenges-
sängen in Unteutsche sprach
gebracht.

Zest aber mit vielen
schönen Liedern vermehret
vnd in Druck verfertiget.

Durch

Georgium Elger Dilectissimam
Societet IESV.

Canticum Domino canticum nouū,
laus eius in Ecclesia Sancto-
rum. Psal. 149.

Cam: Gratia & Privilgio S. R. Maiestatis.

Gedruckt zu Braunfels/ bey
George Schönsfeld/ Anno 1621.

3.5.21.

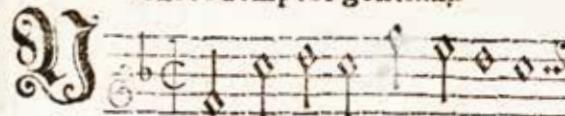
1554371

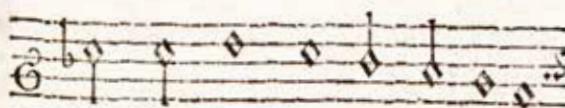
L.468

Aduent d̄zesine no misu fun,
gu J̄ES̄O Christi c̄lswāke tapſen.

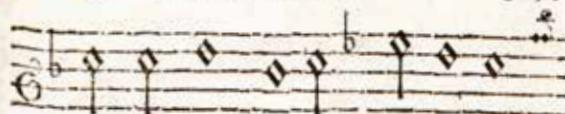
Veni redemptor gentin̄.

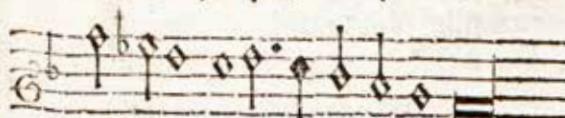
V nāctas toutās pāſtroyß

Zās Jumprouws d̄zim̄ens lāȳes atgāyß

Ley ſeuw wyſſe paſſauſ brynotas

Dewam tāde pedzim̄en plaias.

Nā no wyre aſſin/ nedz mēſ/
Dāt no Swātā Sarrā patteſ/

Ir

Bibliotheca magna Cott.

Uhr: H.

2 Gartige

Ir dewe wārds cilwāks tappis/
Vnd ir zedenſt las meses auglis.
La Jamprouw tap abgrutenat
Winie skylyb pallyl passargat
Ar dawanems ta spydāte stayſi/Clayſt.
Soun Baznyc Dewſ nā grīb pāl
Las h̄zgale yz souwe Brute gult/
Kaz yz wen Rāning myze stolt/
Jſāns Dewſ vnd yſāns cil wāks/
Souwe cālie las steydz la wens cālie.
Winſ no souwe debbās Čāwe h̄zgāie(uekſ).
Vnd b̄z souwe Čāw̄ atkal slangāic/
Hellen tas kāp ar scrippe spāl/
Vad no turrens b̄z debbēs preb.
Las Čāwam lydʒ byc ekſ. Lēw̄yb/
Kad winſ vžniām muſe cilwāchb/
Las ir mūjes mēſes wātum
Eſlipp rois ar mūzige ſtipprum.
Louw ſillyt ſpyde ar ſpōh ſpydum/
La naſt bōd ar wēn ioun gayſum
Lur ekſhan nā būs naſt tumpſyb
Allaſ būs ſpydāt ta tyccyb.
Godz ir tam debbesſe Čāwam/
Vnd winie wēnigam Čālam
Ir Swātā Garre/ cour paſhouls malle/
Nu layzig vnd mūzam ſes galie.

Auß

bæsme

Außherten wehe.

W syrdes fäp^c tas cilwåk bärns
O kæd nåcys mans pásiloyß

Goue eßhan lèlens hädens
Eyk ylge tas scuw apslaps

D Ðews no debbes red; manne både

A ltwer to debbes durre

R ey scuw b; mòd tewwës mû; ix wårds
A lij Kas

Dēws Lāws redjāſe wintē rōudafſen
At syrdīſ ſape vnd žālum
Wkd domaie b̄ ſouwe paddōm flāt/
Vnd ſaccey ar lele žālefih.
Vnd būſ tam cilwāk am botam ēt/
Vnd ekſan helles pazut:
Tēl fūt es ſouwe myltige dālc/
Tas war tōs hādes nonicant/
Vnd to cilwāk yzpāſyt.
Swātē Gabriel wēn Engel ſraift
To ſuthe tas no debbes/
Sacch: Teuw būſ to wāſte ndāſt/
Vnd manne paddōm aewert:
Stydzēſ man pe to ſtyste meyt/
Kattro man al až paprātan/
Taſt ar dāwanem̄ aptārpē krāſne/

Ar

Ar mylyb bnd ar thycyb/
 Summa to ar dyzenems wārdens.
Tas Engels dryz no debbes kāpe/
 Elhan Nazareth to phylle
 Attradde Maryn to s̄kyte Jumprouw/
 Elhan kamber: bnd saccye:
 Summat es tu o Jumprouw krasse
Teuw nā būs par manyschētes/
 Bas to cilwāk yzpāsty grib/
 Elhan touw· mēse tas ees/
 Touws bārninx grib tos notyke.
Athyldie dryz ta Jumprouwyn
 Ar byashen bnd thycyb:
 Ka būs tāde iēc notyke pe man/
 Es nā pazyfē wēnē wege.
Tas Swātan̄ Gar̄ to dārrytwar/
 Saccye tas Engels atkal:
Tas teuw entems/ bnd touwe mēse:
 Wz to Maria ar zēmmoheus/
 Man notek pāc touwe wārde.
Kad to su Dēws yzdgyrdeyh byc
 Macspats no debbes walhyb:
No Swāte Gari wēns bārninx Eliu
 Elhan souwes mātes mēse:
 Pāc māzzē bryde ar Dēwe spāb/
Ta Jumprouw Eliu abgrūtenat

A iiiij

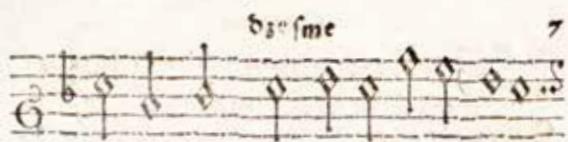
¶cc

Gottige

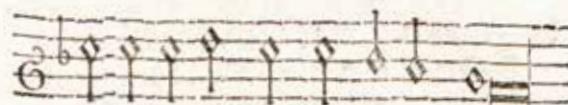
Wec tükstöß gadde vñ tade lète
Tag cüwåls byc pagaydyß
Ar roudaßen vnd lükhen.
Roug ta wén Jumprouw syrst vnd stayst
Elhan souwe tyre mese
Enäm Christum patesc Dewe dale/
Vnd desseto dawwlin manas;
Pedzimme to elhan Bethlehem
Elhan wén lele nabbadzyb:
Das müsir Dews wens bärning cappe
Par souwe paſſe žaleſybe/
Vnd müſe lele nabbadzybe.
Tapac más dzedam ar lele preß
Jesum Christum par gode/
Vnd Mariä tan därge māte
Lügdam no syrdesdybben
Ta grib mums flät hūe allazyn
Elhan müſe pāſtarre stunde/
Cour souwe dale enidm̄hen/
Vnd wnic swata pedzimben
Dōd mums to muſige dzigoſen.

Citte Adient dzesme.

—
G Our to pirmo cüwålc grälc vnd nezegū

Wyam mās wyssē pardōtē vnd pazudduſ

Eſhan müſig ſāpē vnd nāwes rōkan.

Wyssē mās gāiam v̄z nācaynem̄ celicem̄/
Dewe waisiybe ta byc mums aysläſt/
Vnd tāſ dzyllies helles warte wallian.
Eſhan tāde iele hāde vnd besspācyb/
Doudze tūlſtōſ gadde byc yz lākuſ
Vnd te paſtarre layke iou aegatuſ
Cilwākē ſpāk mums nā pallydzāt warrāte/
Nedze wyſſu ſwāte Engel paddom/
Warrān liot ta nāwe byc v̄zwarrātuſ.
Redžāie tamār müſe hāde vnd besspācyb
Dēws no auſſie debbes ar lele žālestyb
Domāte v̄z ſouwē müſige wārd vnd ſāc
Kamār pe warres tāſ nāwes waisiyber Ceyc:
Vnd tāſ raddytē cilwākē boiam pallykē
Tēlam ſūtē ſouwē inylié dāle/
Gabriels to wāſic neſſe Maria

A b

Eſhan

Elsan Nazareth pyls Jode zemmen
 Abgödena to ar tādemis wārdens.
Sunmat es tu Jumprouw stysta Maria
Hyina Dēwe zālestib^c vnd mylyb^c
 Dēws wyss^c lete Radditayß ar teuwin,
 Nā bytta tu swāta par wyssens sēwens/
Gabriels es āsm^c no Dēwe atsūtyts/
 Winie paddōm būs manteuwe atwārt,
Dēwe dāls tās passouls yspāstiteyß
Taps elsan couwetyre mēse eniāmpes/
 Pedzimptes wyssens cilwākems par lab
 Katas notyks/ atsacce^c Maria: Che.
 Alsto es nā wēne wyre atzyst/ Cwam sōly
 Manne Jumprouwig^c styslyb es Lēs
 Dēwe Garß vnd stipprum^s teuw apsydās
 No couwe Jumprouwig^c mēse vnd assin
 Dēwe dāls to cilwācybe vžniāms.
 Roug es āma Dēwe kunge kulpūn
 Ley man ta note^s/ Ta tu es sacceyß/
 Manne prāt vnd wallie es tam paddōm.
 Dryz no Swāte Garre spāk vnd apsydum
 Dēwe dāl^c Maria ta Jumprouw styst
 Eniām/ vnd nessc to dāswīn māuās.
Tās ir ar souwe swāte pedzimhen
 Mūsenāw^c salouzis vnd samaytayß/
Lāmit gōds vnd slowe müzam/ Amen.

Ets

dzesme

Gitte dzesme

Tu es cour Prophetem⁹ Maria pas
sluddenet⁹ Tu cour dazjems zymem⁹ Swās
tem⁹ Tāwem⁹ paradyt⁹ Tu no wyssem⁹
Swātem⁹ warrān es sagaydyt⁹.

Tu cour Krūme Moysām/cour ryſie A-
aronam cour wyne Gedeonam/cour durrēs
Ezechielam/ cour krásle Salomonam/no
Dewe prělhan zymot⁹.

Tu cour Nōclaywe/ vnd cour Moyses
skyrſie/ cour Salomonis Baznyc/ cour
Eys

Sybillis redzühen/vnd cour dazzemis/bps
peremis es sen pasludnat^a.

Vz teuw wyse Engel precainis ekhan
debbes/vz teuw wyse houdes ir cerraius
wyrson zemmes / teuw te swate dwæselle
gäydius ekhan helles.

Kad atuac fa stundet as Dewe solihens
nes/ gribhâie Dewis souw dâle mums döt/
no souwe lele žalestyb sute to Engel Gabriel
no debbes wyrson zemmes.

Ey facey pe Jumprouws/katteray wârds
ir Maria/ sal Dewis lunx ir ar teuwim/tu
es Dewe žalestybe pylna/ par scnewis vnd
Jumprouwemis tu warran es gódenat^a.

Tueniemis wene dâle bes wyre ayfär-
hen cour ts cénige Swate Garre tay pass
soul par lyrmbybe/vnd tay Swate Tryadybe
par wene müzig gódybe.

Ekhant Nazareth pyls Engels Gabriels
atnac vnd atnesse Mariâ no debbes ts žali-
ge wâste/vnd ta eniem wene dâle ekhan wé-
ne accemirke.

Isidans Dewis vnd cilwâks ir pedzimpis
no Maria / tas skystes Jumprouwes no
debbesse Tâwe wâlähen/ par wysems grâ-
kens ir tas cestis grûte môle.

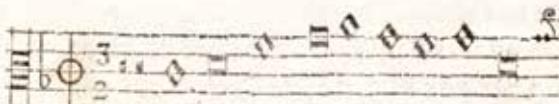
Lo

To nāwe tas vzwarreyß: Ij tems lo-
lems tumplybemistos swātes Tāves pā-
siyß vnd ir atklai außhan cāles / vzkāpis
elhan debbes/ vnd ir mums to atwāris.

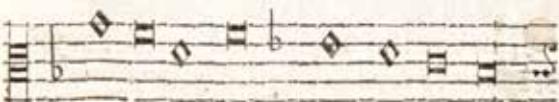
Ley mums nu lūlt Jesum Dēwe dnd
Maria dāle/ ka tas wyssc müse grālk pedōt
grib/ vnd eßhan debbes no to Swāte Dē-
we way g mums dōt müjam precat'cs.

O tu styja Jumprout Maria Dēwe
māte/ par mums towie mylic dāle ludz als
la; bes mittāhen/ ka mās pāc ho dzygoſen
dzygoiam elhan debbes.

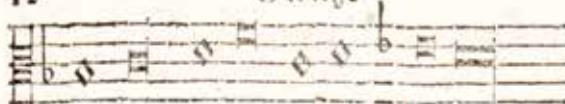
Dmeswātkē dzesme no māſu
kungu Jesu Christi pedzimſen.

Wen Engel tröſne ckß. tumpſe naſe

Dzyrdāte te Gann' katter' turrāte waſe
Wyre

Wyrson louē par souwens lōpens

No debbes auft ar precybe

Wen labbewājt es sluddena

Par lab wylsem̄ cilwāk̄ bārn.m̄s.

Szoden par tums Dēws abjāleyß

Vnd ir iums souwe dāle s̄int̄oyß

Precates vnd issct lyxmis.

Kas raddyß ir debbes vnd zemme

Ir iums pedzimpis erß. Bethlehem/

Vnd ir clyts eßhan syllyt.

Tas ir etyts eßhan autems/

Lo waig zynnat iums wylsem̄.

Peto lüse nabbadzyß acyzstat.

Dēws ir eas byiß/ vnd pallek Dēws/

Het par iums tap tas lüse mēs̄

Grib iums ar souwe mēse pallydzät.

Nā bystat wayrs to wālne nedz nāwe/

Eßhan winie r öke wyls̄ lēte stāwe/

Nāwens liounums iums ayfart dryst.

Prelhant otrys tas helles spāk

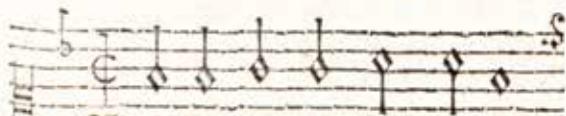
Appat̄ h̄ winie kate gult̄ nāw̄ vnd grāk

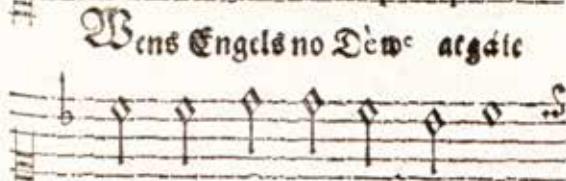
Tam wālnam tas te loup paniēm̄.

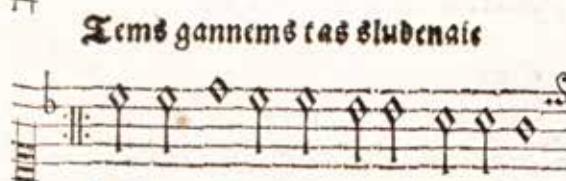
Zapac

Tapāc par iūſe pefliſſen
 Sarat D̄ewam lele patteyſen/
 Und d̄jēdat wyſſear wēne præt.
 Runy Jesu par touwē pedzimſen/
 Und müſe grâke pefliſſen   (Clar.
 D̄ōdam māſ teuwē ſlawē und gōde tur

Angelus Pastoribus.

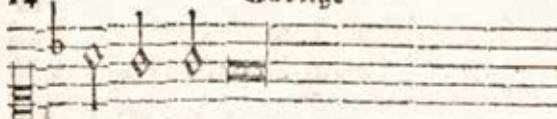

Wens Engels no D̄ewē aegāle

Tems gannemſ tas bludenaſe

Joune wāſt lele prēk es iums atmāſ/

Rattriumſ D̄ewſ ſut no debbes eßhan

Ho tuusenacht.

No souwe müzigē ddebbesē Fräise

Ir atnacis Dewe däls; Cpyllē

Bethlehem pedzimpes ekhan David

Tur cas gullē ekhan to sylle

Hewärh vnd Ezellyt.

Eyēt pepdh vž to wētē

Dewe dale tūs rābzāset:

Wens bärninx ekhan sen ir tas apwyts

Vnd ar autinim̄s opty: s/

Tas kāninx wyses lets.

Te Gann̄ gat̄ ekhan to lute/

Ka cas Engels tōs nosut/

Aeradde Jesum to bärning/vnd to māte

Sumnaic tōs ar syrd̄ vnd præt

Ar zemmige pelvshen.

Srys kānigē no ryte pus

Atgal̄ aridjan typluſ/

Ar cerryb̄ patritic wysē/wysenzenē

Därge dawan ar ſeuw ntāme

Gält/wyrol̄/vnd myrre/

O lade brynige præſen

Pc

He so swáte pedzimhen/ (niſe
 Wén Jumprouw ekhan souwe styſte
 Eniam Dewe dál: patteſc
 Und pedzimm: muſs par labbe.
 Klüſe lele nabbadzybe
 Tas vznám ar žáleſtybe
 Ekhan ſtalle lópe ſyllyt gulládams
 Tur ky: winté fánige nams
 Jesum tam bárainiam.
 Cour tow: ſváte pedzimhen/
 Död muſs künx labbe dzygoſen/
 Teuw patteykt/ ná wen: gráte názyns
 Und to müzige prák: tur klát (nat/
 Ekhan tow: walſtybe.

Salve Paruile.

Sumnats Dewe dál: **JESV**
 mazzas bárnins hodén dzimdenats
B **no**

nowen Jumprouw styf/ lydʒ ka ta

staydra Soul Swāt· kattera

ir tyccāius tay debbesse wāst: Tu

eniems no Dēwe bnd wēn dāle

pcdzimp̄s. O kāda žālesīb-

Zam

Tam wārdē hūs tu dāwāt Jesus: Zāpāc

fas to nāwē vzwarrās.

Ley mums wÿssems precatēs mums ic
Wÿsse swāte Engelsh̄ te p̄cs

wens bernix̄ džiindenās/no kām ta pes
cias el̄han debbes/mās aridzan dycs

ſiſen alnaes wyrson ho bādiḡ zemme.
dam ar p̄c̄. wyrson ho bādiḡ zemme.

Si

Gis

Ein Kindlein so liebelich.

Wens bärninx tyk elawens ir mumis
 foden pedzimmis
 No wénas Jumproutis tyk krásne/ par
 prék mumis nabbagems koudems/
 Ja bùttas bärninx nápedzims/ tad hùs
 sam más wyssé pajuddus ia žálesiyb: ir
 mumis wyssems Eia tu saldas Ježu Christ
 ka tu cilwále pedzimmis es passarge mumis
 no ko helle.

Ta dèn' ir no preeybe baggat wyssems
 raddicems letems: Ka Dèwe dáls no deb-
 bes walst par wyssé cilwále bùsien/ no we-
 nas Jumprouws ir dzimdenats: Maria tu
 es yzrázat, par wyssems cilwále bärnems:
 Tas notylkas tyk bryning/ ka Dèwe dáls no
 aufkde debbes par mumis ir cilwále tappis.

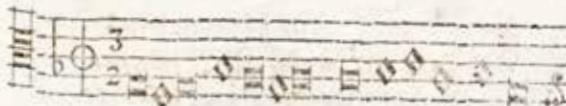
Lydz ka ta Soule coursipyde to glaze ar
 souwe stanbre spydum: vnd tamár to ná
 mayta/ ta niemámat ar heyt warran: Tan
 lydzian Eliu ar dzimdanats no wénas Jum-
 prouws darge vnd spysie Dèwe dáls tas ces-
 ny/ Ichán wén syllé tappi tas lykes/ lele
 mòrc tas par mumis lete heytan wyrsen
 žemmes.

Te

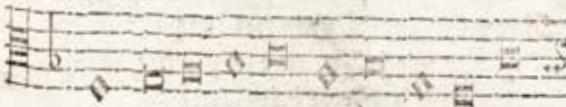
Le Ganne wyrson tyrum by, satutte sou-
ne wallode/no to Engel droudhybe/ka Christ
fius ir pedzimmis/we ns kāninx par wysses
kāninemis/Herodes ta wallode hit sapar/
tas yssuce sourwe sulleynes. O lād lele
wylybe/yzdōmatas pretty Chriſium/
tos bārninies lyk tas nobouwt.

Erys kāninte elhan ryle zemm./ atzyns
ne pe wēne ſwayne/ la wens bārninx pes
dzumpts by/to gribbāre te lapprat redzāt:
Te māme dārge dāwanes lydz/zālt/u yrol/
mytre wyſſe trys/vnd staygate pepāh pros-
tan: Te māttās cellios wyſſe lydz/no tāms.
tas kūrxtos dāwanes niāme ar ſcūwe mā-
te Maria.

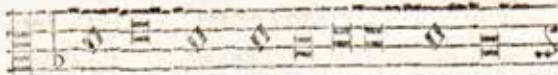
In natali Domini.

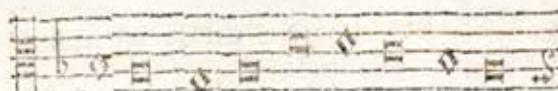
Elhan zemeſwālk; loye Wyſſe Engel Des

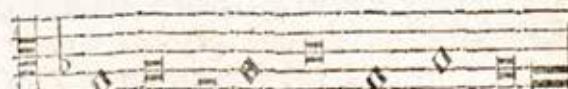
wam teyc; Vnd dzeda ar blēſlaw/Gōds
B iij elhan

efhan debbes D'ewam. W'en Jumproutw

D'ewe nássus/ wen Jumproutw Christum

dzimmuš/ Wen Jumproutw palicē müžam

No debbes wéns Engels náce

Zemis Gannmis tas sluddenate/

Ka Christius wéns hárminx mas

Bv· pedzimpts efs· Bethlhem.

W'en Jumproutw D'ewe nássus/

W'en Jumproutw Christum dzimmaus /

W'en Jumproutw palicē müžana.

Erys kónini D'ewre paludze

Bált/ wyrol, myrrc uppárdie

Christo dethes kónintam/

W'enam jcwam gòd bud slaw

W'en

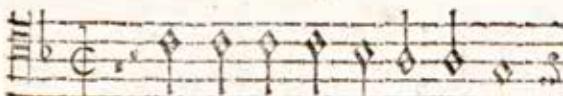
Wen Jumprouw Dēwe nāssus/
Wen Jumprouw Christum dzimmuſ/
Wen Jumprouw pallek mūžam.

Jes bārninie dzēdat lyxniig
Szo iounē kōniniē slawādam/
Lās passouls pestataiam/
Jesum Martā dālam/
Wen Jumprouw Dēwe nāssus/
Wen Jumprouw Christum dzimmuſ/
Wen Jumprouw pallek mūžam.

Jesu zálīx kūnx vnd Dēws
Leuw patteyc wylle Krystt droudz
Katu cour tōure pedzimhen
Mums to debbes es pelnyß
Wen Jumprouw Dēwe nāssus
Wen Jumprouw Christum dzimmuſ
Wen Jumprouw pallek mūžam.

Wena bārne dzesme.

En Trinitatis speculum.

Ye su pedzimhen yt la soul

B liij

Ahs

22

Gottige

Abgaysmo ho tumse passoul

Eia mylic bärnинie džédam lydž ar

Engelens ar lyxmybe/ ar lyxmybe tam

bärnинiam Kas sillyte gulle/ žužu

žužu bärniš/ žužu žužu bärnins.

Maria

Maria stoysta dzimdanale
 Jesum mušu pásitale
 Eia mylie bárninie vt supra.
 Sam wyjse Engelthe dôd
 Bes mittáßen slaw. hnd gôd
 Eia mylie bárninie vt supra
 Ateyát bárnin ateyát
 Dewe dálín apmákklat
 Eia mylie bárninie vt supra.

Litte bárne džesine.

Pueri natiuitas.

Mums ir wens bárnins dzimdenats

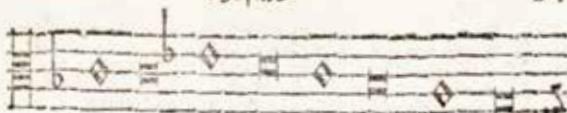
Maria ir ta stoysta mat.

Wen' Jumproun ir Dewe dálie dzimo
    do

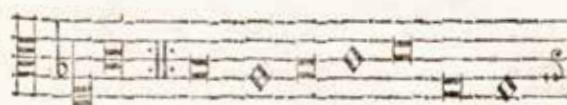
des

24

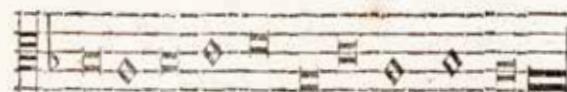
*Gattige**Nascente Christo Domino*

Das müsiz Dēwō wēns hārnix gul

Eß· sīl· Kas mēs vnd assin raddys Ar

mēs vnd assia hoden Scuw ir apterps.

2.

De müsu ſungu pedzimſen

Wyſſe paſſouſ brynotas/

Zaſtyta mat̄ wen̄ a ugle krafñ

Pedzimmuſ.

Wen̄ Jumprouw eniemus

Pac pedzimſen pallykus

Eßan ſouwe god̄. Wen̄ Jumprouw ic.

3.

De müsu ſungu pedzimſen

Wyſſe

Wyſſe paſſoul brynotas
 No mūzam to ndiſ džyrdāt
 Tade ſete
 Ar autimſ ir aptys
 Und ekjansyllies elyktis
 Tas wyſſewalditayh. Ar autimſ vt supra

4.

Pemūſu kungu pedzimhen
 Wyſſe paſſoul brynotas/
 Wen ioune mère no auſſtē debbes
 Atnākus.
 Wyſſe Engelle preccaias
 Le ganne aplukot ſteydzas
 Iſum ekj. ſyllit. Wyſſe Engelle etc.

5.

Laydāt mums nu ar preccybe
 Sjo ſlawē džesme džedac
 Und ſaccyt wyſſe tam pedzimtam
 Rānintam
 Prekhan teuw más ptytam
 Ar syrde más teuw atzyftam
 O mūſu pālitayh. Prekhan teuw etc.

6.

Tam Tāvam ekſan auſſtē debbes
 Gōde und ſlawē más jaſtam.
 Kas mums to lele zálesiybē
 Garādyh Tam

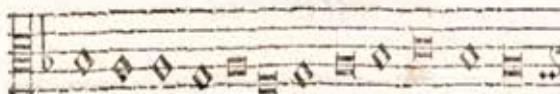
Tam pedzimtam bärnam
Und ar tam swåtam Garram (tom ic.
Ir müsam patieyßen. Tam pedzim-

Resonet in laudibus.

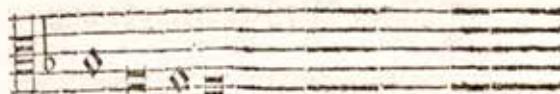
Dædat Wyſſar lyxmybe tam
pedzimtam bärnam/ Wyſſe Dæwe
raddybe nu precca:cs/ Jesus gul
elhan sille Aegayß ir ka sludenayß
byc

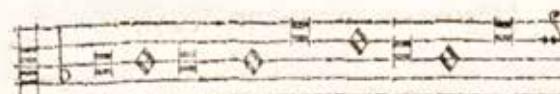
byc Gabrielis Eia/cia/wen^a Iumprouwo

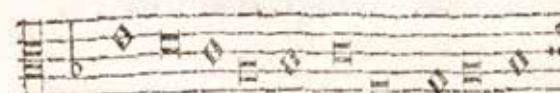
re dymdenaius to passoules pāfitaic

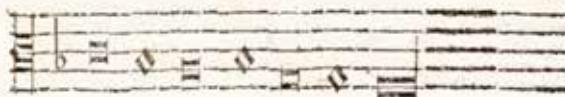
Emanuel.

Szoden ir scuw paradyß/ scuw pa-

radyß eß· Israd/ Ratrs paprckß pliu
sluds

denaes cour Gabriel. Eia/eia etc.

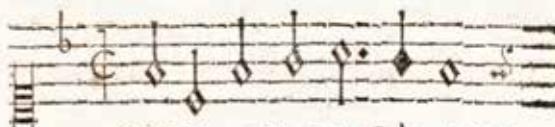
2.

Vårnin mylie bårnin touke
Tamped; imptam lånniniam
Dzedat ar saldembs balxnebs
Nu præcateſ Jesuſ etc.

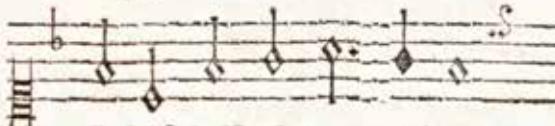
3.

Sion patenc touw^e lung^e
Wyſſu lioužu pâſtitai
Wyſſu gråku masgataie
Nu præcateſ/ Jesuſ etc. vt supra

Salue IESV paruule.

G̃Vmnaſt̃ es tu D̃ewe dāls

O JESV Martinis bårns

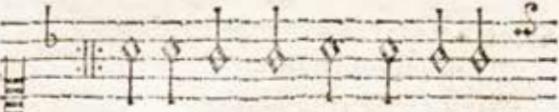
tu

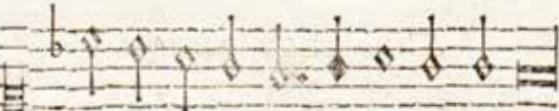
Tu spyde ka taryta zwaygne

Elfen couwes mātes klāpe

Layd mumē cēnyt / layd mumē patteyſt

Vnd tam tungam gode vnd slawe dzedat.
2.

Dibbes / zemme vnd wyſſe leſe

Vſtew ſuko ar leſe priſe

Tu spyde ka taryta etc. vt ſupra.

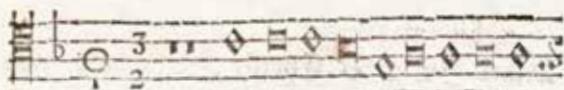
3.

Etam wyſſe ar syrde vnd prāte

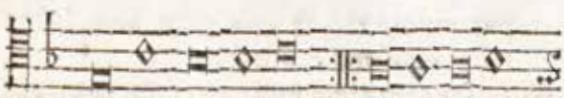
Peto ioune kāainte riāte

Zas spyde ka taryta etc. vt ſupra

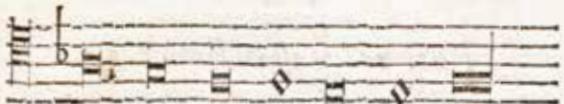
Puer nobis nascitur

Wens hārinx ir mums dzimdenats no

wēne Jumprouw skyst. Kam te Engel

djēda gōd vnd slaw müjan.

Tas wārsyts vnd tas Esellyts souwe kung-
atzyslāie Bethlhem elb. sillyt Christ-
ium to köninte.

Trys köninte nāce no ryte zemī ar sou-
wems dāwanems / Zālt/ wyrok / vnd
myrre tam kungam vppdrāte.

Ar góde te peludzē Dēweckhan wen foure
hillē Tam ir góds vnd slaw/nu vnd mü-
žam proiam. E Tam

Lam wysse Engel droudzybe ar lele preke
djede Gods ic ehan debbes muzigam
Dewam.

Ruux IESV Christie Dewe dais cour
touwe pedzimhen: niem no mums
Dewe duimybs/no grakems pesy mums/
Maria Jesu darge mate/touw. dalyn ludz
par mums/ Ley dod mere vnd labbe
layke wissens krusitems
Mas saltam slaw vnd pacheyb touwam
wardam IESV/Es mums jalis Je-
su cour touwe pedzimhen.

Puer natus est in Bethlehem.

VEns barns pedzimpts ek Bethlehem
ek. Bethlehem/ To precaias scuw
Jerusalem Alleluia Alleluia.

Ezeyt gull. tas ehan sillyt/ ehan sillyt/
Bes galle ir winte walpybe Alleluia Alle.
Las warts vnd tas Ezelhys/tas Ezel:

Wazyslate Dewe souwe lung Alle. Alle.
Trys koning. no Gaba atnace tur atna:
Balt/wyrok/myrre atnesset am Alle. Alle;

Ae egair lyd; ehan to nam/ehan to nam/
To ioune koning summeniat Alleluia Alle
Wine

Wintie māte ta ir wen skysta Jumproutw/
wen skysta Jumproutw.

Kattera bes wyre dzimdenius Alle. Alle:
Ta czuske to nā warrār: aystart / nā war-
räc aystart/

Jrtappis müse assins bes gråk: Al:Alle:
Eßhan to mese ir tas minns lydz / ir tas
mums lydz.

Eßhan gråkems nawayd tas lydz Alles
luita/ Alleluia. Lydz

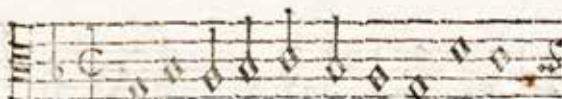
Ka tas n ums warrāt darryt lydz/ darryt
Dewam/bnd wylsem Engalem Al:Al.

Eßhan ho zemeswåtkelayk/zemeswåtkelayk
Jr Dewam godz eß. debbes walji Al.al.

Godz ir tay Swåta Eryadyb/tay Swå-
ta Eryadyb.

Låvam/Dålam/ Swåtam Garam
Alleluia/ Alleluia.

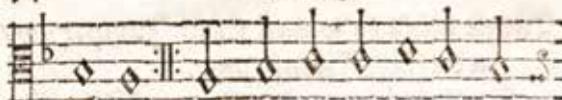
Collaudemus.

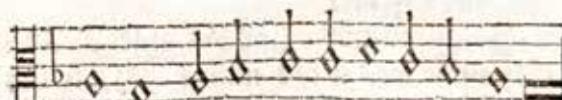
Nu más teycam/ nu más teycem Jesum

Eij

Chris

Christum/ Kas ir pedzimpts ekhan Beth'

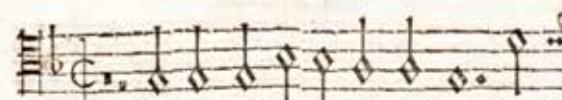

Ichem/ Kas ir pezimpts ekhan Beth.

Tam paklouse/ tam paklouse Soul vnd
Mānās/ Wyſſe zemme/ vnd wyſſe deb-
bes. Wyſſe zemme vnd wyſſe debbes.

Dēwam Tāwam/ Dēwam Tāwam góðs
vnd slawe/ Kas mums souwe dāle skin-
koyſ ir Kas mums souwe dāle skinkoyſ ir
Ra mās wyſſe/ ka mās wyſſe swātige tō-
pam/ vnd Dēwe waygerādžam müzam/
vnd Dēwe waygerādžam müzam. To-
ta cantio ter repetitur.

Nobis est natus hodie.

Mūms ir wens bārnix džimdenais no
wēng

Kam Soul vnd wyssse debbes spále/Mánas
vnd wyssse zwaxne/Kalpo bes mittáhen/
mittáhen/Kalpo bes mittáhen.

Kas wyssse leter addyß ir/vnd wyssse lete
walde/tas gull-elhan sillyt/fillyt/tas
gull-elhan sillyt.

Nu dzédat wyssse ar lyrmaybe Christio tam
kánintam góðe vnde slawe müžam/mü
žam/góðe vnde slawe müžam.

In dulci iubilo.

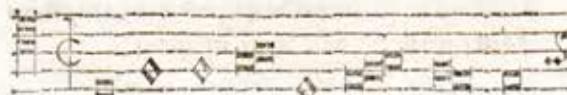
G Kþ. saldað mylybes nu dzedát vnd eset
lyrmige müsu syrds cpricetayß tas gull
elhan to sillyt/vnd spyde kata Eoule/
elhan souw.mátes kláp: Tu pírmö vnd
páðayß/cu pi.ms vnd páðayß.

O JESU mozzakas / pås teuw ir
man tyfzál rimdena mannes bádes / o bárs
ninx iouks vnd krasns / cour wysse touwe
sálejybe / o funx tas gódybes / welce man
pác teuw: wáice man pác teuw.

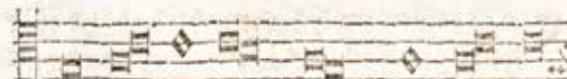
O Déwe Láwe mylybe / o Déwe dále
lánybe/más byam wysse pasuddus cour müse
nozegum/ta ír tas mumis atpelnyß to deb-
bes precybe: Eia byam más tur: Eia byam
más tur.

Kur it nu precybe/nánekur wayre patur
pur te Engel dzeda tòs iounes slawedzes-
mes/ vnd te zwargullé stanne/ ekhan to lóo-
ninge muyje. Eia byam más tur: Eia byam
más tur.

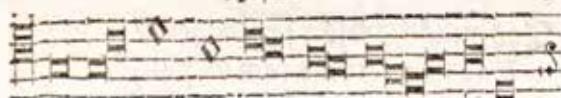
A solis ortu cardine.

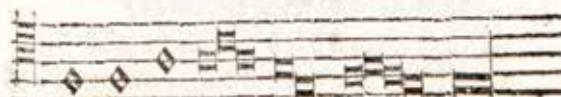
Cristum ley mumis nu slawat krasn-

Tas stylles Jumpreuws Maryns dál.
Tyß

Tyktālic kāta staydra Soul spyd Und

tās passoules gals scuw step.

Tas swāts radditayß tās passouls
 Aptārtias seuw ar Kalpe mēſe/
 Gribbādams mēſe cour mēſe pāſkyt
 Und souw· raddyb, nālykt pajut.
 Eſhan tās ſtyſtes mātes mēſe
 Za debbes zāleſtyb^c egaſe/
 Wēn Innprouw nās wen ſlappen nāſi/
 Kattrā tay mēſe nā by· pajystam.
 Tas ſtyſtes ſyrdes gódigē nams
 Zappe pepāß par Dewe Baznyc
 Kattrā nā no wyre aſſarhen/
 Bet cour Dew· wārd· eniām· wēn dāl·.
 Tadārga māt· ir ped immus/
 Ko Gabrieſs paprelß ſaccey·
 Und ko ar lāt̄hen parādy·
 Jaannes eſhan mātes mēſe.

C iiiij

Tas

Las gullâle wyrson sen nabbar/
 Las fills ceturms tam ná pany/
 Ar mazze pén. las Eliu bartots/
 Kas ná wen putninte yssalst lek.
 La debbes droudz seuw precatas/
 Und te Engel dzed D'ewam gode/
 Und tems Gannems top zynnam d'ots
 Wysses leis Gans und Radditayß.
 Gods ic cuius kung Jesu Christe/
 Kas no wen Jumprouw dzimdenats es/
 Ar D'ew' to Lâw' und Swâte Garre
 Nu laykig vnd müzam bes galle. Amen

Grates nunc omnes.

Gosse mās nu sakcam pateycebe D'cs
 wam müsam kungam / Kas ar souw-
 pedzimben mums ir yzpestyß no ta wâl-
 ne spâk vnd winie walikye. Szim tas
 nu platis la mās ar tems Engelem
 dzedam Gods ic D'ewam eßan aufje
 debbes.

Gelobet seyssu Jesu Christ.

Glawâts es tu Jesu Christ
 Katu cilwâls pedzimmis es

No

No wēnas Jumprouwes tas ir tēs
 Zo precatas seuw wyſſe Engel droudg
 Kyrie eleyson.

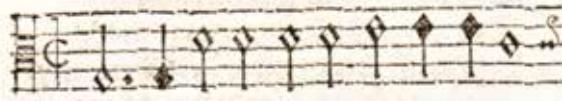
Slawāt ir ta Jumprouw styſt.
 Ko kattr̄ Chriſtus dzimdenāts pliu
 Par prēte mums nabbaggem̄ grācnēkēs
 Ra mās cour wintam tappam pāſykt.
Slawāt ir ta Engel droudge (Kyrie:
 Kattr̄ pe Chriſtū dzimhen by·
 Und dzedat̄ tam tounam bārnam slawe
 Wyrson zem̄es vnd ekhan debbes. Kyrie.
Ta müzige Lāwe wēnix bārns
 Kas ekhan ſille tōp attrast̄/
 Ekhan müſen nabbagge mēs vnd aſſin
 Aptārpias seuw ta müzige baggatybe/
 Kattr̄ wyſſe passoul nā aptwer (Kyrie.
Tas gull· ekhan Mariā klāpe
 Tas ir wens bārninx tappis mas/
 Kas wyſſe lete bz tur wēns. Kyrie eley.
Tas müzix gaysumis spyde tur ekhan/
 Dōd tay passoul wēn· touni spydum/
 Tas spyde gan wyddu ekhan to noke/
 To gaysum mums tas bārns atnās Ky.
 Wyrson zem̄e tas ir nācis nabbor
 Par mums gribbādams abzālōe/
 Und ekhan debbes darryt baggat̄

Eo

At

Ar souwems myliems Engelem̄s lydʒ
 Katters mums h̄eytan sakrayß ir Kyri.
 Slaw̄ mums flat ar žalestybe
 Tas walco to krus̄e eßhan souwe rōke
 Und dōd jouw̄ swāthybe wyssen žemme.
 Lo ir tas wyssen mums darryß Kyrie;
 Souwe lele mylybe pe to radyt/
 Lo precaias wyssen krus̄ytā droudz
 Und patteyc tam par to müzig. Kyrie.
 Mās lūdzam teuw̄ kunk̄ Jesu Christ
 Cour touwe dārge pedzimſen
 Ka tu mums ſālig grib dzygōt flat
 Kad mās broukſam no ho dzygoſen Ky.

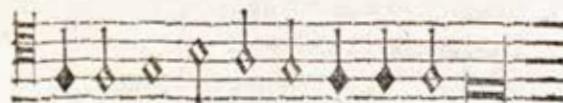
Bene kr̄asne zemeswātke d̄zesme.

Eycāt Dewam wyssen krus̄ytc liouži:
 Eßhan auf̄je dēbbesewalſi/ Dōdāt nis
 niam

niam siawe vnd dewige god Ar lyxmige dzes

me vnd halst/ Ar lyxmige dzesme vnd halst.

Winh atwár mumis soume debbesse durw-

Vnd súty mumis souwe dále/

Ka más ná búsam pazzste hüt/

La winiam müses by žál. La winiam etc.

De we dáls ir pedzimis bárninx mas

No wénas Jumprouwë skyst/

To wálni spák vzwarrerh ir

Katas mumis mayat ná dryst; Ka etc.

Winh ir vzniamis cilwále mese/

Vnd dewwe mumis debbesse pré/

Müse nozegum salhdzenayh ir

Kate mumis ná kyst nánéh; Kate etc.

Winh hâ ir cétis lele mðke

Ka mumis bùs precigenis hüt/

No mumis nogræze to Láwe dusmyb

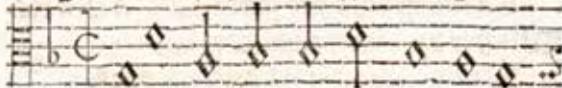
Kattra mumis by wárran grüt; Kat: etc.

Ro

Komās wīniām addōsem
 Par tāde dawan l'cle
 Wīniām pedār zemm. bnd debbes walſt/
 Und kō mās rābzam wdl. Und kō etc.
Seuw pāſes wīniām addōdam
 Ar ſkyſte ſyrdē bnd prāt
 Und tykluſh wīniām pelūdzam/
 Ra wīnſ mums pallykt grib flāt. Ra etc
Pallicc pe mums ð Jesu Christ
 Ar tōuwe zāleſtyb
 Tad mās ceuw ar pakalpoſem
 Ta ūtu no mums grib. Ta ūtu etc.

Wen krāſne dzeſme no to ſalde
 wārda JESU.

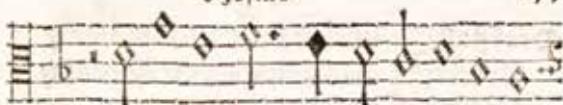
JESUS iſt ein ſüſſer Nahm.

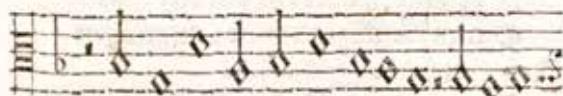
JEſus iſt warrān wens ſaldix wārds

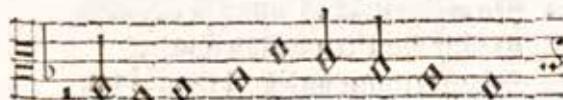
Óz to mās ſoucam ar ſyrdē bnd prāt
 Cour

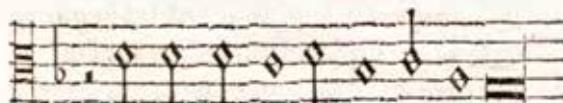
Cour to mās žālestybe dabbuyſſem

Par mūſe grācige dzygoſſen/ Abžālo

Abžālo ſunx par touwemſ lioudemſ

Grēz noſt touw· lele duſmybe no mumſ.

Jesuſ las teuw tēham mākkāt grīb

Tas attrōd· pe teuw lele žāleſijb/

Laymīx vnd ſwāts tas cilwākſ ir

Kas touwe warde mūzam nā aymyrſt/

Tas tēham rāps eprecenats

No grākemſ wallian vnd jwabbaſt

gōčč

Prechhan Jesum mās seuw zemmoiam/
 Ar cerrybe mās winie warde esoucam/
 Ar lūfhen vnd ar roudaſen
 Lyd; ar Maria Magdalena
 Eyle ylgeſta mās tur dabbuyſſem
 Par mūſe nozegumme pammāſen
Jesu touws dārgas aſhins
 Ir mums to debbes walſiyb peſnyb
 Kad tu no debbes es näcis
 No wālne ſpāk es muns ſwabadyb
 Ozālix punx teuw ſlawāna
 Wyſſe zemme vnd debbes mūžam.
Jesu tu žālix vnd mylix punx/ (myms)
 Cour touwems mōkems es tu žālix
 Dōd mums wēne žālige vnd labbe galic/
 Wēne precige auſhhan celhen tur kiat
 Ka mās ar teuw dzygot warram
 Ekhan gōde tourte wayge rādzat mūſ
Kyrie eleyſon džēdam mās (žam.)
 Vnd Jesum Chriſtum ſlawāiam pat̄es
 Kas mums ſouwe žālejybe dewwis ir/
 Zo debbes walſiybe ſpinkiot grīb/
 Kyrie eleyſon/ Chriſtie eleyſon/
 O Dewe dāls es tu žālix mums
Gods vnd ſlawe ar pat̄eycybe
 Ir nu tay Swāte vnd auſhje Tryadybe
 Dēdam

Dæwam tam mǖzigam Tåwam
 Christo tam wenigam Dæwedålam
 Godz ir mǖzam tam Swåtam Gattam
 Tas pesiy mums no wyssens bådemſ.
 Amen.

Jesu dulcis memoria.

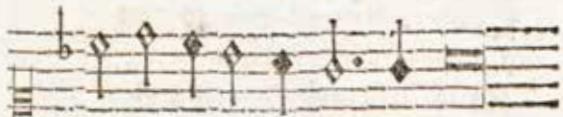
Jesu salda pâminnâſen.

Istân syrdes epre caſen

Var mäd vnd wyſſe ſalde lēſt.

Winiſ ſalde bûſen prêkhan et.

Jesu

Jesu salda peminnáßen
 Íslans syrdes epreccáßen
 Þar madd, vnd wýsse salde lét
 Wintie salde būhen prækhan ét.

Nawaid wén krasnak džedahán

Nának laukak ekh, aujems stan

Náwar hüt saldat dómahán

Kano Jesu muſe dwásels gan.

Jesu grácnékus cáráßen

Kas mums dod gráku pammáßen

Ra

Ka labb es pas teuw moðlā nu
 Ka lald es tēns kas teuw dabbur
 Jesu muſū ly dcs i alduns/
 Dýws auwots/ vnd prates ayfums/
 Tu þarlaþ u yſſe p̄cycbe
 Vnd wÿſſu sy dco barybe.
 Mā ēna miil war yſſaccht/
 Mā ēne ræſt u ar yſſaslyt/
 Kas ſautſir/ war lecyb v̄ot
 Kād lēt ta te Jesum mylōt.
 O Jesu dwāſels mylotayſſ
 Spācigs helle yſpoñitayſſ
 Pācteuwim mans prate ſiāw vnd cyſſt
 Vnd ar wÿſſi grībbā en tu yſſit
 Jesu tau va ſwāta mylyb
 Ir muſe dwāſels gard barryb
 Tu p̄yldy bes apnykhen
 Pāc teuw atjað u en yſiuwykſen.
 Kas teuw ad tems pācteuw v̄al otſt
 Kas teuw djer tems pācteuw wāl falſt
 Ecicit nānck zya ekarot
 Ka Jesum wēn uo syrd mylot
 Kas tōuwa mylyb pedz idena
 Las ga... zyn ko Jesuſ maſſa
 Ka laymīx tam tu p̄aðera
 Niawayd ko tas talat d.m.

N

Go

Jesus tu Engeliste god
 Wen saide dalyne eß ausems död
 Eß muttes es tu maddes mumis
 Eßhan syrdi debbes jaldums
Zo zynnam död touwe cessen
 Zo touwe assins yzlehen
 Sour lattra mumis yipessihen
 Und lüri döt Eweredzähnen.
Jesu dwäjelles karybe
 Und tas mylibes pylnybe
 Kad touw, mylyb dag eßhan syrd
 Wyss. paßoules lét, tad muus smyrd.
O ka men swata edäkhen
 O ka karja ekarosken
 O ka saida atspirkloshen i
 Jesum mylot bes mittäkhen/
Jesum macates pazysiat
 Pac winie mylybe gadat
 Jesum ar karje syrd makklat
 Mylyb par mylyb addodat
O Jesu muusu saldybe
 Tas dwäjels wenig, cerrybe
 Leuw makklam mas ar roudashen
 Und ar syrdis vßapuhren.
 Atter atter Jesu pe mumis
 O taws tas müziges gaysums

Ley

Ley spyd eßan mums fourw spydumis
 Tu hot sagaydus es no mums.
 Atten mannes dwäscis mylyb
 O Jesu krasns manna saldyb
 Eßan teuw manna dußáßen
 Jesu passoules peñihen.
 Es iuljié skart teuw gaid paties
 O Jesu salds ka tu atties
 Kad tu mann syrd epræcenas
 Und ar teuim pepyldenias.
 Wyssur kur es man ájm vnd huyb
 Us Jesum es no syrde püß
 Ka precix ka es to dabbuh
 Ka laymix ka es to turrab
 Jesum es tad bes gråles zule
 Eslákh eß mannes syrdes gult
 Tur apskauhen vnd skupstihen
 Saldaß bus ná ka smaydihen.
 Jesus uz tåwe atkal ir gayb
 Und us debbes walsihb staygayb
 Mans syrds man wyßast ir atstayb
 Und lydze ar Jesum nogath
 Jus debbes droudz pretty sthydzat
 Und souwes wortes pacellat;
 Sakkat tam debbes bruganam
 Cumnats Jesu könins mußam

D ii

Wyß

Wyss debbes draudz tuw slawena/
Vnd couwe slaw yspatteng
Jesus passouel opicenna
Mums ar Devi salydzna
Tam iey mums dz dat god ons slaw.
Ka tas mums elhan na ve klat si w
Vnd ar seuro wā dz debbes waljt
Kur tam teyc u ysse Engel baljt.

Vs Pupoldene djesme.

Glor'a laus &c.

Godyb vnd slaw dōdam mas teuw
dēkōnix Christi p. sitayb. Kattam te
nānojodzig hācnintc dje date
Dsans

diesme

51

Osan na Boden.

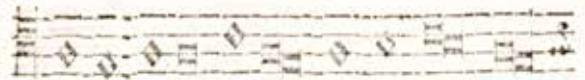
Zu Edainx Israel und David cenis

ge salic es: Swarts es tu katters atmak

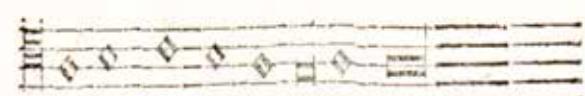
mums wens könig ar Dea es p.ß.

Za wyssc debbes droudz allazyn tyc

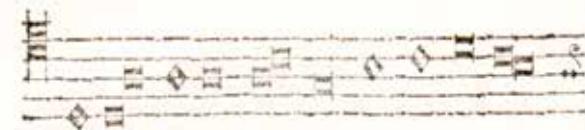
D iii tew

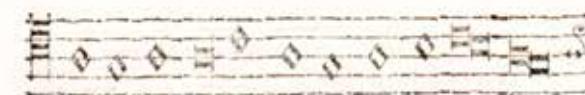
teuw tur auß hanz Und te cislwād̄ bärne

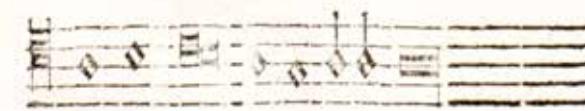
ar wÿssens radditemſ letemſ

Z & Jode leuj ir teuw ar pūpolemſ

presty gauß más aridjan ar džesmemſ

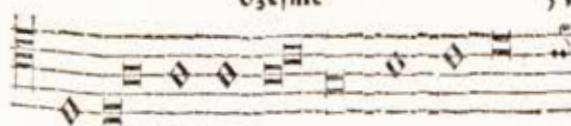

vnd ar lükhent teuw centiam.

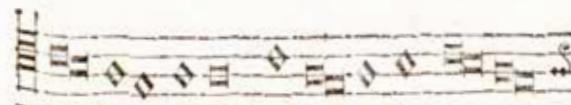
Z

dzesme

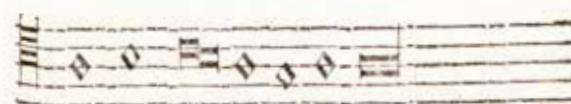
53

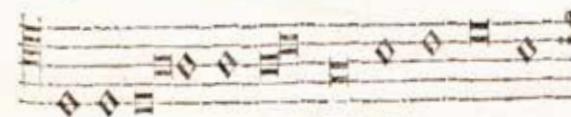
TEcum ir slawāiuß/ Kad tu gate

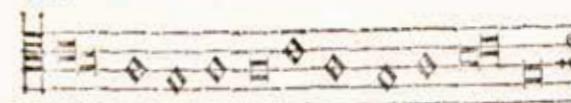
bzto rukkenawe; mās teuw nu ar dzedam

gōd vnd slaw c̄hān dchbes.

TEr to teuw ir tykuß/ Icy ar tyl teuw

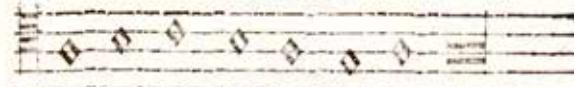
mūse slaw e dzesme; o myl sy idix König

D uij

Kato

54

Gottige

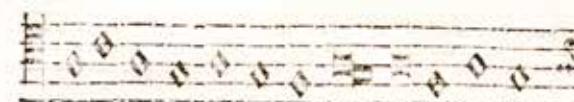

Fattrom nyſelabbumme tyſ.

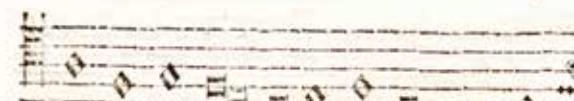
Pueri Hebraorum.

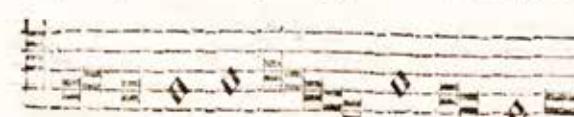
Zē bār nata Israel nolouz

tōs zarres no tems öleſekimſ/ vnd gate

pretty tam kungam yſſoukdam vnd sacs

cioam; Osan na ehan aufſie.

Zē

dzesme

55

Té bárnante Israél souves drås

bes g̃z platten aic wyrson celiic vnd yſſouce

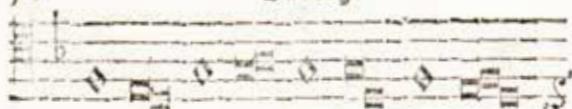
saccidam Osanna tam dālam David: su ås

lytſ ir ta / kaſ tur nāl eß han to füge ward.

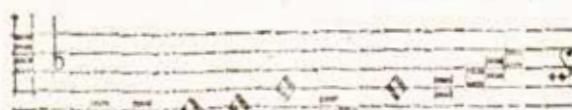
Gaivåtnedzemesne no misu
kuage ſeu Chrifti moke vnd
cēſen.

Vexilla Regis prodeunt.

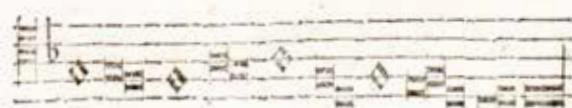
Téla ning karroß als
v nāl

nâk droshtas kruſtis spâſs spyd. straydr

vnd spôſh kud pe kruſtis mæſes rad

ditayh Pekalts la wens lioundar rydyh.

Pe kruſt by tam ar sâp nogurt

At uen. slâp, tap winic sâne courdurt

Tur ozstrâie vdens vnd asjins blat

Gour lo müc grâb. tôp nomazgat

Pepydhys ir lo Æaudiſ ſen

Ljodair no müc peſtihen.

Par a yſſimſ lioudemſ pe to kôk

Milus Æwes walde ar spâcig, rôſ.

Wêſs wcyllis vnd strayders kôſtas ir

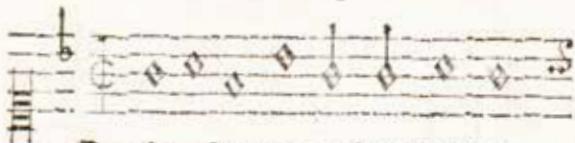
Ad. i pîs ar fôniue purpur the/

Gar wȝyliue tas ir ygrâdþâts

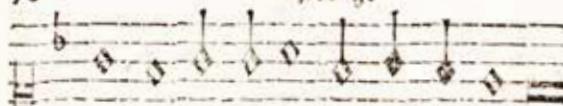
Zôs

Tōs swā' es lōcclēs bȝturrā.
 Laymīx tas lōls p̄e laltrē jar
 Lās paſſouls aemassāhen kar:
 Lās ir wen ſtāl tay mēſe tappis
 Und tay helle to leup paniamis.
Sumnaſt es tu o kruſt k'ols
 Mūſe cerryb· cour Chriſti mōk̄s/
 Pammet tems grāce ēkems to grāſe
 Tems taysnems dōd to dikkās p̄eſe,
Teuw o wyſſe aukſia Eryadyb
 Elawena wyſſe paſſouls raddyb:
 Batties tu eour kruſt yypesip.
Lōs aridjan wald' vnd swāty. Amem.

O Vos omnes qui Ec.

O cellenekſt ouwe cellē grez ſur/niem
 - - - -
 wāran/ vnd labb· paſſur lo Dewēdāis iſ
 lēſ

icel mōlē bē tecum trās no to kruſie kōrē.

Roua cīlē dēs ar fāde sī p.

Louw grātē manne syrde sī p.

Māvens tādē loundareit ays

Kas ir cēris kō teurē p̄ qutayß.

Tu pēto kō ſe darry ſioun

Par to pē ſōlē es ī ſoun

Tu es uozidzs to rūſie nāme

Eghān nāwe tapāc is nu ſtāwe.

Es kaſ myri par louwe grātē

Vyt teu wim louw ar wyſe ipārē:

Abz ilo par manne mōlē arui/

Le yta pē teu wā būt paſjūt.

Tecum bī, eſh helleſ paſjūt

Vnd müzige vāgūn ſauſt/

Set manna grātē ēghān

Tecum atādē mōlē ſe pē ſiuen.

Mālē bārnē to lab abbōma/

Vad no syrdsdøbben aprouda

Louwe grātē: par fam manne rōkē

Pin aggla ūt pē teu ſte kōrē.

Tecum to lab abgādas/

Mann-

Menn céfent eur no grâle ma gâs/
L'ostur foyt L'eu esâli yb/
Und tur pâc to mûjge prêcyb. Amen.

Stabat mater do'oro/a.

Pylne sap by Maryn stavâdam/ Appalß
to kruj gouz roudâdam / Kad wintec dâls
tur penogglatç lär.

Kattradwâsel pylne lâdemß
Pylne nostumhen vnde sapemß
Wens as jôbinc courspede ar war.
O ka noskuminig vnd bâdig.
By la darg vnd wyjjejwâdig.

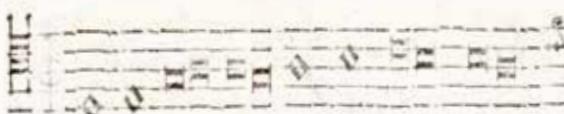
Wens

Wēnpedzimpte Dēwe māte.
 Kætra bādatis/ vnd trysāie
 Vnd liot wāndate/ Pad wīnie rādzāie
 Souwe bārninie mōl/vnd nāw·tur flāt.
 Kas nā būt lydz assers pglāis/
 Christi māt·ia wīnþ būt rādzāis
 Elhan tād·lēl syrdespēsen.
 Kas nā būt tād noskummix byiþ
 Dēwe māt· kād tas būt nomannys
 Ēhōt par souwe dāle cēhen
 Par souwe pahe lioužu grākems
 Rādzāie ta Jesum eħs· mōkems
 Ar pycems vnd rykems sahouſt.
 Ta rādzāie souwe dālinie baylig
 Petō kruſt myrhōt nāzālig
 Pad wīnie dwāſi no mēſe by·louſt.
 Giāmāt· tas mylyb̄s auwōcs
 Ka es touwes sāpes ſāut/
 Dōd ka to es ar teuw war bādat.
 Dōd ka mans syrds tōp edādzenats/
 Mo Christi mylyb̄ pepyldenats/
 Vand es wintam war būt paprat.
 Os swāta māt· to wēn ludz es
 Souwe dālinie cīrtum zymes
 Espēd· elhan manne syrde talie/
 Souwe dāling sāp vnd grute mōl,

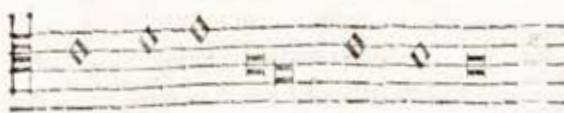
Ratte-

Ratter, wiñß par man cēt pe Kruſte kōſt/
 O Jumprouw ar mannum ygdalle.
 Dōd man yſten ar teuwo reudat
 Chriſti móke no syrde opwaydat
 Tygylge ka es dzygōſt hýntan.
 Ar teuw oppalkē kruſte jāwāt
 Louwam drougam ley man palihēt
 Elhan waydaſen vnd roudaſen.
 O Jumprouw ſtyst par Jumprouwam
 Jā es brēſmig man naſbagam/
 Dōd ka es ar teuwo war roudat.
 Dōd man Chriſti nāwe abgadat
 Winie cēſens dallybe manadt/
 Vnd winie cirtummes lab abdōmat.
 Dōd man móke vnd sāpe ſauſt/
 Pedzirdenat tapi ar Chriſti kruſt/
 Par tour e iouke dālinie mylyb.
 No tele mylob karis vnd edātis
 Cour teuw Jumprouw war ayzbyldātis
 Büt/ elhan to pastar ſödyb.
 Dōd ka es cour kruſt war ſargatſ
 Cour Chriſti nāwe paglabbatſ
 Vnd büt elhan Dēwe záleſybe.
 Rad tay mēſe noſet hā myrlot/
 Ley tay dwāſel tur tōp ſkinktot
 La debbes Paradyſſe gōdybe.

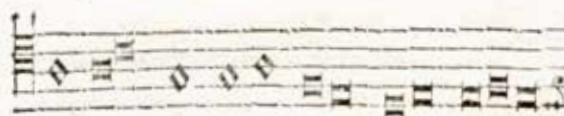
Crux

Crux fidelis.

O éenix Ecclis jæpan wÿssens

Zu dargale loks etþ. mäzzemß

Håvens mässit tad lók atnesi war

O saldas lók. b. jaide nagl.

Ar tad. zed ar augl. vnd jar

Kas tur wén nájt sald. vnd wígl..

Manna mäle d; ed ar stannige hals!

To slawige kritic cour Léwe wäist

Vnd

Und par tas kruſtes b̄zwarra en
 Tas w̄en ioulig. b̄zedafen
 Katas paſſoules peſitayß
 V̄zuppråts/ tap w̄ens winnatayß.
 Sältam by. ta tas pirms cilw. i. s
 Cour wāln. wylt tap v̄zwarråts
 Kad wiñs to nawig. abbl. åde/
 Und kryts by. ek̄. na wes både/
 Kad wiñs to k̄l. lab. patturråte
 Cour ko to wayn maxat gribbaic.
 Ta by. tapt pâc esiadishin
 Pepylde tuse pesiñen
 Und ta nâškyte gare. wylsyb
 Cour Dewepaddom. apt kounan/
 Und kas cour k̄o by yžboësint
 Cour k̄o atkal tapt yžpeñyts.
 Kad nute dene by. pebeyle
 Ka Ehr̄tiuma by. ek̄. passoul steylt/
 Ilac. tas yž souwe Tåwe kláp.
 Seuw ek̄. Jumprouwes mëse pasláp,
 Ta tap tas passouls radditayß
 Tay pajui passoul pesitayß.
 Tas tap w̄ens roudams dârmix mas
 Lykes ek̄an wénſylyt bas:
 Ta skyte Jumprouw winie dârgemæt
 Ar wyſſe syrde und wyſſe peat

E

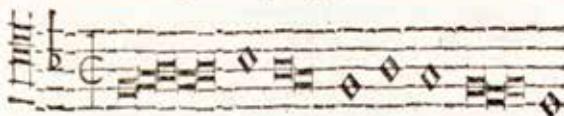
Winate

Winie kates/ rôks/ vnd sr åte mese
 Etynn. elß. autems tas ir teſe
Kad tas nu by. tryſdesmit gadde
 Peþyldhj vnd et by. tad
 Vâc ſouwe prât vþ rukte name/
 Lydž ka no tam raxtye ſiaue:
Tad tas Dêwo. iârinh mums par lab
 Vzupprâts ſliu pe leuſte stab.
Tas tap ar etyl vnd ar žules
 Variots/ lammats/ vnd yzkuſts;
 Ar wen ſkâp. te winie ſanc courdur
 Assins vnd vdenh yſſtrâe tur
 Cour patre iûre vnd zemme kôp
 Debbes vnd zwayrne maggat tôp.
Locy touw zarre ð auſtſtas. kôks
 Atlayd magtos yſſepts rôks;
Touw. pime cctum ley tapet myſtât/
 Par to tu mums bus mylak
Ra te debbes kôninie locckle
 Petew war duſſat myxt vnd wegle.
Su wens es cenix bes baylyh
 Pannest tas paſſouls baggatyh
Su es ka wens parcalatayh
 Iþ bâd. paſſouls peſtitayh
Su es apſlaſcents ar assin
 So nânogedzig. Dêwe iâryn

Detram

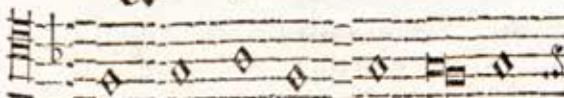
Dew am tam wyſſe auſſtatiſam
 Dōdam māſ ſlaw nu/ vnd proſom/
 Tam Tāwam/vnd ar tam Dālam/
 Lyd tam Swātam Epreceſtatiſam/
 Ractram ir góðs vnd patcycb
 Mūžam ekhan debbes walſiyb. Amen.

Placiſi džiſia:

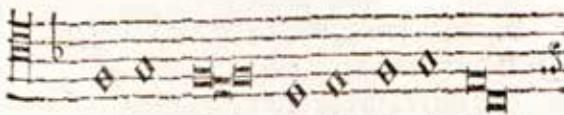
Up waydāt wyſſe kruſiſt liouž

Ab gādāt lab to ſure mōe

Ar karſt aſſer roudāt gouž

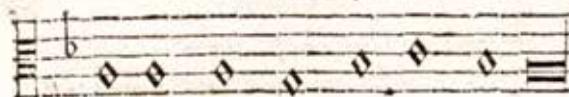
Ko Chriſtus cēt pe kruſi kōk/

Jeſus kaſ nānč darryb lioun

E iſ

Pat

Parmums bes wayn cēt lele koun.

Kad Jesus klu pe krusie stab
Penagglats: abddmat lab
Kad, grute sap. Dēw dāls pacēt
La nā by. tēham mazze let:
Jesus par man es cētis gan/
Tōtēv, raddyb āsm, es/ roug b; man.

Jesum te Jōd. ar nikne māl.
Eunyy. vnd lioun saymoie wāl/
Winie assin te yzlāt tur klat/
Kad te to hout ar lioun prat/
Vnd winie galwe warrān courdūt
Ar ārhkron/ kattrat om by. sūr.

Winie warge te nikne by. sajettus
Ar sploudetis abganius: t
O kurh cilwāls ir wyrson zemme
Kas tade sap, wēnkart vzniam?
Jesus par mūse pehusen
Modāw, souw, mēse, ekh, rukt, cēsen.

Jesus darg. mēse tap nāzālig
Casji/ courdurt liot b; eftmig/
Winie kate/ vnd ar winie ju åte rōke/

Ts

Te ysssep, pe to fruste kōke:
 Tas dārgas aſſins ſtrāic bes galle
 Iſ kaiems/ vnd yz wyſſe malie.
 Te yſſpliaw, galwe Prattidam
 Vnd ſmēklig wārde ſaccidam;
 Citemis tu warrāi pallydyd/
 Ja nu mums teuw būs tyccāt/
 Tad kāp leyān no frust. Karrāt/
 Tad mās dzygōsem pāc touw. prāt.
 Te nāturrāi kād. zāleslyb/
 Par Jesu lele beſſpacyb/
 Tems nā by. louns prekhan Dēwam/
 Bet niſne runnate ſaymodam.
 O kād. wēn. iel. ſāp/ vnd ka grūc
 Chijti droug. eħan ſyrd. ſaiüt.
 Maria gan gouz aproudaie/
 Vnd par ſouw. dāl liot waydoie:
 Ēk reyz ta wiſie circumnes rādzāie/
 Aifer par wiſie wayg. tāccāie.
 O Jesu man mylc dāya
 Ka nāpattes cēt tu tagdyn.
 O dārgas frusis par kāde lēt
 Tur tu mann. dāl. ar nagglenſ cēte
 O ionkas frusis liot pārswāytis
 Ar Chriſti aſſin apſlachys

E iiij

20000

Addōd man atkal mann· dālyn
 Toyſten Lelden tātyn.
Pat min syrds bzmōdna/
 Pe ceuw tyktuſ abdoma
 Kād· ic le mōl· ye nāpattese
 Ir Chriſtus cēts pe ſouwē mese.
 O jālix Kuny mon pemin ar.
 Ra es mann, grāt· aproudat war.
P Ieu mylix pe ſitayß
 Vnd wÿſſes lets raodditayß /
 Cour towu· ceſen dar muſe dwāſel
 Mo grākems ſyſt· vnd wāſſel /
 Pammet mums muſe nozedzyß
 Vnd ſtinkio to müſige precyb. Amen.

Da Jēſus an dem Greuhe ſtund.

RAd Jēſus pe to kruſt· ſtawāte/
 Vnd par mums cēſi grībbāte to naue
 Ar ruſte moł· vnd lele ſāp
 Cos ſeptintes wārdes / ſattre wiñß ſac/
 Abdōma no ſyrdes dybben. Cey
 Pirmak wiñß ſaccy, ar mylesiyß
O Lāws eþhan debbes walſiyß
 Grādze manne nānozedzyß
 Pammet temſe nāzynnat war

23

Ra warrān lioun te pe man dar.
Vz̄ðter doma ar patteheyb
 Wyrson to lele žálesybi
 Kattera D̄ews tam siapkouwam soly.
 Szodēn būs teuw ar man pattēs
 Ēhān manne Ēāne walſiyb būt.
Vz̄ trāhe winh saccy. ar lele sāpe
 Vz̄ souwe māte vnd Joannem flāt.
 Redz. tur couws dāls ð̄ s̄ewe:
 Joannes niem touwe māte pescum
 Glabbo winte/ es to pawāl teuw.
Vz̄ cāttur. souc winh saccidams
 Man twyfji warrān bes mittāhen/
 Ar átyf vnd zulte te to d̄zerdenate.
 Winh gribbāte ar müse pestishen
 Souwe lele twyfēn apspirglōt.
Vz̄ pēlt. pāc souwe cilwācyb
 Jēsus ēhān debbes soucis ir:
 Mans D̄ews ka tu man ta pallayb/
 Warrān ruft ir manne sāpe vnd möke
 Pe ho laym swāte krusle kōke.
Las sājs wards by. pylne žálesyb/
 Vnd rade mums D̄ewe mylesyb/
 Kattera mums Ēhīslus tr nōpelnyb;
 Manna cēhen ir nu pedyldycs
 Las cilwāls ir yzp̄iq̄ys,
 Ē uij

Vz̄

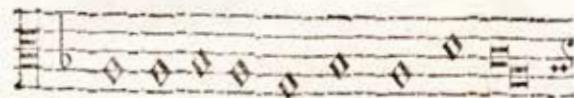
70

Garteige'

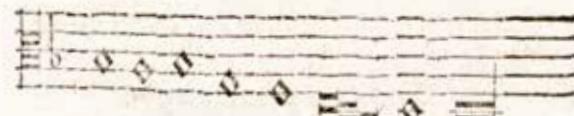
Wj septyt. Jesus sone ò Láws
 Elhan ouwe roke es nu pat ál
 Manna dwásel/ ta grib iou noskyrt:
 To Swáte Garre pe man atsút.
 Elhan manne paßiarre stunde.

Kas Christi céhen gódena
 Szós septicines wárdes ar abbóma/
 To Láws kui, x ollažyn glabbós
 Szcht wyrson zemmes ar žáleslyb/
 Wad tur ar souwe gódyb. Amen.

Qui passus es pro Ec:

X Vlas par mums cétes es Jesu

Christe abjálo teuw par mums.

Patris sapientia.

Dene

De we lāwe guddrybe/
 La lēc wiſte toysnybe
 Erhan rytē puſſes ſtunde
 Darzan tas klu notwerts
 Vand no ſouwems mācclēms
 Pallaynis liote pepāſ
 Mo to nikne Jode pulk
 Gaſtis vnd nogamēs
 Elhan pirmē dēnes ſtunde
 Prēkī Pilato nowāſts
 Ar æyleige lecybe
 Hā:reham ap ſudzāſ:
 Winie acc̄is te hāſāie
 Vand ſitte v̄z winie wayge
 E aſpliaſe apmādīdam
 To debbes ſtaydrum.
 Erhan ſiundan ar lēle balyne
 Souc, te: Sitte to kruſtan:
 Aproykl tam wēne purpur drābe
 Wyſſu lioužu ſinēklam/
 Winie swāte galā: ar arhēms grūe
 Gourdur/ vnd mōcenate/
 Tad by: tam ſouwe kruſte nāſt
 Paſhan mōlu falnan.
 Jesuſ pe to kruſie þōke

E v

Sālan

Gåstan stundan pekals/
 Und liu ar tems slap bouwems
 Hågödig salydzenats:
 Elhan lèle mörke wingf souce/
 Man twyxt no syrdes dybben:
 Ar åtyk und rukte gulte
 Luedlyn te to dzerde nate.
Souwe garre eljan Låve röke
 Myrdam i bewy an stundan
 Nodaw Christus misu kum/
 Und ar lele soukhen
 Mans Dëws/mans Dëws winf saceye:
 Bam tu man es pallaydis:
 Ar wén skape winic swåte såne
 Wéns galwneks tad courdür.
Vz Vesper stund no krusifiköke
 Jesus tap attraysts
 Apsläpts by. winic späls und göds
 Elhan Låve pratan/
 Låde cèhen winf bznäm.
 Und guliåte elhan nåwe
 Apjmadåis und noganyts
 Wyssé par musems gråkem.
Elhan pedig dénes stunde
 Ar jälens und jaltwems
 Aprakte liu winic swåte meser/
 Und

Vnd fer ayste pepyldyce:
 Dôd mums kunk hō swâtenâwe
 Ar göd allaz peminnat/
 Tair muse dzygoßen/
 Vnd dwâsels yppestiszen.

Jesu müse pestitayß
 Istâns Déws vnd cîlwâlkß/
 Göd vnd slaw. ceuw dzedam mås
 Ar wÿsse krusyte droudzybe/-
 Par touwe nâwe vnd grûte möke
 Par touwe lele cessen/
 Dôd mums ar wene precig, stunde/
 Vnd to müzigezâlestybe.

Christus der vns selig macht.

Christus muse pestitayß
 Nânel lioun ir darryß
 Las tap par mums nalets wyddu
 Kawens siappkouws gusyts/
 Wesis preßhan nînems lioudems
 Nâpattes apsudzâts
 Apśinetß/ apiplioudyts/ smâdâts /
 Lydz ka tur kaweraßint.
 Pitman stundan tap las kunk

Eßan

Eþan dárze saniempes
 Und tap liot warrán sasets/
 Wests pefoge Pilato/
 Las nánék peto attradde/
 Niedz ar káde nozegum:
 Tapácto no scuw súty,
 Pe kóning Herodes.

Frájan siundan tyk Ðewe dálš
 Ar aſſeins rykſteins saſouſis/
 Und ar wene árhe króne
 Winie galw. warrán courspeſt
 Apwykts ar wén garie drábe/
 Tap ſakults vndeſaſiſis /
 Und to grúte krúſie kóke
 By tam pattim panneſt.

Gáſlan ſtundan tap tas káyls
 Pe to kruſt. penagglatſ
 Cour rókems bnd cour káiemſ/
 Liot bréſmig nomöcyts/
 Ze karie ſullcyn apsmáie to/
 Las ſlapzouws vž kocyſe rókſear/
 La Soul ſouw ſpydum pajudde
 Partáde lele nát aysnybe.
 Elſ. dcuwyt ſlunde ſouc. tas puny:
 Ó man twypt liot warrán;

End

Tad dāw te tam rukte dzāren
 Etyk ar zulte samayst
 Und kad tas to by boudyß
 Nā gribb hie tas dzert no to
 Het pawālāt souwe dwāsel
 Léwe Láwe rôkan.
Vesper layk tems slapkouwems
 Khu te lálc salousis
 Tad tyk Jesum souwe sâne
 Ar n'cne skape cdurt /
 Tur ylstrâde assins vnd bðens
 Mumus wystems par labbe .
 Ka más taptenomazgat
 No müle grâke vnd nozegum.
Pallydz mums I-su Léwe dâls
 Cour touw rukte cêhen
 Ka más warram abðomát
 Touw. iele mòke vnd grûte sâp /
 Teuw aridjan par to patteyke
 Vnd no grâkems myttat /
 Ka tu mums war zâix hüt
 Vnd to mûzige dzigoßen dôs.

Litte dzesme.

66

bresme

77

Ar sīen vnd ar ap spliou ſen

Abzalo par mums kunk Jesu Christe
Cour touwe cēhen nāw, vnd assinyjleſen.

Eſtan to pirmē ſtunde laye

Zap Jesus nodots Pilato/
Vnd ar wyltige lecybe
Nātcham tur abſudzāts/
Winie rōkes by, te ſasātuß/
Winie muete warrān ſasittuß
Herodes ar to apmādy.

Abzalo par mums kunk Jesu Christe
Cour touw, cēhen, nāw, vnd assinyjleg
Te ſou, b̄z trāhe ſtundelayke   Chor

Nōst ar to ſitte to Eufian:
Te ſahoute to ar ryk/temſ liot:
Wen purpur drābe tam apwylke
Winie swāte galwe te apkrōny
Courduur to b̄esmig ar árhemſ grūs:

Tab

Tad by tam nāsi souwe prusie muggurā
 Abzālo par mums kūnx Jesu Christie/
 Cour touw cēhen/nāw/vā assinyzleħ.
Sāħan stundan Iesum krujan jitte
 Wyddu starpan dyewens slapkouwēs
 Dewe dāls by kārt s eħġi an taysinħbes:
 Ar etyk vnd zuħże te to dze; denate
To Ħāwe tas lüdżej par wintems;
 Tam slapkouwam pa labber rōke
 Souwe Paradyse tas passolj,
 Abzālo par mums kūnx Jesu Christie
 Cour touw cēhen/nāw/vā assinyzleħ.
 Jesus deuwtam stundan nomyrre:
 Mans Dewis winħi souce / vnd pawżi
 Souwe garre eħsan to Ħāwe rōke (lāie;
 Winti sāne wens galonex courdūr
 Tur yztacċa vnd ar assin
 Ta Soul souwe ħpydum ar passlape/
 Vnd ta żemme liot warra itrysaie.
 Abzālo par mums kūnx Jesu Christie/
 Cour touw cēhen/nāw/vnd assinyzleħ.
Viz Vesper siunde no krujie kōke
 Ta mēse Jesu tappe noniāmpt
 Ta Jumprouw barge Maria skyst
 Souwe dālc approudaie liot warrañ
 Kas pats to nawi dy vżwarreyħ/

To

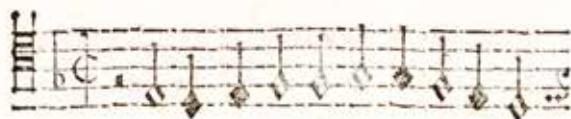
To nawe arydjan na by· pelayß/
 Tas gullate c̄han naws teſe.
 Abzalo par mums kunx Jeſu Christe
 Cour touwe ceſcen/naw· vnd affinyzleſē.
 Vþ Complet ſiunde Jeſu darge meſe
 Josephs ar god· ir glabborß:
 At darge zalwe to apſwaydy.
 Und apeakle c̄han alminne kappe
 Chriſium muſe gode vnd cerrybe:
 To kappe te Jode abzymote lab/
 Te raxte by· ta pepyldyt· tape
 Abzalo par mums kunx Jeſu Christe/
 Cour touwe ceſcen/naw· vnd affinyzleſē
 Jeſu tu žalix vnd mylyx kунx
 Cour touwe ceſcen paſſarge mums
 No grākems/ vnd no wālne wylybe/
 Dod mums couwe Dewiſte žaleſtybe/
 Ka mās couwe prat darram žemmitge/
 Und c̄han debbes walſiybe
 Louwe wayge warram redzāt mužige
 Abzalo par mums kунx Jeſu Christe
 Cour touwe ceſcen/naw· vnd effinyzleſē
 Gode vnde ſlawe dzedam mās wyſſe/
 No syrdes dybben patteydamne
 Jeſu ceutgam Dēwe dālam/
 Kas mums no naue ir yſpeſtyß/

3

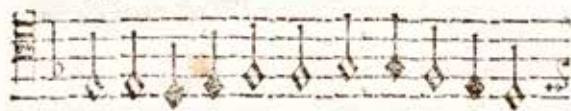
3

Zj wälne röke ir yzweddis/
 Kad wijs cour leie mylefzke
 Par mums pe kruſte ir nomyritis
 Abhalo par mums punx Jesu Christis/
 Cour teuwe cehen/ naue vnd affuyzleſt

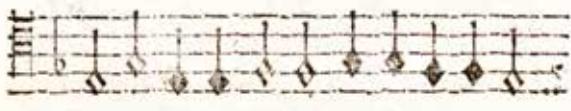
Rejmyſtaymy

A bdomam hoden wyſſe kruſyte

Hounds/ Ra Christus cets ir grüic mōke par

mums/no ectum niemſen naby, tam duſſāe

fen Lyd; b; to myrſen.

¶re

Pirmač no Juba darjan Eliu tas ſtups
ſtys/ Lydž katemis Jodemis tas to by, pas
ſoljß: Rattre is ſtupſtyß/tas ic ko ius māl
klit Turrat to ſt ppri.

Tad te to notu ār ka wen lioune ſlap,
kouwe/ Winie macekle wyſſe no to nobáge/
Ar lele droudze toppewehis pe Almas Miu,
ſe peſiutayß.

Eliu pirmo ſtund top preſhan Pilato
wājis/ vnd no temis Jodemis nāpottes op,
ſudz̄iato Tad tas Pilatus pawaiān ſaljouſt
To debbes Kōning.

Tan trāšjan ſiundan ſouc, te wylfenotus
Iloji ar to / noſti tam nā bus yigal dzygoc
Ley gantas Lewe dāls ir, tamār tam bus
Pe kruſte nomyre.

No ārſzemis by, te mene brone ſe pinnuſj
To te tom lungam wyrſon gaīw, by ſpeduſj
Par ſnekle celiſes pričjan winiam locy,
Vnd ſittē waygan.

Gāitan ſiundan yzgale tas Kunx ar kruſ
ſte Vž to ſode kalne Caluaria dāwā/ Tur
te tos drābes miniam yzwylce/ vnd kāy! Pe
kruſte peſiſte.

Elian ſouwe lele twyſzen te to dzerſ
denate Ar ātyl/ myrre/ vnd ar zulte ſas
maysyt/ Zap pulgats ſaymots/ vnd
vij nās

nâlounig apsmets/ No wyssens lioudens.

Te galwe krattidom to ti apsmâus: Tu
mâcy wâssel darryt cistes lioudes/ Ja tu es
Dêwe dâis / Kâp no krusie zemme/ Und
Parade kâd. zyme

Trys stundes Jesus dzygote pe to krus-
tie/ Mâ lioune wade kyldare tas tums Jôs-
dens Bet partems Dêwe lûdz: bnd tam
slapkouwam Soly. to debbes.

Erfhan Lâwer bôke souwe dwâsel pawâ-
lîe/ Und ta staydra Soulht tap liot op-
tumpsôk/ Den wytan stundan ia zemme
tryfate: bnd te Koppe seur at wâras.

Kad to tas kariewyrsnëks râdzâie/saccey,
tas; Paties tas ir byih wéns ystâns Dôs-
we dâis To aridzan te citte saccey: bnd hette
Pe souwens krûtemis.

Pâc ar wen skape tam wéns to gâne ir
atwâris/ No turrens yztâccâie bndens bnd
assins Ta dwâsel hellen kâpe/ los wâcces
Lâwes No turrens pesty.

Nicodemus ar Joseph pe Pilato Nos
gaiet: bnd lûdz tam ka te warrât nonlämpet
No krusie koke to darge mese Christi Und
elykt kappan.

Vj Vesper stund. tap Jesus no krus.
nos

nōdiāmptē No souwemē sūtātēmē bnd mylē
emē māceklemē Wintē dārge māte to niām-
ekhan souwe kīape bnd gouz aproudate.

Ar dārgemē zalwemē te to ir abswaydyß
Und ekhan skyscems pallagems etynnusß
Pac ekhan akmin Kappe to clykkusß Liot
aproudadom.

Ley mums abjālōt ô mylige lioutynie/
Unnd patteylt Chriſtum par souw grûte
cēſen / Ka tas tyk lēle mōl par mums ir
cētis Unnd mums yzpeſlyß.

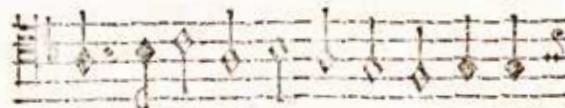
Gōds ir ceuw Chriſte par tād ſele cēſen
Ley mums allozyn pallykt ekh touw my-
lyke / Touw dārge cēſen dōd mums lab
abdōmat Lydz müje galle.

Vene citte kraſne dzesme no Chri-
ſti cēſen.

Rō gribbam mās hoden džidat
vene ioune džidat nu
dzes

dʒ̄dam no mūsc kunge Jesu ij

Christo/ C̄ews auſtayſſ grīb mums palyſ

džāt/ io palydžāt.

Tas dzygoſch ſytan tryſdeſnīg gadde/to
tyecht ius kruſytc wylle/ tas ic iſay paſſ
ſeul doudze labbe darryſz/ labbe darrſz/ ar
ſouwe ſaſtige dzygoſzen: io dzygoſzen.

Kad Jēſus ekijan to dārge gait/ ar ſou
wēs mylēms maceklem̄s/ tur wiſſ ſouwēs
paterinies krajn parlaſſy, v̄z ſouwe debbes
Tāwe/ io debbes Tāwe.

Kad Judas v̄z in to dārge gait/ ead nie
mete J̄umrōkan/ te wedde to v̄z Jēruſa
lē pylle/ par ſmētie vnd pac kounie/ io kounie.

¶

Te wedde Iesum prckhan Pilato/sas
sāie vnd nomocen aie wintec te yzweyike tad
Iesum tos drabes aran/ yszoute vnd aps
krony to/ to apkrony.

Te sitte Iesum pe to Prusie Pōke winie
tōke vnd kate courdure bresmig/wyddu slars
pan tems slap kouwems Iesus klu palarts
tad yzlaic winsz souwe darge assin/ to assin.

O Iesu tu dzywe Dēwe d̄ls nu pallys
dze mās žalige noskyrt/ ka mās nā myrjan
to sure vnd to grute nawe/ tad džedam mās
Kyrie eleyson. ij

Nāvens culwels ir h̄z ho passoul/ kas
mums žalige war pallydzā/ ka muje kunk
Iesus Christus wen/ to dar winz h̄z icel
žalestybe/ to žalesybe.

Gods vnd slawetir teuw Iesu Christe/
karters tu mums yzpejyl̄s ar Dēwe
Lāwe vnd Erwāte Garre. o Iesu Christe
advällo teuro par mums/ Iesu o Iesu.

Lauſtibi Christe.

Goda ir teuw Christe par touw grute
moke katter tu es etts par touw ems
kalpēs/vnd ar Lāwe walde elſjan debbes/
S uij   mus

85

Gartige

mis grænkes pe iy wyrson zemmes. Kyrie eleyson.

Swata Maria touw^s mylai^hdåls Iesu Christus müse pessitay^h / myriⁱ pe to Krustie lôke par mums cilwâkcms/ka mums ekhan debbes ar n iniam hûs dzygot. Kyrie eleyson etc.

O tu nabbax Jü das ko es tu nu darry^h/ ka tu müse fung^e es wyrig perwyls/par to ekhan helles hûs teuw müjam dekt / vnd wâne drougampallyk^t ekhan müzige moeke. Kyrie eleyson etc.

Leledene dzesme no musu fung^e Jesu Christi auf^han celhen.

Victim^x Paschali.

Zas

As farē pesty. tos awwes Christus ar

souwe Lāwe ir salyd je na is

tos grācnelcs.

Anāw, vnd ta dzygoßen turdie wēn

brynḡ karie Tas dzywoys̄ luyxnomyre

g v

rīs

ris taggad dýwé walde.

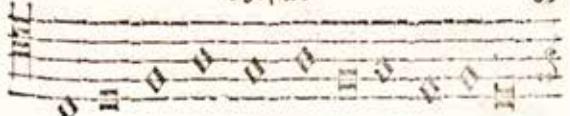
Gloria mūs o Maria/ so radzāic tu wyr

son cellie Es esme radzāh to kappe/

vnd to godybe Chriſti Ratters dýwē ir.

EEngel dōd lecyb/ te ſwedre aut vnd

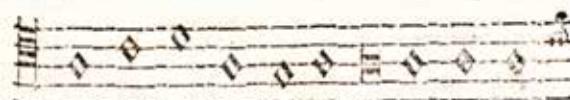
te

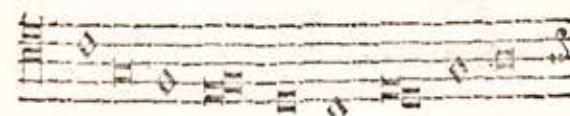
te dreb·mann·cerryb· Christus ir bzeč'ēs

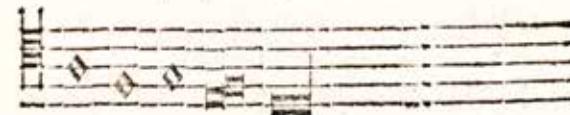
paprek̄ēs souwens v̄z Galilāa

W̄yrač būs mumēs nu tyccāt wenay Mo,

riā taytayſ nig·nā ka wyſſemſ

wyltigemſ Jodemſ.

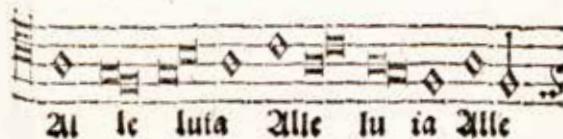
Orās

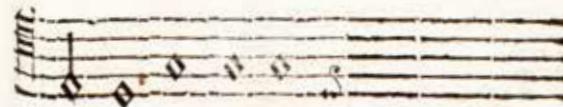
Christi ist erstanden.

Christus ir aukhan cāles/
 No wyssens souwens mōkens/
 To hūs mums wyssens precates/
 Christus grib mūse eprecteayß būt Kyr:
 Nā būt eas aukhan cāles/
 Tad būtam mās wyssē pažudduß/
 Katas nu aukhan cālis ir
 Tad teycam mās to kunge Jesu Christ.
 Tur gaie trys swāte gaspoze   Kyrie.
 Kytan prekhantō Soule/
 Temākklaic to kunge Jesu Christ   Kas

Kas no to naue auf han celes ir. **Kyrie.**
 O Improfis synt Maria
 Warrān gouz tu roudaie
 Wyson to kunge Jesu Christ
 Katters wyssse passouls pestitayſ ir **Kyr.**
 Christus gullāie ekhan koppe
 Lydz trāſe dene abbesſe /
 Courdurts cour rōkems vnd kacems
 Par mums nabbagems grācneſſe. **Kyr.**
 O zālyx punx Jesu Christe
 Cour touwe ſpācige auf han celhen/
 Dōd mums wen zālig vnd labbe galle
 Wen precige auf han celhen flat. **Kirle.**
 Slawe ir teuw Jesu Christe
 Par touwe ſwāte pecelhen
 Lydz ar to Zāwe vnd ſwāte Garre
 Nu laylig vnd mužam bes galle. **Kyrie.**

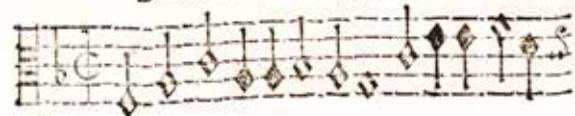
Al le luta Alle lu ia Alle

lu ia To hūs mums vt in primo versu.

Citte

Litte ledene d̄jesme.

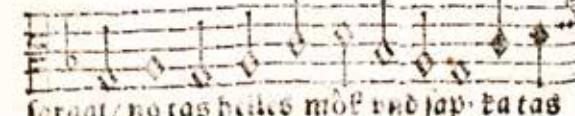
P̄yina precybe ir ta dene ka D̄ewe d̄als no
to naw· trāhan denan außhan c̄iles ir

Lopás ludzam ar lyxmybe Jesum Chrl̄
L̄ewam būs mūs nu pāc staygat vñ no grā

- sum to léninie / katas mums griß posse
v̄es lydž außhan celt / D̄ewam god vnd jas

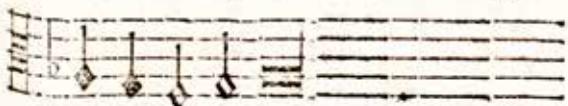

sorgat / no tas heiles mōl vnd jap · katas

wicdot ka más ar to misige / ar to

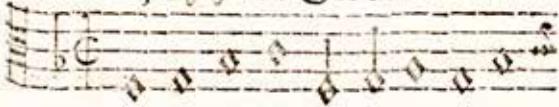

mum's grīb dōt ekhan debbes to muži
Engel droudz ekhan debbes bes galle

gewalſlybe.
ſeuwo precalam.

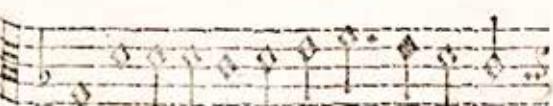
Przeźwie Swete.

Goutouwe ſváte aukhan ceiken ò

Dewe dals pammete mum's müſe nožeš

ðum: mās tyccam ſa Chriſius aukhan caleſ
tr/

24

Gottige

tr/mums to dzygoßen sataysyß/bnde
to nawe bżwarreyß souwe spāle raddyß.

Also heiliz ist der tag.
Im vorigen thon.

Varrān swāta ir fā den-/
Ka to nāwens ar slawe yzrunnat war/
Aisio tas wenix Lēwe dāls
Tas ir to nawe bżwarreyß (Alle.
Vadeto bādige wālne tur cħan sasāgis
Szodarg. den ir mums Lēws raddyß
Vad ir mums pats to dzygoßen ar weds
No grākems ir tas mūs swabbadyß (Dis
Vad no to helle yzpejyh (Alle:
To nawe bnd to wālne ir tas bżwarreyß
Szoden bus mums precates
Aisio Ħriſius ir no to nawe pacālc
Vad ir mums to debbes peinyh

Tag

Tapđc dzedam ar lyxmybe
God and slaw tam Elden larinam alle

Regina calilatare.

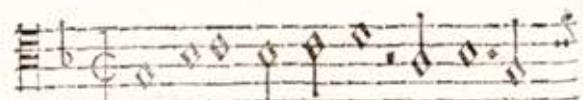
The page contains four staves of music in common time, each with a different clef (F, C, G, and F). The lyrics are written in a Gothic script below the staves. The text is divided into two columns:

Königin ekhan to debbes walsiyb/ pres
casas scuw Maria/ tam tu es pes

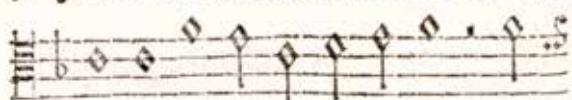
dzimimus tas ir no to nawe auß han cd
les; ludze Dewe par mums Allclua

G   Sur-

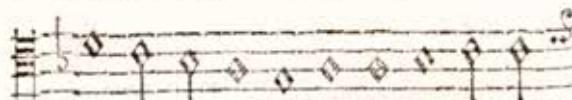
Gærtige
Surrexit Dominus.

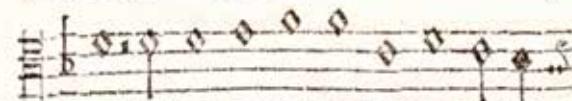
1 Christus ir ræcales non nanes
2 Ezodarg. den swætymommas ar lyxmes
3 Parto Soul vnd manasturs vnd wyss.

1 hædemæs wyss passoul precastas vnd
2 vzesmems vnd dodam Christo slaw par
3 påssoul dod Dæwā god vnd slaw vnd

1 dzed. Alleluia tas ar souw darg. as
2 tad. Icl. zælestyb. ka tas to hel les
3 muſig. patteychyb. katters to liouw. enay.

1 sin mums ir atpircis Christus tas ley
2 war vñ wyss. winie walstyb. ar souw. Des
3 dnecl kounā ir darrys vñ to nadbag. Cwist

AB

- 1 abgaysmo vnd wald, muse syrde
 2 spāk vnd stippum werrān yzposlyß
 3 cil wāz par gode ir pacālis

- Ratrs tōs helles sayſtes falouſis vnnid
 samaytāg ir:
 1 To nāw-tas vzwarrāie/ vnnid mums to
 dzygoſen ſtinkoie.
 2 Vñ mums nabbagēmē par lab ar ſouwe
 swāt aufhan celſen.
 2 Tas ir mums ar ſouw. Lāw-yz lēl,
 mylhyrdyb ſalydzenaß.
 3 O kung Iehu Chriſte mās ludzam no
 syrdes dybben.
 3 Bee wedd mums ar ſeuwim eßhan to
 müſtige ſāwczemme:

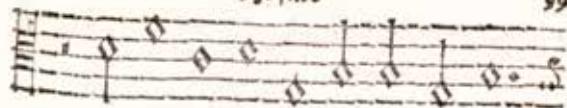
- Vnd to badig, wālne tur eßhan wdine
 tur eßhan ſaságis. Vnd

- Gottige
- 98
 1 Und eos wæctawes y^j; cētum/tāwes y^j
 cētum y^jweddīs.
 2 Tōs ayslātēs debbesse burres/ debbesse
 burres awāris.
 2 Und par souwes myligen hārnes/ myligen
 geshārnes v̄ntāmis.
 3 Nā pallayd mums elhan to pastar/ el
 han to pastarre stunde.
 3 Ka mās ar teuw preccates warram/ pres
 cates warram bes galle.

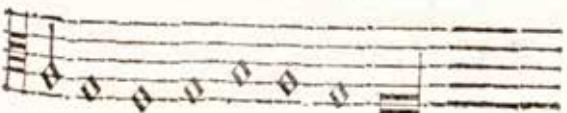
Frew dich du wārde Chistenheit.

¶ D preccates wyſſ-krusiyt liouds
 ¶ D lele mōk. latte winſ by- cētis
 ¶ D Christus ir aulhan cā les
 to ir tas nuþwarreyſ
 ¶ D Le le sā pe by. mums gatouw
 ¶ D Tōs

Sos ir tas taggad sa lou sis

To precybe mums atnessis.

Warran precige ir ta den
 Kattro návens war yzleyke
 Dewys pats kas wyffe lete war
 Winic slawe wens war wayrromat/
 Ley mums patteyk vnd precates
 Vnd et wyhemis pe to Engel droudg
 Tur spydeta mylic Soule.

Wyssewalditayh punx Icsu Christ
 Mås precomes mums no syrde:
 Vnd wyffe kas tur dzygo wen/
 Iludzidat vnd eset lyxmige:
 Jus bärningemaz/ vnd waccæle
 Tas ir mums wyffe par lab darrys
 Sumnat es tu Maria.

Swát Magdalén pe to Kappe gále
 Gribbæto lungé málæt

G iij

To

Za attradde tur dywwe Engels krasnes/
 Za sumnate tōs ar cenes:
 O Engel mylie Engelle stayse
 Kur atraß es to fungem man/
 Kur bus man to doß mārldat.
Tas funx bnd mysterc narwayd hā
 Winh ir iou außhan celēs:
 Elhan to Galilāthe zemme
 Tur ir tas hoden nogais
 To helle ir winh salouſis/
 Und eos siwates dwāſilles yzweddīs
 No wylsemē cē temē bādems
Tur te gādy. doudje tuſloſe gadde
 Yz Christi nære vad atchein
 Vad winteswāte außhan celēn
 Te ollaſyn ir cerrāuſh/
 To mārc bnd bāde ky. tam salouſis/
 To ie tas hoden padareyſ
 Par to te teyc Dewam müjam.
Winh twāre eos pe to labbo rōke
 Yzwedde eos ar lele spāſe/
 To wālne walſiybe samaytaiſ/
 To debbesſe durre atwāre:
 Tur te taggad ar lele preſe
 Jesum Chriſtum teyc bnd godena/
 Und dzedi wyſſe Alleluta.

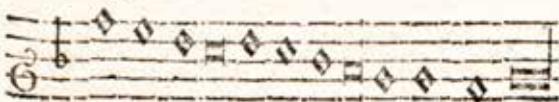
30

Jesu kattes tu mums to jālestybe atnās.
 Nā layd mums lunk samaytat/
 Louws ajsins kattre tu es yglāis
 Ley mums to jālestybe atnās/
 Mās teycam teuw o Jumprouw syt
 Maria dārge Dēwe mate
 Luidz par naums Jesum Christum.
 Gods ir tam Lāwam vnd Dālam
 Vnd ar tam Swātam Garlam.
 O Lews mums muse paradi pammee
 Erhan ho darge layke
 Dōd mums louwe mère/vnd wenadyhe
 Nu hānvens/vnd tur müžige
 Zad dzedam mās Alleluia.

Surrexit Christus hodie.

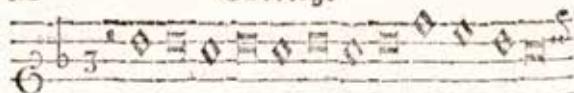

Christus ir dzcales hoden

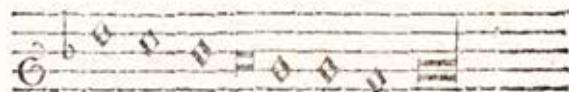

Alleluia Alleluia Alleluia.

G illj Pas

Par wyß paßouls eþ recasen Alleluia/

Al le lu ia/ Al le lu ia.

Tas ir nessis tas nawes tēs. Alleluia/ ij ij.

Par musems grātēs pe souw mes. ij ij ij
Trys gaspoz galwes niām dymos/ Al. ij ij.

Vnd ek han to kappe egate di oß. Al. ij ij
Ze māllāie muse pectitiae Alleluia/ ij ij.

Vnd wyß passouls eþ recetate Alle. ij ij.
Wen Engel te tur nomann. Alle. ij ij.

Katters tems wen lab wāst saccy. Al. ij ij
Jūs gaspoz iums nā bystatēs Alleluia ij ij.

Aijlo Christus ir vzedles Alleluia/ ij ij.
To iums Petro būs suddenat Alle. ij ij.

Vnd citemis māckelemis tur flat Al. ij ij.
Vz Galileam dryz eyet Alleluia/ ij ij.

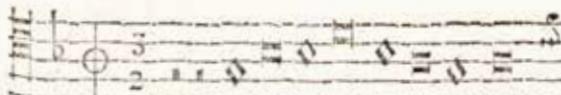
Tur iums nu Christū būs rādzat Al. ij ij.
O Jesu cour touw. Dewiſt spāl Alle. ij ij.

Passarg mumē no myſſadegrāl Al. ij ij.

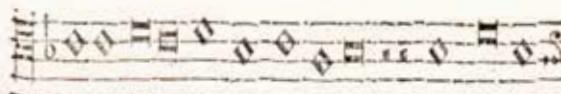
Dod

Dōd mums no nāw, auf þan cātēs Al. ij. ij.
 Und ar teuw müzam precatēs Al. ij. ij.
 Et þan þo precige Lelden lant Aileluita. ij. ij.
 Ley mūs Dēdam ar slaw patteykt Al. ij. ij.

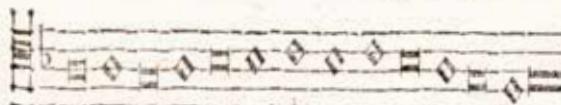
Citte dzesme.

Wens Engels straysis no auf sie dibbes

Alleluita Al leluita Tems gaspo

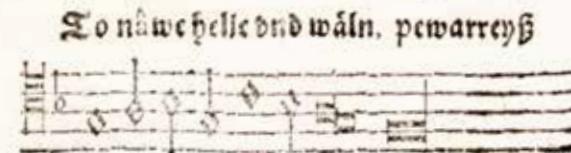
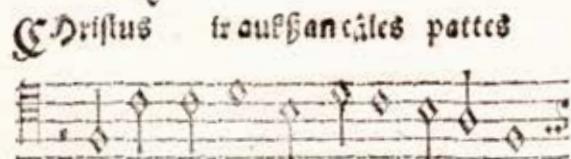
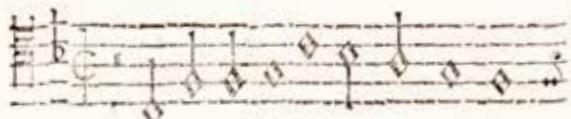

tems tād wāsod trās Alleluita Alleluita.

Nāroudat waystus gaspoj. srāt, Alle. ij.
 Es zynka lūs Jesum mākkāt Alle. ij.
 Kas cetis ir pe kruſic kōk Alleluita ij.
 Par iums lēl sap bnd nāwes mōke Al. ij.
 O v Tas

Las auf han c̄ales ir hoden Alleluia iſ.
 Und wyſſe paſſouſ eprecen Alleluia iſ.
 Vz Galilām ſicydžaſes Alleluia iſ.
 Tuz tas ſeuw tumſ paradyſes Alle. iſ.
 Tems mäceklemſ dödät to zymte Alle. iſ.
 Ka Chriſtus vzeaſes tagdyn Alleluia iſ.
 Ekhan fo precig. Eilden layt Alleluia iſ.
 Elawit to Swatc̄ Eryadib Alleluia iſ.
 Gods ir tam Låwan/ und Lålam Alle iſ.
 Vñ lyd; ar tam Swåtam Garam Alliſ

Gitter dʒesine.

Al le lu ia Allelu ia.

Wing

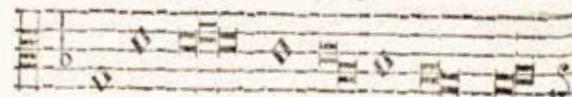
Winȝir to næweslouſis
 Ar ſouwe mōl vnd aſſin yzleſen Alle. ij.
 ȝrys gaſpoz gate elhan to ſappe/
 Temmklāter Iesū no Nazareth Al. ij.
 Te rādȝāte tur wene halte Engel
 Tas ſaccey. So ius hā mākklāt gaſpoz.
 Mās mākklēm Iesum to peſitaiſe (Alle. ij.
 Bas ekhan ho ſap abbiſſe guliſis ir Al. ij.
 Tas Engels ſaccey. ar leſe preſe
 Winȝir aufhan cāles vñ nār hā Al. ij.
 Winȝir tou aufhan cāles patteſ
 Eyet ſakkāt tems macclēs to wāſt Al. ij.
 Elhan ho preeig vnd darge layke (Al. ij.
 Gōdam mās Dewe ekhan aufſten alſiyb

Ad canam agni.

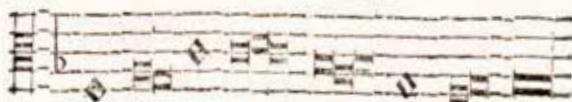

PE Lelden tārinic galde mōdig
 vnd ar hal tems drābem̄s gōdig

Dze

Dzedam más Christo/ Las tyk sur

Mums weddis ir cour sar kanur/

Winic darge mese ar lele mög.

Kliu oppárat pe krusie kör/

Cour winic ashins boudishen

Död mums Déus müjige dzygofen.

Más tappam Léldens nakte sargat/

Pösi Engels mums ná drysiáie mayat/

No bresmig Pharaonis spär/

Essim más yzrouwt/ und no gråp.

Muse Lélden iárlins Christiüs ir/

Katters pe krusi bes wayn nomyr/

Las skylybs mayz/ laitra nároudžät/

Winic méje par mums kliu bzupprát.

O teham wéns dargs oppárs ir

Cour bo ta helle kliusi yssyst tyr:

Le cetumme houds yzpeynt tóp/

Und wájz vj dchbes ar lele kör.

Kad

Rad Christus y; kappe auf han cale/
 Rad by tas yzwarrâß to helle.
 So nâwe vnd nâlne etumantur/
 Und muns atwâris to debbes dur.
 Elhan ho Leldenes precyb/
 Lüdzam mäss par louw lele mylyb/
 No wyse nâwes spâl vnd war/
 Louw lioutinic bryw vnd swabhad dor
 Gods ir tam Lâwam ekz debbes
 Und tam Dâlam kas vscates
 No nâwes: vnd Swâtam Garram/
 Nu laylig vnd bes galle müzam.

Wene d̄zesme no musu fungē Jesu
 Christi vsbroulßen.

Im Thon/
 Christus ir auf han cale.

Rad Christus muse luyx vnd Dew^s
 Gribbaic nobroukt v; debbes
 Pe souwe müzige debbes Lâwe
 Tur waldyt ekhan Dewisse spâk. Kyr.
 Rad saccy wiñs souwems macclens:
 Eyc ekhan wyssi passou/
 Und macat to Euangelium

Wys

Wyssens radditem⁹ letens. Kyrie.
Krustyct os eſhan to wa-de
 To Tāwe/ Dāle vnd Swāte Garre/
 Macāt tems turrec wyſſaske
 Ko es tumis aſme pawālch⁹. Kyrie eley.
Kas teſham tyc vnd kruſiyts iōp /
 Kas būs swātis mūzam besgalle /
 Kas nā tyc vnd naſayd kruſiyts /
 Tas teſham tāps mūzam paſuſis. Kyrie:
Tad pacāl Chriſiūſ ſouwe roze
 Vnd swāty ſouwes māceſles /
 Vnd gaic ar gōde eſhan debbes
 Pe Dewe Tāwelahbe roze. Kyrie eley.
Dhywe Engel ar bailems drābems
 No debbes atnāce ſaccedam:
 Jūs wyre no Galilāa
 Ko lūtot ius eſhan debbes. Kyrie eley.
Egiſ Jesus nacyſ aīkal
 Ar lele gōde no debbes
 Lydz ka ius to nu rādzād:
 Eſhan debbes broukot ſoden. Kyrie:
Zas ſodys wyſſe cilwāke radde
 Eſhan paſtarraſ ſodyses dene /
 Te hounet ad ēs eſhan helles
 Te taysne ar Chriſio eſhan debbes Kyrie
Pallydʒ tumis tunx Iesu Chriſie   Cour

d̄jesine

109

Cour touwe dedbes vzbroukſen/
Vnd wedde mums elhan Engelle gode
Kur mās ceuw teyſam müžam bes galle

(Kyrie.

Wasſarſwāke d̄jesine no to
Swāte Garre atſutifſen.
Veni Sancte Spiritus.

The manuscript features four-line musical staves. The first staff begins with a clef and a 'C' time signature. The second staff begins with a 'G' clef. The third staff begins with an 'F' clef. The fourth staff begins with a 'G' clef. The music consists of various note heads (diamonds, circles, squares) connected by horizontal stems and vertical bar lines. The lyrics are written below the staves.

Macō cēnix Swātayſ Garſ/peyſe
dena tōſ ſyrdes louwes tycciges/
vnd touwes mylybes vžgun e
dādzen el han temſ/ Fatterſ in
ſonge

Gartige

ceur wyssadems toufems wallodemstos

I ioudes ekhanwena tyc cy be

es sa kra is Alle lu ia.

Al le lu ia.

Nu bitten wir den H. Geist.

N Bludzam mas tam Swalam Garram
Par to tayintige tyccybe wyssc wayrs
Ra eas muins paßjarga müjam gallam
Kad mas maias broucam no ho bädige
djygothen. Kyrie.

Tudargas gajfuns dod muins vrouwe spide

Mace mums Iesum Christum atzysiat
 Ka mas peto palicu to taysne peccataie
 Ratters muis n cisis ir ehs. to ysaclawez
 Kyrie eleison/

Tu saidas mylius dod mums touwe dawan
 Layd mums attrast tas mylydes karum/
 Ka mas no wyse syrde wes oti a myloia
 Ehsan patte se mere wenan pratan pale
 lecam. Kyrie eleison.

Tu aueray h eprece tay h elha wysses bades
 Pallyd; ka mas na bystam koune/ nedze
 nawt.
 Ka elhan muis tas pratim na sabaylas
 Kad tas liouns enayducks to dygoshen
 apsudjais. Kyrie.

Rom H. Geist.

Music notation for the hymn 'Rom H. Geist.' featuring two staves of musical notes. The lyrics are written below the notes:

Ac Swatay h Garh o Kunx bnde Deus
 pepylt at couwe zalicay b couwes
 tyce

112 **Gartige**

tyciges syrdes vnd præt/ touw karſt.my

lyb edādzen c̄hān mums: ò punx cour

touw gayſe ſpydum/ c̄hān wen tycyb

ſakrais es eos lloudes yz wyſſe paſſo

soulſ wallodemſ laſ ir teuſ ò punx par

gode

dʒesime   nɔ

gode dʒedats Alleluia/Alleluta

Veni Creator Spiritus.

Mac raditayß Swāis Garß/approudz

To syrd. vnd prāt ouw tyccig. broudz

Pcphyl. eos artouw. jā ic styb/ Wens

Aijo ee ir puny ouw. raddys

Wens cprecetayß tu tōp sacchys
 No Dēw. wens dawans mums sufyts/
 Wens dzyws awots/ vgguns/ mylyb
 Garrig zalwāhen/ vnd Swātyb.
 Tu septinkartix ar dawan/
 Tas pyrsis Dēwelabban rošan/
 Tupo to Tāwe solishen/
 Dod dažjad wallop. trāshen.
 Wens išdāc ekšan prat edādzna/
 Tas syrdes ar mylyb pepyldena/
 Muse wate meses swarkyb/
 Čiuppra ar mūžige stupryb.
 Džentalic no mums to enaydnek/
 Dod mūš touw. mērc, vnd debbes prek/
 Es tu ò funz muse waddotayß/
 To cellie vž debbes mums pattoys.
 Courteuw ley mums to Tāwe zynnat/
 Vnd to Dāl. ar pozyjat plāt/
 Katu top luthys no abbens
 Dod mums tyccat wyssim. laykem.
 Gods ir tam Tāwam ekš. debbis/
 Vnd tam Dālam. tas vscalis
 No narves: vnd Swātam Garrom/
 Mu laykig vnd his galic mužam. Amen.

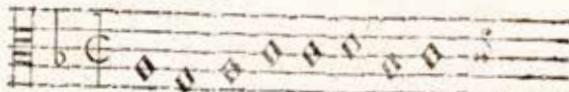
Spiritus Sancti gratia.

ta

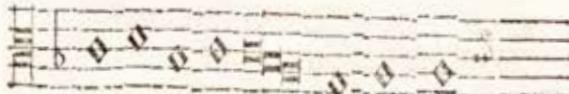
dzesine   us

T A Swāte Garre   žálesfybe
Tos swātes Apo   stols ar mylybe
Pepyldy. vnd ar das   žudemſ.
Dāw tems yzrunnat' wal   lodemſ.
 Cour wyſſe passoul toſ lyk ſtaygat/
 Eſſ. Ehtſi warde paſluddenat
 To Tyccyb elhan wyſſems mallemſ /
 Wyſſems lioudemſ vnd cilwāke bārnēſ
 Las saccy niemmet to Swāte Garr.
 Las iums wyſſ. let. pamacy; war
     Kas
     Kas

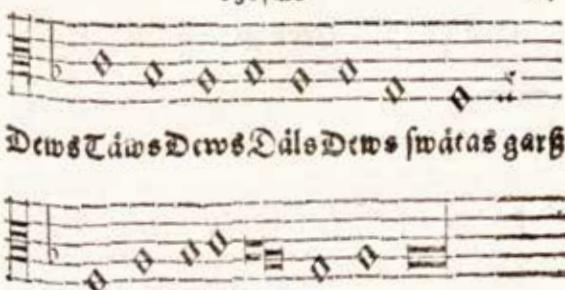
Kas notykt būs nākuß løykan
 Vand kas tagdyniums ir prekhau.
 Kad ius nu prekhau Rönniemis
 Stawahet/ vnd prekh. Lelkungems.
 Nā domat ko iums bus tråssät
 Tas Garß dos ko ius runnaſet.
 Ley mums slawåt to Eprecetaic
 Vand wyſſe lees radditiae/
 Tas mums no lioun· paſſargat grib/
 Vand weſi ekhan debbes precyb.
 Zapac ar iouk ond ar lyxmybe
 Saklam mās gode vnd patteycybe
 Tam Tåwam/ Dålam/ Swåram Gars
 Elß. Tryadybe wenam Dewam. Cram
 Garrige džesme no ta Svetä
 Tryadyb.

Tvir wens Dewis no müzige

Elß tryms personemis näſkyrte /
 Dåls

Las tāws tas ir tas radditayß/
 Jesus Christus muſe peſuitayß/
 Tas Swātas Garß Ep̄recetayß/
 Und ekhan taysnyb waddotayß.
 Las Tāws no mūz pedzims to Dál.
 Notems yzet ta trāj̄ person/
 Tems tryms dodam mās god. bnd slaw
 Katr̄ ek̄ wen Dewig buſen slaw.,
 O wyſſewaldig Tryadyb.
 Und wen wenig swāta Dewyb
 Passarg tu mums no wyſſ liounyb.
 Und pattur mums ek̄ zāleslyb.
 Swātyt godnat bnd slavenat
 Ir ta Swāt bnd auſt̄ Tryadyb/
 Tas Tews tas Dāls bñ Swātas Garß
 Nu allaz bnd muzam bes gallc. Amen.
 H illi Gott

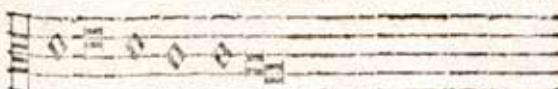
Gott der Vatter wohn uns bey.

D^ews tas Dews tas dzygo mūs klāt/bñ
 nā land mums samaytar/tas pesy mūs
 no wyssems grākem^s vnd pallydz mums
 žalige nemert/no to nālne mums
 passarg. Lüdz par mums Tumprouw
 Maria ar wyssede bessedroudz/ tad dzes
 daim mās Alcluta/ Alleluia dzedam mās
 D^ewam elhan auksje par slawe/ kād
 alge mās no to dabbuyssen/to Engel
 gode tur mūzam Kyrie eleyson Christe es
 Ieyson abzalo par mums o mūzik Dews.

- 2 Jesus Christus dzygo mums klat
 3 Swāts Garh tas dzygo mums klat
 v^c supra.

Symbolum Athanafij

Kwens hatters grib žalix vnd swāts tapt:
 par wyssems letem^s iſ tam watag ta
 Ba'

Katholiſe tyccyb.

Kattra ia ſas tayſn vnd wäſſel nä tur
tåſ: tas patteſ müzam pajuddis.

Za Katholiſe tyccybe ir ta/ wene Dewe
ekhan Tryadybe: vnd to Tryadybe ekhan
wenadybe cenyd.

Nä ſamifſadamme toſ persones: nedz to
buhen noſkyrdamme.

Aijo wena citte persone ir ta Zäwe/ cito
teir ta Däle: citte ie ta Swäte Garre.

Bee ta Zäwe/ vnd Däle/ vnd Swäte
Garre ir wena Dewybe: lydʒ godybe vnd
müzige walſybe.

Tads tas Tewſ ir/ tads tas däls, tads
ir aridzan tas Swäts Garß.

Nä raddys ir tas Zäws/ nä raddys ir
tas Däls Nä raddys ir tas Swäts Garß

Nämeryts ir tas tewſ/ nämeryts ir tas
Däls: Nämeryts ir tas Swäts Garß.

Müzix ir tas Zäws/ müzix ir tas Däls
Müzix ir tas Swäts Garß.

Vund tamär na wayd trys müzige; bee
man wens müzix. Lydʒ

Lydž ka nātrys nāraddyte/nedze trys nā
māryte bet wēs nāraddyts/wens nāmāryte.

Iten ta wyssewaldix ir tas Tāws/ wyss-
sawaldix ir tas Dāls: Wyssewaldix ir tas
Swātas Garsz.

Vnd tamār nawayd trys wyssewaldis
ge: Bet man wens wyssewaldix.

Iten ta ir tas Tāws Dewes/bū tas Dāls
ir Dewes: vnd tas Swātas Garsz ir Dewes.

Vnd tamār nawayd trys Dewe: Bet
man wens wenix Dewes.

Iten ta ir tas Tāws Kunx/vnd tas Dāls
ir Kunx: vnd tas Swātas Garsz ir Kunx.

Vnd tamār nawayd trys Kunge: Bet
man wens wenix Kunx.

Aijo lydž ka sawiskeykene persone par
Dewe vnd Kunge cour to krujyte macyhe
atzjijat būs: Tatrys Dewes / ieb Kunges
sacch/ta Katholische tycybe mumis ayzlidze.

Tas Tāws nā no wene ir darryts: Nedze
raddyts/ nedz dzimdenats.

Tas Dāls no to Dewe wen ir: nā darr-
yts/ nedz raddyts/ bet dzimdenats.

Tas Swātas Garsz no to Tāwe/ vnd
no to Dāle: nā darryts/ nedz raddyts/ nedz
dzimdenats/ bet yzet.

Tas

Tapāc wens wenix Lāws ir nā trys
Lāwe/wens wenix Dāls nā trys Dālc:wēs
wenix Swācas Garf/nā trys Swāte Garre

Vnd ekhan sjo Tryadybe nā wens ir pi-
mals/nāwens pādix/ nāwens lclaks nōdze
mazzaks: Bet wyssc trys persone ir muzige
vnd ekhan wyssens lydje.

Ta ka ekjan wyssens/ lydje ka wyrson
iou faccts ir ta wenadybe ekhan Tryady-
be: Vā ta tryadybe ekhan wenadybe iaceny.

Tapāc kas jālik vnd swāts grib blut: tam
ta no to Tryadybe būs turrāt.

Bet wātag ir tam pe to muzige dzygoszē
aridzan to cilwācybe muse kunge Jesu Chri-
sti pa te se tyccāt.

Tair tad wenystān tyccybe/ atzyslāt vñ
tyccāt: Ka muse kunk Jesus Christus De-
we dāls/ Dewos ir vnd cilweks.

Dewos ir tas no ta Lāwe buszē prekšan
wyssc passoules laykems dzimdenats vnd
cilweks ir tas no tas mātes buszen ekjan
layke pedzimpts.

Pattige Dewos/ patte se cilweke: yzwēn
saprātige dwāsel vnd cilweke meje budams

Lydje tam Lāwam ekhan Dewybe:
mazzaks nā Lāws ekhan to cilwecybe.

Kalters iapjogantat Lāws ir vnd cil:

wâlð: Nâ dywre tamâr/ bet wens ir Christus.

Wens tas ir nô cour apgreshen tas Des
wybes ekhan mîse: Bet cour bñiemþen tas
cîwâcybes ekhan Dêwe.

Wens ir tas wyssaske/nâ cour apmissas
ken tas buñennes: Bet cour wenadybe tas
persones.

Lydje ka wene soprattige dwâsel vnd me-
se ir wens cilwicks: It ta Dewâs vnd cilwâks
wens ir Christus.

Katters etis ir par muse pesitþen/lyan
Kappis ekhan helles: trâhan denan aukhan
câles no tems myrronems.

Uzklâpis debbeschis/ lâde pe labbo roke
Dêwe to Lâwe wyssewaldige: no turiens
tas atraçis sodyt eos dywytes vñ myrrones.

Uzkattra atêhen wyssse cilte åke aukhan
celses ekh souwe mîse: vnd lagadybe dos no
souwems paßhemis dârbemis.

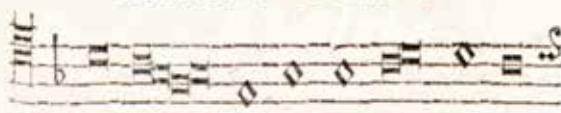
Vnd kattere lab ir darriuhe/ te es ekhan
to muzigie dzygohen: Bet kattere lioune/ ek-
han to muzigie vggun

Ta ir ta Katholike syccybe: Kattra ta
kas taysne vnd sippre nâ tycc/ tas mus-
jam pagubdys.

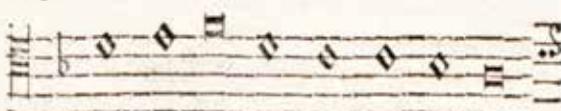
Gods

Gods ir tam Láwam/bnd tam Dálam:
Und tam Swátam Garram.
Lyd; ka ir byß no csárum/ nu bnnnd alla-
syn: Und müzige müzigos laykos. Amen.

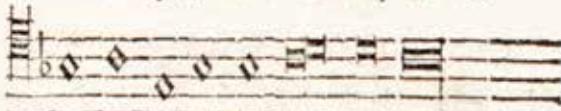
O lux beata Trinitas.

O gaysums Swáta Tryadys
Bens wenix Dewis eß. wenadys

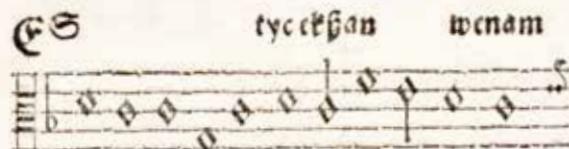
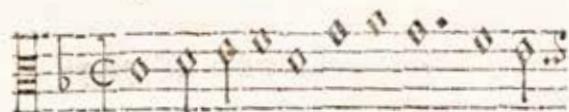
Ta sposha Soulou leyan et

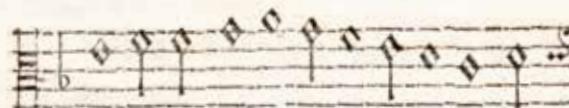
Layd mumus touw. Dewisß. gaysin. jpydát.

Nykos Dewis más tew Slawátam/
Wazkaros más tew peludzam/
Müse

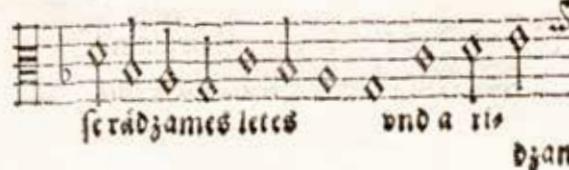
Muse zemming godenassen
 Texc teuw muuzam bes mittäsen.
 Gods ir taia muzigam Tåwam.
 Und einie wenigom Tålem /
 Ar Swåte Gott cour passouls malle/
 Mu laylig vnd muuzam bes galle. Amen.

Symbolum Nuænum.

Dewam Tåwam wyssewalditiam /

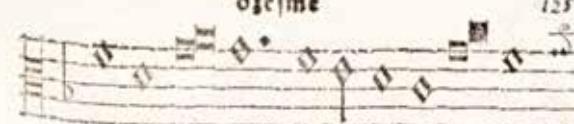
radditiam debbes vnde zemmes wyse

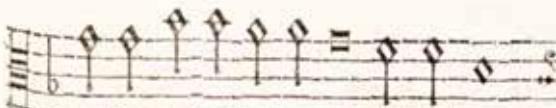
seradzames letes vnd a nro
djan

gesine

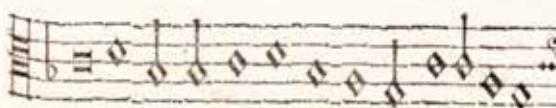
125

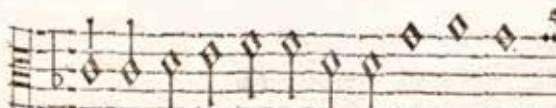
djan nā rádzames. Und es

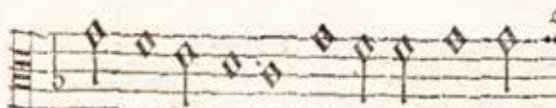
han musam wenam kungam Jesum Christ

slum/cam wen pedzimptam Dewe Dálam

tas yz Láwe pedzimpes ir prel han wyssens

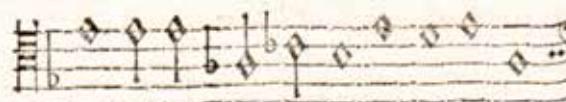

passoules laykens/ wens Dews no Dewe/

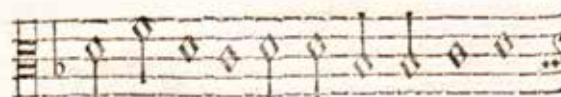
wens

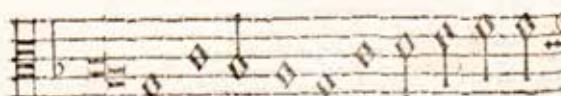
wens gaysums no gaysum wens yſlāns

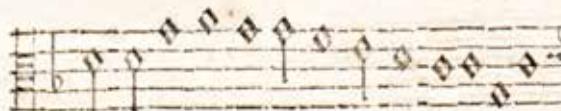
Dews no yſlān Dewe kas dʒimbenats ir

vnd nā raddyts eſſan wene buszen

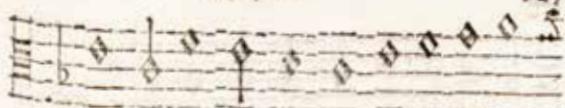
ar to Tāwe cour fattrā wyſſe

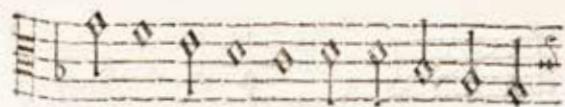
Iete dar   ry:ir/batters par
                          mums

dze sine

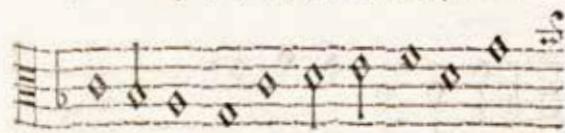
127

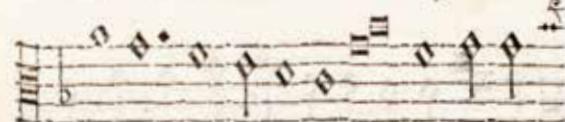
mums cilwâcms/vnde parmus

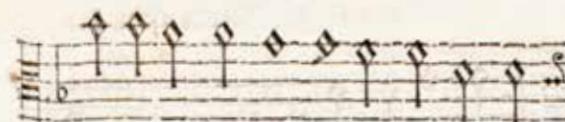
se pestishen zemmen kapis ir

no debbes/ vnde ir eniemps no

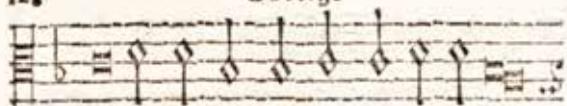
to Swâte Garre no Maria

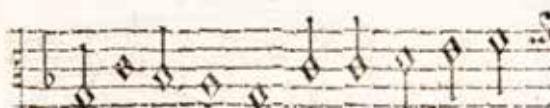
tassystes Jumprouws; vnd ir cilwâts tap

I

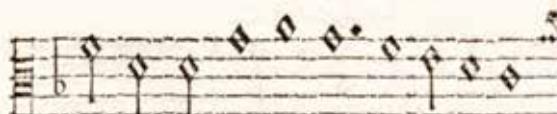
pis

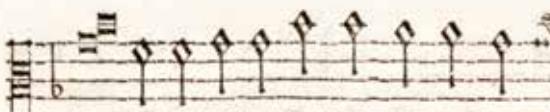
pis. Krustan pekals aridzan ir par

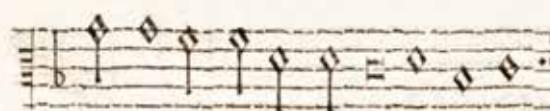
mums appahs Pontio

Pila to cetis vnd aprakls zemmen:

vnd atkal aufhan cäles trähان des

an pâctems swâtems rextem, vnd vjka,
pis

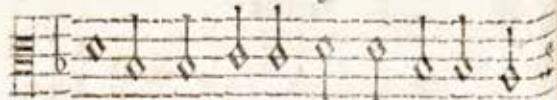
diesme

129

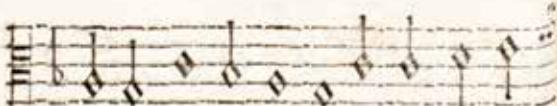
pis ekhan debbes   sāde pēsouwe
 Lewe lab   he ro vēndats
 val atnōcys arwen lele   gō de
 fōdyt tos dzywes vnd tos myrrones/
 Katterewalshyb nā bus mužam gals
 Dij   vnd

130

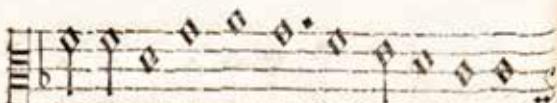
Gerrige

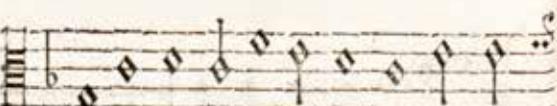
vnd ekhan Swåtam Garram kungam vnd

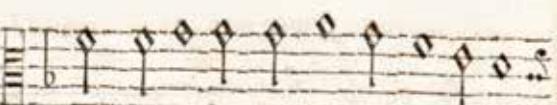
dʒywedarrytalam/ Ratters no to

Tåwe vnd no to Dale yjet/ kas

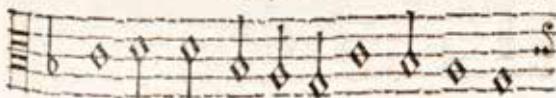

arto Tåwe vnd to Dulc iyd; wens

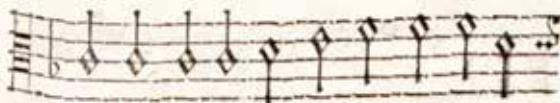

Dews pelukts vnd aridzangodenats

tep

top Kas trâjais ir cour tems Prophetem:

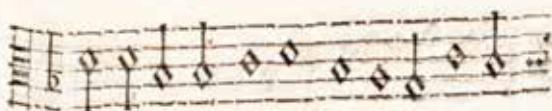
Vnd wen swâte wyssedroudzige vnd

vnd Aposto li he Dene Day

nyc Es atzÿst aridzan wen krusiyb

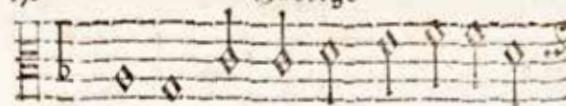

par wyssemuscs grâces pams

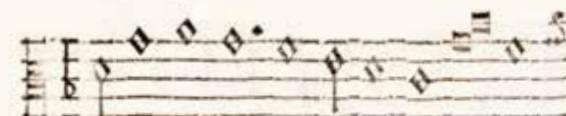
I tij mân

132

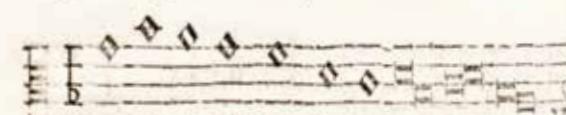
Gatfge

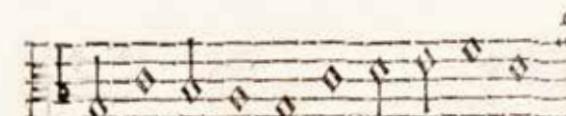
måſjan: vnd es gayd ar v̄; to aut,

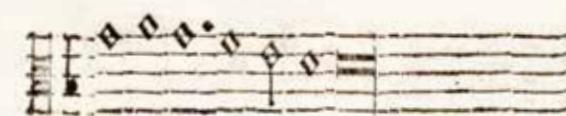
ſa: celſentos myrrones vnd tas

nakams passouls dzygoſen A,

men A men

A

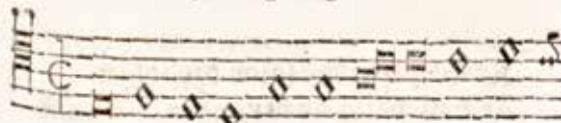
men.

Bede

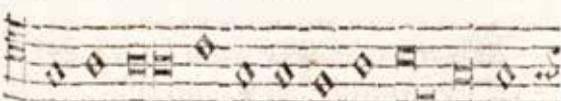
Bededenē d̄zesme no misu fungē

Jesu Christi mese vnd assin.

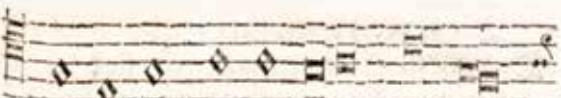
Pange lingua gloriosi.

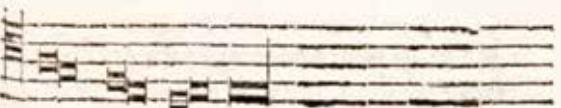
Maria māl. d̄zād̄hes wyſſe bresm. Ar stan
nig. balſt wē kraſin. d̄zesm. no to darge mās.

vnd assen Ko par passouls pestishen Ijlais

ir tas toutes Kāning/ Kas pejimpis

ir no Maryns.

Tilly

Mums

Mums ir tas dʒimbenats/mūs skinkots/
 Is wen Jumprouw no Dew. mums
 Ezo passoultas e ourſiangadams (dois
 Dewe wārdine ſudenadams
 Krasn· pcpylbys ſouw dʒygoſen
 Ar wyſſ· paſſouls brynoſen.
Ka tas pe galde by· paſādis
 Vz walkar pus/ ond by· adis
 Ar ſouwemſ mynemſ māceklems
 To ſāring, ka Dewe wālcis tems
 Dās wiñſ ſeuw pattem par barryb.
 Tems māceklems yz mylyb.
Tas words kas mes. ir taps pattes
 Ar ward· to mayz dat par ſouw mēſ/
 Tas wynd ſtop par Chriui affin:
 Ka tas noteſ/ mūs· prats nāzyn/
 Tas ſyrdſ tadālic nā buſ houbāt/
 Bet ar tyccyb· ſuppr. tyccat.
Tad auſſi. Sacrament warrān liot
 Ley mums nu cenyt vnd mylot·
 Za wāc eſtadiſen protam
 Prekþ to ioun· būs et boiamt
 Ko maſe prats eniā apt nāwar/
 Ley tyccyb te papyln· dar.
 Dewam Tāwam / vnd tam Dālom
 Dodan māſ god· vno ſlaw· mužam

Kas

Kas oppaþ h manz / bnd oppaþ h wyrn
 Wums arþat h sowe mas vnd ashin/
 A. Swáram Gárram / Kas pates
 No abhens yz et ylians Dews. Amen.

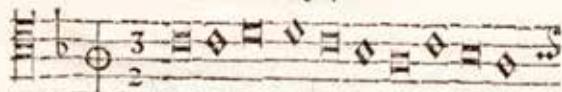
Verbum sapientum prodiens.

Quis iwards no debbes yz edams
 To Taw labb. rðl. na atstadas
 Soww darb. gribbá damz dyt tyffus.
 Nac v z dy gehens wak karpus.

I v Rad

Kad tam by· tapf ekþ· náwe nodók
 Vand no souw paß· macekle pardók
 Pirmak tas par wen barryb scuw
 Tas mužige dzygoſens nodáw.
 Appalh to mayz/ vnd appalh wyn
 Dáw tas souw més vnd souw aſſin
 Tems maceklems: Vz tade dabb.
 Gribbaic tas but wyſſems par labbe·
 Par droug tas ekhan pedzimhcn/
 Par barryb ekþ· wakkaráhcn/
 Par atmaekiahen nomyrdams
 Par alg· seuw mums dáw walddams.
 Odarg. vnd swát darrig vpper
 Ratter to debbes burr· atwer
 Dar kounan wyſſi· enaydneč· spáč/
 Nallydz mums pretty wáln· vnd gráč.
 Winam Dewam ekþ· Tryadyb
 Ir muzig gods vnd patteycyb/
 Kas mums to mužige dzygoſen
 Elinkio ekſian to tåwezena. Amen.

Gitte dzesme.

Chriſtus muſe peſitayh no Dewe
 Ná patteſ no souwes lioudemſ pardots

mums nyc̄es Mums nabbagen̄s paȝest̄es
vnd ḡȳges

cilwāt̄ bārcems par lab ſouwe darge

aſſin yzlaie peto kruſte ſlab.

Pe kru no nyrdams to debb-ſſe dur müs
etwār/ To grāk/ vnd to wāin· ſpāk· pe·
warrāie vnd ſaspār/ Ka mums tad lab·
darrifēn muſam nā bus aȳmyriſi/ Nidž
no Dewe zāleſȳb/ vnd mylyb tapt nos
ſtyriſi:

Wene bryning let ir tas mums par lab yzdos·
mayh/ ſouwe swāte mese vñ aſſin ir tas
aſſayh/ Apprakhan mayzes/ vnd aps·
pakhan wynes ſymens/ Par wen muſig
pemianahān wyſſems tyccygems.

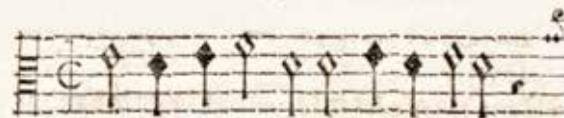
O tung Chriſie teuro zynnām ir muſe bes·
ſpād̄

spáchb garris spák/ kattr· mums wataš
 dod mums copir ho baryb mums abdáw
 wuh lele bád./ eprecen muſe syrd. Ókunſ
 muſe nabbag luſhen paklous tu vnnod
 džyrd..

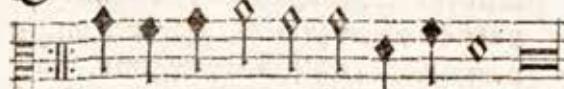
Dod mums teuw vznempt ekhan ho Sas
 crament cenig/ Ar wen ſkyrie ſyrdē/ vnd
 ar wyſſe prát zemmitig/ Ba más ná kryſ
 tam ekhan touw· bresmitge duſmyb/ Und
 parto džnyb· peiniam muſige ſodýd.

Jehu Christe Dewe dális vnd muſe peſitayſ
 Katters mums ar touw· Táwe es ſalydes
 nayſ Šarg mums cour ho dibbes mayz
 no wyſſe grák vnd lioun. Pá: to naue ná
 dod mums rádzat muſige ſoun. Amen.

Twoia czesc chwala.

O furj pírmak bus tcy paſſoul paſuſt

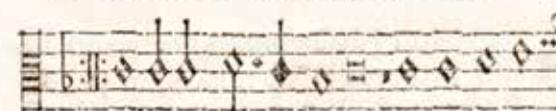
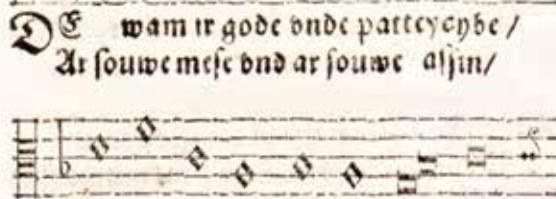
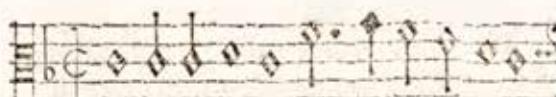

E kam no ſeuw· ſlaw· muſe mal ſekuſt.

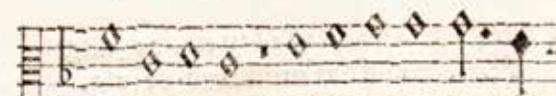
Mis

Mās touwe kalspe teuw hoden teycam
 Vū teuw ar hō droudze cenig peludzam
 Mās teuw kunx sikkam no syrd patteycyb
 Pactouw besdybbenig Dewiſe záleſtyb.
 Katutyl liot mums nāceniges myloyh
 Vnd teuw mums elhan hō barryb ſkin.
 O myleyh Kunxtas mužges godybs (koyh
 Tu to nāj pannes muses nabbadzybs.
 Kad tu hō bādig passoul courſtaygate/
 Vū touwe debbes Tāw prat mums ſlud
 Touw mes tu nodāw par lele mylyb Cdnac
 Mūs wyſſems par lab ekhan ſur mōcyb.
 Kad tu bz debbes walsiyb atkal gate/
 Wē darge dawan mums heytan atſtate.
 Touw swāte meſe vnd touw aſjin swāt.
 Kas pe to frust, kōt, par mūs tap yzlet.
 Ta ekh, hō debbes mayz paſlāpt patteſ
 Ar ſouwe Dewyb ar dwāſel vnd mes.
 Cour hō Sacrament es tu mums žālig
 Eprecen vnd dar muſcijrd precig.
 Mās teuw nu o Dewiſe wyſſe ſlawāiam
 Touw, mās vnd aſjin godig centam.
 Zapſgan ar accems mās teuw nā rádzam
 Ek hō mayz tamār mās teuw arzy am.
 Zapic pirmat buſtay passoul pozuſt
 Etam no touw ſlaw niſe māl pekuſt.
 Gott

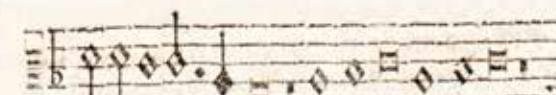
Gott sey gelobet vnd etc.

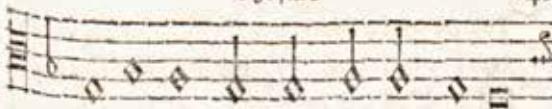
Kyrie eleison: Kuny cour touwe

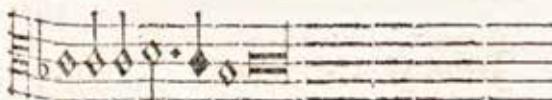
swâtemese   Katfr. no touwemate

Maria nac/ vnd couws dargas aljins
pats

pallydʒ mums kunk yʒ wyssems bādemſ.

Kyrieleyſon.

Touwe ſwāte mēſe ir par mums nodot/
ekhan naue/ ka mās cour to džygotam/ leſ
lake žaleſtyb nāwarrāie tas mums ded/ pe
kattro mums winiam bus pemianet: Ky-
rieleyſon: Kuax touwe lele mylyb teuſ pes-
spede/ Ka touws aſjins pe mums lele bry-
num dar/ vnd nomokſaiſ muſe parrāde/ vñ
mums Dewſ ſouwe žaleſiybe dāwwe: Kyri.

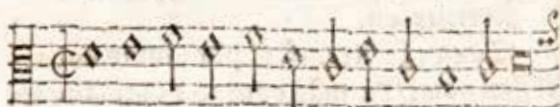
Dewſ dod mums wyſſems ſouwe žalige
ſwātum ka mās ſtaygam vñ winie cellie/ekh-
patteſe mere/ vnd ekhan bralige mylyb/ Ka
mums ta barryb nā kliuiſi par lioune: Kyr:
Touws Swātas Garh mums muſam nā
atſia/ kas mums dod turrāt patteſe mere/
Ka touwe darge kruſyle droudž džygo ek-
han mere vnd wene præc Kyrieleyſon.

Agnus Dei.

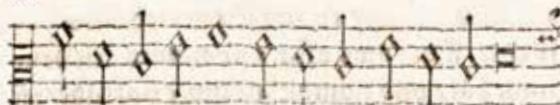
Q Dewe

O Dewe sârins nânôzedzijx/ pe Frusle kol
toppe nokouwts aliazyn attrasîs pacé
tix/ ley gan tas ijk nowardzenats/ wys
ses grâkes es tu nâssis/ cittade butam
mâs pazuddus Abzâlo teuw par mums
ô Jesu. Lod mums touw mere ô Jesu.

Jesus Christus vñser Heyland.

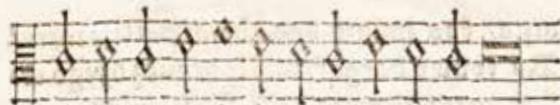
Jesus Christus muse pestitayß

Ir mums ar souwe Tâwe salydzcnayß

Vnd souwe darg. assin ar icle mot

Ijlâts pe to swâc krujte kol.

Par

Par wyssens grā̄cens ir tas nomyrris
Vnd wyssens es debbes wal̄ȳb peñnȳb
Ho tems grā̄cens vnd wālne peñȳb/
Vnd ir mums Dewe bernes darrȳb.
Ra mā̄s es mužam nā̄ ayzmȳrstam/
Ir tas lunx ēhan souwe heate Deweia/
Souw meſe vnd aſſin cour mȳbe
Eſtadȳb tems tyceygēs par uen·barrybe
O ka swdea ir ha darge barrybe/
Chrītus ar souwe Dewybe vñ cilwācybe
Ar souw mā̄ſ. vnd aſſin wēs mužir Deweis
Baro mūs ka wēs mylix vñ žalix Tews.
O lunx Jesu Chrīste tu swā̄s peñuaȳb/
Mums es tu wens ar Dewe ſaiȳzenaȳb/
Dod mums cour touwe swā̄e vnd dzywe
maȳz (zam marȳs.
Mylyb/mere/ vnd žaleſtyb./ nu vnd mu
O lunx Jesu Chrīſte dod mūs touw žaleſtyb
Ra mā̄s teuw rzniciam ar nānozedzyb/
He ho auſſte/vnd cenige Dewe galde
Baro mūs tagdyn/vnd mužābes galde
Gods vnd ſlawe ir tam mužigan. Tewam/
Gods Jesutam wenigam Dewi. Dālam
Vnd tam Swā̄a Gariā ir mužig ſlow,
Taggad/ vnd mužam biſ galde. Amen.

R

Rex

Ave Coriste primogenite.

H Vnre hriste d̄ibbes kānin; dāls Patt
G Rācnekuſ salyðzenatayß; Mužis

se Dewe garrige iārs; wyſſes labbums
ge Lāwe dārgs vppārſ; wyſſu letz rad

auwoſſ; Passouſls dȝywyr bnd barryb
dicayß/ vnd passouſles peſtitayß

Ar tōuwe ſwāte mēſe mūns hario vnd

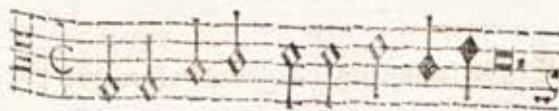
ar tōuwe dārgc aſjin no mozga mu-

ſeg

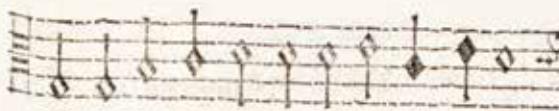

ses grākes wayne Jesu Christe.

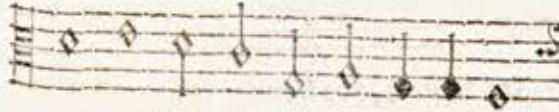
Anima Christi.

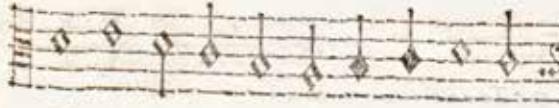
O dwāsel Christi pāswāt̄ man.

O dargamēs Christi yzpesty man.

O assins Christi pezerdena man.

O vđens tas sanes Christi nos
R ij magga

mazga man. O moke Christi esup rena man
 Elhan touwems dārgems cirtumems pa
 eláp tu man. Vn ná layd man no tecuw syr
 tes nost. No to lioune euaydne
 passarg eu man. Elhan grannes nawes
 stunde

stunde pe teuwim aycena man. O zálíx

Kunx wál man pe teuw nakt. Ka es ar tous

wems dargems Swátems vnd yzrádzátems

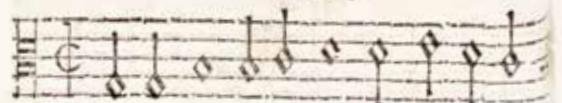
Var teuw rádzát war teuw slawnat/ war

teuw gedennat/ mužam bes gall/ Amen.

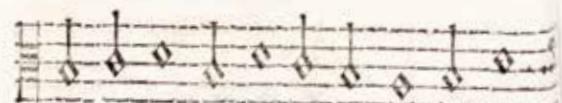
Tibi laus tibi gloria.

Rij

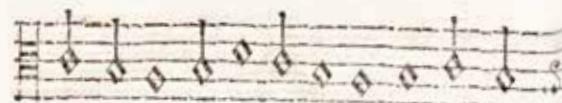
Teuw

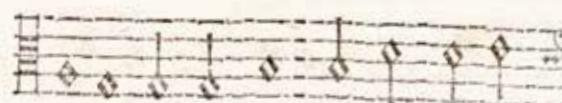
T Euw ir gods/teuw ir slawe/teuw ir po

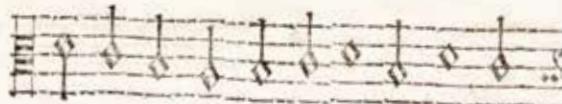
teyche O wylle mylly/ o wylle

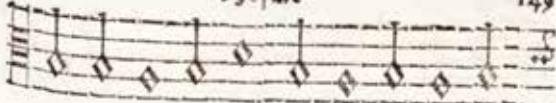
se lannly/ o wylle žalix kunx Jesu

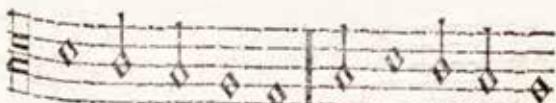
Christe. Par wylle dargems lassems

touwes swates aße nis/ Rattretu

es yzlatē o zālx funxpar mumb war

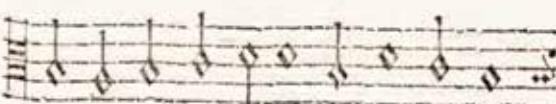

tem̄ grācenekem̄. O wyſſe mylx re.

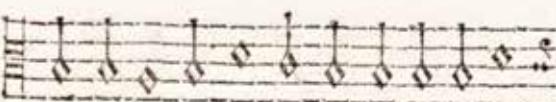
vt ſupra

Eßan touwe abgreißen/ eßan

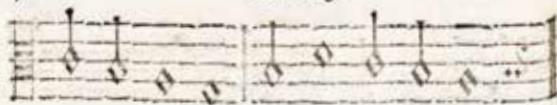
touw affin yſewyßen Eßan touwe

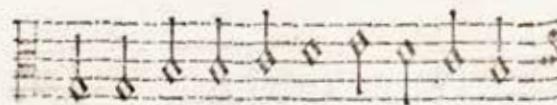
apboußen/ eßan touwe galwe ar dřhem̄s

R illj

a p ſtōs

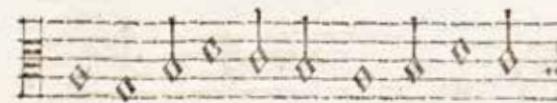
apkrönishen O wyſſe mylix 26.

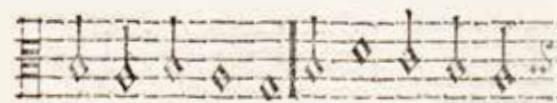
No touwems ſwātēms rofēms vnd dargēs

Katēms/ no touwe mylige vnd Dewiſe

hyrde/ no wyſſe tou we ce ni ge

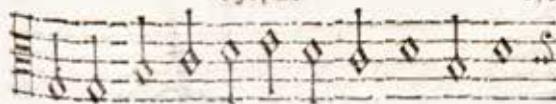

vnd ſwātē mēſe O wyſſe mylix 26.

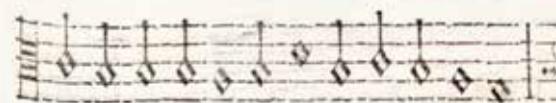
C⁵

Dzesme

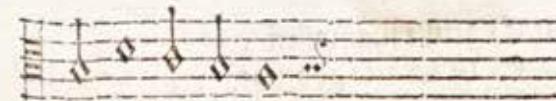
151

Es tu mums wyssme o Punx; dux latters

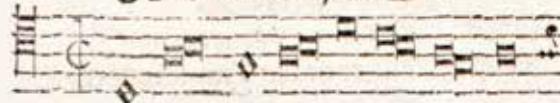
tu atpircis es ar tōuwe darge asjin.

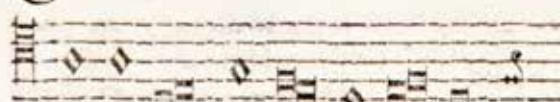
O wyss meylige.

Dzesme vs swāte Marines
denems.

A se maris stella.

G vnnat es tu iuris zwoyne

Mari a darge Denre mate
B b Mużam

Muzam wen styft Jumprouw tu es

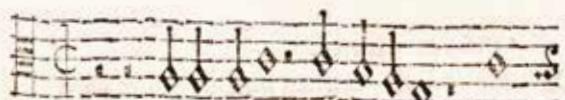
Wen laymige debbes durris.

Ar Engelhe sumnaſen
 Es tu Maria godenat,
 Eſtipptra mums ekhan mere
 Parmydām Euā warde
 Dabbo grānekeſs pammāſen/
 ſems alklems to apgayſmoſen/
 Ozen no mums wyſſe lioune/
 Vand yzladz wyſſe labbe.
 Rudeka tu es mums par wen·mat,
 Ley h̄znām cour teuw muſe luſſen/
 Kas par mums ir gribbāh pedzimpe
 Vand touw· mese/ vnd augle tapt.
P Jumprouw wyſſe ſwātigal/
 Starpan wyſhemſ lānigæ
 Mums no grāneſs yzpeſytemſ/
 Dod lāniges but vnd ſkytſes.

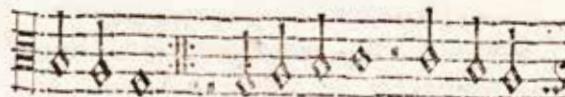
Dod

Dod mums wen godig dzygoſhen/
 Tays mums wen cellie bes bayles/
 Ka más Jezum rádzádam/
 Allažyn wartam precates.
 Gods ir Dewam tam Záwam/
 Sław. ir Christo Dewe dálam/
 Und lydż tam Swátam Gárram/
 Trims personem̄ wenam Dewam. A.

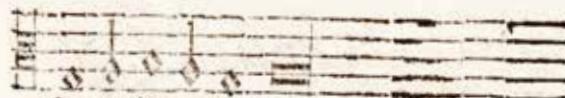
Sanctissima Ec.

W yje swáta o Mari a/ De

we mate Tu es gayħak elħandeb

bes/ná ka wen ġwayne.

Tu es pulkis o Maria Jumprouwybes

Tu es smarħak ta liliuns nad wylle roze.

Tu

Tu dachēn es Maria grācenekus
 Tu es e p recenataia wyssus hādigus
 Tu edzehen es Maria wyssus waius
 Tu es pallidzenataia wyssus krusitus
 Tu kōntigim es Engelus/ vnd Prophetus/
 Patriarchus/Apostolus/vñ wessus ē wā
 Sūnet es tu o Maria/tures zwayxne/ Cetus
 No tecum aran yzais taysne / wyssus
 Erāius soule.
 Tu es yt wen o Maria pelnish no Dewe/
 Ra tu palēk Jumprow mužam/ vnd
 lydʒ par mate.
 Touwe dāle ar mums gaspoz salydzena
 G. - winh muses enednekes wyssus kluſe
 ſena.
 Ludz tu tykush o Maria touwe dāle
 Par wyssse muse waladzybe / meer/ vnd
 wāſſelybe.
 Rad mums ates nā yzbākta nawes ſunde
 Ley mās etam ek̄. duſſūßen/ bcs galle
 nauſtige.

O glorioſa Domina.

wyssens debbesems pacalt. Kas teuw pa
 prckher addyßir/ Luzydenate
 ar touwe brut.

Ko pirma Eua by, nozegus/
Tu addod cour touwe swâte augle
Ka mas warram debbesis plint/
Par debbes log· mums tappus es.
Tu es ta aukſte köninc durris/
Vnd tas gaysummics staydra warce:
Ka ta dzywybe cour Jumprouw dor.
Ius yzpeſyt, houds precates.
Gods ir teuw lunx Iſſu Christe
Kas no wen Jumprouw dzimdnats es
Ar Dew, to Lâwe/ vnd Swâte Garry.
Nu laylig/ vnd maizam heſ galle Amen.
 Quem

Quem terra pontus.
In selbigen Thone.

Ram ta zemmm-/tás iurs/ vnd debbes
Ceny/ pciubz/ vnd slawena/
Lo walditare wysses letes
La skyte mes Maria nás.
Kattram ta Mánás vnd ta Soul
Vnd wyssle let, pareyz kalpo/
Pepyldyt ar Dew, zálesiyb.
No debbes/ wen Jumprouw mes nás.
O swáta mat ar tad baivan/
Ehsan kattras mes ayslåts gull
Las wyssewaldix radditayb/
Ras wyß, passoul ar souie abgrab.
Swát ir ta debbes wáhybe/
Vnd auglig cour to Swáte Garr,
La más/ no kaitra pedzimpt ir/
Pácllo wyß, cilwák, gaydy, senu.
Gods ir tecuò kunx Ieu Christie
Ras no wen Jumprouw dzimdnats es.
Ar Dew, to Táw vnd Swáte Garr,
Nu laylig vnd mužam bes galle. Amen.

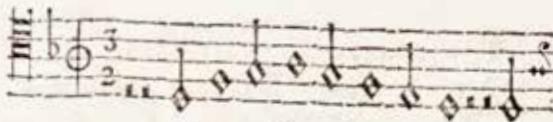
Maria Gottes Mutter.

Maria Dewe mate ludze Dewe
par

par mums/ más ludzom musam fungam
 I Esum Maria towam dálam/ ka tas
 mums grib pámínnet eß. wyssems mu-
 sems bádemis/ ka tas mums žály grib but
 eour souwe swáte náwe/ cour souwe gráte
 moke latere Jesus par mums ir cétis/ gan
 pe to swáte krušte yzpesiyß to wyss kruſly-
 te droudze. Kyrieleyson/ Christeleyson/
 Kyrie eleyson.

O wyss Dewe Engel ludzet Dewam
 Wyss Dewe Swáte ludzat Dewam

Memento salutaris Auctior.

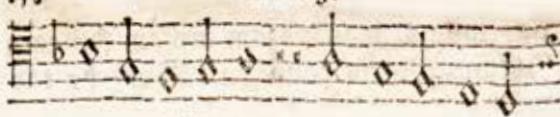
P Emín Jesumus pesitayß/ ka

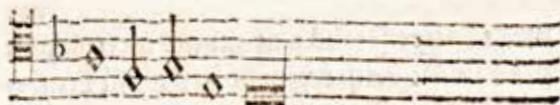
tunowene ſyſt Zomprouw Mus meses

lydo

Garrige

lydþyb ðzniáms es Rad tu no Ólariñs

Eliu ðzimdenats.

Maria mate já'estybes/

Vnd mate myl. syrdybes/

Sarga mums no to enaydnck/

Vnd nawes stund an ðzniem mums.

Ólariñ Jumprouw par Jumprouwems

Ígludz mums waicms grácnekems

Wysse muse grálc pamadžen

Prékhan touw. dál. atbyld. par mums

Ó Marin cour touw. mylie dál.

Cour Dew. to Táwe vnd Swáte Garr.

Staw mums llat ekhan nawes siund.

Vnd dod wen. jálig nomyrhen.

Gods ir teuw Kunx Iesu Christie/

Kas no wen Jumprouw ðzimdenats es/

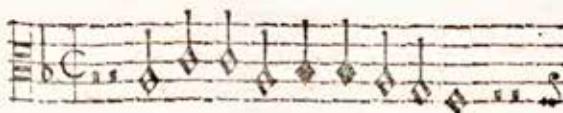
At Dew. to Táwe vnd Swáte Garr.

Nu laykig vnd nujsam bes galle. Amen.

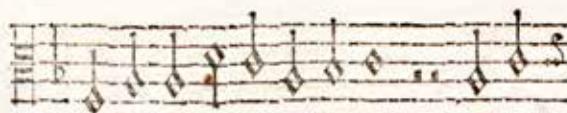
Sal-

Salve Regina

Sommennat es tu Róninie Gasp ož Mas
ria mate tas mylesyrdybes dzywyd· salo
dyb· vnd muse cerryb· sumnat es tu: Nž
teuw más soulam yzwalate. Quá bárne: Vž
teuw más nosoputam waybadam vnd rou
badam ekhan ho bádige dzygothen. Cia mu
se ayzbyldetata/ towes mylesyrdiges acces
bz mums atgrese vnd Jelum to swáte augle
towes meses pác ho bádige dzygothen müs
råde: O žáliga/ O mylesyrdiga/ O saldiga
Jumprouw Maria.

Maria mater gratiae.

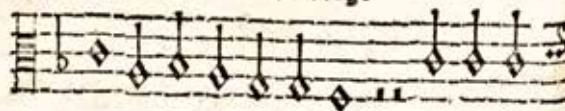
Maria žáliga Dewe mat,

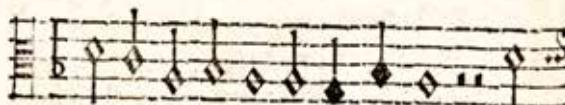
Maria mylesyrdiga/ grib mums

E

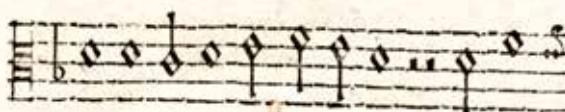
no

no to wâlne passargat/   v; muse

nawes stunde pe mums bût blât   Ma-

ria Jumprouw par Jumprouwem s yglûd;

tu mûs wyssems wysses muses grâles pam:

mâhan   no Jesu Christo o Ma-

ria

dżesme

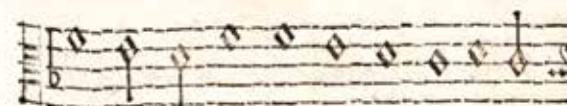
161

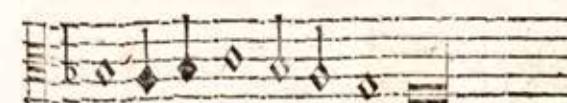
ria es tu żaliga/ paliydž tu

mums bes teuw nawayd mums precybe

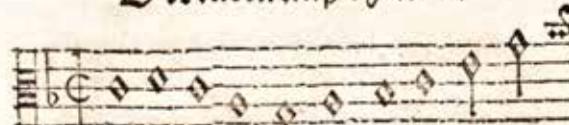

Mas ludżam teuw o Maria ludż par

mums Dewe mate Maria.

O Maria nasz dżewica.

O Maria Zumprouwe syster tu es
ż u dżimo

Gwāta Anna Marintes māte/ ludz tu par
 mums Jesum Christum towres meytes
 dālin/ Ea muse dñācl war ſtysie but/
 Kad mās ēsam prekhan Jesum Christum
 to dod mums žalix Dews vnd Kunx.

Gwāts Joannes Euangeliſta ſudze tu
 par mums Jesum Christum to debbes
 Rōs

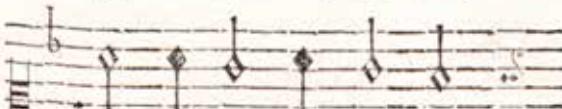
Köninc/ Ea muse dwásel war stylic but/
kad más esam prekhan Jesum Christum:
to dod mums zályx Dewes vnd Kunx.

Swáta Maria Magdalena lúdz tu par
mums Jesum Christum to debbes Kdo
ninte / Ea muse nozegumme war pam
máste tapet/ kad más esam prekhan Je
sum Christum: to dod mums zályx Dewes
vnd Kunx.

Wene dzesme vs wyssems swátemis.

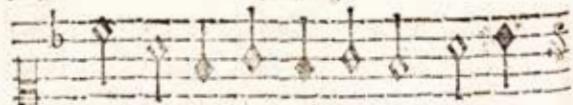
O Dewes Láws/Dáls/ar Swáte Garr.
Wyssewaldix es eß Tryadyb.

Tvens Dewes eß, muzigc warr.
Trys persones eß wene Luryb.

Máste arzy, am scur per ja radne
L iij

Vnd preßhanteue Icle grdenekē Abzalo
o Swāte Tryadyb.

Laymis g̃ es tu Maryn Dewe māte
Jumprouw ſkyt ar jyde vnd prate/
Touw darge mēſe vnd darge dwāſel
Spyde ka ta gayſe Soul/
Ne Dewe courie mylige dāl.
Lydz ka wene mylāſh̃dige mate.
Ludz J̃esum Ch̃ristum par mum̃s.
Aeliſau wyſſe Engel droudz̃yb/
Peminnat muſe waiaadz̃yb:
Ius Dewer idz̃at muſig/
Vnd eſſet Dewam paprattig:
Ka mum̃s nauſe grāſe top pammāſt
Vnd māſ elb̃ iuſe dr ouzyb wāſt.
Ludzet J̃esum Ch̃ristum par mum̃s.
Wyſſe Patriarche vnd Prophete
Apoſtolle/ vnd wyſſe Mōceneke/

Gartige

Garrige kunge/ vnd Swete Lâwe/
 Macetaic/vnd wyssse Dewe kaipe/
 Jumprouwe/ ar swâtem s Gazpoëms/
 Vnd ar wyssems Dewe Swâtem s/
 Ludzât Jesum Christum par mumis.
 Passarge mumis Dewes cour touwe spâl.
 Dio wyssse koun vnd grâl./
 Cour touwe mylie Dâle cessen/
 Vnd cour wyssu Swâtiges lûfzen/
 Dod mumis labbe laym/ vnd wâsselyb/
 Wyllyb/ vnd Catholische tyccyb:
 Vnd pâc to muâige dzygoßen.

Wene dzesme par grâke pam-
mâßen.

O zâlik Dewes elhan auksi debbes
 walleyb Leuw ludzes mannebâde vnd
 L uij nojz

nozidzyb Man sp̄ē vnd sium Ar wyſſe

war vnd ſpāl/ Mann nozegumim vnd

Ile ruppie grāl.

Was teuwo man nā war but eprecenāſſen

Te grāb man dzān eßhan yzſamiflāgen/

Mans syrds ir grut

Vnd ir wais warrān liot/

Zu arſi war but

Za tu grīb abzālot.

Ar dawanēſ ſactr man no teuwim hy. doe

Ka es ar tēs teuw tyēkuſ warrāt falpot/

Ejm es tay mes/

Tay paſſou/ vnd wālnam/

Kalpoys pates

Nākounig grābodam.

Tapā ò kunkpe teuw es man aſgreſas

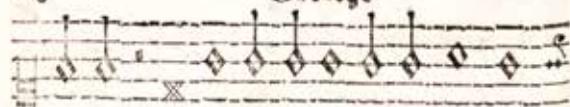
Es lud; teuw nā duſmo par manit grās

Ley pammeſt but

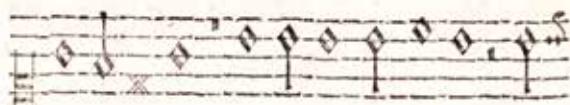
(es)

Cour touwe zileſyb
 Wiann. grāke grut
 Und wyſſe mann. nātayſnyb. (b̄l prāt
Omāns Dew s vnd kūnx dod man tad. syb.
 Ka es cos wācces grākes war aproudāt/
 Und abſud, åc
 No wyſſe syrdsdybbē/
 Und capi swabbdāt
 Dio grāk. vnd pazuſen.
So dod nu o Dew s Tāws muſe radditayß/
 Und Christus tas pazuſis paſſouſis peſ
 Ar Swāte Barr. Ctitayß/
 Kas ir/ vnd wald prolam/
 Eß Dewiſi. warr.
 Wens wenix Dew s mužam.
Wene dzesme par mere vnd wiſ-
 ſade wāladzybe.
 Fiant Domine oculi tui.

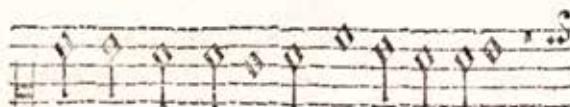

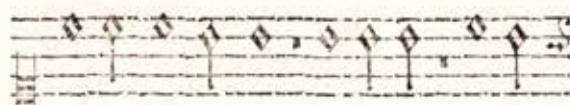
sybe/ vnd wysses kunge s̄as pāſes

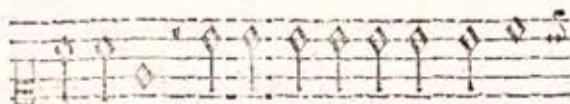
walſin bes/ musc Lislante zemme/ vnd

wyſſes fruslites katolizkis lioudes.

Dōd mums mēr o kunx/guddribe/taysne

myſybc/ vnd wyſſe ko zu zyn labbaē

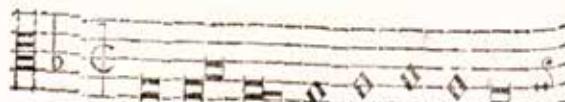
ea²

pas mums waag pe ho bādige dzy.
 go fei. Zālix vnd my.
 Ichyrdix Dews Dōdmūs kō mās notcūw
 Abzālo pa touwem̄s lās
 Paklause touwes nabas
 tykkus ludzam.
 tolhems lioudems.
 bages lioudes.

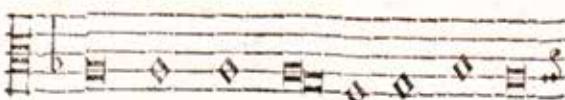
Da pacem Domine

Dōd mums mere ò zālix Dews / Dews
 kunk pe musems laykems: Aqio tur na,
 wayd citts nāwens/ pas par mums nabba,
 gems war karlot / kai u muse Dews vnd
 kunk wens. Ch.

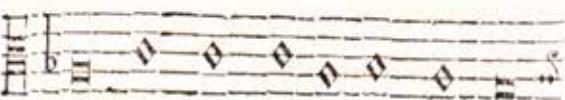
Christe qui lux es & dies.

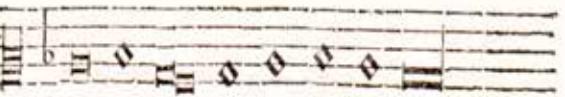
Christe tu es ta gaisim. vnd dēn

Tas nakte sūmsy h̄talic nosidzen

Tu gaiscs top tyccāts gaysums;

Lydja tu pats es macc̄h mums.

Māz ludzam teuw grīb mums sargāē

Esjo naht o kāry vnd itawāt klat/

& chan teuw ley mums dujjāt es /

Vād dod wen. dujjig naht teymās.

l.y

Ley nāwens gruts mēx b̄z mums nāk
 Nedz tas lisunas garf̄ mums pannāk
 V̄z kade grāk/ cour mese karyb:
 Und wādde mums eħhan touwe duſmyb̄
 Tōs acces layd eħħ· mege kliut/
 Muſe syrd· b̄z teuw ley mōdig hut/
 Touw· labba rōk· ley paglabbo
 Tōs ħalpes: kattre teuw mylo.
 Roug· b̄z mums muſe ayzbyldetayß
 Prety wāln· es mums glabbotayß/
 Waddys/ vnd wald· touwes ħalpes
 Kattres ar touw aſſin pircis es.
 Pemin b̄z mums ò kuny vnd Dewes/
 Eħħan ho waie vnd grute mēs/
 Tu es tas dwāſelles glabbotayß
 Esaw· mums plāt myleyß pesitayß.
 Gods ir tam mužigam Īālam/
 Und winie wenigam Īālam/
 Ar Swāte Garr· cour paſſouls malle/
 Nu laylig/ vnd mužam bes galle. Amen.

Tel lucis ante terminum.

In tono priori.

E Ram ta Soulyt ley an et
 Mās iudzam Dewes par wyſſe let.

¶

Ka tu mums ar touro, žálesyb
 Ni wiſe lioun paſſargat grub.
 Ley talie no nūms te ſapinie bút/
 Und wiſſ. kaš mums to naſt dar grút/
 To enaydneč dzen talie no mums/
 Ka tas mums ná kayß eßan tums.
 To ood mums ò Dews debbes Táws
 Cour Jeſum Chriſtum touwe Dál.
 Kaš ar to cemig, Swáte Garr,
 Artiuſ wald. eßan wene warr. Amen.

Psalm. 50. Miserere mei Deus.

Abzalotias teuw par man ò Dews:

páctouwelele žálesybe.

Und pác touwe lele mylesyrdybe: yžde
manne náctaysnybe.

Wazga man labbe no manne náctaysnybe:

Und no mannems grákems yžstyj ena
man.

Afje

Asto manne nātaysnybe es atzysf: Vnnd
mans grāks ir allažyn pretty man.

Teuw wen csmie es grālois/vnd loun preſſe
han teuw dariyſ: Katu taysns top aſſ
tracſ eſhan touwems wārdeimſ/vnd
winne/ Kad tu top tesots.

Rouge es esme enſemps eſhan grākems:
vnd eſhan grākems eniāme man manna
māte.

Rouge tu es myloys to taysnybe: nāzgn
names vnd paslāppenes lees touwes
guddrybes es tu man zynnām dewiſ.

Aſsiaccena man Kunxar Isop/vnd es
taps ſkyſis: nomazga man/vnd es bus
baltaks nāka tas ſnegs.

Manne dzyrdāſen dōs eu precybe vnd lyſ
mybe: ka te zemmote loulē top eprecenat

Nogrāz touwe wayge no mannes grā
kems: vnd nomazga wyſſes mannes nos
žegummes.

Wene ſkyſte ſprde raddy eſhan mannim
Dews: vnd wene taysne garre no loun
tayſe eſhan man.

Nānomet man no touwe wayge:vnd touwe
ſwāte garre nāniāni noſi no man.

Addod

Addod man to lyxnybe touwes pestifens
nes: Und ar to pirmake garre esip pres
na man.

Es grib macat tems natayfugems touwes
cellies: Und te besdewige pe teuwim
seu w atsegreses.

Pesty man no tems assingrake ms o Dews/
Dews mannes pestifennes: und manne
mäl teycys touwec tayfnybe

Kunx atwer mannes lypes: und mafie muts
te sluddenas touwe slawe.

Aijo ia but tu gribbeyß to oppur/ tad but
es teuw to gan dewwiss: pe to dādjemups
pur teuw nā tyk.

Deue oppurs ir wens bādix vnd sagrousis
garß: wen saloußt vnd jemmot syrde
Dews tu nā nomāttys.

Dar lab o kunx pe Sion pāc touwe labbe
prāte: fa emure Jerusalē top vzburoāt.

Tad tu vniems to oppur tas tayfnybes/
tos dādjen vnd cittere oppurchen: tad te
lycrys v̄z touwe altar tos telnes.

Gods ir tam Tāwam/ vnd tam Dālam:
vnd tam Swātam Garram.

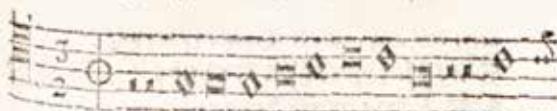
Lydz fair byß no esakum/ nu vnd allazyn:
vnd muzige mūzicam laykan. Amen.

Vene

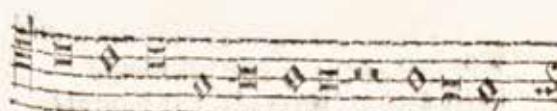
dzesme

175

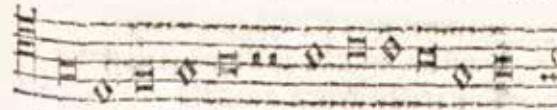
Wene dzesme no to garrisce faric
starpan mesē vnd dwāsel.

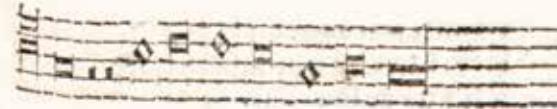
N Wensat mylic krusytc houds; Ra

mes vnd dwāsel ar scuw cyrt Szálayfig

ekhan ho passoul/Tur te wen mužige fas-

rie/Wens otram yzbált námar.

Ta mēs ta sal es esm. wāssel

Wian ir wāl doubzela bēdēn.

Ekam tas bády wāccumēnak/

Wt

Grib

Grib es ekþ. lyxmes dzygot
 Vâc laykigems letems karot.
 Za dwâselsak/ ko tu runna:
 Ach nâ bystas tu Dewe sodybe/
 Tu es solyþ ekhan krusybe
 Vâc Dewe prâte dzygot/
 Wintie wardenâ prâty siawât.
 Za mës sak/ es âsm. iouk vnd frasne
 Ar labbens drougemës pe lab als male/
 Tur grib es precij vnd lusij but/
 Grib dzedat/ springat/ vnd dancot/
 Ley noteck kas bus notykt.
 Za dwâselsak/ vñ baggat. myr.
 Vemin: Kas hâ dzygoic karig
 Tam by. ar mäss vnd dwâsel nost
 Tap ekhan helles aprales
 Lyd; ka Christus mums to sak.
 Za mës sak/ ko bâda es to
 Man ir wâl dazze labbe den
 Ekþ. katter. es war labbal esak
 Und no grâkems atsiawât
 Kad manne bâde top wayrat.
 Za dwâsel sak/ tu nâ es touros
 Japhagantu es touns/ ich wâc/
 Dewos war teuro accemyrkian maytak
 Ley waßkaran/ ley rytan/

Za

Ta stunde prekh. teuw ir passlape.
 Ta mes sak/ ley ryt. ley wakkaran/
 Es rādze prekh. man wyss. passoul radde
 Íkvens gade pāc laykige wen/
 Pāc to grib es ar stawat
 Tykylge ka es hā dzygoß.
 Ta dwāsel sak/ tas layks ates
 Ka mes vnd dwāsel no scuw skyrs/
 Ko tad pallydz touw nāgousyb
 Teuw bus par pālu vnd zemme tapt/
 Aistro tu es no zemmes.
 Ta mes ta sak/ tu bedena man
 Tek man pāc muzig precyb twyxt/
 Christus pallydz man lab esakte/
 Ka es pe Lewe atgrejas/
 Manne nostumhen top lelat
 Ta dwāsel sak/ es nā nallio
 Dews makkle wen sagrouste syrde/
 Tay mes tay bus cour sap nomyrt/
 Aistro ta laykig ir pedzimpt
 Temstarpems par wen barryb.
 Ta mes ta sak: b Dews mans Kunx/
 Dod man cour Chriſium atgrestes/
 O Swāts Garh stipro man tyccyb/
 Pallydz man hā laykig paceſt/
 Eprecen man ek. debbes.

M i

Ta

Ta dwæl sal / nu ic man es /
 Jap h gan es es / næc enix kalps /
 D auk h ius / Dew s tu wen es taysns
 Rayfeman no w hinc saytem s /
 Pe kruste par man es etis.
Ta ir nu hay dzfme wens galis
 Dew s dod ykienam pamostes /
 Und no gräkemis pe Chrijo scuw gres /
 Tod win h pe mums scuw greses /
 To mužige prechb stinkos.

Mitten wir im Leben sein.

W d du ek han dzmybe es sun mäs
 ar to naw abgusht Rom mdeclam mäs
 das pallig ded / ka mäs wmit jahlyb.
 dabe

dabbutam/ eas es tu wens ð Runx Dew^s

zál ir mums mūse nozegum/ kattre teuw

Runx apkaytēnaius ir: Swáts Runx

Dew^s; Swáts siipprayß Dew^s Swáts my

Icseyr dir pessitayß/ ð mu zir
Mij Dew^s/

Dews/nā layd mums apgrimpt elhan

ruktes nawes bāde. Ky ri e cleyson.

Wene d̄jesme no tems czettremis
pādigemis letemis.

Primus Discantus.

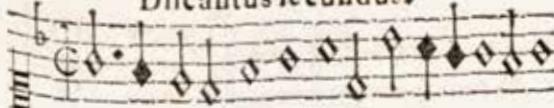
Raudat īam nā myl warraf nā īa lyrmot
Jatas abdoma īa tyk doudze cilwāke

Pāc passoulige īarybe ta dzennas

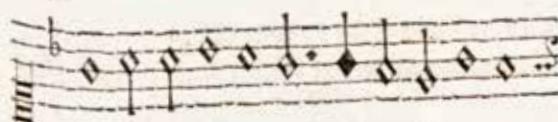
Wnd mužig pajud.

Raus

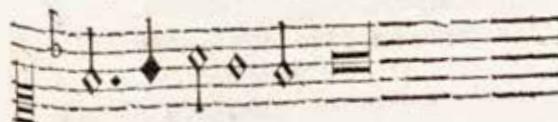
Discantus secundus.

Raudat kam nā myl wayrač nā ka lyrmot
Jatas abdoma ka tyč doudze cilwáče

Pác passoulige karybe ta dzennas

vnd muzig pozud.

It pa zywis to tarp ar malßer apry
Vlá rádz ka appač Barryb ta nawe paslápt
Bet cěhan accemirke to nawige karum
Darge atmaza.

Tate bes bresmes laykig karyb aurá
Peáhen vnd pízzerhen vnd smaidishán
Ar náboounigems wardems vnde darbems
To helle pelay.

O but te domařiš ka tēs wenkarí bus myt
Vnd prečhan Dewe bresmige krále slav át
Mi iii) 26

Ab eþan helles ab eþan dabbesse
 Muzige dýgote
 Tems ná huc myloß pretty Dewe polac
 Niedz tam wálnam tos taczes layst calæt
 Pe souwe dwæjel; bet no grecig buhen
 Bue dry gþrozeis
 Lyce man ares ta bresmig nawes siunde
 Kad tu ho lanylige karybe sur yswydis
 Wnd teuw náruhat ást/vn dzert iou wayral
 Niedz smandyt myios
 Grut touwe dwåsel tad ar naue eyk/tas
 Touws sarkans waygs nobåles vñ safritis
 Wad touwe nabbaga mese dråbben dråbbes
 Par nawes sapemis
 Touwe accc språdzis/dzirdåhen zuddys
 Ta nawige swédre par touw. wayg. tåcces/
 Bes wallod. gullis/touwe shrd. nospedys
 Tas names dzilongs.
 Apkare touw.nawes gult bus wé icledroudz
 Touwe wadælle/marß. vnd swayne zálos
 Gewat bernems/ ar tuwaëms raddems
 Waydas vnd roudas.
 Raudat te warrás/palydzt ná warrás
 Gales/vnd paddomes tykkus samállflás/
 Wet eþan dárjems ná aug. fode zalc
 Pretty nawes spåk

N

Nā es tu Dewam tykkū h vnd lab kälpois
 Und winic darge mate eenan turreis
 Nedz couwes gräkes no syrde apsudzēs

Wey teuw müjige:

Gru teuw bus ekhan nawes quite gullyt.
 Ws Dewe/vnd ws souwems gräkes domat/
 Ley gan tu gribbās/ domat tad nāvarias
 Par lelems sōpems.

Tas liounas garh teuw ar nādos dußāsen
 Winh flat stawes ar gramat/ekh-karalijt
 Wyss couwe gräke släppen vnd nāsläppen

Teuw warrān bedenas

Ja tu eos wāssels budams nā es zālois
 Katu nāwāssels par tems warrās zāiot.
 Letouwe syrde graudis vnd ewāddis/
 Ekh lelems bādemis.

Okada sap o kada syrdespeßen
 Lad satutys par touw. gräcig. dzygothen
 Wyss-placca passoultew tad warrān hour
 (bus) Par lelems bādemis.

Ko nā but tu lapprat dewvis vnd darris
 Ja tu warrāt scuw no nawes aepurkles
 Nā wena lec teuw dārgot but vnd mylāk
 Par touw. dzygothen.

Bet kureh ciliw ebs dzygo vnd nā nomyrrys?
 Ley liounis/ley siypre ley krajsn baggats vñ
 Macijs M v Wyrus

Wyrems vñ sewems puysems lydz ar meys
 (tems) Wyssems bus nomyrt.
 Tur pretty nã pallydzás zált nedz syddrab.
 Syddrabe sakte/ grádzen wyrsu pístems/
 Záltánné matc sarkans wayx no nawes

Teuw nã atpesihs.

Za bresmig. nawe tur allazyn lydz tehſ/
 Winie nã zálo par aukſt/ nedz zemming rad
 Th̄ lab bus nomyrt könins vnde myuznē
 Lydz kawens zemnē.

Ey wyrsu baznichát luko toſ koules/
 Wyſſe ka tu by ar mes vnd ad abdot/
 Bet no tems carpems apriſt vnd aplouyſt
 Teuw nã bus labbak.

Ka pallydz ylg dzygot/ vnd nã lab dzygot/
 Labbak ir ixe layk vnd labbe dzygot
 Vnd pác ar Dewe ekhan debbes precyb.

Mūžige dzygot.

Zadál nã zálo myrt/ bet byſſes lioun myrt
 Ley gan tu but dzygoiſ simp t vnd wayrak
 gad. (cess)

Zamár teuw wenkart to laykig naw bus
 Teates iou yzdot.

Dzygoiſ tr Enos dewwinic simp t vnd pác
 gad. (desmit/)

Patriarchs Seth dewwinic simp dyapai
 Adams

Adamis dewwinie simpt trysdesmit gad. dzy^s
(goie) Bytamár nomyrt.
Patriarchs Noe dewwinie simpt påedesmit
Iared dewwinie simpt seßdesmit vnd dyw.
gad. (winie)
Matusalem dewwinie simpt seßdesmit dew^s
Dzygoie vnd nomyr
Ar tu v̄z gult nomyrs/ ab wyrſu tyrum
Cour nāwāſſelyb/ cour bden/ ab vggus
Cour hadde/ mār, ab enaydneke zohen
Prekſt teuwo ir paslapſt
Rad iau ta dwāſel bus no mese noſſyrus/
Bus tay tudlyn prekſt Dewe kresle ſtawāt
Vnde tur dabbuit lab/ ab lioune alge
Pāc ſouwems darbems.
Dryz touwe radde / vnd drouge teuw ayz/
myrſis/ (bus
Par touwe dwāſel ludzis kam labs prats
Ja tu nā es byis ekhan Dewe mylyb:
Welt wyſſe lukſen
Ta mese zemmen tappis māſt temſ tarpiſ
Tur tay bus duſſat lydž paſtaran denan
Rad wyſſe myrrone atkal aukhan celses
Cour Engel balyne.
Ar lele debbes god/ vnd lele ſpāke
Tad Dewe dāls naçys ar wyſſems ſwātemſ
V̄j

W^y wene warie wyxne sodyt ka wēs kōnist

D^yjuwes vnd myrrones

Ar lele spāk sutys souwes Engelles

Wa^dās sakrat wyssse cilwāke hārnās

No piemo cilwe^k. lyd^z vs xafse pādige

Pret^han souwe krāsle.

Tut tas ar tems hresmig. lagadybe currās

No nūnems domashennems/ vnd no wardes

Ho nāloungems darbems/ vnd no wyssse

Souwe dzygoſen.

Eckart tu Dewe wārd. nā pates minneg^ß

Ab oter cilwe^k wālnam wāl. y^j norauet

Wyss^e ekhan Dewe gramat bus erakst^yt

Ar dzelzer rakstems.

Touwe nāſtysyb. vnd laulibe parlousen/

Diāgousyb/ ſtaud yb/ burſen vnd pewilſen/

Wyssade blādybe/ vnd paſlāppene grāte

Wyssse paſſoul zynnas

Way tam cilwe^kam kas lab nā atbildās

Vnd Dewom pareiz lagadyb warrās dot

Ar lele foun^e Dewe dāls to nodzys

Eß. helles vggun.

O kas war yſſaccept ka pepāß klat bus

Te helles aurnel. ar tems helles wālkems

It ka te jſſinic apkart teupim ſtarodys

Vnd hellen waiaſ.

Ra

Kawarrān te leuw mocenas vnd paisys
Ar salme/ ar vggun/ ar aſſems zubba ems
Ar dzelje tangāms/ ar vrkems ploſidam
Kas war yſſasthyt?

Pemīn ka warrān sap/ ka leuw kas emedz
Ab ſake aſwācces traſ/ kryt wycsu roſems
Lad mazze lete bes ſapenāwar pacſt/
Doma kas tur bus.

Dkas ir emaybzihen pretty vrkems
Kos Parſia traſte prekhan hilles vggun?
Viāneka paſtrāſis prekhan muſu vggun
Ab malāts vgguns,

It ka ta niſne zale ekhan wylſolems
Ar bremigems repems buſſawifſ ſaſet
Burke ar burkems/ ſtaudige ar ſtaužems
Bus wenan puikān

Ar ſmarponiemſ ſmarponie/ ar bargēs barge
Ekhan hilles wārſimēs tuppās: par duſimyb
Souw/ paſe miſe krunten krimis aržobems
Dewe ladādam.

Ar baggate wyrc ekhan vgguns leſmenis
Kur cumme demēs currās ic dzārā aic/
Vggun vnd zibben tems par wene dzā um
Dew duſimyb ſtukios.

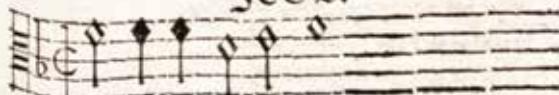
Moeyt tops breſing/ ic latremis swabbad
Vnd cutes oplecenā vnd patuidy/ (māle

Ab souwe tuwak, par nātykle cilwāk
 Nātaysne koty.
 Wen myxt vnd cougan gult vs karſtem
 erleims
 Tēs meyricens vnd beskounigems meytē
 No kustoniams no ſtirgatems vnd odzem
 Te wālne taysis.
 Tur māngāt bus / tur smaydyt kattrem
 tas prats
 Szeyt kutten lut vs nāgodigems letems
 Ar helles pukiemſ/ar ſalouiemſ garremſ
 Ekſ, mužige bggun.
 Domaiat myllie bārnin ſadās mokes
 Wen ikſe karybe tam cilwākam atnās/
 Nāwene māle war yſſaccyt ko tur ceſ
 Te nālaymige.
 Je ta te karbinie ſarkan ekhan bgguns/
 Ley gan dādžin dāg, tamār nāwar ſadāk
 Za te grāneke deks/vnd nāſadādžys/
 Bet mužig dādžys.
 O ka grut/ka garrie cilwākam ſadzygot
 Kad deſmit ab wayrak gab ekhan dzālzemſ
 Bet prekhan mužige ceturum tas nā wayrak
 Ra accemirēls ir.
 O sympte tukſtoſ kart tukſtoſ ir labbak
 Mužam ſas paſſoules gayſum nā rādžat/
 213

Nåka ar bresmēms sunnepurrcms dzygot
 Mužam ekſ. mokems
 Tapāc ò cilweks ia tu grib lab nos̄yrt
 Dzygo ta/ ytka but icuro hoden nemyrt/
 Tad tu mužam i nåkade gråke darrys
 Und zälig nomyrs

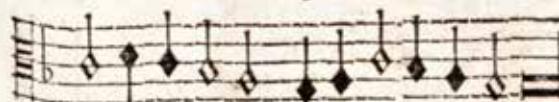
Lytanie no to salde warde

JESU.

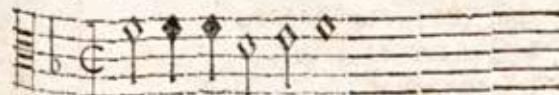

Kyrie eleison.
 Christe klause munus/

Chorus respondet.

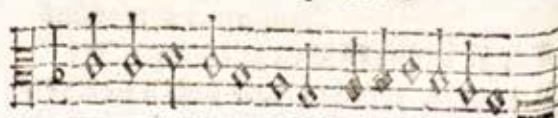

Christe eleison/ Kyrie eleison
 Christe pæklause munus ii

O Deus tews no debbes
 O Deus Dals tas passoul pestitoyß/
 Arvillo

Gottige
Chorus respondet.

Ajalo teuw par mumus si

O Deus swatas Garß.
Swata Tryadyb wens Deus/
Jesu tu dzywe Dewe Dais/
Jesu tu wysse späcigaks
Jesu tu wysse stipparks
Jesu tu wysse swättigaks
Jesu tu wysse godigaks
Jesu tu wysse ionkaks
Jesu tu wysse myligaks
Jesu par Soule staydraks
Jesu par Månas krasnaks
Jesu par zwarynems gäysaks/
Jesu tu wysse bryningaks
Jesu tu wysse centigaks
Jesu tu wysse zemmingaks
Jesu tu wysse nabbagaks
Jesu tu wysse lantigaks
Jesu tu wysse pacetigaks
Jesu tu wysse pakloufigaks
Jesu tu wysse styslaks

Jesu

Durch Gott und Jesu Christum

Jesu tas frystybes mylotayß
 Jesu tas mères mylotayß
 Jesu muse mylybe
 Jesu tas dzygoßennes spiegelß
 Jesu tas su à ybes lydzybe
 Jesu tas godybes ioukybe.
 Jesu tas dwælles mylotayß
 Jesu muse cerrâhen.
 Jesu tu brynum darritayß
 Jesu tas nabbagges Låws
 Jesu tas bædiges Eprecetayß
 Jesu tu krone tems tyccigems
 Jesu tu wylle dargaks akmins
 Jesu tas swâtybes kambers
 Jesu tu lads Gans par tems aw
 wems
 Jesu tu iure zwayyne
 Jesu tu ystens gaysums
 Jesu tu mužiga guddrybe
 Jesu bes galle labbums.
 Jesu tas Engelles precybe
 Jesu tas Patriarches Kôninx
 Jesu Prophetes abgaysmotayß
 Jesu tas Apostolles meysters
 Jesu tas Euangeliſtes macetayß
 Jesu mocenckus sypprybe

¶

Jesu

Wijlo teus par minne.

Jesu tu gaysums tems tyccigemē: Abzalo
teuw par mums

Jesu tas Iumprouwes brugans: Abzalo
teuw par mums.

Jesu wylles Swates krone: Abzalo teuw
par mums.

Es tu mums žalix: Wedod mums o Jesu.

Es tu mums žalix: Paklouse mums o Jesu

No wylle lioune: Passarge mums o Jesu

No wylle grāke: Passarge mums o Jesu

No touwe dusmybe: Passarge mums o Jesu

No wālne wyllyd: Passarge mums o Jesu

No māre baddē/bnd karie: Passarge mums
o Jesu

No touwes bousles parkapfen: Passarge
mums o Jesu

No wylle lioune pepāh bjeſen: Passarge
mums o Jesu

No to muzigen awe: Passarge mums Jesu

Cour touwe swāte cilwācybe: Ispeſty mums
Jesu

Cour touwe swāte pedzimē: Ispeſty mums
Jesu

Cour touwe swāte abgreshen: Ispeſty mums
Jesu

Cour touwe swāte warde Jesu; Ispeſty
mums Jesu Cour

Cour tou wē sāpēmo: Ispeſty mums Jesu
Cour touwe ſouhen: Ispeſty mums Jesu
Cour touwe rukte mole Ispeſty mums Jesu
Cour touwe naue: Ispeſty mums Jesu
Cour touwe ſwāte aukhan celhen: Ispeſty
mums Jesu
Cour touwe debbes vzbroukhen: Ispeſty
mums Jesu
Cour touwe preeþe: Ispeſty mums Jesu
Cour touwe Dewiþe godybe: Ispeſty mums
Jesu
Cour touwe wyſſe mylaka mater: Ispeſty
mums Jesu
Cour wyſſe touwe ſwāte lukhen: Ispeſty
mums Jesu
Mās nabbage grāneke: Teuw ludzam mās
pakkous mums
Ka tu to ſalde warde Jesu ekhan muſe ſyrde
grib eralſiyt: Teuw ludzam mās pakkouſe
mums.
Ka mās to wyſſeſaldake warde Jesu dzygoe
dara ekhan muſems darbems/bnd naueſ
ſiundam gullādam ekhan muſe mutte
wakot warrom. Teuw ludzam mās,
Ka tu wyſſemyleſyrdix Jesu mums grib
but Jesuſ. Teuw ludzam mās pakkouſe
ſeſums.

Nij

O Dce

○ Dewe iārinx / katters tu nosnem fal
paſſoules grākes. Pedod muus o Jesu.
○ Dewe iārinx Katters tu nosniē tas paſſoules grākes. Paklouse mums o Jesu.
○ Dewe iārinx / Katters tu nosniem tas paſſoules grākes. Abzālo par mums Jesu.
Christe Klouse mums / Christe paklouſt mums / Kyrie eleſon / Christe eleſon / Kyrie eleſon.

Lytanie no S. Jumprouſes
Marie.

○ Vrele eleſon Christe eleſon / Kyrie eleys.
Christe klouſe mums Christe paklouſe mums.
○ Dewe Lāws no debbes Abzālo teuw par mums.
○ Dewe Dāls tas paſſoules pefitayſ: Abzālo teuw par mums.
○ Dewe Swātas Garſ / Abzālo teuw par mums.
Swāta Tryadyb wens Dewe Abzālo teuw par mums.
Swāta Maria: Lude Dewam par mums.
Swāta Dewe mate: Lude Dewam par mums.
Swās

Swðea Jumprouw par Jum-
 prouwems/
 O mate Christi:
 O mate tas Dewis hāzalestybes
 O mate wyssē tyrygaka
 O mate wyssē skystaka
 O mate nānozcdziga
 O mate nā ayftaka
 O mate wyssē myligaka
 O mate wyssē bryningaka
 O mate Dewe souwe radditaie
 O mate Dewe souwe pestitiae
 O Jumprouw wyssē guddraka
 O Jumprouw wyssē slawigaka
 O Jumprouw wyssē spācigaka
 O Jumprouw wyssē žaligaka
 O Jumprouw bzycciga
 O spegeis tas tarsnybes
 O krásis tas guddrybes
 O emáslc museo precybes
 O gaerrigs trouks
 O cenix trouks
 O wyssades Dewe domybes trouks
 O tu garrige rose
 O David torns
 O žalte namis

N III

Omer

Lubj Dewam par mums:

O merybes laywe
 O debbes durrē
 O ryte zwayxae
 O nāvesselles atspīrgloſſen
 O grānekes cerrāhen
 O bādiges eprecenahen
 O tas krusijtes droudzes palligs
 O Kōnigin tas Engelles
 O Kōnigin tas Patriarches
 O Kōnigin tas Prophetes
 O Kōnigin tas Apostolles
 O Kōnigin tas mocenekes
 O Kōnigin tas atzyjetaines
 O Kōnigin tas Jumprouwes
 O Kōnigin par wÿssens Dewe
 Swātemſ.

Swāta Anna

O Jesu tu dzywe Dewe dāls Abzālo teuw
par mums.

O Dewe tārinx latters tu nosniem tas pasſoules grākes: Pedod mums o Kunx

O Dewe tārinx latters tu nosniem tas pasſoules grākes: Patkouse mums o Kunx.

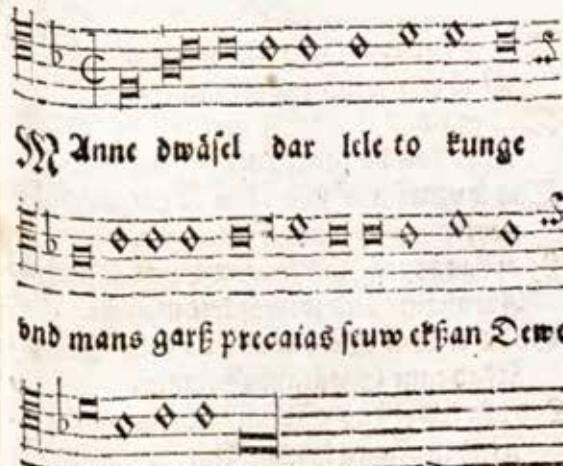
O Dewe tārinx latters tu nosniem tas pasſoules grākes: Abzālo teuw par mums.

Chriſte klouse mums / Chriſte patiouſſ
mums

Ludv. Dewam par mums:

mums/ Kyrie eleyson/ Christe eleyson/
Kyrie eleyson.

Das Magnificat.

mane pessitate.

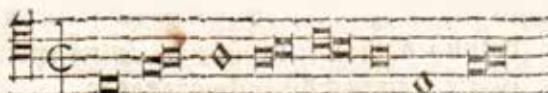
Asto tas ir vylukois to zemmybe souwes
kalpunes. Rouge topac no hancs man
swate Dewes wyse ciuare radde.
Asto lele lete pe mannum ir darrys/
tatters tur warrans ir: Und sattra wards
swats ir.

N (iiij

W: d

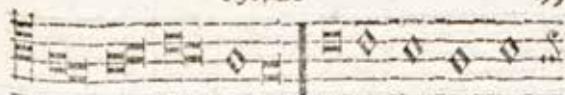
Vnd wintre žalestybe pallek no wene radl
 v̄z oter: Pe tens fattere to bystas.
 Tas darry· warr· ar souwe elke: Vnd ir v̄
 harslyß tos fattere tur grâsne ir c̄hāt
 souwes syrdes prâte.
 Tas ir tos warriges stummis no to kâlē
 Vnd ir pacâlis tos zemniges.
 Tos yzalvhes ir tas pepyldyß ar labbum
 Vnd tos baggates astayß tulßes:
 Tas ir v̄znâknts Isæel souwe falpe: Vnd is
 peminnayß v̄z souwe žalestybe.
 Lydz ka tas trâssyß ir v̄z museins Tâwem:
 Abraham/ vnd wintre jâle mužige.
 Gods ir tam Tâwam / vnd tam Dâlam
 Vnd tam Swâtam Garram.
 Lydz ka ir byß no esakum/ nu/ vnd allazyn
 Vnd mužigan lâylan. Amen.

Te Deum laudamus.

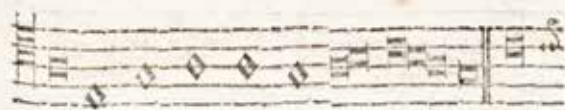

T Euiw ô Deus mästeycam/ Teuiw ô

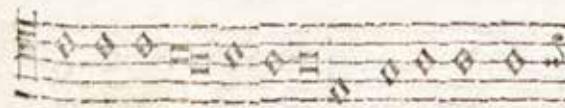
Kant

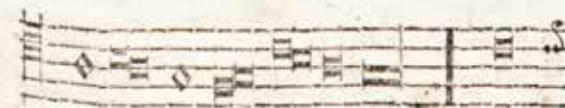
Kuny mās atzyšlam Čeuw mužigam Čā,

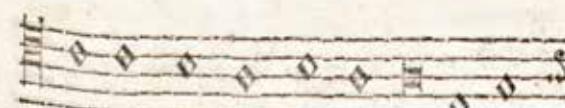
wam slawána wyſſe a zemme Čeuw

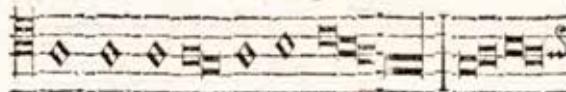
wyſſe Engeliche droudz Čeuw te debbeſſe

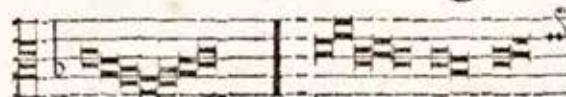
bnd wyſſe te walsybe. Čeuw

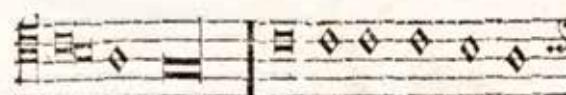
Čherubim bnd Seraphim džede als
Nv lazyn

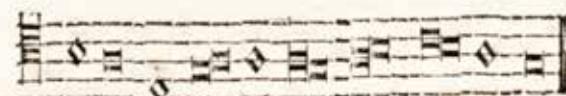
laȝyn ar muȝigemȝ balynemȝ. Swâs

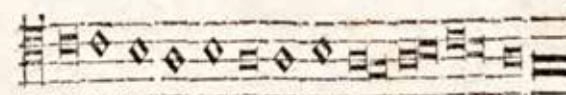
Swâs Swâs Kunȝ Dewȝ

Sabbaoth. Pylne ir dchhes vnd

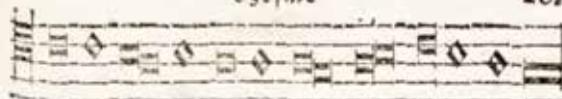

zemmecouwe dewisfes go dy bcs

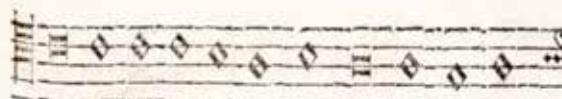

Euw ta godenata Apostole droudȝybe.

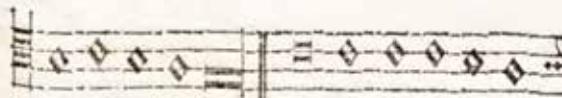
Euw

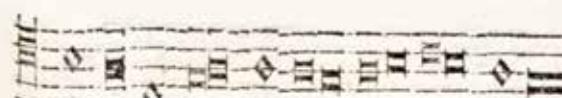
Teuw ta Prophete swâte vñ slawige kope

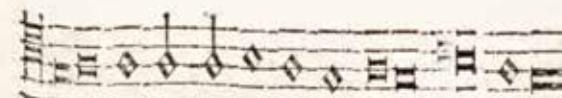
Teuw ar souw assins yzlehen teyc te stipt

pre mocencke. **T**euw cour wysse passouls

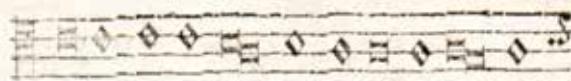

aplek atzijt touwe swâte Baznyc

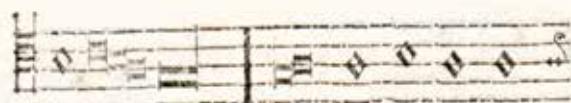

Teuw tâws wenes nân drytes walstibc

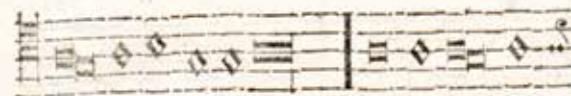
Touwe

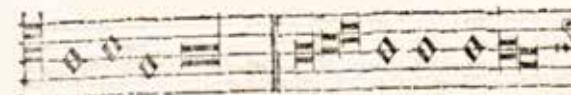
Z Duwe centige / yfâne vnd wenis

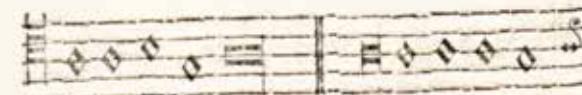
gedâ le. **V** Nd to Swâld Gar-

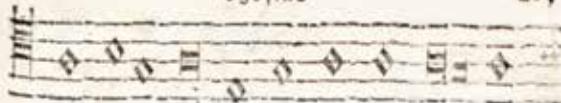
re Eprectaie. **Z** V Kôning tas

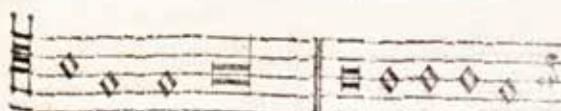
godes Christie. **Z** V Dâwe to Tâwe

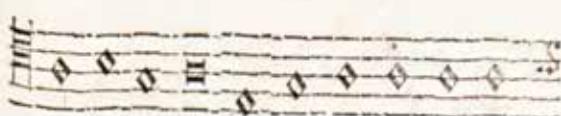
wen mydâle es. **Z** V par cilâde
yppes

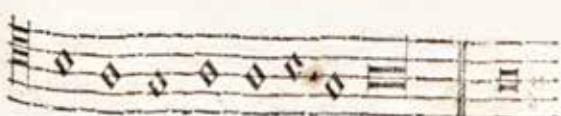
yʒpeſſien nāes bresmois we ne

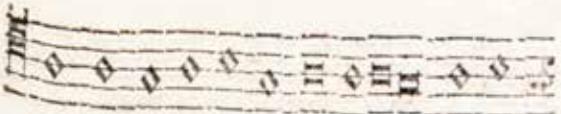
Iumprouweſ mēſe. **Z** Vtas naueſ ſtāp

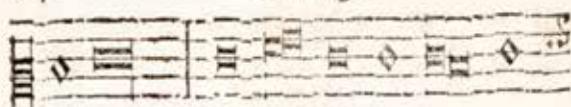
es bʒwarreyß/bnd temſ tyccigems to

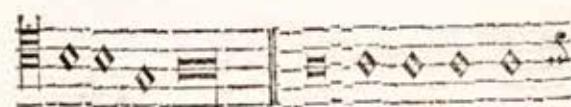
debbessewalſtybe atwāris **Z** **V**

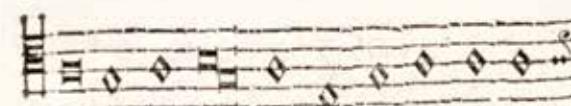
sāde pe Dewelabberole/erhan to Zāwe
gode

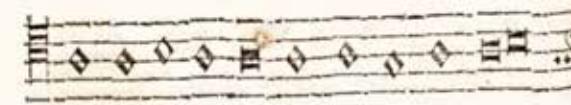
gode. **N**ás tyccam þa tu wens

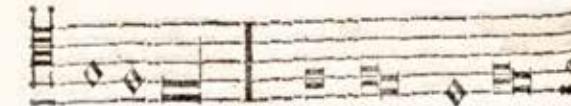
sogis ates. **Z**Apáč más nu lus

džam touwe kälpe pallydž mums īattro

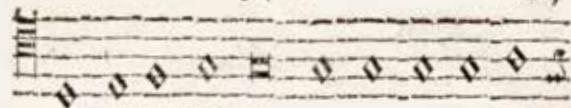

tu atpiris es ar touwems dargems

assenems. **Z**Ayd mums enakt

ar

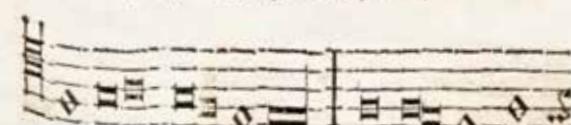
ar touwemē Swātēms to mužige deb-

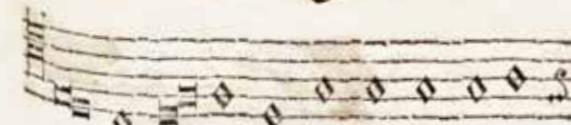
bes godyhe. PEsti touwes liou-

des o žālix Runy/ vnd swāty touwe

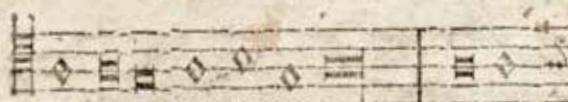
darge manthybe. VNd waldy tos/

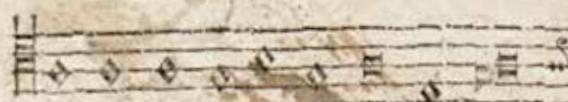
vnd paauſtēna tos mužige mu-
zam

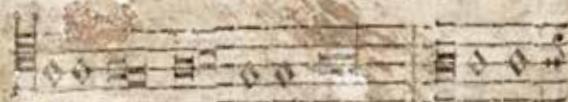
zam bes gallē. ¶ Pur wyssams denems

mās teuw Rury slawāiam. ¶ V gri

mums ò mylesß Rury foden/ no wys

ide grāle passenger. ¶ V sālo

teuw par mums ò Rury/ abzalo teuw
par

SPIS TREŚCI / TABLE OF CONTENTS / SATURA RĀDĪTĀJS

<i>Kancjonał Elgera</i> (1621) i początki łotewskiej poezji religijnej	V
Tło historyczne	VI
Tradycja śpiewu kościelnego na Łotwie i w Estonii	VIII
Życie i twórczość Georga Elgera (1585–1672)	XIII
Teksty pieśni	XVI
Pisownia śpiewnika	XXIV
Cechy artystyczne oraz forma wybranych pieśni	XXVI
Przekłady pieśni polskich	XXXIV
 Elgera sastādītā dziesmu grāmata (1621) un latviešu garīgās dzejas sākums	XLIII
Vēsturiskie konteksti	XLIV
Garīgo dziedājumu tradīcija Baltijā	XLVI
Georga Elgera dzīve un darbība	L
Georga Elgera sakārtoto dziesmu grāmatu (Braunsberga, 1621, 1673) teksti	LIII
Dziesmu grāmatas rakstība	LX
Mākslinieciskas īpatnības un izvēlēto dziesmu formas	LXII
Poļu dziesmu atdzejojumi	LXIX
 Elger's <i>Cantionale</i> (1621) and the beginnings of Latvian religious poetry	LXXVII
Historical background	LXXVIII
The church song tradition in Latvia and Estonia	LXXX
The life and work of Georg Elger (1585–1672)	LXXXV
The song texts	LXXXVIII
The spelling of Elger's songbook	XCV

The artistic qualities and form of selected songs	XCVII
Translations of Polish songs	CV
 Nota edytorska	CXIII
Redakcijas piezīme	CVII
Editorial Note	CXXI
 Źródła / Avoti / Sources	CXXV
Źródła tekstów / Tekstu avoti / Text research	CXXV
Źródła melodii / Melodiju avoti / Melody research	CXXVII
Pozostałe stare druki / Pārējie seniespiedumi / Other old prints	CXXX
 Bibliografia / Bibliogrāfija / Bibliography	CXXXIII
Katalogi i bazy danych / Katalogi un datubāzes / Catalogues and databases	CXXXIII
Książki i artykuły / Grāmatas un raksti / books and articles	CXXXIV
Wydania krytyczne i faksymilowe zabytków / avotu kritiski un faksimilizdevumi / Critical and facsimile editions	CXXXVII
Antologie / Antoloģijas / Anthologies	CXXXIX
 The Catalogue	CXLI
Geistliche Catholische Gesänge...	1

FONTES MUSICAЕ IN POLONIA

series A: Catalogi

- A/I Tomasz Jeż, *Danielis Sartorii Musicalia Wratislaviensia* (2017).
A/II Sonia Rzepka, *Tabulatura Organistarum ex Bibliotheca Ecclesiae Praesepiis Christi Fraustadiensis* (2018).

series B: Facsimilia et Studia

- B/I *Sigismundus Lauxmin* (1596–1670). *Ars et praxis musica, Graduale pro exercitatione studentium, Antiphonale ad psalmos*, ed. facs. Jūratė Trilupaitienė (2016).
B/II *Liber organistarum Collegii Crosensis Societatis Jesu*, ed. facs. Laima Budzinauskienė, Rasa Murauskaitė (2017).
B/III *Universalia et particularia. Ars et praxis Societatis Jesu in Polonia*, eds Bogna Bohdanowicz, Tomasz Jeż (2018).
B/IV *Simon Maychrowicz* (1717–1783). *Nauka zbawienna na missyi Societatis Jesu zwyczayna* (Lwów 1767), ed. facs. Oksana Shkurgan (2018).
B/V *Georgius Elger* (1585–1672). *Geistliche Catholische Gesänge...* (*Braunsberg* 1621), ed. facs. Māra Grudule, Justyna Prusinowska, Mateusz Solarz (2018).

series C: Editiones

- C/I *Martinus Kretzmer* (1631–1696). *Sacerdotes Dei benedicite Dominum, Memorare o piissima virgo, Aeterne rerum omnium effector Deus, Laudem te Dominum*, eds Tomasz Jeż, Maciej Jochymczyk (2017).
C/II *Georgius Braun* (1658–1709). *In nomine Jesu, O caelitum Dux*, ed. Tomasz Jeż (2017).
C/III *Anonim* (I poł. XVIII w.). *Completorium a 9. Chori Collegii Sandomiriensis Societatis Jesu*, ed. Irena Bieńkowska, introd. Magdalena Walter-Mazur, Irena Bieńkowska (2017).
C/IV *Nicolaus Franciscus Frölich* († 1708). *Viaticum mortuorum, O Maria Virgo pia, Salve Regina*, ed. Tomasz Jeż (2018).
C/V *Hyacinthus Szczurowski* (1716? – po 1774). *Caeli cives occurrite, Domine non sum dignus; Litaniae in C*, ed. Maciej Jochymczyk (2018).
C/VI *Motecta scripta in Collegio Braunsbergensis Societatis Jesu* (S-Uu Utl.vok.mus. tr. 394–399), ed. Jacek Iwaszko (2018).

C/VII *Joannes Faber* (1599–1667). *Litaniae de omnibus Sanctis pro diebus Rogationum a 10*, ed. Tomasz Jeż (2018).

C/VIII *Hyacinthus Szczurowski* (1716? – po 1774). *Missa Emmanuelis*, ed. Maciej Jochymczyk (2018).

Ut habeas liberum accessum ad omnia volumina, vide:

www.fontesmusicae.pl